ئۇيغۇر ئالىمى ئەركىن سىدىق بىلەن سۆھبەت

ئۇيغۇرئالىمى، ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ ئالەم بوشلۇقى تېخنىكىسىنى باشقۇرۇش مەركىزى قارمىقىدا ئالەم بوشلىقىدا ئىشلەيدىغان ئوپتىكىلىق ۋە فىزىكىلىق ئۈسكىنىلەرنى ئىجاد قىلىپ تەتقىق قىلىۋاتقان، دۇنيادىكى ئوپتىكا ئىنژىنېرلىرى ئىچىدە بىر قەدەر ئومۇميۈزلۈك تەرەققىي قىلغان، دۇنيادىكى ئوپتىكا ئىنژىنېرلىرى ئىچىدە يۇقىرى ئابرۇيغا ئىگە دوكتۇر ئاشتى ،ئالىم ئەركىن سىدىق ئەپەندى.

مۇھەررىردىن: "بىلىۋال" http://www.biliwal.com تور بېتىمىز يېڭى قۇرۇلغان بولۇشىغا قارىماي، بارغانسېرى دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى دوستلارنىڭ دىققەت-ئېتىبارىغا ئېرىشىپ، زىيارەت قىلغۇچىلىرى ئۈزلۈكسىز كۆپىيىشكە باشلىدى. بىز بۇ جەرياندا يۇرتىمىزدىكى تورداشلىرىمىزنىڭ چەت ئەللەردىكى ئۇيغۇر زىيالىيلىرى ھەققىدىكى قىزىقىش سادالىرىنى كۆپ ئاڭلىدۇق، بۇ ھەقتىكى ئىنكاسلار بىزنىڭ بۇ جەھەتتە ئىزدىنىشىمىزگە سەۋەب بولدى. شۇڭا بىز ئىشىمىزنىڭ مۇقەددىمىسى سۈپىتىدە ئامېرىكىدا ئىشلەۋاتقان ئۇيغۇر ئالىمى ئەركىن سىدىق ئەپەندىنى زىيارەت قىلىش مەقسىتىدە، ئالىمنىڭ قىممەتلىك ۋاقتىنى ئېلىشقا جۈرئەت قىلدۇق. بىزنىڭ ئالىمدىن سورىغان سوئاللىرىمىز بەلكىم ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ تەلەپلىرىنى قانائەتلەندۈرەلمەسلىكىمۇ مۇمكىن، ئەگەر ئۇنداق بولۇپ قالسا جاۋابكارلىق پۈتۈنلەي بىزنىڭ تەجرىبىسىزلىكىمىزدە. لېكىن ئەركىن ئەپەندىنىڭ سوئاللىرىمىزغا بەرگەن جاۋابلىرى ھەقىقەتەنمۇ بىزنىڭ كۈتكەن يېرىمىزدىن چىققان. شۇڭا بىز ئەركىن ئەپەندىگە ئالاھىدە رەھمەت ئېيتىمىز. تورداشلىرىمىز ئەركىن ئەپەندى ھەققىدە يەنە چۈشەنچە ھاسىل قىلىش ئارزۇسىدا بولسا، سۆھبەتنىڭ **3**-جاۋابىدا ئەركىن ئەپەندى تىلغا ئالغان تور بېتىنى زىيارەت قىلىشقا تەۋسىيە قىلىمىز.

1-بۆلۈم

1-سوئال: يۇرتتىكى تورداشلار چەت ئەللەردىكى ئۇيغۇر زىيالىيلىرىنىڭ تۇرمۇشىغا ئالاھىدە قىزىقىدىكەن، ئۆزىڭىز ۋە ئائىلە ئەھۋالىڭىز توغرىسىدا سۆزلەپ بەرسىڭىز؟

جاۋاب: بىزنىڭ ئائىلىدە **4** جان كىشى بار: ئۇلار مەن، ئايالىم ئامانگۈل، **1985**-يىلى تۇغۇلغان قىزىم دىلنارە ۋە **1989**-يىلى تۇغۇلغان ئوغلۇم دىلشاتتىن ئىبارەت. بىزنىڭ ھازىرقى ئۆيىمىز كالىفورنىيە شتاتىنىڭ **Los Angeles** شەھرىگە **40** كىلومېتىر كېلىدىغان **Santa Clarita** دېگەن شەھەردە بولۇپ، دىلنارەدىن باشقىلار مۇشۇ يەردە تۇرىمىز. دىلنارە **San Francisco** شەھرىگە **30** كىلومېتىر كېلىدىغان "ھايۋارد" دېگەن شەھەردىكى كالىفورنىيە شتات ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئىقتىساد كەسپى باكالاۋرلىقىنىڭ **2**-يىللىقىدا ئوقۇيدۇ. سان-فرانسىكو بىلەن لوس-ئانژېلىس شەھرىنىڭ ئارىلىقى **500** كىلومېتىر كېلىدۇ.

مەن خىزمەت قىلىدىغان ئىدارە ئۆيدىن **53**كىلومېتىر يىراقلىقتىكى **Pasadena** دېگەن شەھەرگە جايلاشقان. مەن ھەر كۈنى ئەتىگەن سائەت **5** تىن **45** مىنۇت ئۆتكەندە (**5:45** دە) ئورنۇمدىن تۇرىمەن. سائەت **6:15** دە ئۆيدىن يولغا چىقىپ، **5**كىلومېتىر يىراقلىقتىكى بىر يىغىلىش ئورنىغا بارىمەن. ئۇ يەردە ئىدارىنىڭ كىچىك ئاپتوبۇسىغا چىقىپ، سائەت **6:30** دە ئىدارىگە قاراپ ماڭىمىز. بۇ **14** كىشىلىك ئاپتوبۇس بولۇپ، ئىدارىگە سائەت **7:15** - **7:30** دە يېتىپ كېلىپ، دەرھال ئىشقا چۈشۈپ كېتىمىز. چۈش ۋاقتى سائەت **12** دە بىر سائەت دەم ئېلىش ۋاقتىمىز بار بولۇپ، مەن تامىقىمنى ئۆزۈمنىڭ ئىشخانىسىدا يەيمەن. ھەر كۈنى چۈشلۈك

تامقىمنى ئالغاچ كېلىپ، ئۇنى **15** مىنۇت ئىچىدە يەپ بولىمەن. ئېشىپ قالغان ۋاقىتتا، ماڭا كەلگەن ئېلخەتلىرىنى كۆرۈپ، ئۇلارغا جاۋاب يازىمەن. كەچتە سائەت **4:25** دە ئىدارىدىن ئۆيگە قاراپ يولغا چىقىمىز. ھەمدە سائەت **5:00 ـ 5:15** دە ئۆيگە يېتىپ بېرىپ بولىمەن. تاماق ئېتىپ يەپ، ئۆيدە يەنە **1 ـ 1.5** سائەت ئىشلەيمەن. كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئۇيغۇرلارنىڭ ئىشىنى، بەزىدە ئىدارىنىڭ ئىشىنىمۇ قىلىمەن. تېلېۋىزوردا ئازراق خەۋەر كۆرۈپ، كارىۋاتقا سائەت **9:30** چىقىپ، شۇ كۈنلۈك گېزىتنىڭ مەملىكەت ۋە خەلقارا خەۋىرىنى ۋە ئىقتىساد قىسمىنى تەپسىلىي كۆرۈپ، سائەت **10:30** ئۇخلايمەن.

ئايالىم ئامانگۈلمۇ **Pasadena** شەھرىدىكى بىر چوڭ دوختۇرخانىدا كومپيۇتېر پروگراممىسى يېزىش ۋە ئانالىز قىلىش ئىشىنى ئىشلەيدۇ. ئىشلەيدىغان ئىدارىسى ئۆيدىن **60**كىلومېتىر يىراقتا بولۇپ، ئۆزى ماشىنا ھەيدەپ بارىدۇ. ئۆيدىن سائەت **7:00** ئەتراپىدا يولغا چىقىپ، سائەت **8:00** ئەتىراپىدا ئىدارىسىگە يېتىپ بارىدۇ. كەچتە سائەت **5:00** دە يولغا چىقىپ، **6:00** ئەتراپىدا ئۆيگە يېتىپ كېلىدۇ.

ئوغلۇم دىلشاتنىڭ مەكتىپى ئۆيدىن **8**كىلومېتىر يىراقلىقتا بولۇپ، مەكتەپكە بالىسى ئوخشاش مەكتەپتە ئوقۇيدىغان بىر قوشنىمىزنىڭ ماشىنىسىدا بارىدۇ. بىز ئۇ قوشنىمىزغا ھەر ئايدا **50** دوللار پۇل تۆلەيمىز. ئۆيدىن سائەت **7:00** دە يولغا چىقىپ، چۈشتىن كېيىن سائەت **4:00** لەردە ئۆيگە قايتىپ كېلىدۇ. ئالدى بىلەن ھەممە تاپشۇرۇقلىرىنى ئىشلەپ تۈگىتىپ، بىر تېلېۋىزور كۆرۈپ، كەچ سائەت **10** لاردا ئۇخلايدۇ. دىلشات بۇ يىل **4**ـئايدا ماشىنا كىنىشكىسى ئالدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن مەكتەپكە ئۆزى ماشىنا ھەيدەپ بارىدۇ.

قىزىم دىلنارەنىڭمۇ ئۆز ماشىنىسى بار. ئۇ مەكتەپتىن **20**كىلومېتىر يىراقلىقتىكى بىر شەھەردە ئىجارىگە ئالغان ياتاقتا تۇرۇپ، مەكتەپكە بېرىپ-كېلىپ ئوقۇيدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، ھەر ھەپتىدە **20** سائەت ئەتىراپىدا ئىشلەپ، ئۆزىنىڭ پارچە-پۇرات تۇرمۇش خىراجىتى بىلەن ياتاق ئىجارىسىنى ئۆزى ئىشلەپ تاپىدۇ. ئوقۇش پۇلىنى بىز چىقىرىپ بېرىمىز.

2- سوئال: ھازىر ئاساسلىقى قايسى ساھە بويىچە تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىسىز؟

جاۋاب: مەن ھازىر "**JPL**" دېگەن ئىدارىدە بىر "ئالىي دەرىجىلىك ئوپتىكا ئىنژېنېرى" بولۇپ ئىشلەۋاتىمەن. ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ ئالەم بوشلۇقى تېخنىكىسىنى باشقۇرۇش مەركىزى (ئىنگلىزچىسى "**National Aeronautics and Space Administration**" بولۇپ، ئۇنى قىسقارتىپ "**NASA**" دەپ يازىدۇ) نىڭ قارمىقىدا (**http://www.nasa.gov**) **10** تەتقىق-تەرەققىيات مەركىزى (**Research and Development Center**) بار بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ يۇقىرى تېخنىكا مەركىزى ئىنگلىزچىدە " **Jet Propulsion Laboratory**" دەپ ئاتىلىپ، ئۇ قىسقارتىلىپ "**JPL**" دەپ يېزىلىدۇ (**jplhttp://www.jpl.nasa.gov**). مەمۇرىي جەھەتتىن كالىفورنىيە تېخنىكا ئىنستىتۇتى

(ئىنگلىزچىسى "**California Institute of Technology**" بولۇپ، قىسقارتىلىپ "**Caltech**" دەپ يېزىلىدۇ) گە قاراشلىق بولۇپ، ئۇنىڭ ئىقتىسادىي چىقىمىنى **NASA**چىقىرىپ بېرىدۇ**JPL** خىزمەتچىلىرىنىڭ سانى **2004**-يىلى **6000** ئەتراپىدا، ئۇنىڭ ئىچىدە **2000** ئادەمنىڭ دوكتورلۇق ئۇنۋانى، **2000** ئادەمنىڭ ماگىستېرلىق ئۇنۋانى، قالغان **2000** غا يېقىن ئادەمنىڭ باكالاۋرلىق ئۇنۋانى بار بولۇپ، **2004**-يىللىق ئىقتىسادىي چىقىمى **1.6** مىليارت دوللار ئەتراپىدا بولغان. يېقىندا ئېلان قىلىنغان بىر دوكلاتقا ئاساسلانغاندا، **Caltech** پۈتۈن دۇنيادىكى ئالىي مەكتەپلەر ئىچىدە **3**-ئورۇندا تۇرىدىكەن (خارۋارد ئۇنىۋېرسىتېتى **1**-ئورۇندا، ستانفورد ئۇنىۋېرسىتېتى **2**-ئورۇندا ئىكەن, **Caltech** تا نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن پروفېسسورلارنىڭ سانى جەمئىي **30** ئىكەن) **http://pr.caltech.edu/events/caltech_nobel /**

ھازىر مەن **2** چوڭ ئالەم قۇرۇلۇشىنىڭ تېخنىكىلىق كۆرسەتكۈچىنى ھېسابلاپ چىقىش ئىشىنى قىلىۋاتىمەن. ئۇنىڭ بىرىنچىسى **2006**-يىلى يەر شارى تۆۋەن ئوربېتىسىغا قويۇپ بېرىلىدىغان بىر يېڭى تىپتىكى ئالەم تېلېسكوپى بولۇپ، ئۇنىڭغا ئاجرىتىلغان پۇل **200** مىليون دوللاردىن ئاشىدۇ. يەنە بىرسى ئالەم بوشلۇقىدىن يېڭى پىلانېتا تاپقۇچى (**Terrestrial Planet Finder**، **http://planetquest.jpl.nasa.gov/TPF/tpf_index.html**) دەپ ئاتىلىپ، قىسقارتىلىپ **TPF** دەپ يېزىلىدۇ. ھازىر ئامېرىكا تاپقان، قۇياش (بىزنىڭ كۈن) دىن باشقا **150** ئەتراپىدىكى ئۆزى نۇر چىقىرىدىغان يۇلتۇزلار بار بولۇپ، كىشىلەر بۇ يۇلتۇز (پىلانېتا)لارنىڭ ئىچىدە ئادەمگە ئوخشاش جانلىقلار ياشايدىغان پىلانېتلارمۇ بولۇشى مۇمكىن، دەپ پەرەز قىلىشىۋاتىدۇ. **TPF**نىڭ مەقسىدى ئاشۇنداق پىلانېتلارنىڭ ئىچىدىكى **30** نەچچىسىنى تەكشۈرۈشتىن ئىبارەت . **TPF 2014**-يىلى قويۇپ بېرىلمەكچى.

مەن دۇنيادىكى ئوپتىكا ئىنژېنېرلىرى ئىچىدە بىر قەدەر ئومۇمىيۈزلۈك تەرەققىي قىلغان كىشىلەرنىڭ بىرى ھېسابلىنىمەن، ئۆزۈم ھەر خىل كومپيۇتېر تىللىرىدا مۇرەككەپ، يۇقىرى دەرىجىلىك پروگراممىلارنى يازالايمەن. مۇرەككەپ ئوپتىكىلىق ئۈسكۈنە ۋە زاپچاسلارنى لايىھىلەيمەن. ئۇلارنى تەجرىبىخانىدا ئۆزۈم ياساپ چىقالايمەن. ھەمدە ھەرخىل ئوپتىكىلىق زاپچاس-ئۈسكۈنىلەرنى تەجرىبىخانىدا سىناق قىلىپ تەكشۈرۈپ چىقالايمەن. شۇڭلاشقا ھازىرغىچە ئىشلىگەن **3-4** ئىدارىنىڭ ھەممىسىدە تېخنىكا جەھەتتىن ئەڭ ئەتىۋارلىق خادىم قاتارىدا ئورۇن تۇتۇپ كەلدىم. مەن **JPL** گە **2004**-يىلى **1**-ئايدا كىرگەن بولۇپ، شۇ يىل **8**-ئايدا "تۆھپىسى ئالاھىدە بولغان خادىم" دېگەن مۇكاپاتقا ئېرىشتىم.

JPL گە خىزمەتكە كىرىش ئىنتايىن قىيىن بولۇپ، بەزىلەرنىڭ مۆلچەرلىشىچە، ئۇيغۇر، تۈرك، قازاق، قىرغىز قاتارلىق تۈركىي مىللەتلىرىنىڭ ئىچىدە، ئالدىنقى **20** يىل ئىچىدە

JPL گە ئىشقا كىرەلىگەنلەر يالغۇز مەن ئىكەنمەن (ھازىرمۇ **JPL** دە مەندىن باشقا تۈركىي مىللەتلەردىن ئادەم يوق).

3-سوئال: قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرىڭىز (ئېلان قىلغان ئەسەرلىرىڭىز، چوڭ ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنلىرىغا قاتنىشىش ئەھۋالىڭىز)دىن خەۋەردار بولغىمىز بار.بۇ ھەقتە سۆزلەپ بېرەمسىز؟

جاۋاب: مەن **1986**-يىلىدىن ھازىرغا قەدەر خەلقئارادىكى ئەڭ ئالىي دەرىجىلىك ئىلمىي-تەتقىقات ژورناللىرىدا جەمئىي **20** پارچە ئىلمىي ماقالە ئېلان قىلدىم. ئوپتىكا ئىلىم-تېخنىكىسى ساھەسىدە، ئامېرىكىدا **3** پارچە كىتاب بابى **(Book Chapter)** چىقاردىم. بۇ رىقابەتى ۋە شان-شەرىپى ئىنتايىن يۇقىرى بولغان ئىلمىي ئەمگەك بولۇپ، ئامېرىكىدىكى بىر قىسىم ئىلىم-پەن جەمئىيەتلىرى بىرنەچچە زىيالىي-مۇتەخەسسىلەردىن تەشكىل تاپقان گۇرۇپپىلارنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، بىردىن كىتاب بابى يازدۇرۇپ، بۇ يېزىلغان باپلارنى بىرلەشتۈرۈپ، بىر يۇقىرى سەۋىيەلىك تېخنىكىلىق كىتاپ قىلىپ چىقىرىدۇ. مەن يۇقىرىدا ئېيتقان "كىتاپ بابى" دەل ئەنە شۇ نەرسىدىن ئىبارەت. مەن يەنە ئامېرىكىدا **4** پارچە كەشپىيات پاتېنتى چىقاردىم. ھەمدە خەلقئارالىق ئىلمىي-تەتقىقات يىغىنلىرىدا جەمئىي **28** پارچە ئىلمىي ماقالە ئېلان قىلدىم. بۇ ماقالىنىڭ تەپسىلاتىنى "**http://www.meripet.com/Main/Erkin_Bio.htm**" دېگەن تور بېتىدىن كۆرۈش مۇمكىن.

بۇلاردىن باشقا، مەن دۇنيادىكى ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئوپتىكا ئىلمىي-تەتقىقات ژورناللىرى **"Optics Letter"**، **"Journal of Optical Society of America"** ۋە **"Applied Optics"** قاتارلىق ژورناللارغا تەھرىر ھەيئەت (مۇھەررىردىن: ئامېرىكىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ژورنىلىغا ماقالە ئەۋەتسىڭىز، ئۇلار ماقالىڭىزنى شۇ ساھەدىكى يۇقىرى دەرىجىلىك مۇتەخەسسىستىن **3** كىشىگە يوللاپ، شۇلارغا تەستىقلىتىدۇ. ئەگەر بۇ **3** كىشىنىڭ تەستىقىدىن ئۆتسە، ماقالىڭىز ئاندىن ژورنالغا بېسىلىدۇ) بولۇپ ئىشلەپ بەردىم. ئوپتىكا ساھەسىدىكى بىر قانچە يۇقىرى تېخنىكىلىق زاپچاس ۋە ئۈسكۈنە بويىچە دۇنيانىدىكى ئەڭ ئالدىنقى مۇتەخەسسىلەر قاتارىدا ئورۇن تۇتتۇم. ئامېرىكا، گېرمانىيە ۋە ياپونىيەدىكى كۆپلىگەن ئىدارە ۋە ئالىي مەكتەپلەردە تەكلىپ بويىچە ئىلمىي دوكلات بەردىم.

يۇقىرىقىلاردىن باشقا، مەن كالىفورنىيە شتاتىنىڭ **Sacramento** شەھىرىدىكى كالىفورنىيە شتات ئۇنىۋېرسىتېتى **(California State University, Sacramento)** بىلەن داۋىس شەھىرىدىكى كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتى **(University of California, Davis)** دە لېكتور

بولۇپ ئىشلەپ، ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئالدىدىكى باكلاۋۇر ئوقۇغۇچىلىرىغا كەسپىي دەرس ئۆتۈپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەۋسۇملۇق ئوقۇتقۇچى باھالىشىدا شۇ مەكتەپلەرنىڭ رەسمىي پروفېسسورلىرىدىنمۇ كۆپ يۇقىرى باھاغا ئېرىشىپ، **3** قېتىم مۇكاپاتلاندىم.

4-سوئال: سىز ئوقۇغۇچىلىق ۋاقتىڭىزدىن تارتىپ ھازىرقى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشكىچە ئىزچىل ئەمەل قىلىپ كېلىۋاتقان ئۆگىنىش ئادىتىڭىز قايسى؟

جاۋاب: مەن **4-5** ياشلارغا كىرگەن ۋاقتىتىن تارتىپ، پۈتۈن جەمئىيەت ئىنتايىن كەمبەغەل بولۇپ، ئاشلىق ئىنتايىن قىس بولۇپ كەتكەنىدى. دادام ئوقۇش بىلەن باشقا يەرگە كەتكەن، ئاپام ئىشلەۋاتقان بولۇپ، چۈشلۈك تامقىمىز ئۈچۈن ئاكام بىلەن ئىككىمىزگە بىردىن كىچىك توقاچ تەييارلاپ قوياتتى. چۈش بولغىچە مېنىڭ قورسىقىم ئېچىپ كېتىپ، چىدىيالماي مەكتەپنىڭ بىر بىناسىغا ئېسىقلىق سائەتنىڭ ئالدىغا چۈش بولغان-بولمىغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن قايتا-قايتا بېرىپ قاراپ كېلىدىغانلىقىم ھازىرمۇ ئېسىمدە. مەن ئاكامدىن "سائەتنىڭ چوڭ تىلى مانچىگە، كىچىك تىلى مانچىگە كەپتۇ. ئەمدى توقاچنى يېسەك بولامدۇ؟" دەپ ھەر قېتىم سورايتتىم. داۋاملىق ئاچ يۈرەتتىم. نېمە سەۋەب بولغانلىقى ھازىر ئېسىمدە يوق. ئىشقىلىپ مەن باشلانغۇچنىڭ **1**-سىنىپىدىن تارتىپلا مەكتەپكە ئىنتايىن ئامراق ئىدىم. ئەخلەت دۆۋىلىرىدە ياتقان ئالقاندەك قەغەزنى كۆرسەم، ئۇنى دەرھال تېرىپ، "ھېساب ئىشلەشكە ئىشلىتىمەن" دەپ يانچۇقۇمغا سېلىۋالاتتىم. ئۇ چاغدا قارا قەلەمدىن باشقا قەلەم يوق بولۇپ، ھەر بىر قەلەمنى تەكرار ئۇچلاپ ئىشلىتىپ، ئۇنىڭ ئۇزۇنلۇقى ئەڭ ئاخىرىدا **1Cm** ئەتراپىدا قېلىپ، بارماق بىلەن تۇتۇش پۈتۈنلەي مۇمكىن بولمىغاندا ئاندىن تاشلىۋېتەتتىم. .
باشلانغۇچنىڭ يۇقىرى يىللىقىغا چىقىپ، بىر ئاز ئاق-قارىنى پەرق قىلالايدىغان بولغان ۋاقتتا، مەن ياخشى ئوقۇپ، ئىقتىسادىي جەھەتتە ئۆز تەقدىرىمنى ئۆزگەرتىش ئىرادىسىگە كەلدىم. "قانچىلىك ئوقۇش بولسا، ھەممىسىنى تۈگەتكىچە ئوقۇيمەن،" دەپ ئويلايتتىم. ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندىن كېيىن، بىلىمنىڭ نەقەدەر زۆرۈرلىكىنى چۈشىنىپ يەتتىم. بۇ توغرىسىدا مۇشۇ قىسىمنىڭ ئاخىرىدا يەنە بىر ئاز تەپسىلىيرەك توختىلىمەن. ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە يېزىدا "قايتا تەربىيە ئېلىش" جەريانىدا باشقا مىللەتلەر تەرىپىدىن قاتتىق كەمسىتىلىش ئىشلىرى بېشىمدىن ئۆتۈپ، ئۇ مېنىڭ ياش قەلبىمگە ناھايىتى قاتتىق تەسىر قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ھەممە جەھەتتىن تولۇق قابىلىيەت يېتىلدۈرۈپ، باشقا مىللەتلەر قىلالىغان ئىشنى بىز ئۇيغۇرلارنىڭمۇ قىلالايدىغانلىقىنى ئىسپاتلاش ئىرادىسىگە كەلدىم. شۇنداق قىلىپ، مەن ئالىي مەكتەپكە چىقىشتىن بۇرۇن، ياخشى ئوقۇپ، ئۆزۈمنىڭ ئىقتىسادىي تەقدىرىمنى ئۆزگەرتىش؛ بىلىمنى ئىمكانىيەت بار ئەڭ يۇقىرى دەرىجىگىچە ئىگىلەش؛ ھەمدە ئۇيغۇرلارنىڭمۇ باشقىلار قىلالىغان ئىشنى قىلالايدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ، شۇ ئارقىلىق مىللەتكە ئۈمىد پەيدا قىلىشتىن

ئىبارەت بىر قانچە غايە ۋە ئىرادىنى تۇرغۇزغان ئىدىم. مانا بۇلار ئىنچىل تۆردە مېنىڭ ئۆگىنىش ئادىتىمنىڭ ئاساسى بولۇپ كەلدى: مەن ھەرگىز ۋەزىپە ئۈچۈن ئۆگەنمىدىم. ھەرگىز ئىمتىھاندىن ئۆتۈش ئۈچۈن ئۆگەنمىدىم. ھەرگىز مەكتەپ پۈتتۈرۈۋېلىش ئۈچۈن ئۆگەنمىدىم. ئۆزۈم ئېرىشەلىگەن پۇرسەتنىڭ ھەممىسىدىن تولۇق پايدىلىنىپ، ئالدىمغا كەلگەن ھەممە نەرسىنى ئۆگەندىم.

تۆۋەندە، مېنىڭ يۇقىرىقىدەك ئىدىيەلەرنىڭ شەكىللىنىشىدىكى تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشنىڭ بىر قىسمى ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتىمەن. مەن كىچىك ۋاقتىمدا، ئائىلىمىزدە جان سانى كۆپ (بىز جەمئىي **6** بالا) بولۇپ، دادام يالغۇز ئىشلەيتتى (ئاپام مېنىڭ ئىنىم تۇغۇلۇپ، بىر قانچە يىل ئۆتكەندە بالىلارنى بېقىشتا بەك قىينىلىپ كېتىپ، ئۆزىنىڭ ئىشچىلىق خىزمىتىدىن چېكىنگەن ئىدى). . ئىقتىسادىي قىيىنچىلىق تۈپەيلىدىن، مەندىن **2** ياش چوڭ ئاكام بىلەن ئىككىمىز بىر ئاز پۇل تېپىشنىڭ ھەر خىل ئامالى ئۈستىدە قاتتىق ئىزدەندۇق. مەن تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە (ئاقسۇ **1**-ئوتتۇرا مەكتەپتە) ئوقۇۋاتقان ۋاقتىتا، ئاكام بىلەن ئىككىمىز رادىئو قۇراشتۇرۇشنى ئۆگەندۇق. ئۇ چاغدا رادىئو ئىنتايىن قىس بولۇپ، پەقەت ئىقتىسادىي ئەھۋالى ئالاھىدە ياخشى كىشىلەرنىڭلا رادىئوسى بار ئىدى. بىز دەسلەپتە يۈز سوپۇننىڭ پلاستىك قۇتىسى ئىچىگە بىر كۆچەيتكۈچلۈك، پەقەت بىرلا باتېرىيە بىلەن ماڭىدىغان رادىئو قوراشتۇردۇق. ئەخلەتخانىلاردىن تۆمۈر-تەسەك ۋە سۆڭەك قاتارلىقلارنى تېرىپ، ئۇنى تۆمۈر، سۆڭەك يىغىش دۇكانلىرىغا ئاپىرىپ سېتىپ، تاپقان پۇلىمىزنىڭ ھەممىسىگە رادىئو زاپچاسلىرى ئالاتتۇق. رادىئودىن ئاۋاز چىقىرىش ئۈچۈن، كېچە-كېچە ئۇخلىماي تاڭ ئاتقۇزغان كېچىلىرىمىزمۇ كۆپ بولاتتى. ئۇ چاغدا رادوئى قۇراشتۇرۇش توغرىسىدا ھېچ قانداق ئۇيغۇرچە كىتاب-ماتېرىيال يوق بولۇپ، بىز خەنزۇچە كىتابلارنى ئوقۇيالمايتۇق. بىراق، ئاكام بىلەن ئىككىمىز بارا-بارا رادىئوغا ئائىت خەنزۇچە كىتابلاردىكى توك يولى خەرىتىسىنى كۆرەلەيدىغان بولدۇق. ئۇزاق ئۆتمەي ئاكام بىلەن ئىككىمىز ئۇيغۇر دېھقانلارنىڭ بۇزۇلۇپ قالغان رادىئوسىنى ئوڭشاپ، بىر ئاز پۇل تاپاۋتى قىلىدىغان بولدۇق. مەن ھەر يەكشەنبە كۈنى ئەتىگەندىلا خەنزۇلارنىڭ رادىئو رېمونتخانىلىرىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ساقلاپ تۇراتتىم. ئۇيغۇر دېھقانلار رادىئوسىنى ئەكەلگەندە، مەن ئۇلارغا بىزنىڭمۇ رادىئو ئوڭشايدىغانلىقىمىزنى ئېيتىپ، ئۇلارنى بىزنىڭ ئۆيگە باشلاپ كېلەتتىم. ئۆيدە ساقلاپ تۇرغان ئاكام دەرھال رېمونتچىلىقنى باشلايتى. مەن يېڭى خېرىدار تېپىش ئۈچۈن بازارغا يەنە كېتەتتىم. بىزنىڭ ئالىدىغان ئىش ھەققىمىز خەنزۇ دۇكانلىرىنىڭ **3/1** قىسمىدىنمۇ ئاز، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇيغۇر دېھقانلار بىزگە ھېچقانچە قىينالمايلا مەقسىدىنى ئۇقتۇرالايدىغان بولغاچقا، ئۇلار بىزنى تاپقانلىقى ئۈچۈن ئىنتايىن خۇشال ئىدى. بىر ئاز پۇل تاپقانغا بىزمۇ ناھايىتى خۇشال ئىدۇق. بىز خېرىدارلىرىمىزغا چاي، ئەگەر چۈشلۈك تاماق ۋاقتى بولۇپ قالسا، بەزىدە چۈشلۈك تاماقمۇ بېرەتتۇق. بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئاقسۇ شەھىرى ئەتراپىدىكى دېھقانلار بىر-بىرىدىن ئاڭلاپ، بىزنى ئۆزلىرى ئىزدەپ كېلىدىغان بولدى. ساقاللىرىغا ئاق كىرگەن چوڭلارمۇ بىزنى "ئۇستام" دەپ ئاتىغاندا، بىز ھەم

ئوڭايسىزلىناتتۇق ھەم خۇشال بولاتتۇق.

ئەنە شۇ ۋاقىتلاردا، بىز بەزىدە كاشىلىسى چوڭراق رادىئولارنى تۈزەلمىدۇق. ئاكام بىلەن ئىككىمىز "ئەگەر خەنزۇچە كىتاب ئوقۇيالىغان بولساق، نېمە دېگەن ياخشى بولاتتى؟" دەپ ئويلايتتۇق. كۆپرەك بىلگەنسېرى، بىلمەمىزنىڭ قانچىلىك ئازلىقىنى ھېس قىلاتتۇق. بۇ ئىشلار ماڭا ئىنتايىن چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغانىدى. بىلىمنىڭ نەقەدەر قەدىرلىكلىكىنى، ئۇنىڭ ئادەم ئۈچۈن نەقەدەر كېرەكلىكىنى چوڭقۇر چۈشىنىپ يەتكەنىدىم. شۇڭلاشقا، مەن ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغدا، ھەممەيلەن دېڭ شياۋپىڭنى پىپەن(تەنقىد) قىلىش ھەرىكىتى، "بىلىمنىڭ كېرىكى يوق" نەزەرىيىسى ھەممە يەرنى بېسىپ كەتكەن بولسىمۇ، مەندە "بىلىمنىڭ چوقۇم لازىمى بار" دېگەن مۇستەھكەم كۆزقاراش بولغاچقا، مەن ئۆزۈمنىڭ كۆندىلىك دەرسلىرىمنى پۇختا ئۆگىنىپلا قالماي، تاپالىغان ھەممە شەرت-شارائىتتىن تولۇق پايدىلىنىپ ئۆگەندىم. ماتېماتىكا ۋە فىزىكا دەرسلىرىدە، ئوقۇتقۇچى تەلەپ قىلغان-قىلمىغانلىقىدىن قەتئىي نەزەر، مەن كىتابتىكى مەشقلەرنىڭ ھەممىسىنى بىرنىمۇ قويماي ئىشلىدىم. ئۇ چاغدا ئۇيغۇر ئۆسمۈرلىرى ئۈچۈن ھېچ قانداق ئوقۇش كىتابلىرى يوق بولۇپ، **1972**- ياكى **1973**-يىللىرى تۇنجى قېتىم "قىزىل پۆپۈكلۈك نەيزە" دېگەن خەنزۇچىدىن تەرجىمە قىلىنغان كىتاب چىقتى. مەن سىنىپىمدىكى ھەممە ئوقۇغۇچىنى سەپەرۋەر قىلىپ، ئۇلاردىن پۇل يىغىپ، ئاقسۇ شەھەرلىك كىتابخانىغا بېرىپ ھېلىقى كىتابنى سېتىۋېلىپ ئەكېلىپ، سىنىپتىكى ساۋاقداشلارغا تارقىتىپ بەردىم. بۇ مەزگىل مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ ئاخىرقى ۋاقىتلىرى بولۇپ، پۈتۈن جەمئىيەت ۋە مەكتەپ ئەخلاقى پۈتۈنلەي ئاستىن-ئۈستۈن قىلىۋېتىلگەنىدى. بىزنىڭ سىنىپتىكى كەپسىز ئوقۇغۇچىلار كۆپىنچە ۋاقىتلاردا بىر دەرسنىڭ نورمال ئۆتۈلۈشىگە يول قويمايتتى. قىش كۈنلىرى مۇئەللىم سىنىپقا كىرىشتىن بۇرۇن، ئوت قالاپ ئىسسىنىدىغان مەشنىڭ ئۈستىنكى ياپقۇچىنى ئېلىۋېتىپ، سىنىپنى ئىسقا لىق تولدۇرۇپ، ئادەم بىر-بىرىنى كۆرەلمەيدىغان ھالەتكە ئەكېلىپ قوياتتى، شۇ سەۋەبتىن سىنىپقا كىرگەن ئوقۇتقۇچى دەرس ئۆتەلمەي، سىنىپتىن يىغلاپ چىقىپ كەتكەنلىكىنى كۆپ قېتىم ئۆز سىنىپىمدا بېشىمدىن بىۋاستە ئۆتكۈزگەنىدىم. ئۇ مەزگىل ئوقۇتقۇچىلارمۇ پىپەنگە ئۇچراۋاتقان، ياخشى ئوقۇغانلارغىمۇ ياخشى كۆن يوق چاغلار بولغاچقا، ئوقۇغۇچىلار ئوقۇشتىن ئاساسەن ۋاز كەچكەنىدى. مەن ئادەتتىكى ۋاقىتتا ھەر خىل زەربىگە ئۇچرىساممۇ، ئەمما ئىمتىھاننىڭ ئالدىدا نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ خۇشامىتىگە ئۇچرىغان ۋاقىتىممۇ كۆپ بولدى. بىر قېتىم فىزىكا ئوقۇتقۇچىسى يىللىق ئىمتىھاننى ئوچۇق ئىمتىھان قىلىپ، سوئالنى بىزگە **3** كۈنلۈك تارقىتىپ بەردى. سىنىپ بويىچە پەقەت مەنلا ھەممە سوئالنى ئۆزۈم ئىشلىدىم. قالغان ساۋاقداشلارنىڭ ھەممىسى ئەتىسى بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ، جاۋابنى مەندىن ئەينەن كۆچۈردى. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئىمتىھاندىكى ھەممە ئوقۇغۇچىلارنىڭ جاۋابى ئوپ-ئوخشاش بولدى. نېمە ئىش بولغانلىقى ئوچۇق-ئاشكارە بولۇپ، ئۇنى ھەممەيلەن "توغرا" چۈشىنەتتى. شۇنىڭ بىلەن فىزىكا ئوقۇتقۇچىسى ماڭا **100** نومۇر بېرىپ، قالغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسىگە **50** نومۇر

قويدى. ‘‘مەدەنىيەت ئىنقىلابى’’نى باشتىن كەچۈرۈپ باقمىغان ياشلار ئۈچۈن ئەينى ۋاقىتتىكى ئەھۋالنى كۆز ئالدىغا ئەكېلىش ئاسان ئەمەس. ياخشى ئوقۇغاننى پىپەن قىلىدىغان بىر دەۋردە ياخشى ئوقۇش ناھايىتى يۇقىرى دەرىجىدە شىجائەت تەلەپ قىلاتتى.

"بىلىم مەڭگۈ لازىم بولىدۇ" مانا بۇ شۇ ۋاقىتتىن باشلاپ ئۆزۈمگە ھەمراھ قىلىپ كەلگەن بىردىن- بىر دۇنيا قارىشى. مەن شۇنىڭدىن باشلاپ، ئالدىمغا قانداق بىلىم كەلسە، شۇنى ئەستايىدىل ئۆگەندىم. بىز تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندا، "ئىشىكنى ئېچىپ قويۇپ، مەكتەپ باشقۇرۇش" سىياستى بويىچە، بىزنىڭ مەكتەپنىڭ تولۇق ئوتتۇرنىڭ **3** سىنىپىنى "دېھقانچىلىق ماشىنىسازلىق سىنىپى"، "دېھقانچىلىق سىنىپى"، ۋە "دوختۇرلۇق سىنىپى" دەپ **3** ئايرىدى. بىزنىڭ سىنىپتا **24** ئوغۇل بالا بار بولۇپ، دوختۇرلۇقنىڭ ھەممىسى قىزلار، دېھقانچىلىقنىڭ بولسا قىز-ئوغۇللار ئارىلاش ئىدى. بىز ئاقسۇ تىراكتور پونكىتىغا بېرىپ يېرىم يىل ئىشچى بولۇپ ئىشلىدۇق. مەن ئۇ يەردە تىراكتور رېمونت قىلىشنى، چويۇندىن ياسىلىدىغان قوش (ساپان)قۇيۇشنى ناھايىتى ياخشى ئۆگەندىم. ھەمدە تىراكتور ھەيدەشنىمۇ ئۆگىنىۋالدىم (سىنىپ بويىچە پەقەت مەنلا شۇنداق قىلغانىدىم). مەكتەپنىڭ يېزا ئىگىلىك مەيدانىغا بېرىپ، يېرىم دېھقانچىلىق قىلدۇق. مەن ئۇ يەردە قوناق تېرىشنى، كېسەك قويۇشنى، يېمىش دەرىخىنى ئۇلاشنى، ۋە تىراكتور بىلەن يەر ھەيدەشنى ياخشى ئۆگەندىم. ئۇيغۇرلارنىڭ ئەدەبىي ئەسەرلىرىنى كۆپ ئوقۇپ، شېئىر يازالايدىغان بولدۇم. ئاقسۇ **1**-ئوتتۇرا مەكتەپتە بىر قېتىم ئۆزۈم باش تەھرىر بولۇپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمىنى چىقاردىم. ئاقسۇ گېزىتىدە بىر قانچە پارچە شېئىر ئېلان قىلدىم. ھېكايە يېزىشقىمۇ تەييارلىق قىلغان بولساممۇ، ئۇنى باشلىيالماي قالدىم. لۇشۈن فېليەتونلىرىنىڭ ئۇيغۇرچە تەرجىمىسىنىڭ ھەممىسىنى ئوقۇپ چىقىپ، فېلىيەتون يازالايدىغان دەرىجىگە يەتتىم. مەكتەپنىڭ ئەمگەك مەيدانىدا تۇرۇۋاتقان مەزگىلدە، بىر **5** كىشىلىك ئوقۇغۇچى گورۇپپىسىنى يېتەكلەپ جەمئىيەت تەكشۈردۈم. ئەسلى مەقسىدىمىز خۇددى ماۋ زېدوڭنىڭ "خۇنەن جەمئىيىتىنى تەكشۈرۈشتىن دوكلات" دېگەنگە ئوخشاش بىر دوكلات يېزىش بولسىمۇ، ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ ئەھۋالى ماۋ تەسۋىرلىگەن ئەھۋالغا ئوخشىمىغاچقا، بىز رەسمىي دوكلات يېزىشنى رەت قىلدۇق.

بۇلاردىن باشقا، تۇرمۇش ئېھتىياجى تۈپەيلىدىن، ئاكام بىلەن ئىككىمىز ئۆيدە تامچىلىق، ياغاچچىلىق ۋە تۆمۈرچىلىكمۇ قىلىپ باقتۇق. مەن ئاپامغا ياردەملىشىپ، ئارام ۋاقىتلىرىمدىن پايدىلىنىپ، ئۆيدە بىر مەزگىل گىلەم توقۇدۇم. تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە چىقىشتىن بۇرۇن، يازلىق ۋە قىشلىق تەتىللەرنىڭ ھەممىسىدە يېزىدىكى تۇققانلىرىمىزنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇلارغا ياردەملىشىپ ئەمگەك قىلدىم. **5** ياشلىق ۋاقىتلىرىمدا كالىغا مىنىۋېلىپ خامان ھەيدىدىم. ئۇنىڭدىن كېيىن كالا ھارۋىسى ۋە ئېشەك ھارۋىسى ھەيدىدىم. زەمبىل ۋە غالتەك بىلەن ئوغۇت توشۇدۇم. شاللىقتا ئوت تەردىم. بۇغداي ۋە قوناق ئوردۇم. سەل چوڭراق بولغاندا سۆرەم سۆرىدىم (نەچچە قېتىم سۆرەمدىن يىقىلىپ چۈشۈپ، سۆرەمنىڭ ئاستىدا قالغان ۋاقىتلىرىممۇ خېلى

كۆپ بولغان)، قوش ھەيدىدىم مەن **7** يېشىمدا تاماق ئېتىشنى ئۆگەندىم. ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندا، تونۇرغا نان ياقالىغىدەك بولغانىدىم.

تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، مەن كونىشەھەر (ھازىرقى ئۇنسۇ) ناھىيىسىنىڭ شال ئۇرۇقچىلىق مەيدانىغا "قايتا تەربىيە" گە چۈشكەن بولۇپ، ئۇ يەردە يېرىم يىلنىڭ ئىچىدىلا مەيدان بويىچە ئەڭ ئالدىنقى قاتاردىكى شال تېرىش تېخنىكى بولۇپ قالدىم. بۇ يېزىدا ئېلېكتىر توكى يوق بولۇپ، ئاخشىمى ئۆزىمىز ياسىۋالغان كىرسىن چىرىغى بىلەن ياتىقىمىزنى يورۇتاتتۇق. سائەتمۇ يوق بولۇپ، تاڭ ئاتقاندا ئىشقا بېرىپ، كۈن ئولتۇرغاندا ئىشتىن قايتاتتۇق. مەن بىر يىلنىڭ ئىچىدە **4**-ئايدا شاللىقنىڭ سۈيىگە كىرىشنى باشلىغان بولۇپ، **10**-ئايغىچە شۇ سۇدا ئىشلىدىم. **4**-ئايدا يەر تېخى ئېرىمىگەن بولۇپ، بىز رېزىنكە ئۆتۈك كېيىۋېلىپ، مۇزنىڭ ئۈستىگە دەسسەپ تۇرۇپ ئىشلەيتتۇق. شۇ جەرياندا مەن يېزىمىزدا قايتا تەربىيە ئېلىۋاتقان ئۇيغۇر ياشلارنى يىغىپ، بىر ئەدەبىيات-سەنئەت ئەترىتىمۇ تەشكىللىدىم (بىزنىڭ ئۆيدە ھېچقانداق ساز يوق بولۇپ، مەن ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ يېزا ئىگىلىك مەيدانىدا ئىشلىگەن مەزگىلدە، ساۋاقداشلىرىمنىڭ دۇتتىرى بىلەن دۇتتار چېلىشنى ئۆگىنىۋالغان ئىدىم). مەن ئۆزۈم تېكىست يازغۇچى، مۇزىكا رەتلىگۈچى، ساز چالغۇچى، ۋە باشقۇرغۇچى بولۇپ، كونىشەھەر ناھىيىلىك كىنو كۇلۇبىدا تېخى بىر قېتىم ئويۇن قويدۇق. مەن بىر دەم داپ چالسام، بىر دەم راۋاپ، يەنە بىر دەم دۇتتار چالاتتىم. ئەترىتىمىزدە مەندىن باشقا سازچى يوق ئىدى. يېزىدىكى بىر يېرىم يىل جەرياندا، مەن بىر ئاي پادىمۇ باقتىم. كەگرى كەتكەن جاگگال. مەندىن باشقا ھېچ قانداق ئادەم قارىسى كۆرۈنمەيدۇ. مەن **30** دەك قوي، **4-5** كالا، ۋە بىر قانچە ئات بىلەن بىرگە. ھەر كۈنى **10** نەچچە سائەت ۋاقتىنى ئاشۇ ھايۋانلار بىلەن بىرگە ئۆتكۈزۈشۈم كېرەك. ئوقۇيدىغان باشقا كىتاب يوق. مەن شۇ جەرياندا ماۋ زېدوڭنىڭ **5** قىسىملىق ئەسىرىنى ئوقۇپ چىقتىم (ئۇنىڭ بىر قىسمىنى مەن بۇرۇنمۇ ئوقۇپ چىققان ئىدىم). ھەممىدە بىر ئاز خەنزۇچە ئۆگەندىم. ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانى **1977**-يىلى **12**-ئاينىڭ **10**-كۈنىدىن باشلاپ ئېلىنغان بولۇپ، **12**-ئاينىڭ **5**-كۈنى تېخىچە پۈتۈمغا رېزىنكە ئۆتۈك كېيىۋېلىپ، مۇزنىڭ ئۈستىگە دەسسەپ تۇرۇپ، زەيكەش چېپىۋاتاتتىم. ئاقسۇ شەھىرىدىكى ئوقۇغان مەكتىپىمگە قايتىپ، ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلىشىمغا رۇخسەت قىلىشمىدى. ھەر كۈنى ئەمگەكتىن قايتىپ كېلىپ، كىرسىن چىرىغى (جىن چىراق) نى يېقىپ قويۇپ، ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلاتتىم. ئەتىگىنى بۇرنۇمنى سىلىسام، بۇرنۇمنىڭ تۆشۈكىگە يىغىلىپ كەتكەن ئىس قولۇمنى قاپقارا قىلىۋەتەتتى. يېرىم كېچە بولۇپ، پۈتۈن دالان ئۇيقىغا كەتكەن ۋاقىتتا، ياتىقىمنىڭ پۈتۈن تاملىرى ۋە تورۇسلىرىدا ئۇۋا تۇتۇپ ياشاۋاتقان چاشقانلار ئۇۋىلىرىدىن چىقىپ، يېگىدىن تۆشۈك كولاپ، بەزىدە ئوقۇۋاتقان كىتابىمنىڭ ئۈستىگە چالما تاشلايتتى. مەن ئاشۇنداق شارائىتتا، كونىشەھەر ناھىيە بازىرىدا ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بەردىم. ئاز ۋاقىتتىن كېيىن، پۈتۈن ئاقسۇ ۋىلايىتىگە "بىر ئوقۇغۇچى ئاپتونوم رايون بويىچە ئالاھىدە ياخشى نەتىجە ئاپتۇ،" دېگەن گەپ تارقالدى. ھەممە كىشىلەر ئۇ بالىنىڭ كىملىكىنى

بىلمەكچى بولۇشاتتى. ئاخىردا قارىسام، ئۇ مەن ئىكەنمەن -- مەن ئاپتونوم رايون بويىچە ئۇيغۇر تىلىدا ئېلىنغان ئىمتىھاندا 2-بولۇپتىمەن.

شۇنداق قىلىپ، مەن ئالىي مەكتەپكە بېرىشتىن بۇرۇن، ئۆزۈمگە ئۆگىنىشتىكى مۇنداق نىشاننى تىكلىدىم:

1)) بىلىمنى ئىنتىھاندىن ئۆتۈش، مەكتەپ پۈتتۈرۈش ئۈچۈن ئەمەس، ئۆزۈمنىڭ بىلىم دائىرىسىنى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە كېڭەيتىپ، ئىلىم-پەننىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسىگە چىقىش ئۈچۈن ئۆگىنىش.

2)) بىلىمنى باشقىلار قىلالىغان ئىشنى ئۇيغۇرلارنىڭمۇ قىلالايدىغانلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ئۆگىنىش.

3)) بىلىمنى ئۆزۈمنىڭ ئىقتىسادىي تەقدىرىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ئۆگىنىش.

شۇ چاغدىن باشلاپ، مانا يۇقىرىقىلار مېنىڭ ئۆگىنىش ئادىتىمگە ئايلاندى.

5- سوئال: شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا سىزنىڭ "7 مىنۇتتىن كېيىن مېنى ئويغىتىپ قويۇڭلار" دېگەنلىكىڭىز ھەققىدە ئەسلىمىلەر بار ئىكەن، بۇ ۋاقىت قارىشىڭىزنى ئىخچام ئېيادىلەپ بېرىڭ. سىز دەم ئېلىش بىلەن خىزمەت، ئۆگىنىشنى قانداق بىرلەشتۈرىسىز؟

جاۋاب: مەن ئاقسۇ 1-ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان ۋاقتىمدا سىنىپنىڭ ئۆگىنىش باشلىقى، سىنىپ باشلىقى ۋە ئاخىرقى 2 يىل مەكتەپ ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى بولۇپ ئىشلىگەن ئىدىم. شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىغا كېلىپ، 1-يىلى خەنزۇچە ئۆگىنىش ۋاقتىدا، سىنىپ باشلىقلىق خىزمىتىنى ئۈستۈمگە ئېلىپ ئىشلىدىم. مەن ھەممە ئىشتا ئۆزۈمگە ئەڭ يۇقىرى تەلەپ قويۇپ، ھەممە ئىشنى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە يۇقىرى ئۆلچەم بىلەن ئەستايىدىل بېجىرىدىغانلىقىم، ھەمدە ئۆگىنىشنى ئىزچىل ياخشى قىلىدىغانلىقىم ئۈچۈن، بىر يىللىق ئوقۇشنى تۈگەتكەندىن كېيىن، ماڭا ئارقا-ئارقىدىن يېڭى ۋەزىپىلەر يۈكلەندى. مەن مەكتەپ ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ دائىمى ھەيئىتى، مەكتەپ ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسى (ئۇ چاغدا ھازىرقىدەك ئوقۇغۇچىلار بىرلەشمىسى دېيىلمەيتتى--مۇھەررىردىن)نىڭ رەئىسى، ئۇيغۇر ئاپتونوم رايون (ئۇئار) لۇق ياشلار بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئۇئار لۇق ئوقۇغۇچىلار بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسى، ۋە مەملىكەتلىك ئوقۇغۇچىلار بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆز ئۈستۈمگە ئالدىم. ھەر ھەپتىدە بېجىرىدىغان، يۇقىرىقى ۋەزىپىلەرگە ئائىت نۇرغۇن ئىشلاردىن باشقا، مەن ھەر ھەپتىدە دەرستىن ئايرىلىپ، ئاز دېگەندە 3 قېتىم ھەر خىل يىغىنلارغا قاتناشمىسام بولمايتتى. ئۇنىڭدىن باشقا، 1-يىلدىكى خەنزۇچە ئۆقىشنى

تولۇكتىپلا، مەن خەنزۇچىگە تايىنىپ، ئىنگلىز تىلى ئۆگىنىشنى باشلىدىم. دەسلەپتە ئۆزۈم ئۆگەندىم. كېيىنچىرەك ئۆزۈمنىڭ دەرسلىرىنىڭ بەزىلىرىگە قاتناشماي، فىزىكا فاكۇلتېتىدىكى ۋە چەت ئەل تىللىرى فاكۇلتېتىدىكى خەنزۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىنگلىز تىلى دەرسلىرىگىمۇ قوشۇمچە كىرىدىغان بولدۇم. ئۆزۈمنىڭ ئوقۇشى، ئوقۇغۇچىلار خىزمىتى ۋە ئىنگلىز تىلى ئۆگىنىشى قاتارلىق ئىشلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ھۆددىسىدىن مۇكەممەل چىقىش ئۈچۈن، مەن ۋاقىتتىن ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە ئۈنۈملۈك پايدىلانمىسام بولمايتتى. مەن ھەر كۈنى **14** سائەتتىن **16** سائەتكىچە ئۆگىنىش قىلاتتىم. بىر ھەپتىدە **7** كۈن ئىشلەيتىم. مېنىڭ دەم ئېلىش ۋاقتىم پەقەت ھەر شەنبە كۈنى كەچلىكى بولۇپ، ئۇ ۋاقىتتا مەن ئىمكانقەدەر بىرەر ئولتۇرۇشقا، دوست ياكى تۇغقانلارنىڭ ئۆيىگە باراتتىم. قالغان ۋاقىتنىڭ ھەممىسىدە ئۆگىنىش قىلاتتىم . ھەر كۈنى ئەتىگەنلىكى سائەت **6** دە ئورنۇمدىن تۇرۇپ، كەچتە سائەت **11** دىن كېيىن ئاندىن دەم ئالاتتىم. يىغىنلارنىڭ ئالدى-كەينىدە، تاماققا ئۆچىرەت تۇرغاندا، ئاپتوبۇسدا يول ماڭغاندا ئىنگلىزچە سۆزلۈك يادلايتتىم.

ماڭا نىسبەتەن ۋاقىتنىڭ قىس بولۇپ كەتكەنلىكىدىن، مەن قانداق قىلغاندا ۋاقىتنىڭ ئۈنۈمىنى يۇقىرى كۆتۈرگىلى بولىدىغانلىقى توغرىسىدىمۇ ئىزدەندىم. شۇنىڭ نەتىجىسىدە، مۇنداق **2** ھەقىقەتنى تېپىپ چىقتىم. **1)** ۋاقىتنى مىنۇت بويىچە ھېسابلايدىغان ئادەمنىڭ ۋاقتى، ۋاقىتنى سائەت بويىچە ھېسابلايدىغان ئادەمگە قارىغاندا **60** ھەسسە كۆپ بولىدۇ. **2)** ئادەم بىر خىل ئىشنى قىلىپ چارچىغاندا، باشقا بىر خىل ئىشنى قىلسا، يەنىلا ئۈنۈملۈك ئىشلىيەلەيدۇ. مەسىلەن، سىز ئەگەر ماتېماتىكا ئۆگىنىپ چارچىغاندا، ئۆگىنىشنى تىل ئۆگىنىشكە ئۆزگەرتسىڭىز، ئۆگىنىشىڭىزنى يەنىلا ئۈنۈملۈك داۋاملاشتۇرالايسىز. بۇ خۇددى دوسكىغا خەت يازغانغا ئوخشاش. ئەگەر سىز ئاق رەڭلىك بوردا خەت يېزىۋەرسىڭىز، بىر ئازدىن كېيىن دوسكىغا نېمە يېزىلغىنىنى كۆرەلمەي قالىسىز. ئەمما ئۇنىڭ ئۈستىگە سىز قىزىل بور بىلەن خەت يازسىڭىز، خەتنى يەنە بىر مەزگىل كۆرگىلى بولىدۇ.

ئادەم بىر ئىشتا ئالاھىدە نەتىجە قازانماقچى بولىدىكەن، چوقۇم باشقا بىر قىسىم ئىشلاردىن ۋاز كېچىشى كېرەك. ھەممە ئىشلارنى تەڭ ئېلىپ مېڭىپ، ھەممىسىدىن ئالاھىدە نەتىجە قازىنىش ئاسان ئەمەس. مەن ئىزچىل ئەمەل قىلىپ كەلگەن ئادەتنىڭ بىرسى شۇكى، مەن خىزمەتنىڭ ئىشى، ئۆيۈمنىڭ ئىشى ۋە ئائىلىنىڭ ئىشى قاتارلىق **3** تۈرنىڭ ھەممىسىدە، ئىشلارنىڭ مۇھىملىق دەرىجىسىگە قاراپ، بىردىن تىزىملىك تۈزىمەن. شۇ تىزىمغا قاراپ، ئىشنى ئەڭ مۇھىمىدىن باشلاپ، بىر-بىرلەپ قىلىمەن. بىكار قالىدىغان ۋاقتىم ئاساسەن يوق.

بەزى ياش ئۆسمۈرلەر، "ياشلىقتا تازا قانغىچە ئوينىۋېلىش كېرەك"، دەپ ئويلايدۇ. بۇ ئىنتايىن خاتا. سىز ياش ۋاقتىڭىزدا، ياشاش ئۈچۈن پۈتۈنلەي ئاتا-ئانىڭىزغا تايىنىسىز. ئۆزىڭىزنىڭ ھېچ نېمىڭىز بولمايدۇ. ئاشۇنداق تۇرۇپ، قانداق ياخشى ئوينىيالايسىز؟ ئۇنىڭدىن باشقا، ئەڭ مۇھىم بىر نۇقتا شۇكى، سىزنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپتىن تارتىپ تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگىچە بولغان **12** يىل ئۆمرىڭىز سىزنىڭ كېيىنكى **50-60** يىل ئۆمرىڭىزنىڭ قانداق ئۆتۈشىنى بەلگىلەيدۇ. شۇڭا،ئاشۇ **12** يىلدىن ناھايىتى ياخشى پايدىلىنىشىڭىز كېرەك. شۇ

مەزگىلدە ھەقىقىي بىلىم ۋە ھەقىقىي تۇرمۇش ئىقتىدارىنى ئىگىلىشىڭىز كېرەك. بۇ مەزگىلدە ھەر بىر ئاتا-ئانىنىڭ ۋەزىپىسى ئىنتايىن ئېغىر ۋە مۇھىم. سىز يۇقىرىقى ئۇقۇمنى پەرزەنتلىرىڭىزگە زېرىكمەي داۋاملىق چۈشەندۈرۈشىڭىز كېرەك. "بالام، سەن چوڭ بولغاندا قانداقراق ياشاي، دەپ ئويلاۋاتىسەن؟"، "ھازىر ياخشى ياشاشقا تەييارلىقىڭ بارمۇ؟" "ئۇ يولدا ھازىر قانداق ئىش تۇتتۇڭ؟" دەپ سوراپ تۇرۇش كىرەك. بالىڭىزدا تۇرمۇشقا كىرەكلىك ئىقتىدارلارنى يېتىشتۈرۈشىڭىز، ئۆزىڭىزنىڭ تۇرمۇش تەجرىبىڭىزلىرىنى ئۆگىتىشىڭىز كېرەك. بالىڭىزنىڭ ھەممە ئىشىنى سىز قىلىپ بەرسىڭىز، بالىڭىزنى ئورۇنسىز ئەركىلەتسىڭىز، ئۇ ھەرگىز بالىڭىزنى ئەتىۋارلىغانلىق بولمايدۇ. ئۆيدە بالىڭىزنى ئاشۇنداق ئەركىلەتكەن بىلەن، بالىڭىز چوڭ بولغاندا جەمئىيەتتە خارلىنىپ قېلىشى مۇمكىن. ھەتتا ئۆز جېنىنى يولدا باقالماسلىغىمۇ مۇمكىن. شۇڭا بالىڭىزغا، "ئەگەر باشقىلاردىن ياخشىراق ياشايمەن، دېسەڭ، باشقىلاردىن بەكرەك تىرىشىشىڭ كېرەك. باشقىلاردىن كۆپرەك ۋاقىتنى ئۆگىنىشكە سەرپ قىلىشىڭ كېرەك." دىگەن ئۇقۇمنى كىچىكىدىن تارتىپلا سىڭدۈرۈشىڭىز كېرەك.

مەن ۋاقىتتىن يۇقىرىقىدەك پايدىلىنىپ، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى ئاخىرقى **4** يىل جەريانىدا، ئۆزۈمنىڭ ئوقۇشى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ خىزمىتى ۋە چەت ئەل تىلى ئۆگىنىش قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىدە ئالاھىدە نەتىجە قازاندىم. پەقەت بىر قېتىمقىنى ھىسابقا ئالمىغاندا، **4** يىلنىڭ مەۋسۇملۇك ۋە يىللىق ئىمتىھانلارنىڭ ھەممىسىدە **100** دىن نومۇر ئالدىم. كەسىپ ئوقۇغان **1**- ۋە **2**-يىلدىن ئىبارەت **2** يىل ئىچىدە ئىنگلىز تىلىدا خەنزۇ تەبىئى پەن ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ **3** يىللىق دەرسىنى تۈگىتىپ، خەنزۇ ئوقۇغۇچىلار بىلەن ئوقۇش تاماملاش ئىمتىھانىسىغا قاتنىشىپ، سىنىپ بويىچە **5**-بولدۇم. كەسىپ ئوقۇغان **3**- ۋە **4**-يىلى جەريانىدا ئۆزلۈكۈمدىن ياپون تىلى ئۆگىنىپ، ئوقۇش پۈتتۈرۈشتىن بۇرۇن ياپون تىلىنىڭ گىراماتىكىسىنىمۇ ئۆگىنىپ تۈگەتتىم. **1983**-يىلى شائخەي قاتناش ئۇنىۋېرسىتېتىغا بېرىپ، "مىكرو دولقۇن تېخنىكىسى" بويىچە بىر يىل بىلىم ئاشۇردۇم. بۇ ئۆزۈم بۇرۇن ئوقۇپ باقمىغان كەسىپ بولۇپ، ئەينى ۋاقىتتا پۈتۈن ئۇئار بويىچە بۇ ساھەدە بىرمۇ كەسپىي خادىم يوق ئىدى. مەن ئۆز ۋەزىپەمنىڭ ئېغىرلىقىنى تولۇق تونۇپ، ھەر كۈنى كەچ سائەت **11** دە چىراغ ئۆچۈرۈلگىچە مەكتەپ كۇتۇپخانىسىدا، چىراغ ئۆچۈرۈلگەندىن كېيىن "سۇ ئاستى پاراخودى رادار سىستېمىسى" تەجرىبىخانىسىغا بېرىپ ئۆگىنىش قىلدىم. يازلىق تەتىلدىكى **2** ئاي ۋاقىت ئىچىدە يۇرتقا قايتماي، شائخەينىڭ ھەددىدىن تاشقىرى تىنجىق ئىسسىقىغا بەرداشلىق بېرىپ، كۈنىگە **10** نەچچە سائەت مىكرو دولقۇنغا ئائىت كەسپىي كىتابنى خۇددى رومان ئوقۇغاندەك ئوقۇدۇم.

بۇرۇن بىر داڭلىق ئادەم ئۆزىنىڭ جاپاغا بەرداشلىق بېرىش قابىلىيىتىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن، بىر تاختاينىڭ بىر يۈزىگە نۇرغۇن مىخ قېقىپ، شۇ مىخ قېقىلغان يۈزىدە ئۇخلاپتىكەن. مەن ئىسسىققا بەرداشلىق بېرەلمىگەندە، ئەنە شۇ ئادەمنى ئويلىدىم. بۇ مەكتەپنىڭ رەھبەرلىرى كېيىن شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىغا خەت يېزىپ، "ئەگەر ئەركىندەك ئادەملىرىڭلار بولسا، قانچىنى ئەۋەتسەڭلار شۇنچىنى قوبۇل قىلىمىز،" دەپتۇ. **1985**-يىلى **9**-ئايدا ياپونىيەگە باردىم. يېڭى

بارغاندا، مېنىڭ ئۇستازىم ماڭا ئانچە قارىمىدى. ئەتىگەنلىكى مەن ياپون تىلىدا سالام بەرسەم، ئىلىك ئالماي ئۆتۈپ كەتتى. مەن ئۇ كىشىنىڭ مېنى بىر يۈك، دەپ ھىسابلاۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدىم. ھەر كۈنى ئەتىگىنى سائەت **8** دە **1**-بولۇپ تەجرىبخانىغا بېرىپ، كېچە سائەت **12** گىچە ئىشلىدىم. **3** ئايدىن كېيىن، ياپونىيەنىڭ بىر قېتىملىق مەملىكەتلىك پەن تەتقىقات يىغىنىغا ئۆزۈمنىڭ **1**-ماقالىسىنى يوللىدىم. قاتتىق ئىشلەشتە ئۆزۈم تۇرغان مەكتەپتىكىلەرنىڭ ھەممىسىنى ھەيران قالدۇردۇم. كېيىن ھەممەيلەن ماڭا ئالاھىدە قارايدىغان بولۇپ كەتتى. يېقىندا ماڭا مېنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى ئۇستازىمدىن بىر خەت كەلدى. ئۇ كىشى ھازىر **80** ياشقا يېقىنلاشقان بولۇپ، خېتىدە مۇنداق دەپتۇ: "ئەركىن، سېنى ئامېرىكىدىكى ئوقۇشىنى تۈگىتىپ، ياپونىيەگە كەلسە، يەنە بىرگە تەتقىقات ئېلىپ بارساق، دەپ ئويلىغانىدىم. ئۇ ھازىر مۇمكىن ئەمەس بولۇپ قالدى. بۇنىڭدىن كېيىن ماڭا ئامېرىكىغا بېرىش ئىمكانىيىتىمۇ يوق ئوخشايدۇ. مەن يېقىندا ئۆزۈمنىڭ بۇرۇنقى ئۆمرىنى ئەسلەپ چىقتىم. قارىسام، مېنىڭ ئىلمىي تەتقىقاتتا ئەڭ كۆپ ۋە ئەڭ مۇھىم نەتىجە چىقارغان ۋاقتىم سەن بىلەن بىرگە ئىشلىگەن ۋاقتىم بوپتۇ...." . مەن ئامېرىكىدا ماگىستىرلىق ئوقۇغاندا ماڭا ئۇستاز بولغان كىشى بىر ياپونلۇق بولۇپ، ئۇ دەرسنى كالىفورنىيە شىتات ئۇنىۋېرسىتېتى **Northridge** شۆبىسىدە ئۆتۈپ، تەتقىقاتنى **Caltech** تە قىلىدىغان بولۇپ، تەتقىقات جەھەتتە فاكۇلتېتنىڭ ئەڭ ئالدىدا بولغاچقا، مەن شۇ كىشىگە تەقسىم بولغان ئىكەنمەن. بۇنىڭدىن بىر قانچە يىل بۇرۇن ئۇ كىشى مېنىڭ تەتقىقات نەتىجىلىرىمنى كۆرۈپ، ماڭا يازغان ئېلخېتىدە مۇنداق دەپتۇ: "ئەركىن، بىر ئوقۇتقۇچى ئۈچۈن، ئۆز ئوقۇغۇچىسىنىڭ ئۆزىدىن ئېشىپ كېتىشىدىن بەختلىك ئىش يوق. سەن ئۈچۈن مەن ئۆزۈمنى ئىنتايىن بەختلىك بەختلىك ھەس قىلىمەن...."

قىسقىسى، مەن ئۆگىنىش ۋە خىزمەتتە ئىزچىل تۈردە "ئاق بوردا خەت يېزىپ كۆرگىلى بولمىسا، قىزىل بور بىلەن خەت يېزىش" ئۇسۇلىنى قوللاندىم. **1978**-يىلدىن **1995**-يىلى دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئېلىشقىچە ھەر كۈنى **14-16** سائەت ئىشلىدىم. ھازىرمۇ ھەر كۈنى **10** سائەتتىن كۆپرەك ۋاقتىنى ئەقلىي ئەمگەككە سەرپ قىلىمەن. ئويۇن-تاماشا ۋاقتىدىمۇ ئىنتايىن ئاكتىپ. يىغلىشقا بارسام، تانسا-ئۇسسۇلنى ھەممەيلەندىن كۆپرەك ئوينايمەن. ئۇيغۇرچە ناخشا، مۇزىكا، ساز، **VCD** لارغا ئىنتايىن ئامراق. ئۆيۈمدە دۇتار، تەمبۇر، گىتتار ۋە پىيانولار بار (كۆپىنچە ئۆيگە كەلگەن مېھمانلارغا چالدۇرىمەن). ئۆيىمىزدە پات-پات "ئائىلە ۋاقتى" ئۆتكۈزىمىز. ئۇ ۋاقىتتا بىز ياكى ئائىلە بويىچە كىنو كۆرۈمىز، ياكى تۆتىمىز بىرلىشىپ قەرت ئوينايمىز. بىزنىڭ ئەتراپىمىزدىكى ۋەتەنداشلار بىلەن بىرگە بولۇشنىمۇ ناھايىتى ياخشى كۆرىمەن. بىرگە پاراڭلىشىشتىن ئىنتايىن ھوزۇرلىنىمەن. ئەتراپىمىزدىكى ۋەتەنداشلار بىلەن خۇددى ئۇرۇق-تۇققاندەك بېرىش-كېلىش قىلىپ، يېقىن ئۆتىمىز. مانا بۇلار مېنىڭ ئەڭ ياخشى دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىمدۇر.

6- سوئال: بىر ئادەم ئۈچۈن ئائىلە، تۇرمۇش، ۋە خىزمەتلەرنىڭ مۇناسىۋىتىنى توغرا بىر تەرەپ قىلىشمۇ ئىنتايىن مۇھىم. سىز ئۆزىڭىزنىڭ بۇ جەھەتتىكى تەجرىبە-ساۋاق بىلەن ئوي-پىكىرلىرىڭىزنى سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز؟

جاۋاب: ئائىلە، تۇرمۇش ۋە خىزمەتنىڭ مۇناسىۋىتىنى توغرا بىر تەرەپ قىلىش ھەقىقەتەنمۇ ئىنتايىن مۇھىم. ئۇ بىر ئائىلە ئەھۋالىنىڭ قانداق بولۇشىنى، پەرزەنتلەرنىڭ قانداق يېتىلىپ چىقىشىنى بەلگىلەيدۇ. بۇ مەسىلىنى مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىشتا، بىز ئۇيغۇرلاردا ساقلىنىۋاتقان مەسىلە خېلى كۆپ.

بۇنىڭدىن **7-8** يىل بۇرۇن، بىر داڭلىق ئۇيغۇر پەلسەپە فراففسورى ماڭا مۇنداق دېگەنىدى: "بىر ئەر ئۈچۈن مۇنداق **3** نەرسە ھەممىدىن مۇھىم: **1)** بىلىم، **2)** پۇل، **3)** بىر ياخشى ھوتۇن." مەن ھازىرغىچە بىر ئايال ئۈچۈن قانداق نەرسىلەرنىڭ ئەڭ مۇھىملىقىنى بىر كىمدىن ئاڭلاپ باقمىدىم. ياكى بىرەر يەردە ئوقۇپ باقمىدىم. شۇڭا ئۇ جەھەتتە بىر نەرسە يازالمايمەن. ئوخشىمىغان ئادەم ئائىلە ۋە خىزمەتتىكى مۇناسىۋەتلەرنىڭ مۇھىملىق دەرىجىسىنى ئوخشىمىغان تەرتىپتە تىزىدۇ. ئۇنى ئوخشىمىغان مىللەتلەرمۇ ئوخشىمىغان تەرتىپتە تىزىدۇ. بىز ئۇيغۇرلار ئۈچۈن، ھەممە ئادەم قوبۇل قىلالايدىغان بىر تەرتىپنى تۈزۈپ چىقىش ئانچە ئاسان ئىش ئەمەس. مەن بۇ يەردە پەقەت ئۆزۈم كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئەمەل قىلىدىغان تەرتىپنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۇنى قىسقىچە چۈشەندۈرۈپ ئۆتۈپ كېتەي:

مەن ئائىلە، تۇرمۇش ۋە خىزمەتتىكى ھەر خىل مۇناسىۋەتلەرنىڭ مۇھىملىق تەرتىۋىنى مۇنداق تىزىمەن:

1) ئەر ئۈچۈن ئايالى، ئايال ئۈچۈن ئېرى ھەممىدىن مۇھىم.

2) پەرزەنتلەر

3) ئاتا-ئانىلار

4) خىزمەت

بۇلاردىن كېيىن، قېرىنداش، ئۇرۇق-تۇققان، ۋە دوست-بۇرادەرلەر تۇرىدۇ. تۆۋەندە بۇنىڭ سەۋەبى توغرىسىدا قىسقىچە چۈشەندۈرۈش بېرىمەن:

1)) مەيلى رېئاللىقتا بولسۇن، ياكى كىنولاردا بولسۇن، ياشىنىپ قالغان بىر جۈپ ئەر-خوتۇننىڭ بىر-بىرىنى يۆلەپ كېتىۋاتقانلىقىنى بىز داۋاملىق ئۇچرىتىپ تۇرىمىز. ئاشۇ ياشقا بارغاندا، ئۇلارنىڭ ئاتا-ئانىلىرى ئاللىقاچان ئالەمدىن ئۆتكەن. باللىرى چوڭ بولۇپ، مۇستەقىل ھاياتنى باشلاپ كەتكەن بولىدۇ. ئۇلار نۇرغۇن قېتىم خىزمەت، نۇرغۇن قېتىم دوست-بۇرەدەرلەرنى ئالماشتۇرۇپ بولغان بولۇشى مۇمكىن. لېكىن، بۇ ئىككەيلەن يەنىلا بىرگە. بىرسى كېسەل بولۇپ قالسا، ياكى يەنە بىرسىدىن جىق ئاجىزلاپ كەتكەن بولسا، يەنە بىرسى ئۇنىڭ ئېغىرىنى ئۈن-تىنسىز كۆتۈرىدۇ. ساپ دىللىق، ھەقىقىي ساداقەتلىك، ھەقىقىي سەمىمىيلىك ۋە ھەقىقىي مۇھەببەت ئاساسىدا تۇرمۇش قۇرغان بىر جۈپ ئەر-خوتۇن ئۈچۈن، بۇ دۇنيادا بىر-بىرىدىن ئۈستىن تۇرىدىغان مۇھىم ئادەم بولمايدۇ. ئەر ئۈچۈن ئۇنىڭ خوتۇنى، ئايال

ئۈچۈن ئۇنىڭ ئېرى بۇ دۇنيادىكى ھەممىدىن مۇھىم نەرسىدۇر. بۇ ئىككىيلەن **20** ياشلارغا كىرگەندىن كېيىنكى پۈتۈن ئۆمرىنى بىرگە ئۆتكۈزىدۇ. جاپادىمۇ ۋە ھالاۋەتتىمۇ بىرگە بولىدۇ. ئۆزىنىڭ بارلىقىنى جۆرىسىگە تەقدىم قىلىدۇ. شۇڭا يۇقىرىقى تىزىمدا ئەر ئۈچۈن خوتۇنى، ئايال ئۈچۈن ئېرى **1**-ئورۇندا تۇرۇشى كېرەك. مەن بۇ يەردە مۇنداق بىر قانچە نۇقتىنى تىلغا ئېلىپ ئۆتۈپ كېتىشنى لايىق كۆردۈم. **(1)** مۇھەببەتنىڭ ئۆزىمۇ بىر ئىلىم. سىز مۇھەببەت يولىغا قەدەم تاشلاشتىن بۇرۇن، چوقۇم بىر ئاز ئىزدىنىپ، ئۇنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىۋېلىڭ.

(2) مۇھەببەت مەسىلىسىدە ياشلار بىر-بىرىگە ئوخشىمايدۇ. بەزىلەر ئۇ يولغا بالدۇرلا كىرىپ، مۇھەببەتسىز باشقا ئىشلارنى ياخشى ئېلىپ ماڭالمايدۇ. بۇ بىر نورمال ئەھۋال. بەزىلەر مۇھەببەتنى خېلى كەينىگە كېچىكتۈرۈپ، ئۆزىنىڭ ئوقۇشى ۋە باشقا ئىشلىرىنى مۇھەببەتسىزمۇ ياخشى ئېلىپ ماڭالايدۇ. بۇمۇ بىر نورمال ئەھۋال. قالغانلار يۇقىرىقى **2** تۈرلۈك كىشىنىڭ ئارىلىقىدا بولىدۇ. سىز ئۆزىڭىزنىڭ قايسى خىلدىكى ياش ئىكەنلىكىڭىزنى دەسلەپتىلا ئوبدان چۈشىنىپ يېتەلىسىڭىز، كېيىنكى ئىشلىرىڭىزنىڭ، يەنى ئوقۇش بىلەن مۇھەببەت ئىشلىرىڭىزنىڭ، مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشىغا پايدىسى ئىنتايىن كۆپ بولىدۇ. **(3)** ئۆز مۇھەببىتىنى ئىزدەش، ھەرگىز بىر "ياخشى ئادەم" نى تېپىش ئەمەس. ئۇ بىر "ياخشى كۆرگەن ئادەم" نى تېپىش جەريانى. "ياخشى" نىسبىي بولىدۇ، ھەمدە ئۇنىڭ چېكى بولمايدۇ. بۈگۈن "ئەڭ ياخشى" دىن بىرنى تاپسىڭىز، بىر مەزگىلدىن كېيىن "ياخشىراق" قا يەنە ئۇچرايسىز. ئەمما، نورمال ئىنسانلار ئۈچۈن، كۆپىنچە ۋاقىتلاردا "ياخشى كۆرىدىغان ئادەم" بىدىن پەقەت بىرسىلا بولىدۇ. شۇڭا سىز مۇھەببەتنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى، ئۆزىڭىزنىڭ قايسى خىلدىكى ياش ئىكەنلىكىڭىزنى ھەقىقىي چۈشىنىپ يەتكەندىن كېيىن، ئۆزىڭىزگە قانداق بىر جۆرىنىڭ كېرەكلىكىنى كۆڭلىڭىزدە تولۇق ئېنىقلىۋېلىڭ. ئاندىن سىز "ياخشى كۆرىدىغان ئادەم" نى ئىزدەشكە باشلاڭ. بىرنى ئۇچراتقاندا، بارلىق ئىقتىدارىڭىزنى ئىشقا سېلىپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىشىڭ. بەزىدە قارشىلىق ۋە توسالغۇغا ئۇچراپ قالسىڭىز، ئەگەر ئۆزىڭىزنىڭ نېمە ئىش قىلىۋاتقىنىڭىزنى ھەقىقىي تونۇپ يەتكەن بولسىڭىز، ئۆزىڭىزگە تولۇق ئىشەنچىڭىز بولسا، ئۇنداق قارشىلىق ۋە توسالغۇلارغا پەرۋا قىلماڭ . ياخشى كۆرگەن كىشىڭىز بىلەن توي قىلماقچى بولغان ئادەم دەل ئۆزىڭىز. ئاتا-ئانىڭىز، قېرىنداش-تۇغقانلىرىڭىز، ۋە ياكى دوست-ئاغىنىلىرىڭىز ئەمەس. ئەگەر سىز بىرى بىلەن ئۇنى ئەخمەق قىلىپ، كۆڭۈل ئېچىۋېلىش مەقسىتىدە يۈرسىڭىز، ئۇ كۆپىنچە كېيىن ئۆزىڭىزگە يانىدۇ: ئۆمرىڭىزنىڭ مەلۇم بىر مەزگىلىدە سىز باشقىلارنىڭ ئۆزىڭىزنى بوزەك قىلىشىغا ئۇچرايسىز.

بەزىدە "ياخشى كۆرۈش" نىڭ سەۋەبى بولمايدۇ. بىراق، ئەگەر يۇقىرىقى تەييارلىقلارنى پۇختا قىلسىڭىز، چوڭ ئوڭۇشسىزلىقنىڭ ئالدىنى ئالالايسىز. مۇھەببەتنى ئىلمىي يوسۇندا توغرا چۈشىنىپ، ئۇنىڭغا مۇۋاپىق مۇئامىلە قىلسىڭىز، ئۇ سىزنىڭ ئوقۇش ۋە باشقا ئىشلىرىڭىزنى تېخىمۇ ئىلگىرى سۈرىدۇ. ئۇنداق قىلمىسىڭىز، ئۇ سىزگە زور زىيانلارنى ئېلىپ كېلىشى مۇمكىن. **(4)** ئەر-ئاياللار ھەممە ئىشنىڭ ئالدىدا باراۋەر يارىتىلمىغان. گەرچە قىلالايدىغان ئىشلىرىنىڭ ئۆز ئالدىغا ئىش تەقسىماتى بولمىسىمۇ، ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا، ئاياللار ئەرلەردىن

بەكرەك جاپاكەش بولىدۇ. ئۇيغۇر ئايالىرى ئۈچۈن بۇ تېخىمۇ شۇنداق. مەن ئۇتتۇرا مەكتەپتە ۋاقتىمدا، "ئاھ ۋەتەن، ئۇلۇق ئانام!" دېگەن شېئىرلارنى كۆپ ئاڭلايتتىم. شۇ چاغدا، "نېمە ئۈچۈن ئاھ ۋەتەن، ئۇلۇغ ئانام! دېمەيدىغاندۇ؟" دەپ ئويلايتتىم. بۇنىڭ سەۋەبىنى قىزىم تۇغۇلغاندىن كېيىن ئاندىن چۈشەندىم. مەن ياپونىيەگە مېڭىشتىن بۇرۇن، قىزىم بىلەن پەقەت **3** ئايلا بىرگە تۇرالىغان بولسامۇ، شۇ قىسقىغىنا **3** ئاي ئىچىدە، ئانىنىڭ نەقەدەر ئۇلۇغلۇقىنى تولۇق تونۇپ يەتتىم. مەن **1985**-يىلى ياپونىيەگە بارغاندا، تېلېفون تېخى ئانچە تەرەققىي قىلمىغان بولۇپ، ئۈرۈمچىدە ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون قىلىش ياكى تېلىفون ئېلىش ئۈچۈن پوچتىخانىغا بارمىسا بولمايتتى. ياپونىيەگە ياكى ياپونىيەدىن خەت يازسىمۇ، **15** كۈن ئەتراپىدا ئاران تېگەتتى. مەن ياپونىيەدە تۇرغان ئىككى يېرىم يىلنىڭ ھەممىسىدە، ئامانگۈلگە ھەر ھەپتىدە بىر پارچە خەت يازدىم. بىر ئەر ئۈچۈن، ئۆز خوتۇنىنى ئۆزىدىن بىر دەرىجە تۆۋەن كۆرۈش، ھەتتا بەزىدە ئۇرۇش، ئۆزىنىڭ دۇنيادىكى ئەڭ قەدىرلىك نەرسىسىنى دەپسەندە قىلغىنى بىلەن باراۋەر. بولۇپمۇ، خوتۇنىنى ئۇرۇش، دۇنيادىكى ھەر قانداق ئەخلاقىي ئۆلچەم بىلەن قارىغاندىمۇ ھەرگىز قوبۇل قىلغىلى بولمايدىغان بىر ناچار قىلىق. ئەگەر سىز ئۆزىڭىزنىڭ بۇ دۇنيادىكى ئەڭ قەدىرلىك نەرسىڭىزنى ئاشۇنداق دەپسەندە قىلسىڭىز، سىزنىڭ ئاتا-ئانىڭىز سىزدىن نېمىنى كۈتەلەيدۇ؟ سىزنىڭ پەرزەنتلىرىڭىز، قېرىنداشلىرىڭىز، تۇققانلىرىڭىز ۋە دوست-ئاغىنىلىرىڭىز سىزدىن نېمىنى ئۈمىد قىلالايدۇ؟ **(5)** مۇھەببەت- توي قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئۆزلۈكىدىن مەڭگۈ ساقلىنىدىغان نەرسە ئەمەس. ئۇنى دائىم، ئاڭلىق ھالدا پەرۋىش قىلىپ تۇرۇشىڭىز كېرەك. شۇنداق قىلسىڭىز، سىزلەرنىڭ يۈرگەن ۋە يېڭى توي قىلغان ۋاقتىڭلاردىكى بەختىلىك سىزلەرگە مەڭگۈ ئەسرا بولىدۇ. ھەتتا ئۇ مۇھەببەت تەرەققىي قىلىپ، كۈچىيىپ ماڭىدۇ. پەرۋىش قىلمىغان مۇھەببەتنىڭ ئۆمرى چەكلىك بولىدۇ.

2)) پەرزەنتلەر. "مەن بالامنى باقمەن. بالام بالىسىنى باقىدۇ." بۇ دۇنيادىكى ھەممە مىللەتلەر ئەمەل قىلىدىغان بىر ئىنسانىي قائىدىدىن ئىبارەت. ئاتا-ئانىلار پەرزەنت كۆرۈشنى قارار قىلغان ۋاقتىنىڭ ئۆزىدىلا ئۆز پەرزەنتلىرىنى ياخشى تەربىيىلەش مەسئۇلىيىتىنىمۇ ئېتىراپ قىلغان ۋە ئۇنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان بولىدۇ. بىز ئۇيغۇرلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، شەرت-شارائىت يول قويغان دائىرىنىڭ ئىچىدە ئىمكان قەدەر كۆپ بالىلىق بولۇش، ئۇ مىللەت ئۈچۈن قوشقان بىر تۆھپە ھېسابلىنىدۇ. لېكىن، بالىنى تېپىپ قويۇپ، ئۇنى يولىدا تەربىيىلەش مەسئۇلىيىتىدىن ۋاز كېچىش جەمئىيەتكە ۋە مىللەتكە قىلىنغان جىنايەتتىن ئىبارەت. مەن پەرزەنت مەسىلىسىدە، تۆۋەندىكى بىر قانچە نۇقتىنى تىلغا ئېلىپ ئۆتۈپ كېتىشنى لايىق كۆردۈم. **(1)** "بالا" دېگەننىڭ مەنىسى، "كىچىك، گۆدەك، ساددا، ئىش بىلمەيدۇ" دېگەنلەردىن ئىبارەت. بالىغا ئىش ئۆگىتىش، ئىش قىلىشنىڭ توغرا يولىنى ئۆگىتىش، بۇ ئاتا-ئانىنىڭ مۇقەددەس بۇرچى. سىز بالىڭىزنىڭ يېشىغا قاراپ، ھەر بىر باسقۇچتا بالىڭىزغا ئىشنىڭ توغرىسىنى ئۆگىتىڭ؛ ھەرىكەت دائىرىسىنىڭ چېگرىسىنى سىزىپ بېرىڭ. بالىڭىز سىز ئۆگەتكەن بويىچە ئىشنى ياخشى قىلسا، ئۇنى مۇكاپاتلاڭ. سىزنىڭ دېگىنىڭىزگە خىلاپلىق قىلىپ، خاتالاشسا، ئىلمىي ئۇسۇلدا جازالاڭ. ئەمما، ھەرگىز ئۇرماڭ. بالىنى ئۇرۇش ئۇنى جازالاش ئۈچۈندۇر. ئەمما، بالىنى

جازالاشنىڭ نۇرغۇن ئىلمىي ئۇسۇلى بار. مەسىلەن، بىر ئورۇنداقتا چىقىرىپ، **10-5** مىنۇت توختىتىپ قويۇش؛ ئەڭ ياخشى كورىدىغان ئويۇنچۇقنى ئويناش ھوقۇقىدىن بىر كۈن ياكى بىر ھەپتە مەھرۇم قالدۇرۇش. بالىڭىزنى ئۇرسىڭىز، سىز يالغۇز ئۇنى جازالاپلا قالماستىن، سىز ئۇنىڭ ئۆز-ئۆزىگە بولغان ھۆرمىتى (ئىنگلىزچە **"self-esteem"** دەيدۇ) ۋەيران قىلىسىز. بالىڭىز جەمئىيەتتە ئۆزىنى تۆۋەن دەرىجىلىك ئادەم ھېساپلايدىغان بولۇپ چوڭ بولىدۇ. **(2)** ئەگەر بالىڭىز سىز تېخى ئۆگەتمىگەن بىر ئىشنى قىلىپ، ئۇنى خاتا قىلىپ قويسا، ئۇ بالىڭىزنىڭ ئەمەس، سىزنىڭ مەسئۇلىيىتىڭىز بولۇپ، بۇنداق ئەھۋالدا، سىزنىڭ بالىڭىزنى جازالاش ھوقۇقىڭىز يوق. **(3)** دادىسىنىڭ ياكى ئاپىسىنىڭ خاتالىقى ئۈچۈن بالىسىنى جازالاش، بۇ دۇنيادىكى ئەڭ قالاق ئادەتلەرنىڭ بىرى؛ سىز ئۇنىڭدىن مۇتلەق ساقلىنىڭ. **(4)** ئېرىڭىز ياكى خوتۇنىڭىز بالىغا تەربىيە بېرىۋاتقاندا، ياكى بالىنى ئەدەپلەۋاتقاندا، ئەگەر سىز بۇ ئەدەپلەشكە قوشۇلمىسىڭىز، ھەرگىز بالىڭىزنىڭ ئالدىدا خوتۇنىڭىزنى ياكى ئېرىڭىزنى ئەيىبلىمەڭ--مەن يۇقۇرىدا تىزغاندەك، ئېرىڭىز ياكى خوتۇنىڭىز بالىڭىزدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ. بۇ ئىش تۆگىگىچە ساقلاپ (بۇ جەرياندا ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشمەيدۇ)، ئاندىن جۈرىڭىزنى بالىڭىز يوق بىر يەرگە چاقىرىپ، ئۆز-ئارا چۈشەنچە ھاسىل قىلىڭ. بۇنىڭ نەتىجىسىدە، ئەگەر بالىنى ئەدەبلىگىنىڭىز خاتا بولۇپ قالغان بولسا، قىلچە ئىككىلەنمەي، بالىڭىزنىڭ ئالدىدا ئۆز خاتالىقىڭىزنى ئىقرار قىلىڭ. ھەمدە بالىڭىزغا كۆيۈدىغانلىقىڭىزنى، شۇڭا مۇشۇنداق تەربىيە بېرىۋاتقانلىقىڭىزنى ھەر قېتىم ئىزھار قىلىڭ. **(5)** بالىڭىز جۈرىڭىزدىن قالسىلا ھەممىدىن مۇھىم. شۇڭا بالىڭىزنىڭ بىر ئىشى سىزنىڭ بىر مېھماندارچىلىقىڭىز بىلەن توقۇنۇشۇپ قالسا، چوقۇم ئۇ مېھماندارچىلىقتىن ۋاز كېچىڭ. ئەگەر سىزگە بىر دوستىڭىزنى **20-10** سوملۇق بىر قۇتا ھاراق ئېلىپ مېھمان قىلىش بىلەن بالىڭىز ئۆزۈندىن بۇيان تەلەپ قىلىۋاتقان بىر قەلەم، دەپتەر، كىتاب ياكى ئويۇنچۇقنى ئېلىپ بېرىشتىن ئىبارەت **2** يولدىن بىرىنى تاللاشقا توغرا كەلسە، دوستىڭىزنى ھاراق بىلەن كۈتۈشتىن ۋاز كېچىڭ. ئەگەر سىزگە بىر چوڭ مېھمان چاقىرىش بىلەن بالىڭىزغا بىر كومپيۇتېر ئېلىپ بېرىشتىن ئىبارەت **2** يولدىن بىرىنى تاللاشقا توغرا كەلسە، بالىڭىزغا كومپيۇتېر ئېلىپ بېرىڭ.

3)) ئاتا-ئانا. ئۇيغۇرلار ئاتا-ئانىغا مېھرىبانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشتا دۇنيادىكى ئەڭ ئىلغار مىللەتلەرنىڭ بىرى. شۇڭا مەن بۇ مەسىلىدە تەپسىلى توختالمايمەن. تىلغا ئېلىپ ئۆتۈشكە تېگىشلىك بىر مەسىلە شۇكى، نورمال ئەھۋالدا، بالىڭىزدىن ياخشى خەۋەر ئېلىش ئاتا-ئانىڭىزدىن ياخشى خەۋەر ئېلىشتىن مۇھىم. بۇنى ھەر دائىم ئەستە تۇتۇش كېرەك. بۇنىڭ سەۋەبى، ئاتا-ئانىڭىز نورمال ئەھۋالدا ئۆز-ئۆزىدىن خەۋەر ئالالايدۇ، ئەمما بالىڭىز تېخى ئۇنداق قىلالمايدۇ (ئۇلار تېخى كىچىك-دە).

4)) خىزمەت. ئىنسانلار ئۆمرىنىڭ كۆپىنچىسىنى خىزمەت بىلەن ئۆتكۈزىدۇ. خىزمەت بىلەن كىرىم تېپىش يۇقىرىدا تىزغان باشقا ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى يولدا قىلىشنىڭ ئالدىنقى شەرتى. لېكىن، خىزمەت بىر-ئىككى كۈندە تۈگەيدىغان نەرسە ئەمەس. خۇڭا، جىددى ئەھۋالدا،

مەسىلەن، ئايالىڭىز، بالىڭىز ياكى ئاتا-ئانىڭىز ئاغرىپ قالغاندا، چوقۇم ئالدى بىلەن ئۇلاردىن خەۋەر ئېلىشىڭىز كېرەك. مەن كالىفورنىيەنىڭ سىلىكون جىلغىسى (ئىنگلىزچە " **Silicon Valley** " دەپ ئاتىلىدۇ. ئامېرىكا بويىچە يۇقىرى تېخنىكىلىق شىركەتلەر ئەڭ كۆپ يىغىلغان ئورۇن بولۇپ، بەزىلەر ئۇ يەرنى "ئامېرىكىنىڭ ئامېرىكىسى"، دەپمۇ ئاتايدۇ. ئورنى سان فرانچىسچو شەھىرىنىڭ يېنىدا) دا **7** يىلدىن كۆپرەك ئىشلىدىم. ئۇ يەرنىڭ شىركەت مەدەنىيىتى "ئىشقا ئادەم ئېلىش، ئىشتىن ئادەم بوشۇتۇش" بولۇپ، ھەر قېتىم پەن-تېخنىكىدا بىر چوڭ ئىلگىرىلەش بولغاندا، بۇ جايدا بىر-ئىككى يىلنىڭ ئىچىدىلا **3-2** مىڭ يېڭى شىركەت قۇرۇلۇپ كېتىدۇ. ئۇنىڭدىن **5-3** يىل ئۆتكەندىن كېيىن، تاقىلىدىغىنى تاقىلىپ، سېتىلىدىغىنى سېتىلىپ، ھېلىقى شىركەتتىن بىر نەچچە ياكى بىر قانچە ئۇنىلا قالىدۇ. ئەگەر سىزنىڭ قابىلىيەت-تەجرىبىڭىز ئۇلارغا زۆرۈر بولۇپ قالسا، سىزنى يالۋۇرۇپ بولسىمۇ ئىشقا ئالىدۇ. ئەگەر شىركەت ئوبدان ماڭماي قالسا، سىزنى رەھىمسىزلىك بىلەن ئىشتىن بوشىتىدۇ. **2001**-يىلى دېكابىردا مەن بىزنىڭ "**Wawesplitter**" دېگەن شىركەتكە ياردەملىشىپ، بىر شەنبە كۈنى بىر كۈننىڭ ئىچىدىلا **30** ئادەم ئالغان ئىدۇق. **2002**-يىلى **3**-ئايدا شىركەتتىكى خادىملارنىڭ% **30** تىنى ئىشتىن بوشاتتۇق (ئېلېكتىر ئىنژىنىرلىقى كەسپى بويىچە دوكتورلۇق ئۇنۋانى بار ئادەملەردىنمۇ **10** نەچچىسى بار ئىدى. بىر ۋاقىتتا ئاشۇلارنىڭ ئىچىدىكى **6** كىشىدىن تەركىب تاپقان "لايىھىلەش گۇرۇپپىسى" نى باشقۇراتتىم. كېيىن ئامېرىكىنىڭ نۇرلۇق-تالا خەۋەرلىشىش تېخنىكىسى توغرىسىدىكى مۆلچەر خاتا چىقىپ قېلىپ، يېڭى قۇرۇلغان شىركەتلەردىن **3000-2000** ئى ئارقا-ئارقىدىن تاقىلىشقا باشلىدى. بىزنىڭ شىركەتمۇ **125** مىليون دوللار مەبلەغنى **4** يىلدا خەجلەپ تۈگىتىپ، ئامالسىزلىقتىن شىركەتنىڭ تەتقىقات، تەرەققىيات ۋە ئىشلەپچىقىرىش ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى تەيۋەنگە يۆتكەشكە مەجبۇر بولدى. ھېلىقى **10** نەچچە دوكتورنىمۇ ئىشتىن بوشىتىپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە مەن يالغۇز قالدىم. شىركەت مېنىڭ تەيۋەنگە بېرىشىمنى، ئەگەر بارسام، ماڭا بۇ شىركەتنىڭ% **1** تىنى بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. مەن ئۇنى رەت قىلىپ، **2003**-يىلى **4**-ئايدا بۇ شىركەتتىن چىقىپ كېتىپ، **FBI** ئۈچۈن بىئولوگىيە ۋە خىمىيەلىك قورالالارنى تەكشۈرۈپ بېرىدىغان ئۈسكۈنىنىڭ تەتقىقاتىنى قىلىدىغان يەنە بىر بىئولوگىيە تېخنىكىسى شىركىتىگە ئىشقا كىردىم). بۇنداق بىر مەدەنىيەت ئاستىدا، سىز بىر شىركەت بىلەن "مۇھەببەت باغلاش"، ئۇنىڭغا ئۆمۈر بويى سادىق بولۇشىڭىز مۇمكىن ئەمەس. خىزمەت بىر ئادەم ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم. لېكىن ئۇ ئۆمۈرلۈك ئەمەس. سىزنىڭ بالىڭىز، ئاتا-ئانىڭىز ۋە ئۇرۇق-تۇغقانلىرىڭىز سىز ئۈچۈن ئۆمۈرلۈكتۇر.

ئۇلاردىن باشقا، قېرىنداش، ئۇرۇق-تۇغقان، ۋە دوست-بۇرادەرلەر بار. بىر كىشىنىڭ بۇ كاتېگورىيەدىكى ئادەملەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ئېنىق تەسۋىرلەش ئانچە ئاسان ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە، سىز چەت ئەلدە بولسىڭىز، بۇ ئادەملەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىڭىز سىز ۋەتەندە بولغان ۋاقتىڭىزدىكى بىلەن مۇتلەق ئوخشىمايدۇ. شۇڭا بۇنىڭ تەپسىلاتىنى ھەر بىر ئادەم ئۆزى ئويلىنىشىۋېلىشىنى تەۋسىيە قىلىمەن.

مەن جاۋابىمنىڭ ئەڭ ئالدىدا ئېيتىپ ئۆتۈپ كەتكەندەك، يۇقىرىقى مۇناسىۋەت ئوخشىمىغان ئائىلىلەر ئۈچۈن ئوخشاش بولمايدۇ. لېكىن، مېنىڭ كۆزىتىشىمچە، ئىناق ئۆتۈدىغان، پەرزەنتلىرىنىڭ ساغلام ۋە ئەتراپلىق ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلىدىغان ئاتا-ئانىلارنىڭ ھەممىسى مۇناسىۋەتتىكى مۇھىملىق تەرتىپىنى مەن يۇقىرىدا تىزغانغا ئوخشاش تىزىدۇ. ھەر بىر ئائىلە ئۈچۈن ئەر-خوتۇن ھەر ئىككىلىسى ماقۇل كۆرگەن مۇشۇنداق بىر تەرتىپنىڭ بولۇشى تولىمۇ مۇھىم. ئەگەر سىزلەردە ئاشۇنداق بىر تەرتىپ بولسا، نۇرغۇن ۋاقىتلاردا قايسى ئىشنى قىلىش، قايسى يولنى تاللاش مەسىلىسىدىكى پىكىر ئىختىلاپىدىن ساقلانغىلى، بۇنىڭدىن كېلىپ چىققىدىغان ئەر-خوتۇن مۇناسىۋىتىدىكى كۆڭۈلسىزلىكلەرنى زور دەرىجىدە ئازايتقىلى بولىدۇ. يۇقىرىقى تەرتىپ ئوخشىمىغان مىللەتلەر ئۈچۈنمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. مەسىلەن، ياپونلۇق ئەرلەر ئۈچۈن خىزمەت **1**-ئورۇندا، شىركەتتىكى باشلىق **2**-ئورۇندا تۇرىدۇ. ياپونلۇق ئاياللار ئۈچۈن ئېرى **1**-ئورۇندا، بالىلىرى **2**-ئورۇندا تۇرىدۇ (ئۇلار ئاساسەن خىزمەت قىلماي ئاشۇ ئىككەيلەندىن خەۋەر ئالىدۇ). ئامېرىكىدىكى ئاق تەنلىكلەر ئۈچۈن، ئېرى ياكى خوتۇنى **1**-ئورۇندا، بالا ۋە ئائىلە **2**-ئورۇندا، خىزمەت **3**-ئورۇندا تۇرىدۇ. ئەمما، ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ تۇققان بىلەن ئانچە كارى بولمايدۇ. دوست-ئاغىنە، خولۇم-خوشنا ۋە خىزمەتداشلارغا ئېتىبار بېرىپ كەتكەنلىكىنىمۇ ئانچە كۆرمىدىم. مېنىڭ مەن دوكتورلۇق ئوقۇغاندا بىر ئۇستازنىڭ قولىدا ئىشلىگەن **5-4** بالىلار بىلەن چۈشكەن بىر پارچە رەسىمىم يوق (ئامېرىكىلىقلار ئۇنداق قىلمايدىكەن)؛ ھازىر بىر-بىرىمىز بىلەنمۇ ھېچقانداق ئالاقە قىلمايمىز. بىر شىركەتتە **4-3** يىل ئىشلىگەن، ھەمدە خېلى يېقىن ئۆتكەن كىشىلەرمۇ، بۇ شىركەتتىن ئايرىلىدىكەن، پۈتۈنلەي يوق بولۇپ كېتىدىكەن. بۇ جەھەتتە بىز ئۇيغۇرلار ئۇلارغا ھەرگىز ئوخشىمايمىز.

2- بۆلۈم

7- سوئال: تور بېتىڭىزدە يۇرتىڭىزدە ياشلار بىلىشنى ئۈمىد قىلىدىغان نۇرغۇن مەسىلىگە جاۋاب بېرىپسىز. بۇ تور بەتنى ئىشلەش ئارام ئېلىشىڭىزنىڭ بىر قىسمىمۇ؟

جاۋاب: مەن باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمدىن تارتىپلا، ساۋاقداشلىرىمغا ئۆگىنىشتە ياردەم بېرىشنى باشلىغان بولۇپ، باشقىلارغا ياردەم بېرىشنى ئۆزۈم ئۈچۈن شەرەپلىك ئىش، دەپ ھېسابلاش ماڭا شۇ چاغدىن باشلاپ ئادەت بولۇپ قالغان ئىدى. بۇ ئادەتنى مەن ئىزچىل داۋاملاشتۇرۇپ كەلدىم. ئىمكانىيەتلا يار بەرسە، مەيلى بىرەر شەخسكە ياكى پۈتۈن مىللەتكە بولسۇن، پايدىلىقلا ئىش بولىدىكەن، مەن ئۇنداق ئىشنى قىلىشتىن زادىلا باش تارتمىدىم. ھەمدە پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن ئەتراپىمدىكىلەرنى ئۆزۈم بىلەن بىرگە ئېلىپ مېڭىشقا، ئۇلارنى توغرا يولغا باشلاشقا تىرىشتىم. قولۇمدىن كەلسىلا، مەن ھېچكىمدىن ھەر قانداق ياردىمىنى ئايىمىدىم. **1978-1976**-يىللىرى مەن قايتا تەربىيە ئېلىش ئۈچۈن بارغان يېزىدا، غالىپ ئىسىملىك بىر بالا بار ئىدى. ئۇ كونىشەھەر (ھازىرقى ئونسۇ) ناھىيىسىدىكى بىر باشلىقنىڭ بالىسى بولۇپ، باشقىلار بىلەن ئۇرۇشۇشتا داڭق چىقىرىپ، "غالىپ جودا"، دەپ ئاتىلىكەندۇق. مەن يېزىدا ئۇنىڭ بىلەن دوست بولۇپ، ھەر جەھەتتە ئۇنى يېتەكلىدىم. بۇنىڭ نەتىجىسىدە، ئۇ بىر ئىنتايىن مۇلايىم، قولىدىن كېلىشىچە باشقىلارغا ياردەم قىلىدىغان يېڭى بىر ئادەمگە ئۆزگەردى. ئۇ چاغدا بىزگە يېزىدا 2 يىل ياخشى ئىشلەپ، شۇ ئارقىلىق بىرەر مائاشلىق ئىشقا ئېرىشىشتىن باشقا ھېچقانداق چىقىش يولى يوق ئىدى. يېزىدا ياخشى ئىشلىمىگەنلەر 2 يىلدىن كېيىنمۇ بىرەر خىزمەتكە ئېرىشەلمەيتتى. شۇڭا مېنىڭ تۇتقان يولۇم ئاشۇنداق بىر "پارلاق ئىستىقبال يولى" غا ماسلاشقان ئىدى.

مېنىڭ چەت ئەلگە چىقىپ ئوقۇماقچى بولغان ئۇيغۇر ياشلارغا بىر ئاز ياردەم قىلىشنى باشلىشىمدا يۇقىرىقىدىن باشقا يەنە بىر ئالاھىدە سەۋەبمۇ بار. مەن **1988**-يىلى ئاپرېلدا ياپونىيەدىكى ئۆگىنىشىمنى تۈگىتىپ، يۇرتقا قايتىشتىن بۇرۇن، ئەينى ۋاقىتتىكى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ۋە ئۇئار لۇق مائارىپ كومىتېتىنىڭ بىر قانچە پېشقەدەم ئۇيغۇر ۋە قازاق رەھبىرى (ئۇلارنىڭ بىرسى تۈگەپ كەتتى؛ ئۇ ئاتىمىزنىڭ ياتقان يېرى جەننەتتە بولغاي. مەن ئۇلارنىڭ ياردىمىنى مەڭگۈ ئۇنۇتمايمەن) نىڭ ياردىمى بىلەن، ئامېرىكىدىكى كالىفورنىيە شتات ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ **Northridge** شۆبىسى **(CSUN)** بىلەن ئالاقىلىشىپ، **TOFLE** ئىمتىھانىدىن ياپونىيەدە ئۆتۈپ، ئۇ مەكتەپكە قوبۇل قىلىنىپ بولغان ئىدىم. ئوقۇش پۇلۇمنى مەكتەپ تولۇق كۆتۈرىۋەتكەن بولۇپ، تۇرمۇشۇمنى ياردەمچى ئوقۇتقۇچىلىق قىلىپ تاپىدىغان كىرىمگە تايىنىپ باقىدىغان بولغان ئىدىم (ئەمما، ماگىستىرلىق ئوقۇشنى تۈگىتىپ، دوكتورلۇق ئوقۇيدىغاندا، مېنى قوبۇل قىلغان 5 ئالىي مەكتەپنىڭ ھېچقايسىسى ئېلېكتىر ئىنژېنېرلىقى كەسپى بويىچە چەت ئەللىك ئوقۇغۇچىلارغا **1**-يىلى ئوقۇش ياردەم پۇلى بەرمەيدىغان بولغاچقا، كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتى داۋىس شۆبىسى **(UC Davis)** گە **1**-يىلى

13 مىڭ دوللار ئوقۇش پۇلى تۆلىدىم. بۇنچىلىك پۇلنى تېپىش ئۈچۈن مەن ئۆزۈم ئىشلەپلا قالماستىن، بىز **2** بالىمىزنى ئۈرۈمچىدىكى تۇققانلارغا قالدۇرۇپ قويۇپ، بۇرۇن شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ ئىشلىگەن ئايالىم ئامانگۈلمۇ ئامېرىكىدىكى ئەڭ جاپالىق ئىشلارنى قىلدى. **UCD** نىڭ ئوقۇغۇچىلار ئاشخانىسىدا ئىشلەۋاتقان مەزگىلدە، ئىشتىن چۈشۈپ، ئۆيگە قايتىپ كېلىپ، مايكىسىنى سېلىپ سىقسا، مايكىسىگە يىغىلىپ قالغان تەر سۈيى يەرگە تامچىلاپ ئاقاتتى). يۇرتقا قايتىپ، **CSUN** نىڭ ئوقتۇرۇش قەغىزىنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ قارىسام، ئۇ مېنىڭدىن **5**-ئاينىڭ ئاخىرىغىچە مەكتەپكە تىزىملىتىشىمنى تەلەپ قىلىپتۇ. مەن قىزىم **3** ئايلىق بولغاندا ياپونىيىگە كەتكەن بولۇپ، **3** ياشقا كىرەي دېگەندە قايتىپ كەلدىم (ئىككى ھەپتىگىچە قىزىم مىنى "دادا" دېگىلى ئۇنىماي، مىنى "ئەركىن ئاكا" دەپ چاقىردى). ئۇ چاغدا ئائىلىمىزدىكىلەرنى ياپونىيەگە چاقىرتىشقا ياكى بىزنىڭ يۇرتقا ئارىلىقتا تۇققان كۆرۈش ئۈچۈن قايتىشىمىزغا رۇخسەت قىلىنمىغاچقا، يۇرتتىن ئىككى يېرىم يىل ئايرىلىپ، ئۆينى ناھايىتى سېغىنغان ئىدۇق. ئۇنىڭ ئۈستىگە، مەن قايتىپ كېلىشىمگىلا، فاكۇلتېتتىن ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالغان بىر ئوقۇتقۇچىنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئالدىدىكى **4** ئوقۇغۇچىسىنى ماڭا تاپشۇردى. مەن ئۇلارنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش ماقالىسىنى يېزىشىغا بىر يېرىم ئاي يېتەكچىلىك قىلدىم. بۇلارنى ئاز دەپ، ماڭا ئامېرىكىدىن **1**-قېتىم ماڭدۇرغان ئوقۇش چاقىرىق قەغىزى ئۈرۈمچىگە كەلگەندىن كېيىن يوقاپ كېتىپ، مەن پوچتىخانىمۇ پوچتىخانا سۈرۈشتە قىلىپ، ئۇنىڭ ئۈچۈنمۇ خېلى ئاۋارە بولدۇم. شۇ چاغدا مەن ھېلىقى مەكتەپكە تىزىملىتىش ۋاقتىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن، ئامېرىكىدا ئوقۇۋاتقان بىر ئۇيغۇر تونۇشۇمغا خەت يازدىم. ئەمما، ماڭا ئۇنىڭدىن خەت كەلمىدى. مەن ئامالسىز **7**-ئاينىڭ ئوتتۇرىسى كېلىدىغان قۇربان ھېيتىقىمۇ قارىماي، بېيجىڭگە بېرىپ ۋىزا ئېلىپ، **7**-ئاينىڭ ئاخىرىغىچە ئامېرىكىغا كېلىپ بولدۇم. كېلىپ قارىسام، مەكتەپكە **9**-ئايغىچە تىزىملاتقىلى بولمايدىكەن. ھېلىقى مېنىڭ ئوقتۇرۇش خېتىمدىكى تىزىملىتىش ۋاقتى ئەسلىدە ئامېرىكىدىكى ئوقۇغۇچىلارغا قارىتىلغان ئىكەن. شۇنداق قىلىپ، ئاشۇ بىر كىچىككىنە ئۇچۇرغا ئېرىشەلمىگەنلىكىم ئۈچۈن، مەن ئىككى يېرىم يىل ئايرىلىپ كەتكەن ئۆيۈمدە ئاران **3** ئاي تۇرۇپ، ئامېرىكىغا بىر ئاي بالدۇر كېلىپ، ياتاق پۇلى تۆلەپ، بىكار ياتتىم. بۇ ئىش ماڭا ناھايىتى قاتتىق تەسىر قىلدى.

مېنىڭ غايەم بۇ دۇنيادا بار ئوقۇشنىڭ ھەممىسىنى ئەڭ يۇقىرى پەللىگىچە ئوقۇش ئىدى. ياپونىيەگە بېرىشتا، ئۈرۈمچىدىكى ئالىي مەكتەپلەردىكى **50** كە يېقىن ياش ئوقۇتقۇچىلاردىن **3** پەن بويىچە ئىمتىھان ئېلىنىپ، ئۇلاردىن **15** كىشى تاللىنىپ، ياپونىيەگە ئەۋەرتىلدى. مەن ئۇ ئىمتىھانلاردا جەمئىي **240** نومۇر ئېلىپ، **1**-ئورۇنغا ئېرىشتىم. ئىچكىرى ئۆلكىدە ئوقۇغان بىر ئوقۇتقۇچى **180** نومۇر بىلەن **2**-ئورۇنغا ئېرىشتى. ئاڭلىشىمچە ئاخىرىدا **50-40** نومۇر ئالغانلاردىنمۇ ھېلىقى **15** كىشىنىڭ ئىچىگە كىرگەنلەر بار ئىكەن. ئەمما، مەن تەقسىم بولغان ياپونىيەدىكى مەكتەپتە ئاسپىرانتلىق ئوقۇشى يوق ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن مەن بىلەن بىر قاراردا ياپونىيەگە بارغانلارنىڭ ئىچىدىكى ئاسپىرانتلىقتا ئوقۇشنى خالايدىغانلارنىڭ ھەممىسى

ماگىستىرلىق ئوقۇشىغا كىردى، مەن بىر يۇقىرى ئۇنىۋان ئۈچۈن ئوقۇيالمىدىم. بۇنىڭ ئۈچۈن **2** يىل قاتتىق ئازاب يىدىم (لېكىن، چۈشكۈنلەشمىدىم. تارتقان دەرتلىرىمنى كۆچكە ئايلاندۇرۇپ، ئىمكان قەدەر كۆپرەك ئىلمىي ماقالە چىقىرىشقا تىرىشتىم. بۇ ھەقتىمۇ نۇرغۇن ھەكايىلىرىم بار. ئەمما، بۇ سۆھبەتنىڭ ھەجىم چەكلىمىسىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇلارنى بۇ يەرگە يازمايمەن. ياپونىيەدىكى مەن ئوقۇغان مەكتەپ مىنى مەملىكەت بويىچە **3**-ئورۇندا تۇرىدىغان ئۇساكا ئۇنىۋېرسىتېتىگە يۆتكەپ قويماقچى بولغانىدى، مەسئۇل ئورگانلىرىمىز ئۇنىڭغا قوشۇلمىدى. بۇ ئىش ئۇ مەكتەپكە بەك تەسىر قىلدى، مەن ياپونىيەدىن قايتىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، ئۇلار ماگىستىرلىق ئۇنىۋانىنى تەسىس قىلىپتۇ--ئاشۇ مەكتەپنىڭ مۇدىرى ماڭا **1991**-يىلى ئېيتىپ بېرىشىچە، ئۇلارنىڭ بۇ ئىشنى شۇنچە تېز پۈتتۈرۈشىگە مەن سەۋەبچى بولۇپتىمەن. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇ مەكتەپتە يەنە **10** ئەتراپىدىكى ئۇيغۇرلار ئوقۇدى). تەلىيىمگە يارىشا، پېشقەدەم ئۇيغۇر ئۇستازلىرىمىزنىڭ ياردىمى بىلەن، مەن ئۈچۈن بىر يامان ئىش ياخشى ئىشقا ئايلاندى. مەن ياپونىيەدە ئۇنىۋان ئالالمىغانلىقىم ئۈچۈن، ئامېرىكىغا كېلىش پۇرسىتىگە ئېرىشتىم. مەندە ئۆزۈمگە ئوخشاش ئوقۇش ئارزۇسى بار ھەممە ئۇيغۇر ياشلىرىغا چوڭقۇر ھېسداشلىقىم بار. شۇلارغا بىر ئاز بولسىمۇ ئاسانلىق تۇغدۇرۇپ بېرىش ئۈچۈن، **1994**-يىلى مەن ۋەتەندىكى ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارغا ئامېرىكىدىكى ئالىي مەكتەپنىڭ ئۇچۇرلىرىنى ماڭدۇرۇپ بېرىش ئىشىنى باشلىدىم. چىقىمنى (يەنى كوپىي قىلىش راسخودى بىلەن پوچتا راسخودىنى) ئەينى ۋاقىتتىكى تەگرىتاغ ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسى (ئىنگلىزچە قىسقارتىلىپ **"TOSSA"** دەپ ئاتىلىدۇ) كۆتۈردى. ئىشلىرىنى مەن قىلدىم. بىر ئوقۇغۇچىدىن قايسى كەسىپتە ئوقۇماقچى بولغانلىقى توغرىسىدا بىر خەت تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، مەن **Peterson's Guide** " دېگەن ئامېرىكىدا چىققان كىتابنىڭ شۇ كەسىپكە ئائىت قىسمىنى كوپىي قىلىپ (نۇسخىلاپ)، ئامېرىكىدىكى مەكتەپلەرگە ئىلتىماس قىلىشنىڭ قەدەم-باسقۇچلىرىنى تونۇشتۇرۇپ بىر پارچە خەت يېزىپ، ئۇلارنى ھېلىقى ئوقۇغۇچىغا پوچتا ئارقىلىق ئەۋەرتىپ بەردىم. بىر ئوقۇغۇچى ئۈچۈن كوپىيخانىغا بېرىپ كىتابنى كوپىي قىلىش، خەت ۋە لىپاپلارنى تەييارلاش، ۋە پوچتىخانىغا بېرىپ تەييارلىغان خەتنى سېلىش ئۈچۈن مېنىڭ بىر شەنبە كۈنىدىكى يېرىم كۈن ۋاقتىم كىتەتتى. **1998**-يىلىدىن كېيىن، مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلاردىن ماڭا تەلەپ يازىدىغانلار، مەن بىلەن ئالاقىلىشىدىغانلار ناھايىتى ئازلاپ كەتتى. مەن بۇنىڭغا ئىنتايىن ئۆكۈندۈم.

مەن ئامېرىكىغا ئەڭ بۇرۇن كەلگەنلەرنىڭ بىرى بولغاچقا، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئامېرىكىدىكى تۇرمۇش ۋەتەندىكىگە قارىغاندا خېلى كۆپ مۇرەككەپ بولغاچقا، كېيىن كەلگەن ۋەتەنداشلار مەندىن ئوقۇش، خىزمەت، تۇرمۇش، ۋە ئاتا-ئانىلارنى چاقىرتىش توغرىسىدا داۋاملىق ياردەم ۋە مەسلىھەت سوراپ تۇردى. ۋەتەندىكى ياشلاردىنمۇ خەت-تەلەپلەر كېلىپ تۇردى. ئۆزۈم ھازىرغىچە يىغقان تەجرىبىلەردىن ھەممەيلەننىڭ پايدىلىنىشى، ھەمدە ۋەتەندىكى ياشلارغا قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن، مەن **2004**-يىلى يازدا "**http://www.meripet.com**" دىگەن تور بېتىنى ياساپ، ۋەتەندىكى ۋە چەت ئەلدىكى يۇرتداشلارغا پايدىلىق دەپ قارىغان بىر قىسىم

ئۇچۇرلارنى شۇنىڭغا كىرگۈزۈپ قويدۇم. ھەممە ماڭا كەلگەن سوئاللارغا قاراپ، يېڭى نەرسىلەرنى ئۇنىڭغا كىرگۈزۈپ تۇرۇۋاتىمەن.

بۇ تور بېتىدىن باشقا، مەن باشقا ۋەتەنداشلار ۋە تونۇش-بىلىشلەرگە داۋاملىق قىلىپ بېرىپ تۇرىدىغان ئىشلار خېلى بار. مەسىلەن، ئالدىمىزدىكى بىر ھەپتە (**2005**-يىلى **13**- دىن **19**-كۈنلىرىگىچە) ئىچىدە مېنىڭ باشقىلارغا قىلىپ بەرگەن ئىشلىرىم مۇنداق:
(1) ھەر كۈنى ۋەتەندىن ۋە باشقا جايلاردىن كەلگەن ئوتتۇرا ھېساب بىلەن **5** ئېلخېتىگە جاۋاپ بېرىش.
(2) ۋەتەندىكى بىر قانچە ئوقۇغۇچىغا ئامېرىكىدىن ئوقۇش ئىلتىماسى يولىدىكى ياردەمچىلەرنى تېپىپ بېرىش.
(3) **www.biliwal.com** سورىغان سوئالغا جاۋاب يېزىش.
(4) ئاۋستىرالىيەدىكى بىر ئوقۇغۇچىغا "تەشەببۇس خېتى" (ئىنگلىزچە " **Recommendation Letter** " دەيدۇ) يېزىپ بېرىش.
(5) ياپونىيەدىكى بىر ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىغا ئامېرىكىغا ۋىزا ئېلىشتا تەلەپ قىلىنغان "ساياھەت پىلانى" (**Travel Schedule**) يېزىپ بېرىش.
(6) ياپونىيەدىكى بىر ئۇيغۇر زىيالىينىڭ كانادادىكى بىر پروفېسسورغا يازغان ئىنگلىزچە خېتىنى تەھرىرلەپ بېرىش.
(7) ئوپتىكىدا دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئالغان بىر تۈرك تونۇشۇمنىڭ "مۇتەخەسسىس كاتېگورىيەسى" بويىچە ئامېرىكىدا قېلىپ قېلىشى ئۈچۈن، ئۇنىڭ كەسپىنىڭ ئامېرىكا دۆلەت مەنپەئەتىگە ئىنتايىن زۆرۈر ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان "مۇتەخەسسىسنىڭ باھالاش خېتى" نى يېزىپ بېرىش.
(8) فرانسىيەدە دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئېلىپ، ئامېرىكىغا كېلىپ، بۇرۇن مېنىڭ قولۇمدا ئىشلىگەن بىر فرانسىيەلىك ئىنژېنېر يېڭى خىزمەتكە كىرىش ئۈچۈن، كۆرۈشۈش (**job interview**) غا بارماقچى بولۇپ، مەندىن **5** خىل تېخنىكىلىق سوئال سوراپ ئېلخەت يېزىپ، مۇمكىن بولسا بىر كۈننىڭ ئىچىدە جاۋاب بېرىشىمنى سوراپتۇ. مەن ئۇنىڭغا دەرھال جاۋاب يېزىپ ماڭدۇردۇم.
مەن قوشۇمچە ئىشلار بىلەن داۋاملىق ئالدىنقى بىر ھەپتىدىكىدەك ئالدىراش بولۇپ كەتمەيمەن. ئالدىنقى ھەپتە بىر ئاز ئالاھىدىرەك بولۇپ، مەن بىر قانچە كۈن كەچ سائەت **10** دىن ئاشقىچە ئىشلەشكە مەجبۇر بولدۇم. لېكىن، ماڭا ئاشۇنداق تەلەپلەر داۋاملىق كېلىپ تۇرىدۇ.
كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ **3** قىسمى بولىدۇ:
1) ماددىي تۇرمۇش (تاماق يېيىش، كىيىم كىيىش، ئۇخلاش قاتارلىقلار)،
2) روھىي تۇرمۇش (مەھمانىدارچىلىققا بېرىش، كونسەرت-كىنولارغا بېرىش، تېلېۋىزور كۆرۈش، ئارام ئېلىش، مۇھەببىتى بىلەن بىرگە بولۇش قاتارلىقلار).

3) ئىجادىيەت تۇرمۇشى (ئۆگىنىش، خىزمەت قاتارلىقلار). باشقىلارغا ياردەم قىلىش، مەن ئۈچۈن روھىي تۇرمۇش بىلەن ئىجادىيەت تۇرمۇشىنىڭ بىرلەشمىسىدۇر. مەن بىر ئادەمگە بىر ئىشتا ياردەم قىلالىسام، بىر نەتىجىگە ئېرىشكەن بىلەن ئوخشاش ئۆز-ئۆزۈمدىن خۇشال بولىمەن. بىر كىشىنىڭ ھاياتىغا چوڭراق تەسىر كۆرسىتەلىسەم، ئۆزۈمنى ئىنتايىن بەختلىك ھېس قىلىمەن. بىر ھەپتىنىڭ ئىچىدە يۇقىرىقى ئىشلارنى قىلمىغان بولسام، ئېھتىمال تېلېۋىزوردا بىر قانچە كىنونى ياكى بىر قانچە نىبا ۋاسكېتبول مۇسابىقىسىنى (مەن ئۇ مۇسابىقىلەرنى كۆرۈشنىمۇ ناھايىتى ياخشى كۆرىمەن) كۆپرەك كۆرگەن بولاتتىم. لېكىن، مەن ئۈچۈن يۇقىرىقى ئىشلار بىلەن سېلىشتۇرغاندا، تېلېۋىزور كۆرگەننىڭ قىممىتى كۆپ تۆۋەندۇر.

ئامېرىكىغا كەلگەن **16** يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان، مەن جاۋاب قايتۇرمىغان بىر پارچە خەت يوق. ماڭا پوچتا ۋە ئېلخەت ئارقىلىق كەلگەن خەتلەرگە بىرسىنىمۇ قويماي جاۋاب يېزىپ كەلدىم. (ئەگەر سىز ماڭا ئېلخەت يېزىپ، مەندىن جاۋاب كەلمىگەن بولسا، ئۇ چوقۇم سىزنىڭ ئېلخېتىڭىزدىن چاتاق چىققانلىقىدىن بولدى-مېنىڭ بەزى جاۋابلىرىم ئىگىسىگە يېتىپ بارالماي قايتىپ كەلدى. **3-4** قېتىم ماڭدۇرۇپ باقساممۇ قايتىپ كەلدى. ئەگەر سىزگە مەندىن جاۋاب كەلمىگەن بولسا، ماڭا قايتا ئېلخەت يېزىڭ. مەن چوقۇم جاۋاب قايتۇرىمەن.) بىز داۋاملىق مىللەتلەرنىڭ سۈپىتى، ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ سۈپىتى توغرىسىدا گەپ ئاچىمىز. بىر مىللەتنىڭ سۈپىتىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكىنىڭ مۇھىم بىر كۆرسەتكۈچى، شۇ مىللەتتە "راست ئادەم" بىلەن "يالغان ئادەم" نىڭ نىسبىتىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىدۇر. مېنىڭ بۇ يەردە "راست ئادەم" دېگىنىم، سىز بىر پارچە خەت يازسىڭىز، سىزنىڭ خېتىڭىزگە جاۋاب قايتۇرىدىغان ئادەم؛ سىزگە "مۇنداق مۇنداق ئىشنى قىلىپ بېرىمەن"، دەپ، داستىخان ئۈستىدە ياكى ھاراق سورۇنىدا ۋەدە بېرىپ، ئەمەلىيەتتە بەرگەن ۋەدىسىنى ھەقىقەتەنمۇ قىلىدىغان ئادەمدىن ئىبارەت بولۇپ، "ساختا ئادەم" لەر بولسا يۇقىرىقىنىڭ ئەكسىچە كىشىلەردۇر.

2002-يىلى فېۋرالدا مەن ياپونىيەگە بىر قېتىم خىزمەت ئىشى بىلەن باردىم. شۇ چاغدا، ئۆزۈمگە ياپونىيەدە تىكىلگەن كاستيۇم-بۇرۇلكىدىن بىرنى ئېلىۋېلىش ئۈچۈن بىر كۈنى بازار چۆگىلىدىم. دۇكانلاردىكى كېيىملەر ئاساسەن جۇڭگودا ئىشلەنگەن بولۇپ، مىڭ تەسلىكتە ياپوندا تىكىلگەن كېيىم بار دۇكاندىن بىرنى تاپتىم. بىراق، مەن ياخشى كۆرگەن بىر قۇر كېيىمنىڭ نومۇرى مەن ئۈچۈن **1-2** نومۇر كىچىك ئىكەن. مەن دۇكاننىڭ ئىگىسىدىن ئۇ كېيىمنىڭ **1-2** نومۇر چوڭى بار-يوقلۇقىنى سورىسام، ئۇ كىشى "ھازىر دۇكىنىمدا يوق. سەل تۇرۇپ تۇرۇڭ. مەن بىر سۈرۈشتە قىلىپ باقاي"، دېدى. بەش مىنۇتتىن كېيىن مېنى چاقىرىپ، ئۇ كېيىمنى **3** كۈندىن كېيىن دۇكانغا كەلتۈرەلەيدىغانلىقىنى ئېيتتى. مەن ئامېرىكىغا ئەتىسى قايتىدىغانلىقىمنى، شۇڭا سەل كىچىكرەك بولسىمۇ ھېلىقى دۇكاندا بار كېيىمنى ئېلىش قارارىمنى ئېيتتىم. لېكىن، ئۇ دۇكاننىڭ ئىگىسى، "ئۇ سىزگە بەك كىچىك ئىكەن. ئۇنى ئالماڭ" دەپ تۇرۇۋالدى. بۇ بىر كىچىك دۇكان بولۇپ، ئۇ چاغدا بۇ دۇكاندا مەندىن باشقا ھېچ قانداق خېرىدار يوق ئىدى. شۇ بىر كۈننىڭ ئىچىدە ئۇ كىشىنىڭ قانچىلىك سودا قىلالىغانلىقىنى بىلمەيمەن. ئەمما، مەن ئەتىسى ئامېرىكىغا قايتىدىغانلىقىمنى ئېنىق

ئېيتسامىۇ، ئۇ كىشى ماڭا "بۇ كېيىم سىزگە ناھايىتى ياخشى كەلدى. ئۇنىڭدىن 3-2 نى ئېلىۋېلىڭ"، دېمەي، بىرنى ئالىمەن، دىسەممۇ، ماڭا ساتمىغىلى تاس قالدى.
" راست ئادەم" دېگەن ئەنە شۇ. مەن كىچىكىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە بولغان ھاياتىم جەريانىدا ئۇچراتقان ئۇيغۇرلارنىڭ ئىچىدە "يالغان ئادەم" گە قارىغاندا، "راست ئادەم" لەرنىڭ سانى خېلىلا كۆپ. ئەمما، بۇ "راست ئادەم"لەرنىڭ كۆپىنچىسى يېزىلاردا. مەن شۇلار بىلەن بىرگە بولۇپ، ئۇلاردىن نۇرغۇن ئالىيجاناب خىسلەتلەرنى ئۆگەندىم. 2004-يىلى يازدا مېنىڭ 2 بالام يۇرتقا بېرىپ، مەن بۇرۇن ئۇيناپ چوڭ بولغان يېزىلارغا باردى. ئۇ يەردە بىزنىڭ دېھقان تۇققانلارنىڭ ئۆيىدە قونۇپ، ئۇلار ئەتكەن تاماقنى ۋە ئۇلارنىڭ بېغىدىكى يېمىشلەرنى يەپ، ئۇلار ئۆتكۈزۈپ بەرگەن، داپ بىلەن لىگەننى بىرلەشتۈرۈپ چېلىپ، جۈپ-جۈپ بولۇپ ئۇسسۇل ئوينايدىغان، ھەمدە بىر-بىرىگە پوتا سالىدىغان، بىزنىڭ ئەڭ ئەنئەنىۋى كۆڭۈل-ئېچىش ئويۇنىمىز "مەشرەپ" كە قاتناشتى. شۇ چاغدا مەن بىر قېتىم ئۇلارغا تېلېفون قىلغاندا، ئۇ ئىككىسى ماڭا ئايرىم-ئايرىم ھالدا: "دادا، بۇ يەردىكى ئادەملەر ئاجايىپ ياخشى ئىكەن. مەن بۇ دۇنيادا مۇنداق ياخشى ئادەملەرنىڭ بارلىقىنى زادىلا بىلمەيتىكەنمەن. سىزنىڭ قانداق قىلىپ ھازىرقىدەك ئادەم بولۇپ چوڭ بولغانلىقىڭىزنى ئەمدى چۈشەندىم"، دېدى.
ياپونىيەگە بارغاندىن كېيىن، خۇددى ياپونىيىگە بارغان باشقا ئۇيغۇر ۋەتەنداشلارغا ئوخشاش، "يۇقىرى سۈپەتلىك مىللەت" نىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى تېخىمۇ تولۇق چۈشەندىم. ئاشۇنداق "راست ئادەم" لەرنىڭ سانىنى كۆپەيتىپ، مىللىتىمىزنىڭ سۈپىتىنى يۇقۇرى كۆتىرىش يولىدا ھەر بىر ئادەم بىر كىشىلىك تۆھپە قوشالايدۇ. مەن ھەممىمىز ئورتاق تىرىشىدىغانلا بولساق، بىز ئۇيغۇرلارنىڭ كەلگۈسىدە خۇددى ياپونلۇقلار، يەھۇدىيلار ۋە گېرمانلارغا ئوخشاش بىر ‘‘تايىنى بار’’ مىللەت قاتارىدا دۇنياغا تونۇلىدىغانلىقىغا قەتئىي ئىشىنىمەن.

8 - سوئال: ھازىر مەملىكەتلىك مەتبۇئاتلاردا دۆلىتىمىز مائارىپىنىڭ يېتەرسىزلىكلىرى، چەت ئەل مائارىپىنىڭ ئىلغارلىقلىرى توغرىسىدا مۇلاھىزىلەر بولۇپ تۇرىدۇ. سىز پەرزەنتلىرىڭىزنى ئامېرىكا ئوتتۇرا مەكتەپلىرىدە ئوقۇتقان ئاتا بولۇش سۈپىتىڭىز بىلەن قانداق سېلىشتۇرىسىز؟
جاۋاب: جۇڭگو مائارىپى بىلەن ئامېرىكىنىڭ مائارىپى ئوتتۇرىسىدا ھەقىقەتەنمۇ خېلى چوڭ پەرق بار. جۇڭگو مائارىپىنى يىغىنچاقلاپ، بىر ئېغىز سۆز بىلەن "يادلاش مائارىپى"، ئامېرىكىنىڭكىنى بولسا "ئەمەلىيەتكە تەدبىقلاش مائارىپى"، دەپ ئېيتىش مۇمكىن. بۇنداق ئىككى مائارىپ سىستېمىسىدا تەربىيىلەنگەن كىشىلەرنىڭ ئىقتىدارىدىمۇ خېلى چوڭ پەرق بولىدۇ. تۆۋەندە مەن بۇ مەسىلىنى ئۆزۈم ئۇچراتقان ئەھۋاللار ئارقىلىق چۈشەندۈرۈپ ئۆتىمەن:
ئامېرىكىنىڭ دەرس ئۆتۈش ئۇسۇلى باشلانغۇچ مەكتەپتىن تارتىپلا جۇڭگونىڭكى بىلەن ئوخشىمايدۇ. مەسىلەن، 1-سىنىپ بالىلىرىغا ھېساب ئۆتكەندە، جۇڭگودا كۆپىنچە ئەھۋالدا "بىرگە بىرنى قوشسا 2"، "ئىككىگە بىرنى قوشسا ئۈچ"، دەپ يادلىتىدۇ. ئامېرىكىدا بولسا، بالىلارغا مەلۇم ساندىكى رەڭلىك بويۇملارنى تارقىتىپ بېرىپ، "قىزىلدىن 3 نى بىر يەرگە،

يېشىلدىن **4** نى بىر يەرگە قويۇڭلار. ئەمدى ئىككى رەڭدىكىلەرنى بىرلەشتۈرۈڭلار. ئەمدى ھەممىسىنى قوشۇپ ساناپ بېقىڭلار"، دەپ ھەممەيلەننى ئىشقا سېلىپ، مۇشۇ بىر پائالىيەت ئارقىلىق "**3** كە **4** نى قوشسا، **7** بولىدۇ"، دېگەن نەرسىنى ئۆگىتىدۇ. بۇ يەردىكى ئەڭ تۈپ پرىنسىپ، باللارنىڭ مېڭىسىگە بېسىم ئىشلەتمەي، يېڭى نەرسىلەرنى ئۆزلىرى قوبۇل قىلالايدىغان تەرىقىدە ئۆگىتىشتىن ئىبارەت. شۇڭلاشقا، ئامېرىكىنىڭ باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ سىنىپلىرىغا قارىسىڭىز، ساندۇق ساندۇقتا، ھەر خىل رەڭدىكى بۇيۇملارنى كۆرىسىز.

باشلانغۇچتىن باشلاپلا، باللارنىڭ ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل تەپەككۇر قىلىش، ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل يېڭى نەرسىلەرنى ئۆگىنىش، ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل يېڭى نەرسىلەرنى ئىجاد قىلىش ئىقتىدارىنىڭ يېتىلىشىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلىنىدۇ. مەن بۇرۇن ئوقۇغان بىر ماقالىدە، بىر زىيالىي بۇ ئىككى دۆلەتتىكى بالا تەربىيىلەش ئۇسۇلىدىكى پەرق ئۈستىدە توختىلىپ، مۇنداق دەپتۇ: "جۇڭگودا ھەممەيلەن بالىسىغا: باشقىلارنىڭ بالىسى قانداق قىلغان بولسا، سەنمۇ شۇنداق قىل، دەپ تەربىيىلەيدۇ. ئامېرىكىلىقلار بولسا بالىسىغا: ئىمكان بار باشقىلار قىلمىغاننى قىل، دەپ تەربىيىلەيدۇ". مۇشۇنداق بالا تەربىيىلەش ئۇسۇلىنىڭ نەتىجىسىدە، ئامېرىكىدا ھەممە كەسپ تۈرلىرى بويىچە يېڭى كەشپىياتچىلار دۇنيا بويىچە ئەڭ كۆپ چىقىدۇ.

مېنىڭ ئوغلۇم باشلانغۇچنىڭ **5**-سىنىپىدىلا ئىلمىي تەجرىبىنى قانداق ئىشلەش، ئۇنىڭدىن چىقارغان ئىلمىي يەكۈننى قانداق قىلىپ بىر ئىلمىي دوكلات شەكلىدە باشقىلارغا يەتكۈزۈشنى ئۆگەندى. مەن يۇقىرىقى سوئالنى (يەنى **8**-سوئالنى) كۆرگەندىن كېيىن، ئوغلۇمدىن "سەن **5**-سىنىپتا **1**-قېتىملىق ئىلمىي تەجرىبىنى ئىشلەپ، ئۇنىڭدىن دوكلات يازغان ئىدىڭ. سەن شۇ چاغدا ئۆگەنگەن ئىلمىي تەجرىبە ئۇسۇللىرى قايسى؟" دەپ سورىسام، ماڭا تۆۋەندىكىلەرنى ئېيتىپ بەردى:

1) ئىلمىي پەرەزنى ئوتتۇرىغا قويۇش

2) تەجرىبە ئۈچۈن زۆرۈر بولغان ماتېرىياللارنى تەييارلاش ۋە تەجرىبە ئۇسۇلىنى لايىھىلەش

3) تەجرىبىنى ئىشلەپ، سان-سىفىرلارنى خاتىرىلەش

4) تەجرىبە نەتىجىسىگە قاراپ، **1)** قىسىمدىكى ئىلمىي پەرەزنىڭ توغرا ياكى ناتوغرىلىقىنى، ئۇنداق بولۇشىنىڭ سەۋەبىنى، ھەمدە بۇ تەجرىبە ئارقىلىق يەكۈنلەپ چىقارغان ئىلمىي خۇلاسىنى يېزىپ چىقىش.

ئۇلار ئاشۇ ۋاقىتتىن باشلاپلا، ئۆزى ئىشلىگەن تەجرىبىنىڭ نەتىجىلىرىنى **x-y** رەسىمى (ئىنگلىزچە "**x-y plot** " دەپ ئاتىلىدۇ) ئارقىلىق ئىپادىلەشنى باشلىدى. مېنىڭ ئېسىمدە قېلىشىچە، مەن ياپونىيەگە يېڭى بارغاندا، ئىلمىي تەتقىقاتنى قانداق ئىشلەش جەھەتتە يۇقىرىقىچىلىك بىلىمىم يوق ئىدى (ئېھتىمال بۇ خىل ۋەزىيەت ھازىر ئۆزگەرگەن بولۇشى مۇمكىن)

ئامېرىكىدا باشلانغۇچنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدىن باشلاپ، تولۇقسىز ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگىچە، ئوقۇغۇچىلارغا ھەر مەۋسۈمدە بىر قېتىم دەرس پروجەكتىسى (ئىنگلىزچە "**Class Project** " دەپ ئاتىلىدۇ) ئورۇنلاشتۇرىدۇ. بەزى ئوقۇتقۇچىلار سىنىپىدىكى **30** غا يېقىن ئوقۇغۇچىغا

15 ئەتراپىدىكى بىر-بىرىگە ئوخشىمايدىغان پروجەكت ماۋزۇسىنى چىقىرىپ بېرىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزلىرى ياخشى كۆرگەنلىرىنى تاللىۋېلىشا قويىدۇ. بەزىلىرى بولسا، پروجەكت ماۋزۇسىنى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ تېپىشىغا قويۇپ قويىدۇ. مۇشۇنداق پروجەكتلار ئاساسىدا، ھەر يىلى مەكتەپ بويىچە بىر قېتىم ئىلىم-پەن كۆرگەزمىسى (ئىنگلىزچە " Science Fair " دەپ ئاتىلىدۇ) ئورۇنلاشتۇرۇلىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، "ئوچۇق ئۆي" (ئىنگلىزچە "Open House " دەپ ئاتىلىدۇ) پائالىيەتلىرىمۇ بىر يىلدا بىر قانچە قېتىم بولۇپ تۇرىدۇ. بۇ كۆرگەزمە ۋە ئوچۇق ئۆي جەريانىدا، ئاتا-ئانىلار بەلگىلەنگەن ۋاقىت مۇددىتى ئىچىدە مەكتەپكە كېلىپ، ئۆز پەرزەنتلىرىنىڭ ۋە باشقا ئوقۇغۇچىلارنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى كۆرىدۇ. بۇ ئادەمنى خېلىلا ھوزۇرلاندۇرىدىغان پائالىيەت بولۇپ، بالىلارنىڭ قىلغان ئىشلىرى ئادەمنى ناھايىتى ھەيران قالدۇرىدۇ. مەن ھازىرغا قەدەر ئۆز بالىلىرىمنىڭ مۇنداق پائالىيەتلىرىنىڭ بىرەرسىگىمۇ بارمىغان ۋاقتىم يوق. مېنىڭ ئوغلۇم تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئىشلىگەن پروجەكتىنىڭ بىرسى، ئوخشىمىغان رەڭلىك نۇرنىڭ تېمپېراتۇرىسىنىڭ ئوخشىمايدىغانلىقىنى ئۆلچەپ ئىسپاتلاپ چىقىشتىن ئىبارەت بولدى. بىر قىسىم ماتېرىياللارنى بازاردىن سېتىۋالدۇق. تېمپېراتۇرىنى ئۆلچەش ئەسۋابىنى مەن ئۆزۈمنىڭ شىركىتىدىن ئارىيەت ئېلىپ ئەكەلدىم. قىزىمنىڭ ئىشلىگەن بىر پروجەكتىسى، نۇر ئىسسىق ھاۋادىن ئۆتكەندە، ئىسسىق ھاۋا ئۇنىڭ يۆنىلىشىنى بىر ئاز ئۆزگەرتىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاش بولدى. مەن قىزىمنى ئۆزۈمنىڭ شىركىتىگە ئاپىرىپ، قىزىل رەڭلىك لازېر (قوزغىتىلغان نۇر) دىن بىرىنى ماگدۇرۇپ قويۇپ، ئۇنىڭ نۇر يولىنىڭ ئاستىغا شام يېقىپ ھاۋانى ئىسسىتىپ، شۇ ئارقىلىق قىزىم ئىسپاتلىماقچى بولغان نەرسىنى ئىسپاتلاپ چىقتى.

ئامېرىكىدا ئىجتىمائىي پەن ساھەسىدىمۇ ئوقۇغۇچىلار ئىنتايىن جانلىق تەربىيىلىنىدۇ. مېنىڭ ئىككىلا بالام تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ھازىر دۇنيادا مەۋجۇت بولغان **4** چوڭ دىننى ئۆگىنىپ چىقتى. مەن ئۇلارنىڭ ئىسلام دىنى توغرىسىدىكى دەرسلىك كىتابىنى تۇنجى قېتىم كۆرگەندە ئىنتايىن ھەيران بولدۇم: مەن ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان ۋاقتىمدا دىن توغرىلىق بىرەر دەرسلىك ئەمەس، ھازىرغا قەدەر بۇنداق ياخشى يېزىلغان ئىسلام توغرىسىدىكى كىتابنى كۆرۈپ باقمىغانىدىم. قىزىم تولۇقسىزدىكى ۋاقتىدا، ئىجتىمائى پەن بويىچە بىر قېتىم ئېلىپ بارغان پروجەكتىسى مۇنداق بولدى: **3** ئوقۇغۇچى بىر گۇرۇپپا بولۇپ، شۇ ۋاقىتتا ئامېرىكا جەمئىيىتىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان ئەڭ چوڭ مەسىلىلەردىن **5** نى تىزىپ چىقىش. ئاندىن بۇ **3** كىشىدىن بىرىنى "ئامېرىكىنىڭ پرېزىدېنتى" قىلىپ تاللاپ، بۇ "پرېزىدېنت" ئۆزىنىڭ يۇقارقى مەسىلىلەرنى قانداق ھەل قىلىدىغانلىقى توغرىسىدىكى ئۇسۇل لاھىيىسىنى تۈزۈپ چىقىش. (شۇ چاغدا قىزىم "ئامېرىكا پرېزىدېنتى" بولۇپ تاللىنىپ، بۇ پروجەكت ۋە قىزىمنىڭ "پرېزىدېنت" بولغانلىق خەۋىرى بىز تۇرۇۋاتقان شەھەرنىڭ يەرلىك گېزىتىگە بېسىلدى). ئەڭ ئاخىرىدا بۇ "پرېزىدېنت" ئۆزىنىڭ ئويلىغانلىرىنى ئەينى ۋاقىتتىكى ئامېرىكىنىڭ راست پرېزىدېنتى بىل كلىنتونغا يېزىپ ماگدۇرۇش. بۇ ئىشتىن ئۇزۇن ئۆتمەي، قىزىم بىل

كىلىنتوننىڭ ئىمزاسى بېسىلغان، كىلىنتوننىڭ ئىشخانىسىدىن كەلگەن كىلىنتوننىڭ نامىدىكى بىر جاۋاب خەتنى تاپشۇرۇۋالدى. يەنە بىر ئىجتىمائى پەن پروجەكتىسىدە، قىزىمغا "ئەگەر سەن **Haway** شتاتىنىڭ شتات باشلىقى بولساڭ، ئۇ شتاتنىڭ ساياھەت ئىشلىرىنى قانداق قىلىپ تەرەققىي قىلدۇرىسەن؟ ئۆزۈڭنىڭ بۇ جەھەتتىكى سودا پىلانىڭنى (ئىنگلىزچە " **business plan** " دەپ ئاتىلىدۇ) يېزىپ چىققىن." دېيىلگەنىدى. ۋەتەندە بۇنداق ئىشلارنى تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن بولمىسا كېرەك. مەن "سودا پىلانى" يېزىپ باقتىم: **1996**-يىلى ۋە **2002**-يىلى مەن باشقا **2** نەپەر ئۇزۇن يىللىق تەجرىبىسى بار، چوڭ شىركەتلەردە باشلىق بولۇپ باققان كىشىلەرگە شېرىك بولۇپ، ئىككى يۇقىرى تېخنىكىلىق شىركەت قۇرۇشقا قاتناشتىم. مانا شۇ چاغدا، بىز ئامېرىكىدىكى كاپىتالىستلاردىن مەبلەغ ئېلىش ئۈچۈن، ناھايىتى تەپسىلىي "سودا پىلانى" تەييارلاپ چىققان ئىدۇق (ئامېرىكا ئىقتىسادىدا يۈز بەرگەن شىددەتلىك ئۆزگىرىشلەر تۈپەيلىدىن، بىزنىڭ بۇ شىركەتلەر ماڭماي قالدى. ئۇلارنىڭ بىرسى ھازىرمۇ بار. مەن بۇ ئىككى شىركەتتە "باش تېخنىك" دېگەن ۋەزىپىنى ئۈستۈمگە ئالغان ئىدىم. بۇ ۋەزىپە ئىنگلىزچە "**Chief Technology Officer, CTO**" دەپ ئاتىلىدۇ.)

مائارىپتىكى بۇنداق پەرقتىن كېلىپ چىققان نەتىجىلەرنىڭ ئوخشىماسلىقىنى مەن ئۆزۈمنىڭ ئامېرىكىدىكى خىزمىتىم جەريانىدا ئوبدان ھېس قىلدىم. مەن كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ داۋىس شۆبىسىدە (**UDC** دە) يۇقىرى يىللىقلارغا دەرس ئۆتۈۋاتقان ۋاقتىمدا، بىر قېتىملىق يېرىم مەۋسۇملۇق ئىمتىھانىنىڭ ئورنىدا، مۇنداق بىر لايىھەلەش پروجەكتى ئورۇنلاشتۇردۇم: ھەر بىر ئوقۇغۇچى مۇستەقىل ھالدا مەن چىقىرىپ بەرگەن تېخنىكىلىق كۆرسەتمە بويىچە بىردىن ئېلېكتىر توك يولى لايىھەلەپ چىقىدۇ. ئىمتىھان نەتىجىسى، بۇ توك يولى ئىشلىتىدىغان ئېلېكتىر توك قۇۋۋىتىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكىگە (قانچە تۆۋەن بولسا، شۇنچە ياخشى)، سىگنال كۈچەيتىش ئىقتىدارىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكىگە (قانچە يۇقىرى بولسا، شۇنچە ياخشى) ۋە پۇل چىقىمىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكىگە (قانچە تۆۋەن بولسا، شۇنچە ياخشى) قاراپ، مۇشۇ **3** كۆرسەتكۈچنى **argument** قىلغان بىر تەڭلىمىگە ئاساسەن بېرىلىدۇ. نومۇرى ئەڭ يۇقىرى ئوقۇغۇچىغا "ئا+" بېرىلىدۇ. ئەڭ تۆۋەن ئوقۇغۇچىغا "ف" بېرىلىدۇ (ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەيدۇ). قالغانلار مۇشۇ ئىككىسىنىڭ ئارلىقىدىكى نومۇرلارنى ئالىدۇ. ئەگەر **2** ئوقۇغۇچىنىڭ ماڭا تاپشۇرغىنى ئوپ-ئوخشاش بولۇپ (يەنى بىر-بىرىدىن كۆچۈرگەن بولۇپ)، ئۇلار **100** دىن نومۇر ئېلىشقا تېگىشلىك بولسا، بۇ ئىككەيلەن بىر **100** نومۇرنى تەڭ بۆلۈشىدۇ (يەنى، ئۇلارغا **50** تىن نومۇر بېرىلىدۇ). ۋاقتى بىر ھەپتە (دەرستىن سىرتقى ۋاقىتلاردا تۈگىتىشى كېرەك). بۇ ئېلېكتىر شىركىتىدە ئىشلەيدىغان بىر ئېلېكتىر ئىنژېنېرىنىڭ ۋەزىپىسى بىلەن ئوخشاش ئىش بولۇپ، ئامېرىكا جەمئىيىتىنىڭ ھەقىقىي رىقابەتلىك ھالىتىگە ماسلاشقان، ناھايىتى ئەمەلىي پروجەكت ئىدى. ئامېرىكىلىق ئوقۇغۇچىلار پروجەكت تەلەپلىرىنى چۈشىنىۋالغاندىن كېيىن يوقاپلا كەتتى. بىراق، مېنىڭ سىنىپىمدىكى **5** ئەتراپىدىكى ۋېتنام، شاڭگاڭ، تەيۋەن ۋە جۇڭگو قاتارلىق دۆلەتلەردىن كەلگەن ئاسىيالىق ئوقۇغۇچىلار بۇ بىر ھەپتىنىڭ ئىچىدىكى ھەر بىر كۈنى ئىشخانامغا سوئال سوراپ كىرىۋېلىپ، مېنى خېلىلا ئاۋارە قىلدى (ئامېرىكىدا

كۆپىنچە پروفېسسورلار ئىشكىنى تاقاپ قويۇپ، مەخسۇس بەلگىلەپ بەرگەن ۋاقىتتىن باشقا چاغلاردا ئوقۇغۇچىغا ئىشىك ئېچىپ بەرمەيدۇ. ئەمما، مەن ئىشىكىمنى ياپمايتتىم.)

مەن شۇغۇللىنىپ كەلگەن ئېلېكترو-ماگنېتلىق دولقۇن، مىكرو-دولقۇن تېخنىكىسى ۋە ئوپتىكا قاتارلىق كەسىپلەر ئېلېكتىر ئىنژېنېرلىقى بويىچە ئەڭ تەس كەسىپ. شۇڭلاشقا ئامېرىكا گىراژدانلىرى ئىچىدە بۇ كەسىپتە ئوقۇيدىغانلار ئانچە كۆپ ئەمەس بولۇپ، ئامېرىكىدا بۇ كەسىپتە ئوقۇيدىغان ۋە ئىشلەيدىغان جۇڭگولۇق خەنزۇلار ناھايىتى كۆپ. بولۇپمۇ، چىڭخۇا ئۇنىۋېرسىتېتىدا بۇ كەسىپلەر ئۆتۈلىدىغان بولغاچقا، ئۇ مەكتەپنىڭ باكالاۋۇرلىقنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ تەڭ يېرىمى دېگىدەك ئامېرىكىغا كېلىپ، دوكتورلۇق ئۇنۋانلىرىنى ئېلىپ، ئامېرىكىدا تۇرۇپ قالىدىكەن. شۇڭا مەن ئۆزۈمنىڭ كەسپىي ساھەسىدە بۇنداقلارنى ناھايىتى كۆپ ئۇچرىتىپ تۇرىمەن. مەن "**Wawesplitter**" دېگەن شىركەتتە ئىشلەۋاتقاندا، بىر مەزگىل ئىككى گۇرۇپپا كىشىگە مەسئۇل بولدۇم. ئۇنىڭ بىرسىدە، جۇڭگونىڭ چىڭخۇا ئۇنىۋېرسىتېتىدا باكالاۋۇرلۇق ئۇنۋانى ئېلىپ، ئامېرىكىدا دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئالغان **2** خەنزۇ ئىنژېنېر، چىڭخۇانى پۈتتۈرۈپ، ئامېرىكىدا ماگىستىرلىق ئالغان بىر خەنزۇ ئىنژېنېر، ئامېرىكىلىق دوكتورلۇق ئۇنۋانى بار **2** ئىنژېنېر ۋە باشقا بىر قانچە تېخنىكلار بار ئىدى. يەنە بىر گۇرۇپپىدا بولسا، تەيۋەننىڭ چىڭخۇئا ئۇنىۋېرسىتېتىدا باكالاۋۇرلىقنى ئېلىپ، ئامېرىكىدا دوكتورلۇق ئالغان بىر ئىنژېنېر، ئامېرىكىلىق ماگىستىرلىق ئۇنۋانى بار بىر ئىنژېنىر ۋە ئامېرىكىلىق بىر تەرەپتىن بىر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇپ، بىر تەرەپتىن بىزنىڭ شىركەتتە ئىشلەۋاتقان بىر ياش بار ئىدى. مەن ئامېرىكىلىقلارغا ئىش تاپشۇرسام، مەيلى بىۋاسىتە بولسۇن ياكى تېلېفون ئارقىلىق بولسۇن، ئۇلار مېنىڭ تەلىپىمنى بىر دەمدىلا چۈشىنىپ، تېلېفون قىلىدىغان يەرگە تېلېفون قىلىپ، كۆرۈشىدىغانلارنى ئۆزلىرى تېپىپ كۆرۈشۈپ، ناھايىتى يۇقىرى ئۈنۈم بىلەن ئىشلەپ، ئىش پۈتكەندە ماڭا دوكلات قىلاتتى. ھېلىقى جۇڭگولۇق ئىنژېنېرلار بولسا، مېنىڭ قېشىمغا كۈندە نەچچە قېتىم كېلىپ، ئىشنىڭ ھەر بىر قەدەم-باسقۇچىنى مەندىن سورايتتى. ئامېرىكىدىكى ئالىي مەكتەپلەردە جۇڭگولۇق ئوقۇغۇچىلار ئىمتىھان نومۇرىدا داۋاملىق سىنىپنىڭ ئالدىدا بولسىمۇ، ئەمەلىي خىزمەتكە چىقىپ ئىشلەشكە باشلىغاندا ئۆزلىرى بىلەن ئوخشاش ئورۇندىكى ئامېرىكىلىقلارنىڭ ئالدىدا خېلىلا چاندۇ. قول سېلىپ ئىشلەشكە كەلگەندە، ئۇلار ئامېرىكىلىقلارغا قارىغاندا كۆپ ئاجىز كېلىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىمكانىيەتلا يار بېرىدىكەن، بالىڭىزنى قول سېلىپ ئىشلەشكە ئادەتلەندۈرۈڭ. قول سېلىپ ئىشلەشنى ئۆگىنىش دېگەنلىك ھەرگىز بىر تەجرىبىخانىدىكى يۇقىرى تېخنىكىلىق ئىشلارنى كۆزدە تۇتقانلىق ئەمەس. ئوتۇن يېرىش، گەمە كولاش، تام سېلىش، غالتەك ياساش، ۋېلسىپىتنى رېمونت قىلىش قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى قول سېلىپ ئىشلەشكە كىرىدۇ. بۇ ئەرزىمەس ئىشلاردەك كۆرۈنسىمۇ، ئاشۇنداق ئىشلارنى قىلىش جەريانىدا يېتىلىدىغان قول سېلىپ ئىشلەش قابىلىيىتى كېيىنكى ھاياتتا ئىنتايىن جانغا ئەسقاتىدۇ. مەن ئۆزۈمنىڭ كىچىكىدىن باشلاپ ئۆگەنگەن ئىقتىدارىمنىڭ ھەممىسى مېنىڭ كېيىنكى كەسپىي ھاياتىمغا ئىنتايىن زور پايدا يەتكۈزدى. مەن ئۆگەنگىنىمنىڭ ھەممىسىنى ھازىر ئەمەلىيەتتە

ئىشلىتىۋاتىمەن. قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان ئادەم داۋاملىق بىر ئىشنىڭ بولمايدىغانلىقىنى ئىسپاتلايدىغان باھانە ئىزدەيدۇ. قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئادەم بولسا، داۋاملىق شۇ ئىشنى قىلىشتا مۇمكىنچىلىكى بار بولغان يولنى ئىزدەيدۇ. بىر بالىنىڭ قولىدىن ئىش كېلىدىغان بولۇپ يېتىلىشىدە، ئاتا-ئانىلار ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينايدۇ.

ئامېرىكىنىڭ بالا تەربىيىلەش سىستېمىسىدا، ئاتا-ئانىغا تايىنىدىغان تەركىب خېلى چوڭ سالماقنى ئىگىلەيدۇ. تۆۋەندە مەن مۇشۇ نۇقتا ئۈستىدە بىر ئاز توختىلىپ ئۆتىمەن.

1) باشلانغۇچ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ئاتا-ئانا يىغىنى. ھەر بىر مەكتەپ ھەر يىلى كەم دېگەندە بىر قېتىم مەخسۇس ۋاقىت ئاجرىتىپ، ئاتا-ئانا يىغىنى ئورۇنلاشتۇرىدۇ. بۇ يىغىن ھەر بىر ئوقۇتقۇچى ھەر بىر ئوقۇغۇچىنىڭ ئاتا-ئانىسى بىلەن ئايرىم-ئايرىم كۆرۈشىدىغان يىغىن بولۇپ، ئادەتتە بىر كىشىگە بېرىلگەن ۋاقىت **15** مىنۇت ئەتراپىدا بولىدۇ. بۇ ۋاقىتتا ئوقۇتقۇچى ئوقۇغۇچىنىڭ مۇشۇ بىر دەرستە ئىشلىگەن سىنىپ پروجەكتى، تاپشۇرۇقلىرى ۋە يازغان ماقالىلىرىنى بىر-بىرلەپ كۆرسىتىپ، بۇ ئوقۇغۇچىنىڭ قايسى تەرەپتە كۈچلۈك، قايسى تەرەپتە ئاجىز ئىكەنلىكى، بۇنىڭدىن كېيىن قايسى تەرەپتە قانداق تىرىشىشى زۆرۈرلىكىنى تەپسىلىي ئېيتىدۇ. شۇ ئارقىلىق ئاتا-ئانىلار ئۆز بالىسىنىڭ مەكتەپتىكى ئىپادىسى توغرىسىدا ئومۇميۈزلۈك ۋە ۋاقتى-ۋاقتىدا خەۋەردار بولۇپ تۇرىدۇ. مېنىڭ ئوغلۇم باشلانغۇچتىكى ۋاقتىدا، بىر قېتىملىق مەملىكەتلىك "**Star**" دېگەن ئىمتىھاندا (مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتۇش سەۋىيىسىنى تەكشۈرۈپ تۇرۇش ئۈچۈن، بۇ ئىمتىھان ئامېرىكا بويىچە يىلىغا بىر قېتىمدىن ئېلىنىدۇ) ناھايىتى يۇقىرى نومۇر ئېلىپتۇ. توققۇز ساھەنىڭ بەشىدە% **99** گە، ئەڭ تۆۋەن بولغىنىدا% **87**گە كىرىپتۇ (ئامېرىكىدا بۇنداق ئىمتىھانلاردا ھەر بىر ئوقۇغۇچىنى قانچە پىرسەنت ئوقۇغۇچىلاردىن يۇقىرى نومۇر ئالدى، دەپ تىزىدۇ. % **99** دېگىنى بۇ ئوقۇغۇچى شۇ قېتىم ئىمتىھانغا قاتناشقانلارنىڭ ئىچىدە% **99** ئادەمدىن يۇقىرى تۇرىدۇ، يەنى ئەڭ يۇقىرى نومۇر ئالغان% **1** ئادەمنىڭ ئىچىگە كىرىدۇ، دېگىنى بولىدۇ). ئوغلۇمنىڭ ئوقۇتقۇچىسى ئىنتايىن خۇشال بولۇپ، ئامېرىكىغا نەدىن كەلگەنلىكىنى سوراپتۇ. ئوغلۇم "جۇڭگونىڭ ئۇيغۇر رايونىدىن" دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بۇ ئوقۇتقۇچى ئامېرىكىدا بېسىلغان بىر خەرىتىنى ئاختۇرۇپ، بۇ يەرنى تاپالماي، بىر قېتىملىق ئاتا-ئانا يىغىنىدىن كېيىن مېنى ئەپقېلىپ، بىزنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىمىزنى سورىدى. ئەسلىدىكى **15** مىنۇتلۇق يىغىن **45** مىنۇت داۋاملىشىپ، مەن ئۇ كىشىگە ئۇيغۇر توغرىسىدا تەپسىلىي سۆزلەپ بەردىم. ئاخىرىدا ئۇ كىشى ماڭا: "دىلشات ئامېرىكىغا **4.5** يېشىدا كېلىپ، ئىمتىھاندا ئامېرىكىلىقلارنىڭ ھەممىسىدىن يۇقىرى نومۇر ئېلىۋاتسا، مەن ئۆزىمىز ئۈچۈن نومۇس ھىس قىلىمەن"، دېدى. يەنە بىر ئاتا-ئانا يىغىنىدا، ئوغلۇمنىڭ ئىنگلىزچە يېزىقچىلىق ئوقۇتقۇچىسى ئۇنىڭ يازغان بىر ماقالىسىنى ماڭا كۆرسىتىپ، "مەن بۇ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتقىلى **20** يىلدىن ئاشتى. لېكىن، بۇنىڭچىلىك تەسىرلىك يېزىلغان ماقالىنى كۆرۈپ باقمىغانىدىم. مەن ئۇنى ئېرىمگىمۇ ئوقۇپ بەردىم. ئىككىلىمىز يىغلاپ كەتتۇق. مەن بۇ ماقالىنى بىر رەسىم رامكىسىغا ئېلىپ، ئۆيۈمگە ئېسىپ قويىدۇم"، دېدى. بۇ ماقالىنىڭ ئىسمى "بىرتالمۇ ئويۇنچۇقى يوق بىر كىچىك بالا"

(ئىنگلىزچە "**A Boy without a Toy**") بولۇپ، ئوغلۇم ئەسلىدە مېنىڭ كىچىك ۋاقتىمنى يازغان ئىكەن. بىزنىڭ يۇرتىمىزدا ئويۇنچۇقى بار باللارغا قارىغاندا، ئويۇنچۇقى يوقلارنىڭ سانى جىق كۆپ. ئەمما، ئامېرىكىلىقلار ئۈچۈن، بىر بالىنىڭ ھەچ قانداق ئويۇنچۇقى بولماسلىقى، ئۇلارنى ئىنتايىن ھەيران قالدۇرىدىغان، ئۇلارغا قاتتىق تەسىر قىلىدىغان بىر ئىش ئىكەن.

2) ئامېرىكىدا كىچىك باللىرى بار ئائىلىلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئۆيىدە كەم دېگەندە بىردىن ئىت، مۈشۈك، ياكى شۇنىڭغا ئوخشىغان ئائىلە ھايۋىنى (ئىنگلىزچە "**Pet**" دەپ ئاتايدۇ) باقىدۇ. بۇ ئامېرىكا جەمئىيىتىگە ناھايىتى ئومۇملىشىپ كەتكەن بولغاچقا، مەخسۇس ئائىلە ھايۋانلىرىنى ساتىدىغان سودا دۇكانلىرىمۇ ئىنتايىن كۆپ. ھەمدە ئادەملەرنىڭ يېمەك-ئىچمەكلىرىنى ساتىدىغان سودا دۇكانلىرىنىڭ ھەممىسىدە ئائىلە ھايۋانلىرىنىڭ يېمەكلىرىنىمۇ ساتىدۇ. كىچىك باللارنىڭ ھايۋان بېقىشى، ئائىلە ھايۋانلىرى بىلەن بىللە ئوينىشى، ئۇلارنىڭ روھىي دۇنياسىنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىدە ئالاھىدە رول ئوينايدۇ. شۇڭا ئىمكانىيىتى يار بېرىدىغان ئۇيغۇر ئائىلىلىرى بۇ ئىشقا ھەرگىز سەل قارىماسلىقى كېرەك. مەن كىچىك ۋاقتىمدا ئىت، توشقان، تۇرمۇنچۇق ۋە جىگىسرلارنى باققان ئىدىم. توشقاننى سېتىش ئۈچۈن باققان بولساممۇ، توشقىنىم ھەر قېتىم تۇغۇپ، باللىرىنى ساتقىدەك بولغىچە، ئۇلار بىلەن ناھايىتى كۆپ ئويناۋالاتتىم. تۇرمۇنچۇق ۋە جىگىسرلار بولسا، پۈتۈن ئائىلىمىزگە ئىنتايىن چىرايلىق سايراپ بېرەتتى. بىر قېتىم مەن بىر ئىگىز دەرەخقە يامىشىپ چىقىپ، بىر قارا قۇشقاچنىڭ ئۇۋىسىدىن ئەمدىلا كۆزى ئېچىلغان بىر قۇشقاچ بالىسىنى تۇتۇپ چۈشتۈم. ھەمدە ئۇنىڭغا ئاغزىنى قايرىپ ئېچىپ يېمەك يىگۈزۈپ، ئاغزىنى قايرىپ ئېچىپ سۇ ئىچۈرۈپ، ئاشۇ يول بىلەن بېقىپ چوڭ قىلدىم. بۇ قارا قۇشقاچ مېنىڭ ئاشۇنداق بېقىشىم بىلەن ئۈچۈرۈم بولدى. ئەتىگىنى ئۆينىڭ ئالدىدا ئاياقتا ئۈماچ ئىچىۋاتسام، ئۇ قۇشقاچ بەزىدە ئۇچۇپ كېلىپ، ئاياقنىڭ قىرغىقىغا قونۇۋالاتتى. بەزىدە مەن سىرتتا ماڭغاندا، ئۇ قۇشقاچ ئۇچۇپ دەرەخقە قونۇپ، ئاندىن ئۇچۇپ كېلىپ مۈرەمگە قوناتتى. بۇنداق ۋاقىتلاردا مەن ئىنتايىن ھاياجانلىنىپ كېتەتتىم. مەن ئۈچۈن بۇ بىر قولغا كەلتۈرگەن چوڭ غەلىبە ئىدى. مەن دوكتۇرلۇق ئوقۇۋاتقاندا بىز مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىلار ياتىقىدا تۇردۇق. بىزنىڭ ئۇ ياتاقلاردا ئائىلە ھايۋىنى بېقىشىمىزغا يول قويۇلمايتتى. بىر كۈنى قىزىم 3 دانە چۈجە كۆتىرىپ كەپتۇ. بىر ساۋاقدىشى بەرگەن ئىكەن. ئۇنى باقمەن، دەپ چىڭ تۇرىۋالدى. بىز ئۇنىڭغا يول قويدۇق. بۇ چۈجىلەر بىر ئايغىچە بىزنىڭ پۈتۈن ئائىلىگە نۇرغۇن خۇشاللىق ئېلىپ كەلدى. **1997**-يىلى بىز ئۆي ئېلىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا، باللىرىمىزغا بىر جۈپ توشقان ئېلىپ بەردۇق. نەچچە ئايدىن كېيىن بۇ توشقانلار **2** قېتىم تۇغۇپ، جەمئىي **18** توشقان بولدى. ئۆينىڭ ئارقا ھويلىسىنىڭ نەرىگە قارىساق توشقان. ئۇلار ئۆرە تۇرۇپ يەپ، ئارقا ھويلىدىكى خادىسىمان قارىغاي دەرىخىنىڭ ئاستىنقى قىسمىنى پاك-پاكىز يەپ بولدى. بىزنىڭ قولىمىزدىكى سەۋزىنى يېيىشكىمۇ ئۆگىنىپ كەتتى. سەۋزىنى كىچىك تايچە قىلىپ، ئىككى قولىمىزدا تۇتۇپ بەرسەك، توشقاننىڭ **16** بالىسىنىڭ ھەممىسى بىر-بىرىنى ئىتتىرىپ يۈرۈپ يەيتتى. ھەر كۈنى

مەكتەپتىن ۋە ئىشتىن قايتىپ كېلىپ، توشانغا سەۋزە ياكى لەتىس (ئىنگلىزچە **"Lettuce"** بولۇپ، توخماقسەي تۈردىكى كۆكتات) بەرگىچە ھەممىمىز ئالدىراپ كېتەتتۇق. ئۇلار چوڭ بولغاندا، ئامېرىكىدا بۇ **18** توشقاننى بىر تەرەپ قىلىش ئىنتايىن قىيىنغا توختىدى. ئۇلارنىڭ ھېكايىسىنى يېزىش ئۈچۈن بىر كىتاب يېزىشىم كېرەك. ئىشقىلىپ بىز ئۇ توشقانلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسىنى **2004**-يىلى يازدا شىمالىي كالىفورنىيەدىن جەنۇبىي كالىفورنىيەگە كۆچۈپ كەلگىچە باقتۇق.

3) باللارنى ئۆزلىرى ياخشى كۆرىدىغان تەنتەربىيە قاتارلىق پائالىيەتكە قاتناشتۇرۇش. ئامېرىكىنىڭ ھەر بىر ناھىيىسىدە **20-10** شەھەر بار. ھەر بىر شەھەرنىڭ ئۆز ئالدىغا بىردىن كوللېكتىپ باغچىسى ۋە كۇتۇپخانىسى بار. بۇ شەھەر باغچىسىدا ياش ئۆسمۈرلەر ئۈچۈن ياسالغان ھەر خىل تەنتەربىيە مەيدانلىرى بار. ئۇنىڭدىن باشقا، شەھەر ۋە شەخسىي شىركەتلەر ھەر يىلنى ئەتىياز، ياز، ۋە كۈز پەسلى قاتارلىق **3** مۇددەتكە بۆلۈپ، باللار ئۈچۈن ھەر خىل تەنتەربىيە گۇرۇپپىسىنى تەشكىللەيدۇ. بىر مۇددەتنىڭ ئۇزۇنلىغى **3** ئاي ئەتراپىدا بولۇپ، ئۇنىڭغا قاتنىشىش ئۈچۈن بىر ئاز پۇل تۆلەش كېرەك. پۇللا تۆلىسە، بۇنداق تەنتەربىيە تۈرلىرىگە ھەر قانداق ئادەم قاتنىشالايدۇ. مېنىڭ ئوغلۇم بۇرۇن **Hockey** (مۇزنىڭ ئۈستىدە ئوينايدىغان توپ تۈرى) ۋە ۋاسكېتبول ئوينىغان. ھازىر بىر تەنتەربىيە سارىيىنىڭ ئەزاسى بولۇپ، ئېغىرلىق كۆتىرىش، تېز سۇرئەتتە يۈگۈرۈش ۋە سۇ ئۈزۈش قاتارلىقلارنى قىلىۋاتىدۇ. قىزىم بۇرۇن بالېت ئۇسسۇلى، پىيانو ۋە ئامېرىكىچە مەكتەپ ئۇسسۇلى قاتارلىقلارغا قاتناشقان. ھازىر تاغدا قار تېيىلىش (ئوغلۇممۇ تاغدا قار تېيىلىيالايدۇ)، تاغقا چىقىش ۋە مۇشتلىشىش ھەرىكەتلىرىگە قاتنىشىۋاتىدۇ. **1997**-يىلى بىز ئەمدىلا ئۆي ئېلىپ (ئامېرىكىدا ئۆينى بانكىدىن قەرز ئېلىپ ئالىمىز. شۇنداقتىمۇ، قەرز ئېلىش ئۈچۈن ئۆي پۇلىنىڭ دەسلەپكى٪ **5-20** تىنى ئۆزىمىز تۆلىشىمىز كېرەك)، بانكىدىكى پۇلىمىز قۇرۇقدىلىپ كەتكەندە، قىزىم سان فرانسېسكو شەھىرىدىكى بىر شىركەتنىڭ تېلېۋىزىيە ئارتىسلىقىگە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىدىغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلاپ كېلىپ، ئۇنىڭغا قاتنىششتا چىڭ تۇرۇۋالدى. بىر شەنبە كۈنى مەن قىزىمنى ئېلىپ، تەپسىلىي ئەھۋالنى ئۇقۇش ئۈچۈن سان فرانسېسكوغا باردىم. ئۇلار قىزىمنى تېخىمۇ قىزىقتۇرۇپ، شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدىلا **2600** دوللار تاپشۇرۇشنى تەلەپ قىلدى. مەن ئۇ پۇلنى تاپشۇردۇم. سەۋەبى، ئەگەر بىر ئادەم بىر ئىشنى قىلىپ سىناپ باقمىسا، ئۆزىنىڭ ئۇ ئىشتا قانداق ئىكەنلىكىنى بىلەلمەيدۇ. ئەگەر بىر ئىشنى قىلىپ كۆرمەيدىكەن، ئۇ ئىشنى قىلىش ئېھتىماللىغى نۆل پىرسەنت بولىدۇ. مەن قىزىمنى **2** ئاي ۋاقىت ھەر ھەپتىنىڭ پەيشەنبە كۈنى كەچتە ۋە شەنبە كۈنى چۈشتىن بۇرۇن بولۇپ **2** قېتىم ئاشۇ مەكتەپكە ئاپاردىم. ئوقۇش تاماملانغاندا، قىزىمنى رەسمىي تېلېۋىزىيە ئارتىسى تاللاشقىمۇ بىر قانچە قېتىم ئاپاردىم. ئەمما، قىزىم تاللىنالمىدى. ئامېرىكىدا تېلېۋىزىيە ئېلانلىرىغا قاتناشتۇرۇلىدىغانلار ئاساسەن ئاق تەنلىك، قارا تەنلىك ۋە خەنزۇ، كورىيەلىك قاتارلىق ئاسىيالىقلار بولۇپ، باشقا مىللەتلەرنى ئانچە تاللىمايدىكەن. لېكىن، شۇنىڭدىن كېيىن قىزىمنىڭ كۆڭلىدە بۇ جەھەتتە بىر ئارمان قالمىدى. ئۇ بىر قېتىم سىناپ باقتى. ئامېرىكىدىكى ئاق تەنلىكلەر نەچچە بالىسى بولسا شۇنچە بالىسىنى

ھەر خىل تەنتەربىيە تۈرلىرىگە قاتناشتۇرىدۇ. باشلانغۇچتا بالىلىرى بار ئانىلار ئاساسەن ئىشلىمەي، بالىلىرىنى مەكتەپكە، مەكتەپتىن كېيىن يۇقىرىقىدەك تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىگە توشۇش بىلەن ئۆتىدۇ. ھەر شەنبە ۋە يەكشەنبە كۈنلىرى بالىلىرىنى يۇقىرىقى تەنتەربىيە گۇرۇپپىلىرى ئارىسىدا ئۆتكۈزۈلگەن مۇسابىقىلەرگە ئاپىرىدۇ. بالىلىرى مۇسابىقە ئوينايدۇ. ئۆزلىرى بولسا تاماشا كۆرىدۇ. بۇ ئىش ئاق تەنلىكلەر ئارىسىدا خېلىلا ئومۇملاشقان. ئۇنىڭدىن باشقا، ئاق تەنلىكلەر ئۆزلىرىنىڭ بالىلىرى **10** نەچچە ياشقا كىرگەندە، ئۇلارنى ئىنتايىن چىڭ تۇتىدۇ. دەم ئېلىش كۈنلىرى كەچتە دوستىنىڭ ئۆيىگە بارماقچى بولسا، ئاتا-ئانىلار "كىمنىڭ ئۆيىگە بارىسەن؟ نىمە ئىش قىلىسىلەر؟ ئۇ دوستۇڭنىڭ تېلېفون نومۇرى قانچە؟ سائەت قانچىدە قايتىپ كېلىسەن؟ كەچ سائەت **10** ياكى **11** دىن كېيىن قالساڭ قەتئىي بولمايدۇ" دېگەن سوئاللارنى سورايدۇ ۋە ئۆزى بەلگىلىگەن تۈزۈمنى بالىسىغا تاپىلايدۇ. ئارىلىقتا بالىسىنىڭ دوستىنىڭ ئۆيىگە تېلېفون قىلىپ، بالىسىنىڭ ئۇ يەردە راست بار-يوقلۇقىنى سۈرۈشتە قىلىدۇ. بالىسى ئۇ يەردە ياكى كىنوخانىدا كىنو كۆرمەكچى بولسا، قايسى كىنونى كۆرسە بولىدۇ، قايسىنى كۆرسە بولمايدۇ، ئۇنى بەلگىلەپ بېرىدۇ. دوستىنىڭ ئۆيىنىڭ ئىگىسىمۇ بۇ ئىشنى نازارەت قىلىدۇ. مەسىلەن، مېنىڭ قىزىم بىزنىڭ ئۆيگە بىر دوستىنى باشلاپ كېلىپ، بىرەر **DVD** كىنوسىنى بىرگە كۆرمەكچى بولسا، بىز ئۇ قىزدىن "ئاتا-ئانىڭىزدىن بۇ كىنونى كۆرۈشكە رۇخسەت ئالدىڭىزمۇ؟" دەپ سوراپ باقىمىز. بۇ جەھەتتە يۇرتىمىزدىكى ئۇيغۇر جەمئىيىتى ناھايىتى ئارقىدا قالغان. سىز ھەپتىمۇ-ھەپتە، ئايمۇ-ئاي، يىلمۇ-يىل ھەر شەنبە ۋە يەكشەنبە كۈنلىرى توي، نەزىر، ئولتۇرۇش قاتارلىقلاردا يۈرگەندە، ئۆيدە قالغان بالىڭىزنىڭ نەدە، كىم بىلەن، نېمە ئىش قىلىۋاتقىنىنى بىلەمسىز؟ بىر يىلنىڭ ئىچىدە ئۆزىڭىزنىڭ بالىلىرى بىلەن قانچە شەنبە ۋە يەكشەنبە كۈنلىرىنى بىرگە ئۆتكۈزۈپ باقتىڭىز؟ ھەقىقەتەن توي-ئولتۇرۇشلار كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئۆيىڭىزدە بالىلىرىڭىز بىلەن بىرگە بولغان بىلەن سېلىشتۇرغاندا كۆپ كۆڭۈللۈك بولىدۇ. توي-ئولتۇرۇشلار كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرى. بالا تەربىيىلەش بىر جاپالىق ئىش. لېكىن، بالىغا ئوبدان قارىماي، بالىنى ئوبدان تەربىيىلىمەي، بالا يولدىن ئېزىپ، ئاق چېكىملىككە ئۆگىنىپ قېلىپ ياكى جىنايەت ئۆتكۈزۈپ، تۈرمىگە كىرىپ قالغاندا، يەنىلا ھېلىقى توي-ئولتۇرۇشتىكى ۋاقىتلاردىكىدەك خۇشال-خورام، بەختلىك ئۆتەلەيدىغان ئاتا-ئانىلاردىن بىرەرنى كۆرۈپ باقتىڭىزمۇ؟ بۇ دۇنيادا ئۇنداق ئاتا-ئانىنى ئاساسەن تاپالمايسىز. مىللەتنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈشنى بالىلارنى ياخشى تەربىيىلەشتىن باشلاش كېرەك. بالىلارنى ياخشى تەربىيىلەش ئۈچۈن، ھازىر ئۇيغۇر جەمئىيىتىدە ئەۋج ئېلىپ كەتكەن ھەشەمەتلىك توي-تۆكۈن، چاي-ئولتۇرۇشلارنىڭ سانىنى زور دەرىجىدە ئازايتىش كېرەك. مەن يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتۈپ كەتكەندەك، ئاتا-ئانىلار ئۈچۈن بالىلار ئەڭ مۇھىم. بالا سىلەرنىڭ بارلىقىڭلار. مېنىڭ بىر يېقىن يەھۇدىي دوستۇم بار. ئۇ كىچىك ۋاقتىدا، دادىسى مائاشى يۇقىرى ئەمەس خىزمەتتىن ئىككىنى ئىشلەپ، ئوغلىنى باكالاۋرلىق ئۈچۈن يىلىغا **30-40** مىڭ دوللار ئوقۇش پۇلى تۆلەيدىغان، دۇنيا بويىچە **4-5**- ئورۇندا تۇرىدىغان **MIT** ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇتۇپتۇ. دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئۈچۈن كالفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ **Berkeley** شۆبىسىدە

ئوقۇتۇپتۇ. يەھۇدىيلار ئۆزلىرى ھەممە ھالاۋەتتىن ۋاز كېچىپ، باللىرىنى ئەڭ يۇقىرى سەۋىيەلىك مەكتەپلەردە ھەمدە دۇنيادىكى ئەڭ قىيىن كەسپلەردە ئوقۇتقاچقا، ئۇلار ھازىر مەلۇم مەندىن ئېلىپ ئېيتقاندا بۇ دۇنيانى سوراۋاتىدۇ. ھازىر ئىسرالىيە ئاھالىسىنىڭ٪ **25** تى ئىنژىنېر ئىكەن. ياپونلۇق ئاياللارنىڭ خىزمەت قىلماي، باللىرىنى قانداق باقىدىغانلىقىنى ھەممىمىز بىلىمىز. شۇڭا ئۇلار ھازىر ئىقتىسادىي جەھەتتە دۇنيانى سوراۋاتىدۇ. ئۇيغۇرلار بۇ جەھەتتە ئويلىنىشى كېرەك. قاتتىق ئويلىنىشى كېرەك. ھەمدە دەرھال ئويغىنىشى كېرەك.

3-بۆلۈم

9. سوئال: يۇرتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا يەرلىك مائارىپنىڭ يېتەرسىز تەرەپلىرىنى ئۆزلىرىگە توسالغۇ بىلىپ، ئۆگىنىشتە بوششىشنىڭ سەۋەبى قىلىۋالماسلىقى توغرىسىدا يۇقىرىقى بايانلىرىڭىزدىن باشقا قىستۇرمىڭىز بارمۇ؟

جاۋاب: يۇرتىمىزدا بىر جايدىكى مەكتەپ بىلەن يەنە بىر جايدىكى مەكتەپنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھەقىقەتەنمۇ پەرق بار. ئۇرۇمچىدىكى مەكتەپلەر بىلەن ھەر قايسى ۋىلايەتلەردىكى مەكتەپلەرنىڭ سەۋىيىسى ئوخشمايدۇ. بىر شەھەرنىڭ ئىچىدىكى بىر قانچە مەكتەپلەر ئوتتۇرىسىدىمۇ پەرق بولىدۇ. كۆپ ساندىكى ياش ئۆسمۈرلەر ئوقۇتۇش ئەھۋالى ياخشىراق مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ. بۇ بىر نورمال ئەھۋال. لېكىن، سىز ئۆز مەكتىپىڭىزنىڭ سەۋىيىسىنىڭ باشقا مەكتەپلەردىن سەل تۆۋەنلىكى تۈپەيلىدىن ياخشى ئوقۇمىسىڭىز، ئىنتايىن چوڭ زىيان تارتىسىز. جۇڭگو مائارىپىنىڭ بىر پايدىلىق تەرىپى ياكى بىر ئالاھىدىلىكى شۇكى، جۇڭگودا دەرسلىك كىتابلار بىر تۇتاش تەييارلىنىدۇ. شۇڭا سىز يۇرتىمىزنىڭ قەيېردە ياشاۋاتقانلىقىڭىزدىن قەتئىينەزەر، سىزگە ئۆتۈلۈۋاتقان دەرسلىك كىتابلار سىز تۇرۇۋاتقان جايدىكى باشقا مەكتەپ ۋە باشقا جايلاردىكى مەكتەپلەرنىڭكى بىلەن ئوپ-ئوخشاش. دەرسخانا ۋە ئوقۇتقۇچى سىزنىڭ ئۆگىنىشىڭىزدىكى بىر ۋاستىدىن ئىبارەت بولۇپ، سىزنىڭ ئۆگىنىشىڭىز سۈپىتىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەن بولۇشى ئاساسىي جەھەتتىن ئۆزىڭىزگە باغلىق. مەكتەپ ۋە ئوقۇتقۇچى تاشقى ئامىل، سىز بولسىڭىز ئىچكى ئامىل. بىر ئوقۇغۇچىنىڭ ۋىلايەتلىك مەكتەپتە تۇرۇپ، ئۇرۇمچى تەجربە ئوتتۇرا مەكتىپىدىكى بىر قىسىم ئوقۇغۇچىلاردىن ياخشىراق ئوقۇيالىشى پۈتۈنلەي مۇمكىن. سىز مەلۇم بىر يېزىدا تۇرۇپ، ۋىلايەت مەركىزىدىكى بىر قىسىم ئوقۇغۇچىلاردىن ياخشىراق ئوقۇيالىشىڭىزمۇ پۈتۈنلەي مۇمكىن. بۇ ئىشنىڭ ئاخىرقى نەتىجىسىنىڭ قانداق بولۇشى، پۈتۈنلەي ئۆزىڭىزنىڭ تىرىشچانلىقىغا باغلىق.

مەكتەپ سەۋىيىسىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكىدىن باشقا، بىر ئوقۇغۇچىنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپتىكى نەتىجىسىنىڭ قانداق بولۇشى، يەنە مۇنداق بىر قانچە ئامىلغا باغلىق:

ئاتا-ئانىنىڭ ئۆز بالىسىنىڭ ئوقۇشىغا تۇتقان پوزىتسىيىسى.

دوست ۋە ساۋاقداشلىرىنىڭ تەسىرى.

ھەممە شۇ چاغدىكى سىياسىي ۋە ئىجتىمائىي ۋەزىيەت.

تۆۋەندە مەن بۇ مەسىلىلەر ئۈستىدە قىسقىچە توختىلىمەن:

مەن تۈنۈگۈن (**2005**-يىلى **27**-فېۋرال، يەكشەنبە) تېلېۋىزوردا ئامېرىكا كىنو ئاكادېمىيىسىنىڭ ئوسكار مۇكاپىتىنى تارقىتىش مۇراسىمىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى كۆردۈم. ئايال باش رولچى تۈرىدە ئوسكار مۇكاپىتىنى ئالغان قىزچاقنىڭ ئىسمى ھىلارى سۋانك بولۇپ، مۇكاپاتنى تاپشۇرۇپ ئېلىش نۇتقىنى سۆزلىگەندە، ئۇ مۇنداق دىدى: "مەن بۇ مۇكاپاتقا لايىق بولۇش ئۈچۈن بۇ ئۆمرۈمدە نېمە ئىش قىلغىنىمنى بىلمەيمەن. مەن بىر "ۋاگون ئۆي"دە

(يەنى، بىر ماشىنىغا سۆرىتىپ بىر يەردىن يەنە بىر يەرگە يۆتكىگىلى بولىدىغان ئۆيىنى دېمەكچى بولۇپ، ئىنگلىزچىدە "**trailer home**" دەپ ئاتىلىدۇ. ئامېرىكىدىكى ئەڭ كەمبەغەل كىشىلەر ئەنە شۇنداق ئۆيدە ياشايدۇ) بىر غايە بىلەن چوڭ بولغان بىر ئادەتتىكى قىز. كىچىكىمدە هازىرقىدەك بىر كىنو چولپىنى بولۇش ئۇخلاپ چۈشۈمگىمۇ كىرمەيتتى. مەن ئەڭ ئالدىدا ئاتا-ئانامغا رەهمەت ئېيتىمەن. ئەگەر ئۇلارنىڭ ماڭا بولغان ئىشەنچى ۋە ماڭا قىلغان ئىزچىل ياردىمى بولمىغان بولسا، مېنىڭ بۈگۈن بۇ سەهنىگە چىقالىشىم مۇمكىن ئەمەس ئىدى." ئەر باش رولچى تۆرى بويىچە ئوسكار مۇكاپىتىنى ئالغان بىر **Jamie Foxx** ئىسىملىك قارا تەنلىك بولۇپ، ئۇ نۇتقىدا مۇنداق دېدى: "بۇ مۇكاپات مېنىڭ چوڭ ئانامغا مەنسۇپ. مەن كىچىكىمدە ئۆرە تۇرغاندا ئوبدان تۇرالمىسام ۋە يول ماڭغاندا ئوبدان ماڭالمىسام، چوڭ ئاپام قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئادەمدەك تۇر! قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئادەمدەك ماڭ! دەپ ئۇراتتى. مەن بۈگۈن چوڭ ئانامنىڭ شۇ تەنبىهلىرىگە رەهمەت ئېيتىمەن. چوڭ ئانام بۈگۈنكى بۇ ئىشلارنى كۆرەلمەيدۇ. بىراق، مەن ئۇنىڭ بىلەن چۈشۈمدە داۋاملىق كۆرۈشۈپ تۇرىمەن. مەن هازىر ئۆيگە قايتىپ كېتىپ ئۇخلاشقا ئالدىراۋاتىمەن. مېنىڭ بۈگۈن چوڭ ئانام بىلەن سۆزلىشىدىغان نۇرغۇن گېپىم بار." ئۇ كىشى ئارىلىقتا كۆز ياشلىرىنى تۆكۈپ، سۆزىنى داۋاملاشتۇرالمىغىلى تاسلا قالدى. يۇقىرىقى نۇتۇقلاردىن چىقىپ تۇرغىنىدەك، بۇ ئىككەيلەننىڭ ئاشۇنداق مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشەلىشىدە، ئۇلارنىڭ ئاتا-ئانىسى ناهايىتى چوڭ رول ئوينىغان. شۇنداق. بەزىلەر ئاتا-ئانا جەهەتتە تەلەيلىك. ئۇلار ئۆز پەرزەنتىنىڭ ساغلام، كارغا كېلىدىغان بولۇپ چوڭ بولۇشىغا چوڭقۇر كۆڭۈل بۆلىدىغان، ئىزچىل تۈردە ئۆز پەرزەنتلىرىگە ياخشى شەرت-شارائىت يارىتىپ بېرىدىغان هەمدە باشتىن ئاخىر باللىرىغا مەسئۇل بولىدىغان بىر ياخشى ئاتا-ئانىنىڭ ئۆيىدە تۇغۇلىدۇ. ئەگەر سىزنىڭ ئۆيىڭىز ئۇنداق ئائىلىلەردىن بولمىسا، قانداق قىلىشىڭىز كېرەك؟ ئاتا-ئانىڭىز هە دېسىلا سىزنى ئەگەشتۈرۈپ ئولتۇرۇش-مېهماندارچىلىققا بارسا، سىز تاماكا ئىسى ۋە هاراق پۇرىقى بىلەن لىق توشقان ئۆينىڭ ئىچىدە كېچە-كېچە ئۇخلىماي يۈرسىڭىز بولامدۇ؟ ئوتتۇرا مەكتەپ دەۋرىدە، ئەگەر سىز **9-8** سائەت ياخشى ئۇخلىمىسىڭىز، سىزنىڭ مېڭىڭىز نورمال ئىشلىمەيدۇ. ئاتا-ئانىڭىز سىزنىڭ مەكتەپكە كېرەكلىك بولغان كىتاب، قەلەم-دەپتەرلەرنى ئېلىپ بەرمىسچۇ؟ سىزگە باشقىلارنىڭ ئالدىدا يۈزىڭىز چۈشۈپ كەتمىگىدەك كىيىم ئېلىپ بەرمىسچۇ؟ ئەگەر سىز ئاشۇنداق ئەهۋالغا دۇچ كەلسىڭىز، مېنىڭ سىزگە بىرلا نەسىهەتىم بار: سىز ئاتا-ئانىڭىزغا يۆلەنمەڭ--ئۆز تەقدىرىڭىزنى ئۆز قولىڭىزدا تۇتۇڭ. ئەگەر ئاتا-ئانىڭىزنىڭ يۇقىرىقىدەك ئىشلىرىنى باهانە قىلىپ، ئوبدان ئوقۇمىسىڭىز، كەلگۈسىدە زىياننى كىم تارتىدۇ؟ ئاتا-ئانىڭىز سىزنى مەڭگۈ باقمايدۇ. هەمدە مەڭگۈمۇ بېقىپ بولالمايدۇ. ئۇلار ئەڭ مەرت بولغاندىمۇ، سىزنى ئۆزلىرىنىڭ كىرىمى توختىغىچە باقالىشى مۇمكىن. ئۇنىڭدىن كېيىن قانداق قىلىسىز؟ بىر كىشىنىڭ يېشى **18** دىن ئاشقاندىن كېيىن، يەنىلا ئاتا-ئانىغا يۆلىنىپ جان بېقىش ئىنتايىن نومۇسلۇق ئىش. ئۇنى سىز هازىر هېس قىلالماسلىقىڭىز مۇمكىن. ئەگەر هازىر ياخشى ئوقۇمىسىڭىز، كەلگۈسىدە مۇستەقىل جان باقالايدىغان بىر ئىقتىدارنى يېتىلدۈرمىسىڭىز، ۋاقتى كەلگەندە سىزگە چىقىپ كېتەي

دېسىڭىز ئاسمان يىراق، كىرىپ كېتەي دېسىڭىز يەر قاتتىق بىر ئاقىۋەتكە دۇچ كېلىسىز. شۇڭلاشقا ھەرگىز ئاتا-ئانىڭىزغا قېيداپ، ياخشى ئوقۇماسلىق يولىغا كىرىپ قالماڭ.

مېنىڭ ئاپام بىلەن رەھمەتلىك دادام مەن كىچىك ۋاقتىمدا بالىغا بەكمۇ كۆيۈنەتتى. لېكىن، ئائىلىمىزدە بالا كۆپ، تۇرمۇشىمىز قىيىن بولغاچقا، ئاكام بىلەن ئىككىمىز نۇرغۇن ئىشلاردا ئۆزىمىزگە تايىنىشقا مەجبۇر بولدۇق. مەن ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلارنىڭ قىش كۈنلىرى بىر ئەتىگەنلىك تاماقىمىز ئۈچۈن ھەر كۈنى ئۇماچ چېلىپ ئىچەتتۇق. ئەتىگەنلىكى ئۆيدىكى مەشنىڭ ئوتى ئاللىقاچان ئۆچۈپ بولغان بولغاچقا، ئۆينىڭ ئىچى ئىنتايىن سوغۇق بولۇپ، ئوت قالاشتىن بۇرۇن ئورۇندىن تۇرۇش ئەڭ مۈشكۈل ئىشلارنىڭ بىرى ئىدى. مەن مەكتەپكە بەك ئامراق بولغاچقا، ھەر كۈنى ئەتىگەندە **1**-بولۇپ ئورنۇمدىن تۇرۇپ، مەشكە ئوت قالايتتىم (ئېھتىمال ئاكام بىلەن نۆۋەتلەشكەن بولۇشۇممۇ مۇمكىن. ئەمما ئۇنداق قىلغانلىقىمىز ھازىر مېنىڭ ئېسىمدە قالماپتۇ). ئوت تۇتاشقاندىن كېيىن، مەن ئۇماچ چالاتتىم. ئۇماچ تەييار بولاي دېگەندە قالغانلار ئورۇنلىرىدىن تۇراتتى. ئۇ چاغدا بىر ئايلىق نورمىلىق ئۇن بىلەن ماينى بىراقلا ئالاتتۇق. بەزىدە، دادام ئاخشىمى ئۇخلاشتىن بۇرۇن مېنىڭ ئەتىسى مەكتەپتىن سوراپ كېلىپ، ئۇن پونكىتىدىن ئۇن ئەپكېلىشكە بىرگە بېرىشىمنى تاپىلايتتى. مەن "ماقۇل" دەيتتىم. لېكىن، ئەتىگىنى قالغانلار قوپۇشتىن بۇرۇن، سومكامنى ئېلىپ، ئاستا تالاغا چىقىپ، ئۇنى بىر يەرگە تىقىپ قوياتتىم. ئەتىگەنلىك تاماقنى يەپ بولغاندا، مەن دادامغا "مەن مەكتەپكە بېرىپ سوراپ كېلەي"، دەپ تالاغا چىقىپ، يوشۇرۇپ قويغان سومكامنى ئېلىپ مەكتەپكە كېتىپ، شۇ كەتكەنچە قايتىپ كەلمەيتتىم. مەن ئۈچۈن بىر كۈنلۈك مەكتەپتىن قېلىش ئىنتايىن ئېغىر مەسىلە بولۇپ، مەن دەرس قالدۇرۇشقا قاتتىق ئۆچ ئىدىم. مۇشۇنداق سەۋەب بىلەن، مەن دادامدىن نەچچە قېتىم جازا يېگەن ئىدىم. بىر كۈنمۇ مەكتەپتىن قالماسلىق مېنىڭ شۇ چاغدا باشلانغان ئادىتىم بولۇپ، ئۇ ئادەتنى ئۆز باللىرىمغىمۇ ئىزچىل تۈردە قوللىنىپ كېلىۋاتىمەن. ئاپامنىڭ ۋاقتى يەتمىگەندە، مەن رەختنى كەستۈرۈۋېلىپ، ئۆزۈم ماشىنىچىلىق قىلىپ، ئىچكى كېيىملىرىمنى ئۆزۈم تىكىپ كەيدىم. ئايىغىم يىرتىلىپ كەتسە، ئۆزۈم موزدۇزلۇق قىلىپ، ئايىغىمنى ئۆزۈم ياماپ كەيدىم. ئاكام بىلەن ئىككىمىزنىڭ ھەر كۈنى مەكتەپتىن كەلگەندە ئىنتايىن كۆپ ۋەزىپىمىز بار ئىدى. كۈز ۋاقتى تونۇرغا قالاپ نان يېقىش ئۈچۈن غازاڭ يىغاتتۇق. ئۆيدىن **5** كىلومېتىر يىراقلىقتىكى جاڭگالغا بېرىپ، قۇرۇپ قالغان يانتاق-يۇلغۇنلارنى يىغىپ، ئۇنى ئارغامچا بىلەن يوغان بىر توپ قىلىپ تېڭىپ، يۈدۈپ ئۆيگە ئەپكېلەتتۇق. قىش كۈنلىرى مەكتىۋىمىزدىكى ئوقۇغۇچىلار تۆكۈۋەتكەن كۆمۈر كۈللىرىنى تاسقاپ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى شاخارنى يىغاتتۇق. بۇنى "شاخار تېرىش" دەپ ئاتايتتۇق. ياز كۈنلىرى ئۆيدىن **6-5** كىلومېتىر يىراقلىقتىكى يېزىلارغا بېرىپ، ئىگىز ئۆسكەن ئوت-چۆپلەرنى ئورۇپ يىغىپ، يۈدۈپ كېلىپ، ياكى ساتاتتۇق، ياكى توشقانغا بېرەتتۇق. شۇ چاغدا مېنىڭ بىر ئاق رەڭلىك كۆينىكىم سۈتلۈك ئوتنىڭ سۈتى بىلەن بويىلىپ، قاپ-قارا بولۇپ كەتكەنىدى. تولۇقسىزنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدىن باشلاپلا، مەن ھەر يىلى يازلىق تەتىلدە قۇرۇلۇشتا ئىشلىدىم. بىر كۈن **8** سائەت ئىشلىسەم، **80** تىيىن (يەنى **8** موچەن) پۇل تاپاتتىم.

تام ئۈلى كولاش، تام ئۈلى چىڭداش، سامانلىق ۋە سېمونت لاي ئېتىش، ئەپكەشتە لاي توشۇش، تام قوپۇرۇش، تام سۇۋاش ئىشلىرىنى قىلاتتىم. سامانلىق لاي ئەتكەندە، لايغا ياللاڭ ئاياغ كىرىدىغان بولغاچقا، پۇتۇمنى سامان غاجاپ، قىپقىزىل بولۇپ كەتەتتى. ھاك ئارىلاشتۇرۇپ سېمونت لاي ئەتكەندە، پۇتۇمغا ھاك چاچراپ، پۇتۇمنى يېرىپ قانىتىۋېتەتتى. ئۇ چاغدا رادىئو ياساش ئۆچۈن كېرەكلىك بولغان بىر دانە **3** قۇتۇپلۇق لامپا بىر يۈەن بولۇپ، تاپقان پۇلۇمنىڭ بىر قىسمىدا رادىئو سايمىنى ئالاتتىم. قالغىنىنى كىيىمگە خەجلەيتتىم. بۇنداق ئىشلارنى يازسام، يەنە ئىنتايىن كۆپ. مەن ئاشۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى قىلىپ، يەنە كېچىسى يېرىم كېچىگىچە ئۆگىنىش قىلاتتىم. ئۆيدىكى ھەممەيلەندىن كېيىن ئۇخلايتتىم. تەبىئىي پەنلەردە مەن كىتابتىكى ئۆتۈلمىگەن مەزمۇنلارنى ئالدىن ئالا كۆرۈۋالىدىغان بولغاچقا، دەرس ۋاقتىدا كۆپىنچە ئوقۇتقۇچىنىڭ سۆزلىگىنىنىڭ توغرا-خاتالىقىنى باھالاپ ئولتۇراتتىم. مېنىڭ چىرايىم سەل ئۆزگىرىپ قالسا، ئوقۇتقۇچى دەرھال توختاپ، "ئەركىن، بىر يېرى خاتا بولۇپ قالدىمۇ؟" دەپ سورايتتى. بىر قېتىم ماتېماتىكا ئوقۇتقۇچىسى بىر يېڭى باپنى باشلىغاندا، ئۇنى ئۆزۈم ئالدىنئالا ئۆگىنىپ، كىتابتىكى مەشقلەرنىڭ بىرنىمۇ قويماي ئىشلەپ بولغان بولغاچقا، ئوقۇتقۇچۇم: "ئەركىن، تالاغا چىقىپ ئوينا" دەپ، مېنى ئويناشقا قويۇپ بەرگەن ئىدى. مەن پۈتۈن مەيداندا ئۆزۈم يالغۇز ۋاسكېتبول ئوينىغان ئىدىم. ھازىرقى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى يۇقىرىقىدەك شارائىت ئاستىدا ئوقۇشقا مەجبۇر بولمىسا كېرەك. ئەگەر ئەمەلىي ئەھۋال ياكى سىزنىڭ ئاتا-ئانىڭىز سىزنىڭ ياخشى ئوقۇشىڭىزغا پايدىلىق شەرت-شارائىت يارىتىپ بەرمىگەن بولسا، ئۇ شارائىتنى ئۆزىڭىز يارىتىڭ. مەن شۇنداق قىلغان. سىزمۇ شۇنداق قىلالايسىز.

مەن **1971**-يىلدىن **1976**-يىلغىچە ئاقسۇ **1**-ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇدۇم. تولۇقسىزنى پۈتتۈرۈپ بولماي تۇرۇپلا، "ئىشكىنى ئېچىپ قويۇپ مەكتەپ باشقۇرۇش" سىياسىتى يولغا قويۇلدى. ئىچكىرىكى ئۆلكىدىكى ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدا ئاق قەغەز تاپشۇرغان **Jang Tiésheng** نىڭ "ئىش-ئىزلىرى" كەڭ تۈردە تەشۋىق قىلىنىپ، ئوقۇتقۇچىلار "سېسىق **9**-ئۈنسۇرلار" دەپ تەنقىد قىلىندى. نۇرغۇن ئاتا-ئانىلار كۈرەشكە تارتىلىپ، باللىرىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشقا ئامالسىز قالدى. ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ ھەممىسى "ياشلار بەرىبىر يېزىغا بارىدىغان بولغاندىكىن، شۇ يېزىدا لازىم بولىدىغان بىلىملەرنى ئۆگىتەيلى"، دەپ، بىزگە يەرنى قانداق ئاغدۇرۇش، زىرائەتنى قانداق تېرىش، قانداق ئاسراش، قانداق پەرۋىش قىلىش، كۆچەتنى قانداق ئۇلاش قاتارلىق نەرسىلەرنى ئۆتۈشكە باشلىدى. نېمىدېگەن "پارلاق" ئىستىقبال؟ پۈتۈن مەكتەپ پالەچ بولدى. لېكىن، ئالدىنقى قىسىملاردىمۇ تىلغا ئېلىپ ئۆتۈپ كەتكەندەك، مەن ئۆگىنىشىمنى داۋاملاشتۇردۇم. ئوقۇتقۇچىلىرىمنىڭ ئەھۋالى ئىنتايىن قىيىن بولسىمۇ، ئۇلار شۇ ۋاقىتتىكى ۋەزىيەتنىڭ ئىنتايىن خاتالىقىنى ماڭا مەخپىي ھالدا ئېيتىپ تۇراتتى. بىر مەزگىل ھەممە ئادەم ھەممە سۆزنىڭ بېشىغا "ئەڭ ئالىي يوليورۇق"، "پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكىدە" دېگەن سۆزنى قىستۇرمىسا بولمايدىغان بولۇپ قالدى. ئوقۇتقۇچۇم سىنىپتا، "ئەگەر يەرگە بۇغداي تېرىسىڭىز، پارتىيىنىڭ رەھبەرلىگىدە، بۇغداي ئۈنۈپ چىقىدۇ"،

دەيتتى. دەرستىن چۈشكەندىن كېيىن، مېنىڭ قۇلىقىمغا ئاستا "ئەگەر پارتىيىنىڭ رەھبەرلىگى بولمىسا، يەرگە بۇغداي تېرىسىڭىز، يەردىن قوناق بولۇپ ئۈنۈشى مۇمكىن ئەمەس"، دەيتتى. مانا مۇشۇنداق ۋەزىيەت ئاستىدا، مېنىڭ ساۋاقداشلىرىمنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك نورمال ئوقۇشتىن ۋازكەچتى. ياخشى ئوقۇمىسا، ھېچكىم ھېچنېمە دېيەلمەيتى. ئاخىرقى نەتىجە قانداق بولدى؟ بىز **1977**-يىلى **12**-ئايدا ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بەرگەندە، مەن بىلەن ئوخشاش يىللىقتا ئوقۇغان ئاقسۇ **1**-ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ **3** سىنىپىدىن ئاران **3** ئوقۇغۇچى ئالىي مەكتەپكە ئۆتتى. ئۇنىڭ بىرى مەن. قالغان ئىككىسى قىز ئوقۇغۇچى. ئۇنىڭ بىرى تولۇق ئوتتۇرا مەزگىلىدە كوناشەھەردىن يۆتكىلىپ كەلگەن بولۇپ، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تارىخ كەسپىگە كىردى. يەنە بىرى شىنجاڭ تېببىي ئىنستىتۇتىغا كىردى. قالغانلارنىڭ بەزىلىرى ئىشچى بولدى. بەزىلىرى شوپۇر، بەزىلىرى ساقچى، يەنە بەزىلىرى بولسا يېزىغا بېرىپ دېھقان بولدى. مەن **1989**- ۋە **1991**-يىللىرى يۇرتقا بارغاندا، ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنى كوچىدا ئۇچراتتىم. مېنىڭ ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇلار بىلەن بەكمۇ پاراڭلاشقىم بار ئىدى. لېكىن، ئۇلار مېنى كۆرۈپلا ئۆزىنى ئەپقاچتى. مەن ئىنتايىن ھەسرەتلەندىم. ئىنتايىن ئازابلاندىم. ئۇلار ئاشۇنداق بىر تارىخىي دەۋردىكى سىياسەتنىڭ قۇربانى بولۇپ كەتتى. مەن ئۇلارنى داۋاملىق ئەسلەيمەن. لېكىن، پەقەت بىر قانچە ساۋاقداشلىرىمنىلا كۆز ئالدىمغا كەلتۈرەلەيمەن. بىزنىڭ بىرەر پارچە سىنىپ رەسىمىمىز يوق. ئەمەلىيەتتە باشقا خىلدىكى رەسىملەردىنمۇ ھېچقاندىقى يوق. ئۇ چاغدا كىچىك تىپتىكى رەسىم ئاپاراتى تېخى يوق ئىدى. ئامېرىكىدا باشلانغۇچنىڭ **1**-سىنىپىدىن تارتىپ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئاخىرلاشقىچە، مەكتەپتىن ھەر يىلى "يىلنامە" دېگەن ئىسىملىك بىر كىتاپ ئىشلەپ بېرىدىكەن. ئۇ كىتابقا شۇ يىلى شۇ مەكتەپتە ئوقۇغان ھەممە ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئايرىم چۈشكەن رەسىمى، سىنىپ رەسىمى، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ رەسىمى ۋە شۇ بىر يىلدىكى ئالاھىدە پائالىيەتلەرنىڭ كۆرۈنۈشلىرىنى مەزمۇن قىلغان رەسىملەرنى كىرگۈزىدىكەن. ھەر بىر رەسىمنىڭ ئاستىغا شۇ رەسىمدىكى كىشىنىڭ تولۇق ئىسمى يېزىلىدىكەن. بۇ كىتابنىڭ باھاسى **65** دوللار ئەتراپىدا. مەن باللىرىمغا ھەر يىلى ئېلىپ بېرىپ، ساقلاپ قويۇۋاتىمەن. ۋەتەندىكى ياش-ئۆسمۈرلەرگە بىر تەۋسىيەم: رەسىمگە چۈشۈپ، خاتىرە قالدۇرۇڭلار. ياخشى ئۆتكەن بولساڭلارمۇ، ياخشى ئۆتمىگەن بولساڭلارمۇ خاتىرە قالدۇرۇڭلار. سىلەرنىڭ زامانىڭلار بىر گۈزەل زامان. ئۇ بىر كەتسە، مەڭگۈ قايتىپ كەلمەيدۇ.

يېقىندا مەن بىز تام قوشنىمىزنىڭ يەنە بىر ئادەم بىلەن پاراڭلىشىۋاتقان سۆزىنى ئاڭلاپ قالدىم. ئۇ قوشنىمىزنىڭ شەخسىي شىركىتى بار بولۇپ، قۇرۇلۇش بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. ئۇ كىشى مۇنداق دەيدۇ: "مەن كىچىكىمدە ياخشى ئوقۇماي، مۇشۇ كەسىپكە كىرىپ قالغانىكەنمەن. ئەمدى كەسىپ ئۆزگەرتەي دېسەم، باشقا ساھەدە ھېچقانداق بىلىم ياكى ئىقتىدارىم يوق. بۇ ئىشتىن بىر ئاز زېرىكتىم. ئەمدى بىر ئالىي مەكتەپكە ئوقۇسام بولىدىغان ئوخشايدۇ." مەن ئۆتكەن يىلى ئۆي ئېلىش جەريانىدا تونۇشۇپ قالغان يەنە بىر قوشنام بار. يېقىندا ئۇ كىشى بىلەن ئۆيىنىڭ ئالدىدىكى كوچىدا ئۇچرىشىپ قېلىپ، "ئىشلىرىڭ قانداقراق؟ ئالدىراشمۇ؟" دەپ سورىسام، ئۇ كىشى: "خىزمىتىمغۇ ئالدىراش ئەمەس. لېكىن، يېقىندىن بۇيان بىر ئاز

بىلىمگە ئېھتىياجىم چۈشۈپ قېلىپ، ئالىي مەكتەپنىڭ بىر ماتېماتىكا دەرسىنى تاللىغان ئىدىم. ھازىر شۇ دەرسنىڭ تاپشۇرۇقلىرى مېنى ئىنتايىن ئالدىراش قىلىۋەتتى. قېرىغاندا ئۇنداق نەرسىنى ئۆگىنىش ئاسان ئەمەسكەن". بۇ كىشىنىڭمۇ خوتۇنى بىلەن بىرلىشىپ ئاچقان شەخسىي شىركىتى بار. ھازىر **50** ياشلارغا يېقىنلىشىپ قالغاندا، ئالىي مەكتەپ ماتېماتىكا دەرسىنى ئوقۇشقا باشلاپتۇ. مەن **1990**-يىلى ماگىستېرلىق ئۇنۋانى ئالغاندا، ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىدا سەھنىگە چىقىپ، كېيىنىشكە ئالغانلارنىڭ ئىچىدە **65** ياشلىق بىر كىشى بار ئىدى. ئۇ كىشى سەھنىگە چىققاندا، زالدىكىلەر ئۇنىڭ ئاشۇنداق قېرىغاندا ئوقۇغانلىقىنى تەبرىكلەپ، قاتتىق چاۋاك چېلىپ كەتكەنىدى. مېنىڭ بىر ئۇيغۇر دوستۇمنىڭ **3** كىچىك بالىسى بار بولۇپ، يېقىندىن بۇيان ھەم پۈتۈن كۈن ئىشلەپ، ھەم بىر ئالىي مەكتەپتە پۈتۈن كۈن ئوقۇۋاتىدۇ. ئائىلە كىرىمىنى ئۆزى تاپمىسا بولمىغاچقا، ئاشۇنداق قىلىشقا مەجبۇر بولغانىدى. يېقىندا مەن ئۇنىڭغا بىر قېتىم تېلېفون قىلسام، ئۇ ماڭا مۇنداق دېدى: "ئەركىن، مەن ھازىر دەھشەت ئالدىراش بولۇپ كەتتىم. ئۆينىڭ ئىچىدە ماۋۇ ئۆيدىن ئاۋۇ ئۆيگە ماڭساممۇ قولۇم قۇرۇق ماڭمايدۇ. تاپشۇرۇقۇمنى تاماق يەۋېتىپ ئىشلەيمەن. كېچىسى ئەڭ كۆپ بولغاندا **4** سائەت ئۇخلايمەن. خۇدايىم نېمىشقىمۇ ئادەملەرنى كېچىسى ئۇخلايدىغان قىلىپ قويغانكىن. بەزىدە كۈنىگە **24** سائەت ئىشلەۋېرىدىغان قىلىپ ياراتسا بولماسمىدى، دەپ ئويلايمەن".

مەن ئامېرىكىغا كەلگەندىن بۇيان، مەن بىلەن بىرگە ئىشلىگەن جۇڭگولۇق خەنزۇ ئوقۇغۇچىلاردىن نۇرغۇنلىرى مەندىن جۇڭگودىكى قايسى ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلىكىمنى سوراپ بولدى. مەن ھەر قېتىم ناھايىتى پەخىرلەنگەن ھالدا "شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنى" دەپ جاۋاب بېرىپ كەلدىم. مەن ھازىرغىچە ئەنگلىيەنىڭ ئوكسفورد ئۇنىۋېرسىتېتىنى، ئامېرىكىنىڭ خارۋارد، ستانفورد، مىت، **Caltech** قاتارلىق مەكتەپلىرىدە دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئالغان كىشىلەردىن نۇرغۇنلىرى بىلەن ئىشلەپ باقتىم. ياپونىيەدە ئوساكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى بىلەن ئىشلەپ باقتىم. شاڭخەي قاتناش ئۇنىۋېرسىتېتىدا بىر يىل بىلىم ئاشۇرۇپ باقتىم. ئامېرىكىلىق، ياپونىيىلىك، ئەنگلىيىلىك، فىنلاندىيەلىك، ئىرانلىق، ھىندىستانلىق، شاڭگاڭلىق، تەيۋەنلىك، كورىيەلىك، ۋېنگرىيەلىك ۋە كانادالىق قاتارلىق يۇقىرى دەرىجىلىك ئىنژېنېرلار ۋە يۇقىرى تېخنىكىلىق شىركەت باشلىقلىرى بىلەن ئىشلەپ باقتىم. ئۇلارنىڭ چوڭقۇر ھۆرمىتىگە ئېرىشتىم. كەسپ جەھەتتە مەندىن ئالاھىدە ئېشىپ چۈشىدىغان بىرەر جۇڭگولۇق خەنزۇ ئىنژېنېرنى ئۇچرىتىپ باقمىدىم. ھازىرغىچە مېنىڭ ئاقسۇ **4**-باشلانغۇچ مەكتەپتە، ئاقسۇ **1**-ئوتتۇرا مەكتەپتە ۋە شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇغانلىقىم چېنىپ باققان ئەمەس. ئۆزۈمنىڭ بىر ئۇيغۇرلۇقۇم چېنىپ باققان ئەمەس. ئۆزۈمنىڭ ئاشۇ مەكتەپلەردە ئوقۇغانلىقىمدىن ئىنتايىن پەخىرلىنىمەن. كۆپ ساندىكى كىشىلەر ئىقتىدارىنىڭ يوقلۇقىدىن ئەمەس، رىقابەتنىڭ دەرىجىدىن تاشقىرى يۇقىرىلىقى ۋە پۇرسەتنىڭ بولماسلىقىدىن داڭلىق مەكتەپكە كىرەلمەيدۇ. ئەگەر داڭلىق مەكتەپكە كىرەلىسىڭىز، ئۇ يەردە سىزمۇ ئوقۇپ كېتەلەيسىز.

شۇڭا ئوبدان ئويلاڭ. قانداق بىر ئائىلىدە تۇغۇلۇشنى سىز بەلگىلىيەلمەيسىز. قايسى

باشلانغۇچ مەكتەپ، قايسى ئوتتۇرا مەكتەپكە كىرىشنى سىز ئاساسەن بەلگىلىيەلمەيسىز. سىز ياشىغان دەۋردىكى سىياسەتنىڭ قانداق بولۇشى سىزنىڭ ئىرادىڭىزگە باغلىق ئەمەس. ئۆزىڭىز كونترول قىلالمايدىغان ئىشلار ئۈستىدە قانچىلىك ئاھ ئۇرۇڭ، يولىڭىزنى تۈز قىلمىغان باھانە-سەۋەبلەر ئۈستىدە قانچىلىك شىكايەت قىلىڭ، بۇ جەھەتتە سىزنىڭ دەۋاتقىنىڭىز قانچىلىك ئەقىلگە مۇۋاپىق بولسۇن، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ سىز ئۈچۈن، سىزنىڭ ئىستىقبالىڭىز ئۈچۈن ھەچ قانداق قىممىتى يوق. كۈن بويى باشقا ئىش قىلماي، باشقىلار ۋە جەمئىيەت ئۈستىدە شىكايەت قىلسىڭىزمۇ، سىز يەنىلا ئۆزىڭىزنىڭ بۇرۇنقى ھالىتىڭىزدە تۇرۇپ قېلىۋېرىسىز. شۇڭا ياخشى ئوقۇماسلىقتا باھانە ئىزدىمەڭ. ياخشى ئوقۇشقا يول ئىزدەڭ. سىزگە يۆلەنچۈك بولمىسا، ھېچ كىمگە يۆلەنمەڭ. ھازىرقى سىزگە تەۋە بولمىغان نەرسىلەرگە ئالدىنىپ، كەلگۈسىدىكى رىقابەتنى ئۇنتۇپ قالماڭ. سىزنىڭ ھاياتىڭىزنى باشقا ھېچكىم ياشاپ بېرەلمەيدۇ. ئۇنى ئۆزىڭىز ياشايسىز. ئۈزۈل-كېسىل ئىزدىنىپ، ئۆزىڭىزنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى، سىزنىڭ ئالاھىدىلىكىڭىزنىڭ نېمە ئىكەنلىگىنى، ئۆزىڭىزنىڭ كەلگۈسىدە قايسى تەرەپتە ئەڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولالايدىغانلىقىڭىزنى تېپىپ چىقىڭ. شۇنىڭغا ئاساسەن ئۆزىڭىزنىڭ كەلگۈسى نىشانىڭىزنى تۇرغۇزۇپ چىقىڭ. ئاندىن ئاشۇ نىشانىڭىزنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئاتلىنىڭ. ئەتە باشلايمەن ئەمەس، بۈگۈن باشلاڭ. ھېلىراق ئەمەس، ھازىر باشلاڭ. ئاندىن مەڭگۈ بوشاشماڭ. ئاشۇنداق قىلسىڭىز، سىز چوقۇم مۇۋەپپەقىيەت قازىنىسىز. مەن شۇنىڭغا قەتئىي ئىشىنىمەن.

10. سوئال: يۇرتىنكى ياش-ئۆسمۈرلەر ئىلىم-پەن ساھەسىدە ئەڭ قىزىقىدىغان تېمىلارنىڭ بىرى نوبېل مۇكاپاتى. سىزچە كەلگۈسىدە ئۇيغۇرلاردىنمۇ نوبېل مۇكاپاتى ئالىدىغان ئادەم چىقارمۇ؟ بۇ توغرىدا ئويلىغانلىرىڭىزنى سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز؟

جاۋاب: مەن ئالدى بىلەن نوبېل مۇكاپاتىنى قىسقىچە چۈشەندۈرۈپ ئۆتەي. نوبېل مۇكاپاتى **1**-بولۇپ تەسىس قىلىنغان خەلقئارالىق مۇكاپات بولۇپ، ئۇ **1901**-يىلى فىزىكا، خىمىيە، فىزىئولوگىيە ياكى مېدىتسىنا، ئەدەبىيات ۋە تىنچلىق قاتارلىق ساھەلەر بويىچە بېرىلىشكە باشلىغان. **1968**-يىلى **Sweden** (شۋېتسارىيە) بانكىسى **Alfréd Nobél** خاتىرىسى ئۈچۈن ئىقتىساد ئىلمى ساھەسىدىمۇ نوبېل مۇكاپاتىنى تەسىس قىلغان. ھەر بىر مۇكاپات بىردىن مېدال، خۇسۇسىي دىپلوما (گۇۋاھنامە) ۋە پۇلدىن تەركىب تاپىدۇ. نوبېل مۇكاپاتىنى ئەڭ كۆپ ئالغان ئالدىنقى **10** دۆلەت تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت **(2002-1901)**:

1.ئامېرىكا: **(261)**؛ **2**.ئەنگلىيە: **(79)**؛ **3**.گېرمانىيە: **(61)**؛ **4**.فرانسىيە: **(28)**؛ **5**.شۋېتسارىيە: **(22)**؛ **6**.شۋېدسىيە: **(18)**؛ **7**.روسىيە: **(11)**؛ **8**.گوللاندىيە: **(9)**؛ **9**.دانىيە: **(8)**؛ **10**.ياپونىيە: **(7)**. جۇڭگو تېخى بىرنىمۇ ئالالمىغان.

ياشلار ئۆزلىرىگە تۇرغۇزۇشقا تېگىشلىك نىشان **2** خىل بولىدۇ. ئۇنىڭ بىرى، ئۆزىنىڭ تالانتى بىلەن ئۆز تىرىشچانلىقىغىلا مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، يېتەرلىك دەرىجىدە تىرىشسا، ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولىدىغان نىشاندۇر. مەسىلەن، ئەگەر سىز كىچىككىزدىلا "مەن چوڭ بولغاندا

چوقۇم بىر دوختۇر بولمەن"، دېگەننى ئۆزىڭىزگە نىشان قىلىپ، شۇ نىشانغا يېتىش ئۈچۈن يېتەرلىك تىرىشچانلىق كۆرسەتسىڭىز، سىز چوقۇم دوختۇر بولالايسىز. بۇ جۇڭگودىمۇ، ئامېرىكىدىمۇ شۇنداق. مەن كىچىكىمدىن تارتىپ رادىئو ئېلېكترونىكا كەسپىگە قىزىققان ئىدىم. مانا ھازىر ئاشۇ كەسپنىڭ بىر تارمىقىدا ئىشلەۋاتىمەن. يەنە بىرى بولسا، ئۇ پەقەت ئۆز تىرىشچانلىقىڭىزغىلا مۇناسىۋەتلىك بولمىغان، دەرىجىدىن تاشقىرى رىقابەت ۋە بەلگىلىك دەرىجىدىكى تۇغما تالانت تەلەپ قىلىدىغان نىشاندۇر. مەسىلەن، بىر ناخشىچى بولۇش، ھولليۋودقا كېلىپ، كىنو چولپىنى بولۇش ۋە نوبېل مۇكاپاتى ئېلىش. **2**-خىلدىكى نىشاننىڭ ئەمەلگە ئېشىش-ئاشماسلىقى پەقەت ئۆزىڭىزگىلا مۇناسىۋەتلىك بولمىغاچقا، ئۇنى ھەرگىز ئۆزىڭىزنىڭ ئاساسلىق نىشانى قىلماسلىقىڭىز كېرەك (ئەگەر سىزنىڭ ئاۋازىڭىز ياخشى بولسا، ناخشىچى بولۇشنى ئاساسلىق نىشان قىلسىڭىز ئەلۋەتتە بولىۋېرىدۇ). كۆپىنچە ئەھۋالدا، ئۆزىڭىزگە **1**-خىلدىكى نىشاندىن بىرنى تۇرغۇزۇۋېلىپ، ئاندىن **2**-خىلدىكىنى قوشۇمچە قىلىشىڭىز كېرەك.

نوبېل مۇكاپاتى ھەر يىلى ھەر بىر ساھەدە دۇنيا بويىچە پەقەت بىرلا ئادەمگە ياكى بىر گۇرۇپپا ئادەمگە بېرىلىدۇ. بۇ مۇكاپاتنى ئالغانلار كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئۆزلىرىنىڭ ئۇنى ئالالايدىغانلىقىنى تاكى ئەڭ ئاخىرىدا نوبېل مۇكاپاتى كومىتېتىنىڭ ئاۋاز بېرىش نەتىجىسى چىقمىغىچە بىلمەيدۇ. شۇڭا ئۇلار ھەرگىز ئۆمۈر بويى نوبېل مۇكاپاتى ئېلىش ئۈچۈن تىرىشقانلار ئەمەس. لېكىن، ئىلىم-پەننىڭ يۇقىرى پەللىسىگە چىقىش ئۈچۈن پۈتۈن ئۆمرىنى ئاتىغانلاردۇر. بۇ ئادەملەرنىڭ كۆپىنچىلىرى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئەڭ ھوزۇرلىنىدىغان، ھەممىدىن مۇھىم ئىشى ئۆزلىرى شۇغۇللىنىۋاتقان ئىلمىي تەتقىقاتتىن ئىبارەتتۇر. شۇڭا، بۇ ئادەملەرنىڭ كۆپىنچىلىرى ئۈچۈن، مەن بۇ سۆھبەتنىڭ ئالدىنقى قىسمىدا بايان قىلغان ئىشلارنىڭ مۇھىملىق تەرتىپىنىڭ ئەڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ تەتقىقاتى تۇرىدۇ.

مەن يېقىندا بىر قېتىم **Caltech** (يەنى، "**California Institute of Technology**" دېگەن ئالىي مەكتەپنى دېمەكچى. بىزنىڭ ئىدارە **JPL** ئاشۇ مەكتەپكە قارايدۇ) زىيارەت قىلدىم. باكالاۋر ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ياتاقلىرىغا كىرىپ باقتىم. بۇ مەكتەپكە كىرگەن ھەر قانداق باكالاۋر ئوقۇغۇچىسى **1**-يىلى چوقۇم مەكتەپ تەمىنلىگەن، مەكتەپنىڭ ئىچىدىكى ياتاقتا تۇرۇشى كېرەك ئىكەن. بۇ مەكتەپكە ھەر يىلى ئالىدىغان باكالاۋر ئوقۇغۇچىنىڭ سانى ئىنتايىن ئاز بولۇپ، **200** ئەتراپىدا ئىكەن. ھەممە ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى تالانت جەھەتتىن "نورمال ئادەم" لەردىن ئەمەس بولۇپ، ئوتتۇرا مەكتەپتە بىرەر نەرسە ئىجات قىلىپ باققانلار ئىكەن. مەكتەپتىكى پروفېسسور بىلەن ئوقۇغۇچىنىڭ نىسبىتى **1:3** ئىكەن. يەنى، ھەر **3** ئوقۇغۇچىغا بىردىن پروفېسسور توغرا كېلىدىكەن. دېمەك، بۇ مەكتەپتىكى پائالىيەتنىڭ ئاساسىي قىسمى دەرس ئۆتۈش ئەمەس، پەن تەتقىقاتى ئىكەن. **Caltech** تە ھازىرغىچە نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشكەنلەرنىڭ سانى **30** نەپەر ئىكەن.

مەن ئالدىنقى سوئالنىڭ جاۋابىدا ئېيتقاندەك، ئۇيغۇرلارنىڭ بۇ دۇنيادىكى باشقا مىللەتلەردىن ھېچ قانداق پەرقى يوق. ئۇيغۇرلارمۇ باشقا مىللەتلەر قىلالىغان ئىشنىڭ ھەممىسىنى قىلالايدۇ.

يۇرتىمىزدىكى ياش-ئۆسمۈرلەر ئۇچۇن ھازىر "مەدەنىيەت ئىنقىلابى"، "قايتا تەربىيە ئېلىش" دېگەن ئىشلار بولمىغاندىكىن، ئۇلار ئىلىم-پەننىڭ يۇقىرى پەللىسىگە چىقىشقا ھەقىقىي ئىرادە باغلاپ، قاتتىق تىرىشسىلا، **28** ياشقا كىرمەي تۇرۇپ دوكتورلۇق ئۇنۋانىنى ئالالايدۇ. مانا شۇ ياشلارنىڭ ئىچىدىن، ھەمدە ھازىر چەت ئەلدە ياشاۋاتقان ئۇيغۇر پەرزەنتلىرىنىڭ ئىچىدىن ئامېرىكىدىكى خارۋارد، ستانفورد، **Caltech** ، مىت گە ئوخشاش داڭلىق مەكتەپكە كىرەلەيدىغانلىرى چىقىپ، ئاشۇ مەكتەپلەرنىڭ بىرەرسىدە تەتقىقات ئېلىپ بارسا، ئۇيغۇرلار ئىچىدىنمۇ نوبېل مۇكاپاتى ئالىدىغانلار چوقۇم چىقىدۇ. مەن بۇنىڭغا قەتئىي ئىشىنىمەن.

مەن بۇ يەردە تەكىتلەپ ئۆتۈپ كېتىشنى لايىق كۆرگەن مۇنداق بىر ئىش بار. باللارنى ئىلىم-پەننىڭ يۇقىرى پەللىسىگە چىقىشقا رىغبەتلەندۈرۈش، ھەرگىز ئۇلارنى باشلانغۇچنىڭ **1**-سىنىپىدىن باشلاپ ھەر كۈنى **10** نەچچە سائەت ئۆگىنىش قىلىشقا مەجبۇرلاش دېگەنلىك ئەمەس. ئۇنداق قىلىش باللارنىڭ نورمال ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ئىنتايىن زىيانلىق. ئامېرىكىدا باشلانغۇچ مەكتەپ باللىرىغا ئاساسەن تاپشۇرۇق بېرىلمەيدۇ. تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتىمۇ تاپشۇرۇق بىر قەدەر يەڭگىل بولۇپ، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندىن كېيىن تاپشۇرۇق ئېغىرلىشىدۇ. باشلانغۇچتا ئاتا-ئانىلاردىن پەقەت باللىرىغا كۆپلەپ كىتاب ئوقۇپ بېرىش ھەمدە باللىرىنى ئۆزلۈكىدىن كىتاب ئوقۇشقا رىغبەتلەندۈرۈش تەلەپ قىلىنىدۇ. باللارنىڭ ھەر كۈنى **4**-**3** سائەت ئويۇنىشىغا كاپالەتلىك قىلىش تەلەپ قىلىنىدۇ. ئامېرىكىدىكى ئاق تەنلىكلەرنىڭ باللىرىغا كىتاب ئوقۇپ بېرىش ۋە كىتاب ئوقۇتۇش ئادىتى ئىنتايىن ئومۇملاشقان بولۇپ، بەزىلەر قورسىقىدىكى تېخى تۇغۇلمىغان باللارغىمۇ كىتاب ئوقۇپ بېرىۋاتقىنىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. ياش ئۆسمۈرلەر كىتابتىن نۇرغۇن كىشىلىك تۇرمۇش تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنەلەيدۇ. شۇڭا ھەر بىر ئاتا-ئانا بۇ مەسىلىگە ھەرگىز سەل قارىماسلىقى كېرەك. ئەگەر ئىمكانىيەتلا يار بەرسە، بالىڭىزغا ئۇلار ياخشى كۆرىدىغان كىتابلارنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ بېرىڭ. ئامېرىكىدىكى ئاق تەنلىكلەرنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ بىر ئورتاق ئالاھىدىلىكى، ئۇلار گەپ-سۆزگە، باشقىلار بىلەن مۇناسىۋەت قىلىشقا ئىنتايىن ئۇستا. ئۆزلىرى شىركەت ئېچىشقا ئىنتايىن ماھىر. شۇنداق بولغاچقا، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر قىسىملار بىرەر ساھەدە ئالاھىدە ئىقتىدارنى يېتىلدۈرمىگەن تەقدىردىمۇ، ئۆزلىرىنىڭ راۋان تىلى ئارقىلىق باشقىلار بىلەن ئۈنۈملۈك مۇناسىۋەت قىلىش ئىقتىدارىغا تايىنىپ، ناھايىتى ئوبدان جان باقالايدۇ. بۇ جەھەتتە كىچىكىدىن تارتىپ كىتاب ئوقۇشقا ئادەتلىنىشنىڭ رولى ئىنتايىن چوڭ. جۇڭگو مائارىپىدا كىچىك ياش-ئۆسمۈرلەرگە بولغان بېسىم ھەددىدىن تاشقىرى يۇقىرى. بۇنى ئالىي مەكتەپكە كىرىشتىكى رىقابەتنىڭ كۈچلۈكلۈكى كەلتۈرۈپ چىقارغان بولۇپ، مېنىڭچە ياشلارنىڭ نورمال ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ئىنتايىن ئېغىر زىيىنى بولۇۋاتىدۇ. يۇقىرىقىلاردىن باشقا، مەن ئالدىنقى قىسىملاردا ئېيتىپ ئۆتۈپ كەتكەن، ياش-ئۆسمۈرلەرنىڭ ئۆزى ياخشى كۆرگەن بىرەر ئۆي ھايۋىنىنى بېقىشى ۋە ئۆزلىرى ياخشى كۆرگەن بىرەر تەنتەربىيە ھەرىكەتلىرىگە قاتنىشىشىمۇ ئۇلارنىڭ ساغلام، ئىقتىدارلىق بولۇپ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ئىنتايىن پايدىلىق. مېنىڭ ئوغلۇم باشلانغۇچتا ئىشلىگەن بىر پروجەكت، ئۆزىنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان تۇغقىنى، دوستى، كىتابى، تامىقى،

ئويۇنى، ئۆي هايۋىنى، تەنتەربىيە تۈرى قاتارلىقلارنى رەسىملەر بىلەن بىر چوڭ تاختايغا تىزىپ، ئۇلار توغرىسىدا چۈشەندۈرۈش يېزىپ ئاندىن بۇ تاختاينى مەكتەپتە كۆرگەزمە قىلىش بولدى. دېمەك، ئامېرىكىدا كىتاب ئوقۇش، ئويناش، ئۆي هايۋىنى بېقىش ۋە تەنتەربىيىگە قاتنىشىش قاتارلىقلار بالىلار هاياتىدىكى كەم بولسا بولمايدىغان بىر تەركىبكە ئايلانغان.

ئامېرىكىدا هەر قانداق ئادەم، "مەن كەلگۈسىدە ئامېرىكا پرېزىدېنتى بولىمەن" دېيەلەيدۇ. هەممە ئاشۇ يولنى بويلاپ، ئۆز ئىقتىدارى يار بەرگەن ئەڭ يۇقىرى پەللىگىچە چىقالايدۇ. ياش ئۆسمۈرلەردە ئۇلارنىڭ تىرىشسىلا هەر قانداق ئىشنى قىلالايدىغانلىقى توغرىسىدىكى ئىشەنچىسىنى يېتىلدۈرۈش ئىنتايىن مۇهىم. ئاتا-ئانىلار بالىلىرى كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپلا، ئەگەر ئۇلار ياخشى ئوقۇسا، ئۇلار كەلگۈسىدە چوڭ ئالىم بولالايدىغانلىقى، چوڭ شىركەت قۇرالايدىغانلىقى توغرىسىدا سۆزلەپ تۇرۇشى كېرەك. شۇنداق قىلغاندا بالىلارنىڭ يۈكسەك غايىلەر بىلەن چوڭ بولۇشىغا ناهايىتى زور تەسىر كۆرسىتەلەيدۇ.

4- بۆلۈم

11-سوئال: يۇقىرىقى سۆھبەت خاتىرىسىدىن سىزنىڭ ئۇيغۇرلار ئىچىدىكى ئۆگىنىش، خىزمەت ۋە تۇرمۇش جەھەتلەرنىڭ ھەممىسىدە بىر قەدەر مۇۋاپىقىيەتلىك ھايات كۆچۈرگەن كىشىلەرنىڭ بىرى ئىكەنلىكىڭىزنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. سىزنىڭ كىشىلىك تۇرمۇشنى ئاشۇنداق ئېلىپ ماڭالىشىڭىزدىكى ئەڭ مۇھىم كىشىلىك خاراكتېرلار قايسىلار؟ ئۆز بېشىڭىزدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتىلەر بىلەن بىرلەشتۈرۈپ سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز؟

جاۋاب: بىر ئادەمنىڭ كىشىلىك ھاياتىنىڭ قانداق بولۇشىنى بەلگىلەيدىغان بىر مۇھىم ئامىل، ھەقىقەتەنمۇ شۇ كىشىنىڭ ئۆزىگە خاس مىجەز-خاراكتېرىدىن ئىبارەت.

مېنىڭ مىجەز-خاراكتېرىمنى تۆۋەندىكى **5** ئېغىز سۆزگە يىغىنچاقلاش مۇمكىن:

1) سەممىيلىك

2)قىيىنچىلىقتا بەرداشلىق بېرىش

3) ئىجادكار بولۇش

4) ئىشنى تەلەپتىن يۇقىرى قىلىش

5) توختىماي ئىزدىنىش

بۇنىڭدىن **30** نەچچە يىل بۇرۇن مەن ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان مەزگىلدە، مېنىڭ سىنىپ مۇدىرىم ماڭا مۇنداق سۆزلەرنى ئېيتقان ئىدى: "ھەر بىر ئادەمنىڭ ئارتۇقچىلىقى بولىدۇ. يېتەرسىزلىكىمۇ بولىدۇ. ئەگەر ئۇنى سىزنىڭ مۆرىڭىزدىكى بىر خۇرجۇننىڭ ئىچىدىكى نەرسىلەرگە ئوخشاتساق، ئارتۇقچىلىقىڭىز خۇرجۇننىڭ ئالدى خالتىسىدا، يېتەرسىزلىكىڭىز بولسا خۇرجۇننىڭ ئارقا خالتىسىدا بولىدۇ. ئادەملەر كۆپىنچە ۋاقىتتا، خۇرجۇننىڭ پەقەت ئالدىدىكى خالتىسىنىلا كۆرۈپ، ئارقىسىدىكىنى كۆرەلمەيدۇ. بۇ ئىنتايىن خەتەرلىك. ئادەم خۇرجۇننىڭ ئارقىسىنىمۇ كۆرەلىگەندىلا، ئاندىن ئۆزىگىمۇ ۋە باشقىلارغىمۇ توغرا مۇئامىلە قىلالايدۇ، ھەمدە توختىماي ئالغا باسالايدۇ". مەن شۇنىڭدىن باشلاپ بۇ سۆزلەرنى ئېسىمدىن چىقىرىپ باقمىدىم. مەن ئىزچىل تۈردە ئۆز-ئۆزۈمگە، ئائىلەمدىكىلەرگە، دوستلىرىمغا، خىزمەتداشلىرىمغا، ۋە باشلىقىمغا راستچىل، سەممىي بولۇشقا تىرىشىپ كەلدىم. ئۆز-ئۆزۈمنى توغرا چۈشىنىشكە، ئۆز-ئۆزۈمگە توغرا باھا بېرىشكە، ئاجىزلىقىمنى تولۇق بىلىپ، توختىماي ئالغا ئىلگىرىلەشكە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ كەلدىم. ئۆز-ئۆزۈمنى داۋاملىق ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە توغرا چۈشىنىپ تۇرغان بولغاچقا، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن ئادالەتسىزلىككە، ناھەقچىلىككە، كەمسىتىشكە ۋە باشقىلارغا زىيان سېلىشنىڭ بەدىلىگە پايدا ئېلىشقا ئىنتايىن ئۆچ ھەم قارشى بولۇپ، ئۇنداق ئىشلارنى قىلىشتىن قەتئىي ساقلىنىدىغان، باشقىلارنىڭ كۆڭلىنى ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە ئاياىدىغان بولغاچقا، ئۆزۈم توغرا دەپ قارىغان يولۇمنى مېڭىۋېرىپ، باشقىلارنىڭ ماڭا قانداق باھا بېرىشىگە ئانچە كۆڭۈل بۆلمىدىم. چۈنكى، باشقىلار

ماڭا ئەڭ توغرا باھا بېرەلىگەندىمۇ، پەقەت مېنىڭ ئۆزۈمچىلىك باھا بېرەلەيتتى.

مەن كىچىكىمدىن تارتىپلا جەمئىيەتنىڭ ۋە خەلقىمنىڭ ماختىشىغا كۆپ سازاۋەر بولدۇم. ھەر قېتىم باشقىلارنىڭ ماڭا بەرگەن باھاسىنى ئاڭلىغاندا، مېنىڭ **1**-بولۇپ ئۆز-ئۆزۈمدىن سورايدىغىنىم: "مەن بۇنىڭغا ئەرزىيمەنمۇ؟" دېگەندىن ئىبارەت بولدى. رادىئو-گېزىتلەردە مەن توغرىلىق بىر نەرسە ئېلان قىلىنسا، مەن دەرھال ئۇنىڭ مەزمۇنىنى تەپسىلىي تەكشۈرۈپ، ئۇنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە توغرىلىقىنى، يېزىلغان نەرسىنىڭ تەسىرىنى كۆچەيتىش ئۈچۈن كۆتۈرۈۋېتىلگەن قىسىملىرىنىڭ بار-يوقلۇقىنى ۋە ئۇنىڭ دەرىجىسىنى ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ تۇردۇم. ھەرگىز ئۆزۈمدە يوق نەرسىلەر بىلەن ئۆز-ئۆزۈمنى ئالداپ يۈرمىدىم. ئامېرىكىدا شىركەتلەردە ئىشلەشنى باشلىغاندىن بۇيان، مەن ئۆزۈمدىن داۋاملىق تۆۋەندىكى سوئاللارنى سوراپ تۇردۇم: "مەن ئالغان مائاشىمغا چۇشلۇق ئىشلەۋاتىمەنمۇ؟ مەن يېڭى ئىقتىدار، يېڭى بىلىم ئۆگىنىۋاتىمەنمۇ؟ ئەگەر بۇ شىركەتتىن چىقىپ كېتىپ قالسام، باشقا يېڭى خىزمەت تاپالايمەنمۇ؟ مەندە باشقا شىركەتلەرنى جەلپ قىلالايدىغان قانداق نەرسىلەر بار؟ مېنىڭ ھازىر قىلىۋاتقان ئىشىم مەندە يېڭى ئىقتىدار يېتىلدۈرەلەمدۇ؟"

ئامېرىكا جەمئىيىتى رىقابەت بىلەن تولغان، بىر پارچە گۆشنى تالىشىۋاتقان بىر توپ يولۋاس-بۆرىلەرنىڭ ئۇۋۇسىغىلا ئوخشايدۇ. كۈچلۈك بولسىڭىز پەللىمۇ پەللە ئۆرلەپ كېتىۋېرىسىز. ئەگەر ئاجىز بولسىڭىز، ئاز كۈندىن كېيىن جەمئىيەتتە لەيلەپ قالىسىز. مەن ھازىرغا قەدەر بىر خىزمەت بىلەن يەنە بىر خىزمەتنىڭ ئارىلىقىدا ئەڭ ئۇزۇن خىزمەتسىز تۇرۇپ باققان ۋاقتىم **3** ھەپتە بولۇپ، ھەر قېتىم يېڭى خىزمەتكە كىرگەندە، ماڭا ئەڭ كەم دېگەندە **2** شىركەتتىن چاقىرىق كەلدى. مەن بۇرۇن ئىشلىگەن "**Wawesplitter**" دېگەن شىركەتتىن **2002**-يىلى نويابىردا چىقىرىۋەتكەن دوكتۇرلۇق ئۇنۋانى بار بىر ئامېرىكىلىق تېخى ئۆتكەن يىلى (**2004**-يىلى) **7**-ئايدا ئاران خىزمەت تاپتى. شۇ ۋاقىتتا چىقىرىۋەتكەن دوكتۇرلۇق ئۇنۋانى بار بىر فرانسىيىلىك ئىنژېنىر تېخىچە خىزمەت تاپالماي، ھازىر بىر تەرەپتىن خىزمەت ئىزدەپ، بىر تەرەپتىن پارچە-پۇرات ئۇقۇتقۇچىلىق خىزمەتلىرىنى تېپىپ ئىشلەپ كۈن كەچۈرۈۋاتىدۇ. مەن باشقىلار بىلەن بىرلىشىپ قۇرغان **1**-شىركەتكە ياردەملەشكەن، فىزىكىدا ماگىستىرلىق ئۇنۋانى بار، سىلىكون جىلغىسىدا **10** نەچچە يىل ئىنژېنىر بولۇپ ئىشلىگەن بىر كىشى بار بولۇپ، ئالدىنقى بىر قانچە يىلنىڭ ئىچىدە ئۇ خىزمەت تاپالمىدىم، دەپ يۈرگەن ئىدى. يېقىندا ئۇنىڭغا تېلېفون قىلسام، ئۇ ھازىر بىر كوفىخانىدا ئىشلەۋېتىپتۇ. "مۇشۇ يەردە كوفى دەملەشنى ئۆگىنىۋېلىپ، ئاندىن ئۆزۈم ئايرىم كوفىخانا ئېچىشنى ئويلاۋاتىمەن"، دەيدۇ. بۇ كىشى بۇرۇنقى يىلىغا **80** نەچچە مىڭ دوللار مائاش ئالىدىغان ئىنژېنىرلىق خىزمىتىدىن ئايرىلىپ، ھازىر يىلىغا **30** مىڭ دوللار ئەتراپىدا مائاش ئالىدىغان كوفىخانىنىڭ ئىشىنى قىلىۋېتىپتۇ.

بىر كىچىك بالىنىڭ قانداق ئادەم بولۇپ ئۆسۈپ-يېتىلىشىدە، ئاتا-ئانىنىڭ ئۈلگىلىك رولى ھەممىدىن چوڭ بولىدۇ. بالىلار سەل ئەقلىنى تاپقاندىن تارتىپ، دەسلەپكى نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئاتا-ئانىدىن ئۆگىنىدۇ. شۇڭا مەن بالىلىرىمنىڭ ئالدىدىمۇ سەممىيلىك ۋە راستچىللىق جەھەتتە

ئۆزۈمگە ئىنتايىن يۇقىرى تەلەپ قويدۇم. بالىلىرىمغىمۇ راستچىل بولۇش جەھەتتە تەربىيىنى ئىزچىل بوشاشتۇرمىدىم. ھەمدە ھالاۋەتتە ھەممىدىن كېيىن، جاپادا ھەممىنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ، بالىلىرىمغا ھەممە جەھەتتىن ياخشى ئۈلگە يارىتىشقا تىرىشتىم. ئامېرىكىغا مەن **1988**-يىلى، ئايالىم ئامانگۈل **1989**-يىلى، قىزىم **1991**-يىلى، ۋە ئوغلۇم **1993**-يىلى كەلگەن بولۇپ، مەن **1985**-يىلى ياپونىيەگە بارغاندىن تارتىپ ئاشۇنداق تېرە-پىرەڭ تۇرمۇشنى باشلىغان ئىدىم. **1993**-يىلى ئاخىرى ئائىلىدىكى ھەممىمىز جەم بولۇپ ياشىيالايدىغان بولدۇق. ئوغلۇم باشلانغۇچنىڭ **1**-سىنىپىدا ئادەتتىكى ھېسابلارنى ئىشلىيەلەيدىغان بولغاندا، مەن بىر كۈنى قىزىم بىلەن ئىككىسىنى چاقىرىپ كېلىپ، ئۇلارغا ئامانگۈل بىلەن ئىككىمىزنىڭ بىر ئايدا ئۆيگە ئەكىرگەن مائاش چېكىمىزنىڭ كۆتىكى بىلەن شۇ بىر ئاي ئىچىدە چوڭ-چوڭ ئىشلارغا خەجلىگەن پۇلنىڭ ھۆججەتلىرىنى بېرىپ، ئۇلاردىكى پۇلنىڭ سانلىرىنى قوشۇپ، ئاخىرىدا پەرقىنى ھېسابلاپ چىقىشنى تاپشۇردۇم. ئۇ چاغدا مېنىڭ ئاتا-ئانام ئامېرىكىغا بىزنىڭ يېنىمىزغا كەلگەن بولۇپ، ئۇ بىر ئاينىڭ ئىچىدە بىزنىڭ كىرىمىمىزگە قارىغاندا، چىقىمىمىز يۇقىرى بولغانىدى. ئۇلار پۇلنى ھېسابلاپ بولغاندىن كېيىن، مەن ئۇلارغا ھازىر بىزدە پۇلنىڭ كۆپ ئەمەسلىكىنى، شۇڭا ئۇلار ئويۇنچۇق توغرىسىدا كۆپ جېدەل قىلسا بولمايدىغانلىقىنى چۈشەندۈردۈم. ئۇلارنىڭ ئالدىدا سانلىق مەلۇماتلار بولغاچقا، ئۇلارمۇ مېنىڭ سۆزۈمگە تېزلا قايىل بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن دۇكانلارغا بېرىپ، بالىلار ئويۇنچۇق توغرىسىدا ئارتۇقچە جىدەل قىلغاندا، ھېلىقى ھېسابنى تىلغا ئالسام، ئۇلار يامانلىمايدىغان بولدى. بالىلارنى ئۆينىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىدىن داۋاملىق، ئەينەن خەۋەرلەندۈرۈش بىزنىڭ ئائىلىنىڭ بىر ئادىتىدۇر. ئوغلۇم **1**-سىنىپتا ئوقۇۋاتقاندا، بىر كۈنى ئۇنىڭ ئوقۇتقۇچىسى سىنىپتىكى بالىلاردىن مۇنداق بىر نەرسىنى سوراپتۇ: "ئەگەر سىلەر كوچىدىن **100** دوللار پۇل تېپىۋالساڭلار، ئۇ پۇلنى نېمىگە خەجلەيسىلەر؟" كۆپىنچە ئوغۇللار ئۇنىڭغا ئويۇنچۇق ئالىمىز، دەپتۇ. قىزلار قوچاق ئالىمىز، دەپتۇ. بەزىلىرى دىسنېي باغچىسىغا بارىمىز، دەپتۇ. دىلشاتقا كەلگەندە، ئۇ "مەن پۇلنى دادامغا بېرىمەن. دادام ئۇنىڭغا ئۆي ئالىدۇ"، دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئوقۇتقۇچى قاتتىق تەسىرلىنىپ، ئۇنىڭ كۆزىدىن ياش چىقىپ كېتىپتۇ. كېيىن مەن بىر ئاتا-ئانىلار يىغىنىغا بېرىپ، ئۇ ئوقۇتقۇچى بىلەن كۆرۈشكەندە، ئۇ ماڭا بۇ ھېكايىنى سۆزلەپ بېرىپ (مەن ئۇنى دىلشاتتىن ئاڭلىمىغان ئىدىم)، ئاندىن "سىلەر ئۆيدە داۋاملىق بىر ئۆي ئېلىشنىڭ گېپىنى قىلىشامسىلەر؟" دەپ سورىدى. ئەمەلىيەتتە بىز ئۇنداقمۇ قىلمايتتۇق. مېنىڭ مەكتەپتىن كىرىدىغان مائاشىم ئېيىغا **1000** دوللار ئەتراپىدا بولۇپ، ئوقۇش پۇلى ۋە تۇرمۇش راسخودىغا ئۇ ھەرگىزمۇ يېتىشمەيتى. شۇڭا، ئۇ چاغدا ئايالىم بىزنىڭ شەھەردىكى بىرسىنىڭ ئۆيىدە بالا باققان ئىدى. ئۇ ئۆيدىمۇ بىر ئوغۇل، بىر قىز بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ يېشى بىزنىڭ بالىلارنىڭكى بىلەن ئوخشاش ئىدى. ئامانگۈل ئۇ ئۆيگە بىزنىڭ بالىلارنىمۇ ئاپىرىپ، تۆت بالىنى ئوينىغىلى قويۇپ بېرىپ، ئۆزى ئۆگىنىش قىلاتتى. ئۇ كىشىلەرنىڭ بىر چوڭ ئۆيى بولغاچقا، بىزنىڭ بالىلار مەندىن داۋاملىق: "دادا، بىز قاچانلىققا ئۆي ئالىمىز؟" دەپ سورايتتى. بىر قېتىم مەن: "كېيىن ئالىمىز. ھازىر ئالىدىغانغا پۇلىمىز يوق"، دېسەم، ئۇلار دەرھال: "دادا، سەندە چەك

بارغۇ؟ چەك يېزىپ بەرسەڭ بولمىدىمۇ؟" دەپ سورىدى.

ئامېرىكىدا سىز بىر بانكىغا پۇل قويسىڭىز، ئۇلار سىزگە شەخسىي بانكا چېكى بېرىدۇ. سىز بۇ چەكلەرگە پۇلنىڭ قىممىتىنى يېزىپ، ئىمزا قويۇپ، ئۇنى خۇددى نەق پۇل خەجلىگەندەك ئىشلىتەلەيسىز. چەكنى تاپشۇرۇپ ئالغان كىشى ئۇ پۇلنى سىزنىڭ بانكا ھېسابىڭىزدىن ئېلىۋالىدۇ. مەندىكى ئۇ چەك بانكىدا پۇل بولمىسىمۇ يازغىلى بولىدىغان چەك ئەمەس ئىدى (چاخچاق). بالىلار ئۇنى چۈشەنمەيتتى. بىر قېتىم بىز بىر دوستىمىزنىڭ ئۆيىگە بارغىچە دىلشات بىر قۇتا ئىچىملىكنى ئىچىپ ماڭدى. ئۇلارنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ئۇ قۇتىنى تاشلايلى دېسەك، ئەخلەت ساندۇقى تاپالمىدۇق. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇ قۇتىنى ياتاق بىناسىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا قويۇپ قويسام، دىلشات: "دادا، بۇنداق قىلساڭ قانداق بولىدۇ؟ سەن بىزنى ئۇنداق قىلماڭلار دەيتتىڭغۇ؟" دەپ تۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ھېلىقى قۇرۇق قۇتىنى دوستۇمنىڭ ئۆيىگە كۆتىرىپ كىرىپ كەتتىم. بىر قېتىم تۆتىمىز قەرت ئويناۋاتقاندا، بالىلار ئۇقۇشماسلىقتىن مېنى يالغانچىلىق قىلدى، دەپ، "ھە دادا، سەنمۇ يالغانچىكەنسەنغۇ؟ بۈگۈن يالغانچىلىق قىلدىڭغۇ؟" دەپ، ئۆينىڭ ئىچىدە "دادام يالغانچى! دادام يالغانچى!" دەپ، سەكرىشىپ كەتتى. مەن ھەرگىز يالغان گەپ قىلمايدىغان بولغاچقا، ئۇقۇشماسلىقتىن ئاشۇنداق بىلىنگەن بۇ بىر قېتىملىق "يالغانچىلىق" بالىلىرىم ئۈچۈن بىر چوڭ ۋەقە بولۇپ كەتكەنىدى.

ماڭا كىچىكىمدىن سىڭىپ كەتكەن بىر ئاڭ شۇكى، ئادەم جاپا چەككەنگە ئۆلۈپ قالمايدۇ؛ ئۆلۈپلا قالمىسا، باشقا ئىشنىڭ كارى چاغلىق. مەن كىچىك ۋاقتىمدا يېزىدىكى رەھمەتلىك چوڭ ئاپامنىڭ قېشىغا يازلىق تەتىلدە بارغاندا، چوڭ ئاپام مېنى ئۆيدىن 2 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى بىر تۈگمەنگە بېرىپ، ئۇن تارتىپ كېلىشكە بۇيرۇيتتى. ئۆچىرەتتە ئادەم كۆپ بولغاچقا، ماڭا نۆۋەت تېگىپ، ئۇننى تارتىپ بولغاندا، ۋاقىت يېرىم كېچە بولۇپ كېتەتتى. تۈگمەندىن ئۆيگە قايتىدىغان يولدا باشقا ئۆيلەر ئاساسەن يوق، يولنىڭ ئىككى تەرىپى مايماق-سايماق جىگدە دەرىخى بىلەن توشقان، ئۇنىڭ ئۈستىگە زەرەتگاھلىقتىن ئۆتەتتى. مەن كىچىكىمدىن تارتىپلا جىننىڭ ھېكايىسىنى كۆپ ئاڭلاپ، يېزىدا كېچىسى يول ماڭسام خېلىلا قورقۇدىغان بولۇپ قالغان ئىدىم. شۇڭا، بۇ بىر زەرەتگاھلىقتىن كېسىپ ئۆتىدىغان 2 كىلومېتىر يولنى مېڭىپ، ئۆيگە قايتىپ كېتىش، مەن ئۆمرۈمدە دۈچ كەلگەن ئەڭ مۈشكۈل ئىشلارنىڭ بىرى ئىدى. چوڭ ئاپامغا "مەن قورقىمەن"، دېيىشتىن نومۇس قىلاتتىم. شۇڭا، ئەڭ ئاخىرىدا، "مەن مۇشۇ يول بىلەن ئۆيگە قايتسام، چوقۇم ئۆلۈپ كەتمەيمەن. باشقىسى مەيلى"، دەپ يولغا چىقاتتىم. زەرەتگاھلىقتىن ئۆتكىچە پۈتلىرىم تىترەپ ھەم جانسىزلىنىپ، يول ماڭالمىغىلى تاس قالاتتىم. جىگدىلەرنىڭ ئاي نۇرى ئاستىدىكى شولىلىرى كۆزۈمگە ئاجايىپ-غارايىپ كۆرۈنىدىغان بولغاچقا، ئاسمانغا قاراپ ناخشا ئېيتىپ ماڭساممۇ، ھېلىقى زەرەتگاھلىققا كەلگەندە ناخشىنىمۇ داۋاملاشتۇرالمايتتىم. لېكىن، ئۆزۈم ئويلىغاندەك، ھەر قېتىم ئۆيگە ئۆلۈپ قالماي ساق-سالامەت يېتىپ بارغانىدىم. بىز قايتا تەربىيەگە بارغاندا، زىيالىي ياشلار ('' قايتا تەربىيە''گە بارغان ياشلار شۇنداق ئاتىلاتتى) يېزىدا كاپالەتكە ئىگە بولغان نەرسە پەقەت بىرلا ئىدى. ئۇ بولسىمۇ، بىز ئاش قىلىپ ئۆلۈپ قالمايتتۇق--بىزگە پەقەت تاماقنى بىكارغا بېرەتتى. ئەمما، بىزگە بىر تىيىنمۇ

پۇل بەرمەيتتى. يىلبويى بىكارغا ئىشلەيتتۇق. كىيىم-كېچەكتە يەنىلا ئاتا-ئانىمىزغا تايىناتتۇق. مەن قايتا تەربىيە ئېلىشقا بارغان يېزا بىزنىڭ ئۆيدىن **12** كىلومېتىر يىراقلىقتا ئىدى. كونىشەھەرنىڭ ناھىيە بازىرىدىنمۇ يىراق بولغاچقا، ناھىيە بازىرىغا بېرىپ، ئاپتوبۇسقا چۈشۈشمۇ قولايسىز ئىدى. ئائىلىمىزنىڭ ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقى تۈپەيلىدىن، مەن بىرەر ۋېلىسىپتقا چىقنالمىغان ئىدىم. شۇڭلاشقا، ھەر شەنبە كۈنى كەچتە ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن، ئاقسۇدىكى ئۆيىمىزگە پىيادە قايتىپ كېلەتتىم. ئاقسۇدىن بارغان باشقا ئوغۇل بالا بولمىغاچقا، ئۆزۈم يالغۇز ماڭاتتىم. يولنى قىسقارتىش ئۈچۈن، ئېتىزلىقلارنىڭ قىرلىرىدا، ئۆستەڭ بويلىرىدا ماڭاتتىم. **12** كىلومېتىر يولنى **2** سائەتتە مېڭىپ، ئاندىن ئۆيگە كېلەتتىم. يەكشەنبە كۈنى كەچتە يەنە **2** سائەت يول يۈرۈپ، ئۇ يېزىغا قايتىپ كېتەتتىم. يېزىدا قايتا تەربىيە ئالغان بىر يېرىم يىلدىن كۆپرەك ۋاقتىنىڭ ھەممىسىدە ئاشۇنداق قىلدىم.

1983- يىلى يانۋاردا، مەن شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتتۈرۈپ بولۇشۇمغىلا، فاكۇلتېتتىن مېنى شاڭخەي قاتناش ئۇنىۋېرسىتېتىگە ئېلېكترو-ماگنىتلىق دولقۇن بىلەن مىكرو-دولقۇن تېخنىسكى بويىچە بىلىم ئاشۇرۇشقا ماڭدۇردى. ئۇ چاغدا شىنجاڭدا بۇ كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىدىغان **2**-بىر كىشى بولمىغاچقا، بىر يىلنىڭ ئىچىدە ئۆگىنىشكە تېگىشلىك نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆگىنىپ، بۇ ساھەدە بىر نوپۇزلۇق ئادەم بولۇپ چىقىشقا بەل باغلىدىم. بەلگىلەنگەن دەرسلەرنى ئوقۇشتىن سىرت، مەن يەنە يېتەكچى ئوقۇتقۇچۇمغا ياردەملىشىپ، مىكرو دولقۇن تەجرىبەخانىسىنى تەييارلاپ، ھەمدە ئۇ دەرسنى ئۆتۈشۈپ بەردىم. بىر يىلنىڭ ئىچىدىكى **2** مەۋسۇمنىڭ ھەر ئىككىلىسىدە ئاشۇنداق قىلدىم. يازلىق تەتىلدە يۇرتقا قايتماي، نەنجىڭدە ئېلىپ بېرىلىدىغان بىر **4** ھەپتىلىك پراكتىكىغا قاتنىششنى تەلەپ قىلدىم. ئەينى ۋاقىتتىكى فىزىكا فاكۇلتېتىنىڭ مۇدىرى، ئوقۇتقۇچۇم سۇلتان ئاكا مەكتەپتىن ئۇ پراكتىكىنىڭ خىراجىتىنى ھەل قىلىپ بەردى. پراكتىكىنى نەنجىڭدىكى بىر مەخپىي ھەربىي رادار زاۋۇتىدا ئېلىپ باردۇق. بۇ زاۋۇتنىڭ رادارنى سىناق قىلىدىغان ئورنى نەنجىڭدىكى بىر چەت يېزىدا ئىكەن. بىز ئۇ سىناق ئورنىغا **1**-كۈنى بارغاندا، چۈشلۈك تاماق ئۈچۈن ئۇ يەردىن ھېچقانداق بىر مۇسۇلمان ئاشخانىسى تاپالمىدىم. شۇنىڭ بىلەن چۈشلۈك تاماق يېمىدىم. ئۇ چاغدا جۇڭگودا تېخى توڭلاتقۇ دېگەندەك نەرسىلەر چىقمىغان ئىدى. ئىككىنچى كۈندىن باشلاپ، مەن ئەتىگەنلىك تاماق ۋاقتىدا چۈشلۈك تاماقنىمۇ قوشۇپ، **100** گراملىق ھور نېنىدىن **4-3** يەۋالدىم. چۈشتە تاماق يېمىدىم. مەن پات-پات مۇشۇنداق ئىشلار بىلەن ئۆزۈمنىڭ ئىرادىسىنى سىناپ تۇرىمەن. ئوغلۇمغا مۇشۇنداق ھېكايىلەرنى داۋاملىق ئېيتىپ بېرىپ، "ئوغلۇم، ئەگەر ھازىر سەن بىر جاڭگالدا قېلىپ، يەيدىغان بىر نەرسەڭ بولمىسا، ئۇ يەردە جېنىڭنى بىرەر ھەپتە ساقلىيالامسەن؟ ساقلاش ئۈچۈن قانداق قىلىسەن؟" دەپ سوراپ قويىمەن. ئۇ كۆپىنچە: "دادا، مېنىڭ سىزنىڭ ئۆتمۈشىڭىزگە ئىچىم ئاغرىيدۇ. ئەمما، ھازىر ئۆتمۈش ئەمەس. بىزدە ھازىر ئاش كەڭرى" دەپ جاۋاب بېرىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ، مەن شۇ ئوخشاش گەپنى تەكرارلاپ تۇرىمەن.

مەن ياپونىيەدە ئىشلىگەن تەتقىقات بىر ماگنىتلىق مىكرو دولقۇن زاپچىسى ئۈستىدە بولۇپ،

ئۇنىڭ ماتېماتىكىلىق فورمۇلالاشتۇرۇلىشى ئىنتايىن مۇرەككەپ ئىدى. بىر فورمۇلانىڭ ئۇزۇنلۇقى نورمال ئىش قەغىزىدە **2** بەت كېلىدىغان بولۇپ، بىرەر پىلۇس ياكى مىنۇس بەلگۇسىدە خاتالىق بولۇپ قالسىمۇ، ئەڭ ئاخىرقى نەتىجە توغرا چىقمايتتى. بۇ زاپچاسنىڭ ئاساسلىق فورمۇلاسىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىش ئۈچۈن، **20-30** فورمۇلا چىقىرىشقا توغرا كېلەتتى. مەن ئاشۇنداق ماتېماتىكىلىق مەسىلىنى يېشىپ، ياپونىيەگە بېرىپ **3** ئايدىن كېيىن، بىرىنچى ئىلمي ماقالىنى مەملىكەتلىك يىغىنغا يوللىدىم. ئالتە ئايدىن كېيىن **2**-ماقالىنى يوللىدىم. مەن ئىككىنچى قېتىمقى يىغىندا ماقالەمنى دوكلات قىلىپ بولغاندا، ئوساكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ بىر پروفېسسورى قېشىمغا كېلىپ، بۇنىڭدىكى فورمۇلانى كىم ئىشلەپ چىقارغانلىقىنى سورىدى. مەن ئۆزۈم قىلغانلىقىمنى ئېيتتىم. ئۇ كىشى ھەيران قېلىپ، دەرھال مېنىڭ ئۇستازىم بىلەن كۆرۈشتى. ئەسلىدە، بۇ پروفېسسورنىڭ بىر ماگىستىرلىق ۋە بىر دوكتۇرلۇق ئوقۇشىدىكى ئوقۇغۇچىسىمۇ بىزنىڭكى بىلەن ئوخشاش مەسىلە ئۈستىدە تەتقىقات ئېلىپ بېرىۋاتقان بولۇپ، ئۇلارنىڭ گۇرۇپپىسى بۇ مەسىلىنىڭ ماتېماتىكىلىق فورمۇلاسىنى ئىشلەپ چىقىرالمىغان ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن بۇ **2** گۇرۇپپا بىرلىشىپ، بىر ماقالە ئېلان قىلىدىغان بولدۇق. ئۇ ماقالە ئامېرىكىدا چىقىدىغان، مىكرو دولقۇن ساھەسىدە دۇنيا بويىچە ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ژورنال بولغان **"Ieee transachtions on michrowawe technology"** دېگەن ژورنالغا چىقتى. مەن **1**-ئاپتور بولدۇم. شۇنىڭدىن كېيىن ئوساكا ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى ھېلىقى پروفېسسور ئۆزىنىڭ تەتقىقات راسخوتىدىن پۇل چىقىرىپ، مېنىڭ بارلىق يول كىرايىمنى تۆلەپ، ئۆزلىرىنىڭ ھەر ھەپتىدە بىر قېتىم ئۆتكۈزۈلىدىغان تەتقىقات مۇزاكىرە يىغىنىغا قاتناشتۇردى. مەن ئۆزۈم ئىشلەۋاتقان ئالىي مەكتەپتە ئالاھىدە كۆزگە كۆرۈنگەندىن كېيىن، ئۇلار ماڭا ياردەم قىلىشنى قارار قىلىپ، **1987**-يىلى ئوساكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ماگىستىرلىق ئوقۇشىغا يۆتكەپ قويىدىغان بولدى. ئوساكا ئۇنىۋېرسىتېتىمۇ مېنى ئىمتىھانسىز قوبۇل قىلدى. دەل شۇ چاغدا شىنجاڭدىن بىر ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكى كەلگەن بولۇپ، بىزنىڭ مەكتەپنىڭ 1-مۇدىرى بىر يىغىندا مېنىڭ مەكتەپ ئالماشماقچى بولغان ئىشىمنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ ۋەكىللەردىن ھېچ قانداق ئىنكاس چىقمىغاچقا، مەكتەپ مۇدىرى ئۇلارغا تازىم قىلىپ تۇرۇپ، مۇنداق دېدى: "ئەركىن بىر ئالاھىدە تالانتلىق ياش ئىكەن. ئۇنىڭغا ياردەم قىلساڭلار، ئۇ كەلگۈسىدە قالتىس ئىشلارنى قىلالايدۇ. سىلەر ھەرگىز زىيان تارتمايسىلەر. بىر ئويلىشىپ باقساڭلار". بۇنىڭغا يەنە جاۋاب چىقمىدى. يىغىندىن كېيىن، ئۇستازىم مېنى ئۆز يېنىغا چاقىرىپ، "ئەركىن، ياپونلۇقلارنىڭ بىر ئادىتى، ئۇلار ھەرگىز باشقىلارغا باش ئەگمەيدۇ. باشقىلارغا تازىم قىلىشقا توغرا كەلگەندە، ئۇلار ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆز قارنىغا پىچاق تىقىپ، ئۆزىنى ئۆلتۈرىۋالىدۇ. بۈگۈن بىزنىڭ مەكتەپنىڭ 1-مۇدىرى سەندەك بىر ئۇيغۇر ئۈچۈن بىر قانچە جۇڭگولۇققا باش ئەگدى .ئۇلارغا تازىم قىلىپ تۇرۇپ يالۋۇردى. سەن بۇنىڭ قىممىتىنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالما". بۇ گەپلەرنى دەۋاتقاندا، ئۇستازىمنىڭ ئاۋازى تىترەپ، كۆزلىرى ياش بىلەن لىق تولغان ئىدى. مەن ئۇنتۇپ قالمىدىم. بۇنىڭدىن كېيىنمۇ مەڭگۈ ئۇنتۇپ قالالمايمەن.

ئوساكا ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى ھېلىقى ئۇستازىم مەن كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى ۋاقتىمدا

مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ، مەن ئىشلەيدىغان تەجرىبىخانىنى كۆرۈپ، بىزنىڭ ياتاقتا مېھمان بولۇپ باققان ئىدى. ئۇ بۇ يىل ئاپرېلدا ئامېرىكىغا يىغىنغا كېلىدىغان بولۇپ، مەن بىلەن كۆرۈشكىلى بىزنىڭ ئۆيگە يەنە كەلمەكچى.

مېنىڭ شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇغىنىم رادىئو ئېلېكترونىكىسى كەسپى بولۇپ، ئامېرىكىدا مېنى دەسلەپتە ئوقۇشقا قوبۇل قىلغان فىزىكا فاكۇلتېتى ئىدى. مەن **1**-مەۋسۇمدە **3** دەرس تاللىدىم. جۇڭگودا ئوقۇغاندا، ئوقۇتقۇچى ھەر بىر دەرستىن بۇرۇن دوسكىغا بۈگۈن قايسى باپ، قايسى پاراگرافنى ئۆتىدىغانلىقىنى يېزىپ قوياتتى. ئامېرىكىدا ئۇنداق قىلمايدىكەن. دەرسنى كىتابتىكى تەرتىپ بويىچىمۇ ئۆتمەيدىكەن. مەن ئۇنى ئۇقمىغاچقا، دەسلەپتە ئۆتۈلگەن دەرسلەرنى "ئوقۇتقۇچى كىرىش سۆز سۆزلەۋاتىدۇ" دەپ ئويلاپتىمەن. تاللىغان دەرسنىڭ بىرى كۋانتوم فىزىكىسى بولۇپ، ئوقۇتقۇچى نيۇزېيكو كىيىۋالغان، كۆينىكىنى ساڭگىلىتىپ قويغان، ھەمدە گالستۇك تاقىۋالغان بولۇپ، داۋاملىق قولىدا ئۈزۈم كۆتۈرۈۋېلىپ، بىر تەرەپتىن ئۈزۈم يەپ، بىر تەرەپتىن دەرسنى سۆزلەيتتى. مەن "كىرىش سۆز قىسمىنى نېمىشقا بۇنچىۋالا ئۇزۇن سۆزلەيدىغاندۇ؟" دەپ ئويلايتتىم. ئۇ پروفېسسور **3** ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىنكى بىر كۈنى "كېلەر دۈشەنبە كۈنى ئىمتىھان ئالىمەن" دېدى. مەن ھەيران قېلىپ، "پروفېسسور، سىز دەرسنى قاچان باشلىغان ئىدىڭىز؟" دەپ سورىدىم. ئۇ كىشى "مۇشۇ مەۋسۇمنىڭ **1**-سائىتىدىلا باشلىغان" دەپ جاۋاب بەردى. مەن چۆچۈپ كەتتىم. ئەسلىدە ئۇ كىشىنىڭ سۆزلەۋاتقىنى كىرىش سۆز ئەمەس، رەسمىي دەرس ئىكەندۇق! مەن ئۇ ئىمتىھاننى ئىنتايىن ناچار بەردىم. فىزىكا توغرىسىدا ئىنگلىزچە سۆزلۈكلەر ئۇ ياقتا تۇرسۇن، خەنزۇچە ھەتتا ئۇيغۇرچىنىمۇ بىلمەيتتىم. لېكىن، كىتاب ئوقۇيدىغانغا ۋاقتىلا بولسا، ھەر قانداق نەرسىنى ئۆگىنەلەيدىغانغا ئىشەنچىم بار بولغاچقا، بۇ مەكتەپكە ھېچقانداق ئىككىلەنمەيلا كەلگەنىدىم. بىراق، مېنىڭ ئىشىم پەقەت ئوقۇشلا ئەمەس. ھەر ھەپتىدە **3** تەجرىبە دەرسى ئۆتۈپ، **20** سائەت ئىشلىمىسەم بولمايتتى. ئىنگلىز تىلىنى ئۇ تىلنى سۆزلىمەيدىغان جۇڭگو بىلەن ياپونىيەدە ئۆگەنگەن بولغاچقا، دەسلەپتە مېنىڭ سۆزلەش ئىقتىدارىممۇ ئانچە ياخشى ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەر بىر تەجرىبە دەرسنى ئۆتۈش ئۈچۈن، **30** بەتلىك دەرسلىكنى كۆرۈپ، دەرس ئۆتۈشكە تەييارلىق قىلىشىم كېرەك ئىدى. مەن ئۈچۈن ۋاقىت ئىنتايىن قىس بولۇپ كەتتى. كىتاب كۆرۈشكە ۋاقىت يېتىشمەيتى. ئىلاج بولماي، ئوقۇش باشلىنىپ **3** ھەپتە ئۆتكەندە، كۋانتوم فىزىكىسى دەرسىدىن چېكىنىۋالدىم. بىرىنچى مەۋسۇمدە پەقەت **2** دەرسنىلا ئوقۇپ، ھەر ئىككىلىسىدىن "ئا" ئالدىم. ئىككىنچى مەۋسۇمدىن باشلاپ سىنىپىنىڭ ئەڭ ئالدىغا ئۆتتۈم. ئوقۇش پۈتتۈرگىچە ھەممە دەرسلەردە "ئا" ئېلىپ، پەقەت بىرلا دەرستە "ب" ئالدىم. بۇ دەرس "ئېلېكترو ماگنىت مەيدانى" دېگەن دەرس بولۇپ، ئۇ مېنىڭ كەسپىم ئىدى. ئۇ دەرسنى ئۆتكەن ئوقۇتقۇچى گېرمانىيەلىك رىكتەر ئىسىملىك پروفېسسور بولۇپ، دەرستە يۇقىرى تەلەپ قويۇشتا مەكتەپ بويىچە داڭقى بار ئىكەن. دەرس سۆزلىشى ئىنتايىن ياخشى بولۇپ، دوسكىغا بىر نەرسە يازسا، بىرەر پەش-چېكىتىنىمۇ ئۇنتۇلۇپ قالماي تولۇق يازىدىكەن. ئۇ كىشى ھەر قېتىم دەرس ئۆتكەندە سىنىپتىكى قىز ئوقۇغۇچىلار

ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەي، مەكتەپكە ئەرز قىلىپ بارىدىكەن. لېكىن، ئامېرىكىدا بىر پروفېسسور نىڭ بىر پادىشاھ بىلەن ئوخشاش ھوقۇقى بولغاچقا، مەكتەپتىن ئۇ كىشىنى ھېچ نېمە قىلالمايدىكەن. بۇ پروفېسسورنىڭ يەنە بىر ناچار يېرى، ئەگەر سىز ئۇنىڭ دەرسىنى تاللاپ بولۇپ، كېيىن ئۇنىڭ دەرسىدىن چېكىنىۋالماقچى بولسىڭىز، ئۇ سىزنى قويمايدىكەن (ئادەتتە بۇنىڭغا يول قويۇلىدۇ). فاكۇلتېتتىكى قالغان ئوقۇتقۇچىلارمۇ ئۇنىڭغا ئۆچ بولغاچقا، ئۇنىڭغا باشقا بىر بىنادىن ئىشخانا بەرگەنىكەن. ئۇ كىشى بۇ دەرستە بىزنىڭ ئىمتىھاننىڭ يېرىمىنى يېپىق، يېرىمىنى ئوچۇق ئالدى. سىز ئالدى بىلەن يېپىق قىسمىنى تۈگىتىپ، ئىمتىھان قەغىزىنى تاپشۇرغاندىن كېيىن، ئاندىن ئوچۇق قىسمىنى ئىشلىگىلى يول قويۇلىدۇ. ئىمتىھانى ئىنتايىن تەس بولۇپ، مەن ئۇ دەرسنى ئوقۇغان چاغدا ئۇ كىشى ھېچكىمگە "ئا" بەرمىدى. شۇڭا مەن "ب" ئالدىم. لېكىن، بۇ دەرسنى ئىنتايىن پۇختا ئۆگىنىۋالدىم. بۇ دەرسنى تۈگەتكەندىن كېيىن، ئۆزۈمنى بۇ ساھەدە رەسمىي مۇتەخەسسىس بولغاندەك ھېس قىلدىم. مەن بۇ مەكتەپكە كېلىشتىن بۇرۇن، فاكۇلتېتتىكىلەر مېنىڭ تەتقىقاتىم ئۈچۈن بىر ياپونلۇق پروفېسسورنى بەلگىلەپ قويغان ئىكەن. ئۇ كىشى مۇشۇ مەكتەپنىڭ پروفېسسورى ھەمدە **Chaltech** نىڭ زەرەت فىزىكىسى تەتقىقاتچىسى ئىكەن. فاكۇلتېت بويىچە تەتقىقاتتا ھەممىدىن ئاكتىپ ئىكەن. ماگىستىرلىق ماقالەم ئۈچۈن، مەن ياپونىيەدىكى تەتقىقاتىمنىڭ داۋامىنى قىلدىم. بۇ تەتقىقاتتا بىز ياپونىيەدە ھەل قىلالمىغان بىر مەسىلە بار ئىدى. ئۇ بولسىمۇ بىز نەزەرىيىۋىي جەھەتتىن بىزنىڭ تەتقىقات مەسىلىمىزدە ئېنېرگىيەنىڭ ساقلىنىش قانۇنىنى ئىسپاتلاپ چىقىرالمىغان ئىدۇق. بۇرۇنقى ئىلمىي ماقالىنى ئېلان قىلىدىغاندا، بىز بۇ ئەھۋالنى ئىلمىي ژورنالنىڭ باش تەھرىرىگە ئېيتقان ئىدۇق. ئېنېرگىيە ساقلىنىش شەرتىدە چىققان خاتالىق ئىنتايىن كىچىك، ئۇنىڭ ئۈستىگە نەزەرىيە بىلەن تەجرىبە نەتىجىلىرىنىڭ ناھايىتى يېقىن چىققانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇلار بۇ ماقالىنى ئېلان قىلىشنى قارار قىلغانىدى. لېكىن، بۇ ئېنېرگىيەنىڭ ساقلىنىش قانۇنىدىكى مەسىلە ئامېرىكىدىمۇ داۋام قىلغانىدى. مەن ئوقۇش پۈتتۈرىدىغانغا بىر مەۋسۇم قالغاندا، ئۆزۈم ئىشلەپ چىقارغان تەتقىقات نەتىجىلىرىنى ئۇستازىمغا كۆرسىتىپ، شۇ ئاساستا ماقالە يېزىشنى باشلاشقا رۇخسەت ئالماقچى بولدۇم. لېكىن، ئۇ كىشى ئىنتايىن جىددىيلىشىپ كەتتى. ئىنتايىن كەسكىن قىلىپ، "ئەركىن، سەن ئېنېرگىيەنىڭ ساقلىنىش قانۇنىنى ئىسپاتلاپ چىقارمىساڭ بولمايدۇ. ئۇنداق قىلمايدىكەنسەن، ئوقۇش پۈتتۈرەلمەيسەن. ئەگەر ئۇ مەسىلىنى ھەل قىلمىساڭ، مېنىڭ قېشىمغا قايتىلاپ كەلمە" دېدى. بۇ مەن ئۈچۈن بىر ئېغىر سىناق بولدى. شان-شەرەپ بىلەن ئوقۇش پۈتتۈرمەكچى بولغان ئادەم، بىراقلا ئوقۇش پۈتتۈرەلمەسلىك خەترىگە دۇچ كەلدىم. بىر قانچە كۈن قولۇمغا ھېچ ئىش بارمىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن مەن مۇشۇ تەتقىقات مەسىلىسىدە قوللانغان ماتېماتىكىنىڭ ئەسلىدىكى كىتابىدىن بىرنى تاپتىم. ئۇ ئالىي مەكتەپلەردە ئۆتىلىدىغان دەرس بولمىغاچقا، ماڭا پەقەت بىرلا يول بار ئىدى. ئۇ بولسىمۇ ئۇ كىتابنى ئۆزۈم ئۆگىنىپ چىقىش. مەن دەل شۇنداق قىلدىم. ماتېماتىكىنى تەپسىلىي چۈشەنگەندىن كېيىن، ئۆزۈم بۇرۇن كەلتۈرۈپ چىقارغان فورمۇلالارنىڭ ھەممىسىنى ناھايىتى ئىنچىكىلەپ قايتا تەكشۈرۈپ چىقتىم. ئاخىرىدا مەسىلىنى

تاپتىم. ئەسلىدە مەن بۇ مەسىلىنى يېشىشكە باشلىغاندا، ئۇساكا ئۇنىۋېرسىتېتىنى بۇرۇن پۈتتۈرۈپ چىقىپ كەتكەن بىر دوكتورلۇق ئوقۇغۇچىسىنىڭ دىسسېرتاتسىيەسىگە ئاساسلانغان ئىدىم. ئەسلىدە ئاشۇ دىسسېرتاتسىيەدە ئىككى ماتېماتىكىلىق ئوپېراتورنىڭ ئورنى ئالمىشىپ قالغان ئىكەن. شۇ سەۋەبتىن ئېنېرگىيەنىڭ ساقلىنىش قانۇنى توغرا چىقماپتۇ. بۇ ئىشتىن كېيىن ئۇستازىم مىنى باشقىچە ھۆرمەتلەيدىغان بولدى. مېنىڭ ماقالەم ئامېرىكىدا چىقىدىغان يۇقىرى دەرىجىلىك فىزىكا ئىلمىي جورنىلى **"Journal of applied phisichs"**دا ئېلان قىلىندى. ماگىستىرلىق دىسسېرتاتسىيەنى كىتاب قىلىپ چىقارغاندا، ئۇنىڭدىن **2** نۇسخىنى ئارتۇق چىقىرىپ، ياپونىيەدىكى **2** ئۇستازىمغا بىردىن ماگدۇرۇپ بەردىم. يۇقىرىقىدەك ئوقۇش نەتىجەم بىلەن، بۇ مەكتەپتە ئوقۇغان **2** يىلنىڭ ھەر بىرىدە، بىر يىلدا فاكۇلتېت بويىچە پەقەت بىرلا ئاسپىرانت ئوقۇغۇچىغا بېرىلىدىغان مۇكاپاتتىن بىرىگە ئېرىشتىم.

ئامېرىكىغا ئوقۇشقا كەلگەن چەت ئەللىكلەر دۇچ كېلىدىغان ئەڭ چوڭ قىيىنچىلىقنىڭ بىرى، ئىقتىسادنى قانداق ھەل قىلىش مەسىلىسىدۇر. مەن ماگىستىرلىق ئوقۇشىغا بىر قانچە پىشقەدەملىرىمىزنىڭ ياردىمى بىلەن، ھەمدە كەسىپ ئۆزگەرتىپ، تولۇق ئوقۇش مۇكاپات پۇلى بىلەن كىردىم. لېكىن، دوكتورلۇق ئوقۇشىدا ماڭا ئۇنداق شەرت-شارائىت يوق ئىدى. شۇڭلاشقا، ئامېرىكىغا كېلىپلا بۇ مەسىلە ئۈستىدە ئويلىنىشقا باشلىدىم. مەن ماگىستىرلىق دەرسلىرىنى بىر يېرىم يىلدا (يەنى **3** مەۋسۇمدە) تۈگىتىپ بولۇپ، ئەڭ ئاخىرقى مەۋسۇمنى ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئىلمىي تەتقىقات ماقالىسى يېزىشقا ئاجرىتىپ قويدۇم. شۇڭا، بۇ ئەڭ ئاخىرقى مەۋسۇمدە ۋاقتىم خېلى كەڭرى بولۇپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۆز فاكۇلتېتىمدىكى ھەپتىسىگە **20** سائەت قىلىدىغان ئوقۇتقۇچىلىقىمدىن باشقا، مەن يەنە مەكتەپنىڭ "ئاكادېمىيە ياردەم بېرىش مەركىزى" دە ھەپتىسىگە **10** سائەت ئەتراپىدا ئىشلىدىم. بۇ مەكتەپتىكى ئۆگىنىشتە قىيىنچىلىقى بار ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن تەسىس قىلىنغان ئورۇن بولۇپ، ھەر بىر ئوقۇغۇچى ھەر ھەپتىسى بۇ يەرگە كېلىپ، بىر سائەت مەخسۇس ياردەمگە ئېرىشەلەيتى. بۇ يەردە دەرس چۈشەندۈرىدىغان ئوقۇتقۇچى ئىنگلىزچە **"Tutor"** دەپ ئاتىلاتتى. سائىتىگە **8.5** دوللار ئەتراپىدا پۇل بېرەتتى. مەندىن بىر قېتىم دەرس ئېلىپ باققان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى مەندىن ئىنتايىن رازى بولۇپ، داۋاملىق مېنى تاللايدىغان بولۇپ قالاتتى. شۇڭا، مەن بىر ھەپتىدە **10** سائەت ئىشلىسەم، بۇ **10** سائەتنىڭ ھەممىسىگە لىقمۇ-لىق ئوقۇغۇچى ئورۇنلاشتۇرۇلاتتى (قېشىغا ئوقۇغۇچىلار ئانچە كەلمەيدىغان، ھەممە ۋاقىتتا تاپشۇرۇق ئىشلەپ ئولتۇرىدىغان **Tutor**لارمۇ ئاز ئەمەس ئىدى). ئۇنىڭدىن باشقا، مەن فىزىكا، ماتېماتىكا ۋە ئېلېكتر كەسىپلىرى بويىچە ئۆز ئالدىمغىمۇ شەخسىي **Tutor**لۇق قىلدىم. سائىتىگە **12** دوللار ئالدىم. دەسلەپتە مەكتەپنىڭ ئوقۇش بىنالىرىنىڭ ئىچىگە ئېلان چاپلاپ قويدۇم. بۇ ئىشنى بىر نەچچە ئاي قىلغاندىن كېيىن، مېنىڭ دەرسنى ياخشى ئۆتىدىغانلىقىمدىن خېلى كۆپ ئوقۇغۇچىلارغا خەۋەر تېپىپ، مېنى ئۇلار ئۆزلىرى ئىزدەپ كېلىدىغان بولدى. ئوقۇغۇچىلىرىمنىڭ ئىچىدە ئېنژ مەكتىپىمدىكى ئۆگىنىشى ئەڭ ناچارلارمۇ بار بولۇپ، ئەتراپتىكى باشقا ئالىي مەكتەپتىكى ئۆگىنىشتە ئەڭ ياخشى ئوقۇغۇچىلارمۇ، ھەتتا كالىفورنىيا

ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ لوس ئانجېلەس شۆبىسىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىمۇ بار ئىدى. شەنبە ۋە يەكشەنبە كۈنلىرىنىڭ ھەر ئىككىلىسىدە ماڭا ئوقۇغۇچىلار لىق ئۆچىرەت بولۇپ كېتىپ، كۈنىگە **12** سائەت دەرس ئۆتەتتىم. كەچتە ياتاققا قايتىپ بارغاندا، بىر كۈن توختىماي سۆزلىگەن بولغاچقا، ئايالىم ئامانگۈلگە گەپ قىلسام ئاۋازىم چىقماي قالاتتى. ئامانگۈل ئوغلىمىزنى **7** ئايلىق ۋاقتىدىلا سۈتتىن ئايرىۋېتىپ، **2** بالىنى ئۈرۈمچىدە قويۇپ ئامېرىكىغا كەلگەن بولغاچقا، دەسلەپتە زادىلا كۆنەلمىدى. ئىنگلىز تىلى ئۆگىنىش ئۈچۈن قولىغا كىتاب ئالسا، كۆزىگە **2** بالا كىتابنىڭ قىرغىقىدا ئولتۇرغاندەك كۆرۈنەتتى. پاراڭلىشاي دېسە ئەتراپتا باشقا ئادەم يوق. مەن بولسام كۈنبويى مەكتەپتە. بىر ياش ئانا ئۈچۈن بۇ ناھايىتى كۆلپەتلىك كۈنلەر ئىدى. ئامېرىكىغا يېڭى كەلگەن **1**-يىلنىڭ ئىچىدە ئامانگۈل كۆپ يىغلايتتى. كەلگۈسىنى دەپ، ئۆزىنى ئىنگلىز تىلى ئۆگىنىشكە مەجبۇرلايتتى.

مەن دوكتورلۇق ئوقۇشى ئۈچۈن ئامېرىكىدىكى **10** دەك ئالىي مەكتەپنىڭ ئېلېكتر ئىنجېنېرلىقى كەسپىگە ئىلتىماس قىلدىم. ئۇنىڭ ئىچىدە **6** مەكتەپتىن ماڭا ئوقۇش چاقىرىقى كەلدى. لېكىن، بىرىمۇ ماڭا ئوقۇش مۇكاپات پۇلى بەرمىدى. ئېلېكتر ئىنجېنېرلىقى كەسپى ئامېرىكىدا ئېھتىياجى بىر قەدەر يۇقىرى بولغان كەسىپ بولغاچقا، بۇ كەسپكە كەلگەن چەت ئەللىك دوكتورلۇق ئوقۇغۇچىلىرىغا **1**-يىلى ئوقۇش ياردەم پۇلى بېرىلمەيدىكەن. مەن ئامالسىز، بىر يىل ئىشلەپ، ئاندىن ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرۇش قارارىغا كەلدىم. ئەمما، **1989-1990**-يىللىرى سوۋېت ئىتتىپاقى پارچىلانغاندىن كېيىن، ئامېرىكىنىڭ ئىقتىسادى ئىنتايىن ناچارلىشىپ، خىزمەت تېپىش ئىنتايىن قىيىنلىشىپ كەتتى. مەن ئوقۇش پۈتتۈرۈشتىن بىر قانچە ئاي بۇرۇنلا خىزمەت ئىزدەشكە باشلاپ، پەقەتلا خىزمەت تاپالمىدىم. ئاخىرى بولماي، رەستوراندا كۈتكۈچى بولۇشقا ئىلتىماس قىلىشقا باشلىدىم. ئەمما، ئۇلار مېنىڭ ئىلتىماس جەدۋىلىمدىن مېنىڭ فىزىكىدا ماگىستىرلىق ئۇنۋانىم بارلىقىنى كۆرۈپلا، "سەن بۇ يەردە ئۇزۇن مۇددەت ئىشلىمىگىدەكسەن"، دەپ مېنى ئىشقا ئالمىدى. ھوللىۋۇدنىڭ كىنو ئارتىسلىرى تۇرىدىغان بەرۋەلەي ھىلل دېگەن رايوندا كىچىك باللارنى باقسا، پۇلنى خېلى كۆپ تاپقىلى بولىدىكەن، دەپ ئاڭلىدىم. مەن كىچىكىمدە ئۆزۈمنىڭ ئۇكا-سىڭىللىرىنى خېلى بېقىپ باققان بولغاچقا، بۇنىمۇ سىناپ بېقىشنى قارار قىلدىم. ئەمما، مەن گېزىتتىكى ئېلاننى كۆرۈپ، ئۆي ئىگىلىرىگە تېلېفون قىلسام، "بىز ئەرلەرنى ئالمايمىز"، دەپ، ماڭا ئۆزۈمنى تونۇشتۇرۇش پۇرسىتىنىمۇ بەرمىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن مىڭ تەسلىكتە بىر ئېلېكترونلۇق توك يولى تاختىسىنى سىناپ تەكشۈرىدىغان **10** نەچچە كىشىلىك كىچىك شىركەتتىن ئىش تاپتىم. بۇ شىركەتنىڭ ئىگىسى بىر ئاق تەنلىك بولۇپ، قالغانلارنىڭ مەندىن باشقىسىنىڭ ھەممىسى مەكسىكىلىقلار ئىدى. شۇڭا ئۇلار ئۆز-ئارا ئىسپان تىلىدا سۆزلىشەتتى. شىركەتتىكى رادىئونىمۇ ئىسپانچە قانالغا قويۇپ قوياتتى. ئۇ مېنىڭ ئوقۇغان ئۇنۋانىم بىلەن ئاساسەن مۇناسىۋىتى يوق بىر قارا خىزمەت بولۇپ، ماڭا سائىتىگە ئاران **5** دوللار بېرەتتى. بۇ يەردە بىر ئاي ئىشلەپ قارىسام، بىر ئايلىق كىرىمىمنىڭ بىر قىسمىنى ياتاققا تۆلەپ، بىر قىسمىنى تۇرمۇشقا ئىشلەتكەندىن كېيىن، بىزگە ئاران بىر-ئىككى يۈز دوللار پۇل قالىدىكەن. بۇنىڭ بىلەن بىر

يىلدا كېيىنكى مەكتەپنىڭ ئوقۇش پۇلىنى تېپىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. مەن داۋاملىق ئىزدەپ يۈرۈپ، يەنە بىر شىركەتتە سائىتىگە **6.5** دوللار بېرىدىغان ئىش تاپتىم. ئۇ ئېلېكتر توك يولى تاختىسىنى ئىشلەپ چىقىرىدىغان شىركەت ئىدى. شۇنىڭ بىلەن **1**-شىركەتتە ئەتىگەن سائەت **8** دىن چۈشكىچە، **2**-شىركەتتە چۈشتىن كېيىن سائەت **1** دىن كەچ سائەت **11-10** لەرگىچە ئىشلەيدىغان قىلدىم. ئەتىگىنى ئۆيدىن سائەت **7** دە چىقسام، كەچتە سائەت **11** دىن كېيىن قايتىپ كېلەتتىم. بىر كۈنى **1**-شىركەتتىن ئىشتىن چۈشۈپ، **2**-شىركەتكە بېرىپ، بىناغا كىرىپ كېتىۋاتسام، پاراڭلىشىپ تۇرغان بۇ **2** شىركەتنىڭ ئىگىلىرىگە ئۇچرىشىپ قالدىم. ئەسلىدە بۇ **2** كىشى يېقىن دوستلاردىن ئىكەن. **1**-شىركەتنىڭ باشلىقى "ئەركىن نېمىشقا بۇ يەردە يۈرۈيدۇ؟" دەپ سورىدى. **2**-شىركەتنىڭ باشلىقى "بىزنىڭ شىركەتتە ئىشلەيدۇ" دەپ جاۋاب بەردى. شۇنىڭ بىلەن، مېنىڭ **2** شىركەتتە تەڭ ئىشلەۋاتقانلىقىم پاش بولۇپ قالدى. ئۇلار مېنىڭ بىر ئىشىمنى قىسقارتىشىمنى قەتئىي تەلەپ قىلدى. شۇنىڭ بىلەن مەن **1**-شىركەتنى قىسقارتىپ، **2**-شىركەتتە ھەر كۈنى **12** سائەت ئىشلەيدىغان قىلدىم. كېيىن قاراپ باقسام، بۇ يول بىلەن ھەر ئايدا يىغالايدىغان پۇل يەنە **500** دوللارغىمۇ بارمايدىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، مېنىڭ باشلىقىم ئۆزى ئىراندىن **15** ئىلگىرى كەلگەن، ئەمما ئېرى ئامېرىكىغا كېلەلمىگەن بىر ئايال بولۇپ، باشقۇرۇش ئۇسۇلى ئىنتايىن ناچار ئىدى. ئۇ مېكسىكىلىق ئوقۇمىغان قارا خىزمەتچىلەرنى باشقۇرۇپ ئۆگىنىپ قالغان بولغاچقا، ماڭىمۇ دەل ئاشۇنداق مۇئامىلە قىلدى. ھەر كۈنى ئەتىدىن كەچكىچە كۆزۈمگە كىرىۋالاتتى. بەزىدە ئىشلەۋېتىپ بىر ئۆيدىن يەنە بىر ئۆيگە كېتىپ بارسام، "ئەركىن، نېمە ئىش قىلىۋاتىسەن؟" دەپ سورايتتى. مەن ئاچچىقىمدا "ماۋۇ يەردىن ئاۋۇ يەرگە مېڭىۋاتىمەن!" دەپ جاۋاب بېرەتتىم. روھىي جەھەتتىن خۇددى ئاسماندىن يەرگە چۈشكەندەك بولۇپ، ھەر كۈنى ئىشقا بويۇنمىنى باغلاپ تارتقاندەك باراتتىم. پەقەت پۇل ئۈچۈنلا ئىشلەيتتىم. بۇ شىركەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى مىسىرلىق كىشى بولۇپ، مېنىڭ ھەر كۈنى روھىم ئىنتايىن چۈشكۈن ئىشقا كېلىۋاتقىنىمنى كۆرگەندىن كېيىن، بىر كۈنى مېنى ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىغا چاقىرىپ، مەندىن ئەھۋال سورىدى. مەن ئۆزۈمنىڭ دوكتورلۇقتا ئوقۇشقا پۇل يىغىش ئۈچۈن بۇ يەردە ئىشلەۋاتقانلىقىمنى چۈشەندۈرگەندىن كېيىن، ئۇ كىشى ماڭا: "ئەركىن، ئەگەر ياخشىراق خىزمەت تاپالىساڭ، بۇ شىركەتتىن ھەر قانداق ۋاقىتتا چىقىپ كەتسەڭ بولىۋېرىدۇ. ھەرگىز بىزنىڭ كۆڭلىمىزنى ئاياش ئويىدا بولما. مەنمۇ ئەينى ۋاقىتتا ساڭا ئوخشاش يوللارنى بېشىمدىن كەچۈرگەن. فىزىكىدا دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئېلىپ بولغاندا، مەن ھېچيەردىن خىزمەت تاپالمىدىم. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۆزۈمنىڭ دوكتورلۇق ئۇنۋانى بارلىقىنى ھېچكىمگە دېمەي، مۇشۇ شىركەتكە قارا ئىشچى ئورنىدا كىردىم. **5** يىلدەك ئىشلىگەندىن كېيىن، ئاندىن ئۆزۈمنى ئاشكارىلىدىم. مانا ئەمدى ئۆز ئىقتىدارىمنى ھەقىقىي جارىي قىلدۇرالايدىغان بولدۇم. شۇڭا سەن بۈگۈن بىر ياخشىراق خىزمەت تاپساڭ، ئەتىلا چىقىپ كەتسەڭمۇ، مەن ھەرگىز خاپا بولمايمەن".
بۇ يول بىلەن يېتەرلىك پۇل يىغىش ئىمكانىيىتى بولمىغاچقا، مەن ئاخىرى مېنى قوبۇل قىلغان مەكتەپلەرنىڭ بىرى بولغان كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئېلېكتر ۋە كومپيۇتېر ئىنژېنېرلىقى

فاكۇلتېتىنىڭ مۇدىرىغا تېلېفون قىلدىم. ئۇ كىشىگە ئۆزۈمنىڭ ئوقۇتقۇچىلىقتا ئىنتايىن ياخشى ئىكەنلىكىمنى، شۇ سەۋەبتىن كالىفورنىيە شتات ئۇنىۋېرسىتېتىدا بىر ئىلغار ئوقۇتقۇچى دېگەن مۇكاپاتقا ئېرىشكەنلىكىمنى ئېيتىپ، مېنىڭ ئوقۇش پۇلۇمنى كۆتۈرۈۋەتمىگەن تەقدىردىمۇ، ماڭا ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتى بېرىشنى تەلەپ قىلدىم. ئۇ كىشى مېنىڭ بۇرۇنقى مەكتىپىمدىن يۇقىرىقى ئەھۋالنى تەكشۈرۈپ باققاندىن كېيىن، ماڭا **25**٪ خىزمەت بەردى. بۇ ھەپتىسىگە **10** سائەت ئىشلەيدىغان خىزمەت بولۇپ، ئامېرىكىدا پۈتۈن كۈنلۈك ئوقۇغۇچىلار ھەپتىسىگە **50**٪ (يەنى **20** سائەت) ئىشلەشكە يول قويۇلىدۇ. ئامانگۈل بىلەن ئىككىمىز قانداق قىلىش توغرىسىدا بىر ھەپتە مەسلىھەتلەشتۇق. قايتا-قايتا پۇل ساندۇق. نەچچە كېچىنى ئۇخلىماي ئۆتكۈزدۇق. ماڭا ئۇ خىزمەتتىن كېلىدىغان مائاش **500** دوللار ئەتراپىدا بولۇپ، ئۇ مەكتەپنىڭ بىر يىللىق ئوقۇش پۇلى **13000** دوللار ئىدى. ئاخىرى ئۇ مەكتەپكە بېرىشنى قارار قىلىپ، يۈك-تاقلىرىمىزنى ھەر بىرىنى **700** دوللاردىن سېتىۋالغان **2** كىچىك ماشىنىغا قاچىلاپ، **500** كىلومېتىر يول يۈرۈپ، شىمالىي كالىفورنىيەگە كۆچۈپ كەتتۇق. ئۇ مەكتەپكە بارغاندىن كېيىن، ئۇلار مېنىڭ خىزمىتىمنى **50**٪ گە كۆتۈرۈپ بەردى. قالغان كەم يەرلىرىنى تولدۇرۇش ئۈچۈن، ئامانگۈل ھەر خىل جاپالىق خىزمەتلەرنى تېپىپ ئىشلىدى. ئۇ مەكتەپتە بىر يىل **3** مەۋسۇم بولۇپ، مەن **1**-يىلى ئۆگىنىش ۋە ئوقۇتقۇچىلىق جەھەتتە خېلى كۆزگە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرگە ئېرىشكەن بولغاچقا، **2**-يىلى فاكۇلتېتتىن مېنىڭ **3** مەۋسۇملۇق ئوقۇش پۇلۇمنىڭ ھەممىسىنى كۆتۈرۈۋەتتى. شۇ چاغدا بىر مەۋسۇملۇق ئوقۇش مۇكاپات پۇلىغىمۇ ئېرىشەلمىگەن جۇڭگولۇق خەنزۇ ئوقۇغۇچىلار بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى فاكۇلتېت مۇدىرىنىڭ قېشىغا مېنىڭ ئۈستۈمدىن ئەرز قىلىپ بېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، مېنىڭ دوكتورلۇق ئوقۇشۇمدا ئائىلەمنىڭ قوشقان تۆھپىسى ئىنتايىن كۆپ بولۇپ، مەن ئالغان دوكتورلۇق ئۇنۋانىنىڭ بىر قىسمى ئامانگۈلگە تەۋەدۇر.

بۇ جەھەتتە ھېكايىلىرىم ئىنتايىن كۆپ بولۇپ، ھازىرچە مۇشۇ يەردە توختىتاي. مەن ئۆزۈم ئىشلەپ باققان ھەر بىر ئورۇندا، يۇقىرىدا تىزغان شەخسىي خاراكتېرىم بىلەن ناھايىتى يۇقىرى باھاغا ئېرىشىپ كەلدىم. مەسىلەن، ماڭا بېرىلگەن بىر قىسىم باھالار مۇنداق: -- مەن ھازىرغىچە ئۇچرىتىپ باققان ئەڭ ياخشى ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىرى.
-- مەن ھازىرغىچە ئۇچرىتىپ باققان ئەڭ ئەقىللىق ئىلىم-پەنچى (**"Scientist"**) نىڭ بىرسى.
-- مەن ھازىرغىچە ئۇچرىتىپ باققان ئەڭ ئالىيجاناب، ئەڭ ئىقتىدارلىق ئىنژېنىرنىڭ بىرسى.
-- ئىلمىي تەتقىقاتتا، ئىشلارنى داۋاملىق ئۆز نورمىسىدىن ئارتۇق قىلىدۇ.
-- ھەممە خىزمەتنى تەلەپتىن كۆپ يۇقىرى ئورۇنلايدۇ.
-- مەن ھازىرغىچە ئۇچرىتىپ باققان ئەڭ ياخشى پروفېسسورنىڭ بىرسى.
-- ئەگەر پروفېسسورلارنىڭ ھەممىسى ئەركىندەك بولسا، مەن ھازىرقىدىن يۇقىرى ئوقۇش پۇلى تۆلەشكە رازىمەن.

مەن دوكتورلۇق ئۇنۋانىنى ئېلىپ، بىر يېرىم يىل ئامېرىكىنىڭ ساندىئا دۆلەتلىك تەجرىبىخانىسىدا دوكتور ئاشتى (**Post doctor**) بىلەن شۇغۇللاندىم. شۇ جەرياندا **Chwi laser** دېگەن بىر شىركەتنىڭ **Alex** دېگەن مۇئاۋىن رەئىسى بىلەن شىرىك ئىشلىگەن بولۇپ، **Post doctor** تاماملانغاندا، ئۇ مېنى ئۆز شىركىتىگە خىزمەتكە ئالدى. بۇ كىشىنىڭ ئاتا-ئانىسى رۇسىيەدىن كەلگەن يەھۇدىيلاردىن بولۇپ، **Alex** نېۋيوركتا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، مىت ئۇنىۋېرسىتېتىدا باكلاۋۇر، كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ بەركەلەي شۆبىسىدە دوكتورلۇق ئوقۇغان كىشى ئىدى. تۇغما ئەقىللىق بولۇپ، كەسپتە ئىنتايىن قابىلىيەتلىك ئىدى. لېكىن كىچىكىدىن تارتىپ ئائىلىسىدە خارلىق ئىچىدە چوڭ بولغان بولۇپ، كىشىلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتە بىر ئاز ناچار ئىدى. دەسلەپتە مېنى تۈزۈكرەك كۆزگە ئىلمىدى. ھە دېسىلا ماڭا قوپال مۇئامىلە قىلدى. لېكىن بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، بىز ناھايىتى ياخشى چىقىشىپ كەتتۇق. بىر نەرسە ياساپ چىقىرىشتا، ئۇ كىشى بىر تېخنىكىنىڭ ئىشلەيدىغان-ئىشلىمەيدىغانلىقىنى ئالدىنئالا مۆلچەرلەشكە ئىنتايىن قادىر ئىدى. مەن بولسام، ئۇنى لاھىيىلەپ، ئۇنىڭغا كېتىدىغان زاپچاسلارنى تېپىپ ئېلىپ، ئۇنى تەجرىبىخانىدا ياساپ چىقىشقا قادىر ئىدىم. كېيىنچە ئىككىمىز بىرلەشسەك، بۇ دۇنيادا بىز قىلالمايدىغان ئىش يوقتەك تۇيۇلىدىغان بولدى. مەن بىلەن ئارىلىشىش جەرياندا ئۇيغۇرلارنى، مېنىڭ بالىلىق ھاياتىمنى، ھەمدە مېنىڭ ئۇيغۇر مىللىتىگە بولغان چەكسىز سۆيگۈ ھېسسىياتىمنى تولۇق بىلىپ كەتتى. ئۇ تېخى كەلگۈسىدە ۋاقتىمىز چىققاندا، ئىككىمىز بىرلىشىپ مېنىڭ ھاياتىمنى ئىنگلىزچە يېزىپ، كىتاب قىلىپ چىقىرىشنى تەكلىپ قىلدى. مەن پاراڭلار ئارىسىدا ئۇنىڭغا، "قارا، مەن كىچىكىمدە قوسۇغۇم تويغىچە تاماق يېيەلمەي، ئېرىق-ئۆستەڭنىڭ پاسكىنا سۇلىرىنى ئىچىپ چوڭ بولغان بولساممۇ، ھازىر سەندەك بىر ئەقىللىق يەھۇدىيدىن قېلىشمايمەن. ئەگەر مەن سەن ئۆسكەن شەرت-شارائىتتا ئۆسۈپ يېتىلگەن بولسام، سەندىن جىق ئەقىللىق بولاتتىم" دېسەم، ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ بېشىنى لىڭشىتاتتى. مەن ھەقىقەتەنمۇ ئېرىق-ئۆستەڭنىڭ سۈيىنى ئىچىپ چوڭ بولغان ئىدىم. بىزنىڭ ئىدارىنىڭ ئالدىدا بىر كىچىك ئېرىق بار بولۇپ، بىز سۇنى شۇ يەردىن ئەكىرىپ ئىچەتتۇق. بۇ ئېرىقنىڭ بەشى تارىم دەرياسى بولۇپ، بىزنىڭ ئىدارىنىڭ ئالدىغا كەلگىچە قانچىلىك جايلاردا بۇ سۇنى ئات-ئۇلاغلار ئىچىدىغانلىقى، قانچىلىك يەرلەردە كىچىك بالىلار ئۇنىڭ بېشىدىكى ئۆستەڭگە سۇغا چۈشىدىغانلىقى مەلۇم ئەمەس. مەن يېزىدا قايتا تەربىيە ئېلىۋاتقان مەزگىلدىمۇ، قىش كۈنلىرى بىر توڭلاپ قالغان ھور نېنىنى ئېلىپ، ئۆستەڭ بويىغا بىر چاشكا ئېلىپ بېرىپ، سۇنى شۇ ئۆستەڭدىن ئېلىپ، توڭلاپ قالغان ھور نېنىنى غاجىلاپ يەۋاتقاندا، ئۆستەڭنىڭ بېشىدا سۇغا كېچىپ تۇرۇپ سۇ ئىچىۋاتقان ماللارنى كۆرۈپ تۇراتتىم. يېزىدىكى تۇغقانلارنىڭ قېشىغا بارغاندا، ئېرىق بويلىرىغا ياساپ قويغان كىچىك كۆلچەكنىڭ سۈيىنى قول بىلەن ئىچكەندە، بەزىدە قولىمىزغا قۇمچاق (پاقىنىڭ بالىسى) چىقىپ قالاتتى. بىز قۇمچاقنى پۈۋلەپ چۈشۈرۈۋېتىپ، قولىمىزدىكى سۇنى ئىچەتتۇق. مەن تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرەي دېگەندە ئاندىن ئاقسۇ شەھىرىدە قۇدۇق پەيدا بولغانىدى. كېيىنچە

Alex مەندىن ناھايىتى تەسىرلىنىدىغان بولۇپ كەتتى. ئىككى يىلنىڭ ئىچىدە مائاشىمنى ٪ **50**ئۆستۈرۈپ بەردى. بىر كۈنى ئۇ مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ، "ئەركىن، مەندە سەندەك كىشىلىك پرىنسىپى دېگەن بىر نەرسە يوق ئىكەن. مەن ساڭا ۋە ئۇيغۇرلارغا ھۆرمەت قىلىش يۈزىسىدىن، بۈگۈندىن باشلاپ چوشقا گۆشى يېيىشنى توختىتىمەن"، دېدى. بۇ كىشى دىنغا ئىشەنمىگەنچكە، بۇرۇن چوشقا گۆشىنىمۇ يەۋېرەتتى. بىزنىڭ دوستلۇقىمىز شۇنىڭدىن باشلاپ ئىزچىل داۋاملىشىپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ كىشى ھازىر فلورىدا شتاتىدا بولۇپ، ئۆزى بىر ئايرىم شىركەت قۇردى. ھەر قېتىم كالىفورنىيەگە كەلسە، چوقۇم بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ قونۇپ، مەن بىلەن پاراڭلىشىپ كېتىدۇ.

2000-يىلىنىڭ ئاخىرلىرى **Alex** نى مەن تونۇشتۇرۇپ، بىزنىڭ **Wawesplitter** دېگەن شىركەتكە ئالدۇردۇم. ئۇزۇن ئۆتمەي ئىككىلىمىز شىركەتنىڭ ئىنژىنىرلىق بۆلۈمىدىكى باشقا-باشقا گۇرۇپپىلارغا باشلىق بولدۇق. ئۇ ئۆز خىزمىتىدىن باشقا، مەن قىلىۋاتقان پروجەكتنىڭ بىر قىسىم مېخانىكلىرىنى لايىھىلەشكە ياردەملىشىدىغان بولدى. ئۇ مەن ئۈچۈن ئاجايىپ جان كۆيدۈرۈپ ئىشلەپ بەردى. بىر جىددىي ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش ئۈچۈن، **2-3** ھەپتە ھەر كۈنى **12** سائەتتىن ئارتۇق ئىشلىدى. لېكىن، بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ئامېرىكىنىڭ نۇرلۇق تالا خەۋەرلىشىش ساھەسىدىكى ئىقتىسادىدا زور چېكىنىش يۈز بەردى. **Alex** بىزنىڭ شىركەتتە پەقەت **9** ئاي ئىشلىگەندىن كېيىن، شىركەتتە بىر چوڭ خىزمەتتىن بوشىتىش بولۇپ، شۇ قېتىم ئۇنىمۇ ئىشتىن بوشىتىۋەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ گېرمانىيەنىڭ **Lambda-Fizik** دېگەن چوڭ لازېر شىركىتىنىڭ فلورىدادىكى تەتقىقات مەركىزىدىن ئىش تېپىپ، شۇ يەرگە كۆچۈپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۇ شىركەتتىكى باشلىقى بىر ئۆزىدىن **15** ياش كىچىك گېرمانلىق بولۇپ، ئۇ گېرمانلىق **Alex** نى تازا بوزەك قىلىپتۇ. بىر كۈنى مەن **Alex** بىلەن تېلېفوندا سۆزلەششەم، ئۇ ماڭا: "ئەركىن، ئەينى ۋاقىتتا مەن ساڭا قانداق مۇئامىلە قىلغان بولسام، مېنىڭ باشلىقىم ھازىر ماڭا شۇنداق مۇئامىلە قىلىۋاتىدۇ. بۇنىڭغا ھەر كۈنى ئازابلىنىۋاتىمەن. لېكىن، ھەر قېتىم مەن ئۇنىڭ ئەسكى مۇئامىلىسىگە ئۇچراپ، كۆڭلۈم يېرىم بولغاندا، مەن سېنى ئويلايمەن. شۇنىڭ بىلەن ماڭا باشقىدىن كۈچ-قۇۋۋەت كىرىدۇ. ئەركىن قىلالىغاننى مەنمۇ قىلالايمەن"، دەپ ئۆزۈمگە ئىلھام بېرىۋاتىمەن. ھازىر سەن مېنىڭ ئۆگىنىش ئۈلگەم بولۇپ قالدىڭ. باشقىلار بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتىلا ئەمەس، يەنە باشقا نۇرغۇن ئىشلاردا مەن سېنى ئۈلگە قىلىپ تىرىشىۋاتىمەن. بۇ مېنىڭ چىن كۆڭلۈمدىن چىققان گەپ"، دېدى.

ئامېرىكىدا ھەر قېتىم بىر يېڭى خىزمەتكە كىرىشتە، سىز ئالدى بىلەن ئۇ شىركەتكە ئىلتىماس قىلىسىز. ئۇ شىركەت سىزنى بىر ئاز مۇۋاپىق كۆرسە، ئالدى بىلەن سىزنى شىركەتكە چاقىرتىپ، دوكتورلۇق ئۇنۋانى بار كاندىداتلار بىلەن شىركەتنىڭ ھەممە باشلىقلىرى بىر-بىرلەپ كۆرۈشۈپ چىقىدۇ. بەزىدە سىزدىن ئىمتىھان ئالىدۇ. بەزىدە سىزنى بىر گۇرۇپپا ئادەمنىڭ ئالدىدا ئۆزىڭىزنىڭ بۇرۇن قىلغان ئىشلىرىڭىز توغرىسىدا دوكلات بېرىشكە

ئورۇنلاشتۇرىدۇ. بۇ تۈگىگەندىن كېيىن، ئەگەر سىز ئۇلارغا يارىسىڭىز، ئۇلار سىزدىن **4** گۇۋاھچى ئادەم (ئىنگلىزچە **"Professional References"** دەپ ئاتىلىدۇ) نىڭ تىزىمىنى ئېلىپ، ئۇلار بىلەن تېلېفوندا بىر-بىرلەپ كۆرۈشۈپ، سىز توغرىلىق تېخىمۇ كەڭ دائىرىدە ئەھۋال ئىگىلەيدۇ. ھەمدە سىزنىڭ ئۇلارغا ئېيتقانلىرىڭىزنىڭ راست-يالغانلىقىنى ئېنىقلايدۇ. ھازىر مېنىڭ تىزىمىمدا مەن بىلەن بۇرۇن بىرگە ئىشلەپ باققان پروفېسسور، ئىنژېنىر ۋە شىركەتلەرنىڭ چوڭ باشلىقلىرىدىن، ماڭا گۇۋاھچى بولۇپ بېرىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈرگەنلەردىن **20** گە يېقىن ئادەم بار. ئۆتكەن يىل جىپل گە خىزمەتكە كىرگەندە، تۆۋەندىكى **4** ئادەم گۇۋاھچى بولۇپ بەردى:

1)) مېنىڭ دوكتورلۇق ئۇستازىم، كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتى ئېلېكتىر ۋە كومپيۇتېر ئىنژېنېرلىقى فاكۇلتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى. ئۆزى ئافرىقىلىق ئاق تەنلىك بولۇپ، يېشى مەن بىلەن تەڭ، باللىرى مېنىڭكىدىن كىچىك. ئەمما، ئۇ كىشى ئۆزلۈكىدىن ئوقۇغان بولغاچقا، مەندىن **10** يىل بۇرۇن گەئورگىيا تېخنىكىلىق ئىنستىتۇتىدا دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئېلىپ، پروفېسسور بولغان. مەن ئېلىپ بارغان تەتقىقاتىمنىڭ پەقەت يېرىمى بىلەن دوكتورلۇق دىسسېرتاتسىيەسى يېزىپ، **1995**-يىلى **15** دىن ئارتۇق دوكتورلۇقنى ئالغانلار بىلەن رىقابەتلىشىپ، فاكۇلتېتنىڭ "ئەڭ ئالىي دوكتورلۇق دىسسېرتاتسىيەسى" دېگەن مۇكاپاتىغا ئېرىشىپ، بۇ كىشىگە چوڭ شان-شەرەپ كەلتۈرگەن ئىدىم.

2)) مەن يۇقىرىدا چۈشەندۈرۈپ ئۆتۈپ كەتكەن **Alex..**

3)) مېنىڭ ساندىئا دۆلەت تەجرىبىخانىسىدىكى پوستدوكتورلۇق ئۇستازىم، ھازىر گە جېئورجىيا تېخنىكا ئىنستىتۇتى **(Georgia institute of technology)** فىزىكا فاكۇلتېتىنىڭ مۇدىرى. ئۇ كىشى دوكتورلۇقنى ستانفوردتىن ئالغان بولۇپ، دەرىجىدىن تاشقىرى قىسقا ئوپتىكىلىق پۇلسنى ئۆلچەش جەھەتتە بىر يېڭى ئۇسۇلنى كەشپ قىلىپ، پۈتۈن دۇنياغا تونۇلغان. ئامېرىكىدا ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك تەتقىقاتلارنى ئېلىپ بارىدىغان بىر قانچە قاتلام ئورۇنلار بار. دۆلەت تەجرىبىخانىسى شۇلارنىڭ بىرى. **1995**-يىلى مەن دوكتورلۇقنى تۈگەتكەندىن كېيىن، مېنى ساندىئا دۆلەت تەجرىبىخانىسى پوستدوكتورلۇققا قوبۇل قىلدى. لېكىن، مەن ئۇ چاغدا جۇڭگو گىراجدانى بولغاچقا، مېنىڭ بۇ تەجرىبىخانىنىڭ ئىچىگە كىرىپ ئىشلىشىمگە يول قويۇلمىدى (جۇڭگو گىراجدانلىرى بۇ تەجرىبىخانىدىن چەكلەنگەن ئىكەن). شۇنىڭ بىلەن، ئۇلار مېنىڭ مائاشىمنى كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتى ئارقىلىق بەردى. مەن شۇ ئالىي مەكتەپتە تۇرۇپ ئۇلارنىڭ تەتقىقاتىنى قىلدىم. مەن شۇ چاغدا لايىھىلىگەن ۋە **CVI** لازېر شىركىتىگە كىرگەندىن كېيىن ياساپ چىققان بىر لازېر سىستېمىسى ھازىر ئاسماننىڭ يۇقىرى قاتلىمىدىكى ئوزۇن قەۋىتىنى يەر يۈزىدە تۇرۇپ كۆزىتىدىغان لىدار ئۈسكىنىسىگە ئىشلىتىۋاتىدۇ.

4)) مەن **Wawesplitter** دېگەن شىركەتتە ئىشلىگەندىكى شىركەتنىڭ باش تېخنىكا ئوفىسورى **(Chto)**، ھازىر ئىنتىل شىركىتى (يەنى كومپيۇتېرنىڭ چىپۇ سىنى ئىشلەپ چىقىرىدىغان شىركەت) نىڭ فوتونىك گۇرۇپپىسىنىڭ باش دىرېكتورى. ئۇ كىشى دوكتورلۇقنى

مت دىن ئېلىپ، بۇرۇن ئامېرىكىدا ئەڭ دەسلەپ قۇرۇلغان، تېلېفوننى ئىجاد قىلغان بېل تەجرىبىخانىسىنىڭ بىر ئالىمى بولۇپ ئىشلىگەن. ھەمدە نۇرلۇق تالانىڭ دەسلەپتە تەرەققىي قىلدۇرۇلۇشىغا خېلى چوڭ تۆھپە قوشقان ئىكەن. مەن ئۇ كىشى بىلەن **3** يىلدىن ئارتۇق بىرگە ئىشلىدىم.

مەن يېقىندا **JPL** نىڭ بىر **3** كۈنلۈك ئىنژېنېرلار كۇرسىغا قاتناشتىم. ئوقۇتقۇچى **1**-سائەتلىك دەرسنىڭ بېشىدىلا، سىنىپتىكى **25** ئەتراپىدىكى ئىنژېنىر-مۇتەخەسسىسلەردىن ئۆزلىرىنىڭ قايسى ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلىكىنى سىنىپتىكىلەرگە ئېيتىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلدى. قارىسام بۇ سىنىپتا چەت ئەلدىن كەلگەنلەردىن پەقەت مەنلا ئىكەنمەن. مەن ئوقۇغان ئوتتۇرا مەكتەپ بۇ يەر شارىنىڭ قەيەرىدە ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن ماڭا باشقىلاردىن **5-4** جۈملە سۆزنى ئارتۇق قىلىشقا توغرا كەلدى. لېكىن، مەن ئىنتايىن ھاياجانلىنىپ تۇرۇپ سۆزلىدىم. مەن **CVI** لازېر شىركىتىدە ئىشلەۋاتقاندا، بىر قېتىم گېزىتكە ئېلان چىقىرىپ، ئىلتىماس قىلغۇچى **80** كىشىنىڭ ئىچىدىن **3** نى تاللاپ بىزنىڭ شىركەتكە خىزمەتكە ئالدىم. ئۇلارنىڭ قىلىدىغان ئىشى يۇقىرى دەرىجىلىك بوشلۇق چەمبەرىدە لازېر زاپچاسلىرىنى ئىشلەپ چىقىرىش ئىدى. بۇنى ئىشلەيدىغان ماشىنىنى باشقۇرۇش ئىنتايىن قىيىن بولۇپ، **2** قول بىلەن كۆزنى تەڭ ئىشقا سالمىسا، يۈكسەك دەرىجىدە زېھنىنى مەركەزلەشتۈرمىسە بولمايتتى. ئەگەر بىرەر خاتالىق بولۇپ قالسا، **10** مىڭ دوللارغىچە بولغان زاپچاس بۇزۇلۇپ كېتەتتى. ئۇلارغا سائىتىگە **17** دوللار ئەتراپىدا مائاش بېرىلەتتى. ھەممىسى ئالىي مەكتەپتە باكلاۋۇر ئۇنۋانى ئالغانلار بولۇپ، ئىككىسى ھىندىستانلىق، قالغان بىرسى ۋيېتناملىق ئىدى. مەن ئۆزۈمنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئۇلارغا **2** ھەپتە بۇ ماشىنىنى باشقۇرۇشنى ئۆگەتكەن بولساممۇ، ئۇلاردىن ئىككىسى زادىلا ئۆگىنەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن **2** ھەپتىدىن كېيىن ئۇ ئىككىسىنى ئىشتىن بوشىتىشقا مەجبۇري بولدۇم. ئەتىسى ئىشتىن بوشىتىدىغان كېچىسى ئاساسەن ئۇخلىمىدىم. بۇرۇنقى سەرگۈزەشتىلىرىم كۆز ئالدىمغا كېلىپ، ئۇلارغا ئىچىم ئاغرىپ، ئىنتايىن ئازابلاندىم. ئۇلارنىڭمۇ ئائىلىسى، بالىلىرى بار ئەمەسمۇ؟ ئۇلارمۇ جان باقمىسا بولمايدۇ ئەمەسمۇ؟ ئۇلارنى ئىشخانامغا بىردىن-بىردىن چاقىرىپ كېلىپ، ئۇلارنىڭ ئىشتىن چىقىرىلغانلىقىنى ئېيتىش، مېنىڭ ئۆمرۈمدىكى ئەڭ مۈشكۈل ئىشلارنىڭ يەنە بىرى بولدى.

دۇنيادىكى مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتى، ئۆرپ-ئادىتى، ئەنئەنىسى، قىلىق-مىجەزلىرى قاتارلىقلار بىر-بىرىنىڭكىگە ئوخشاپ كەتمەيدۇ. لېكىن، ئەگەر بىر ئادەمدە مەن يۇقىرىدا تىزغان كىشىلىك خاراكتېر بولسا، ھەمدە ھەممە جايدا، ھەممە ۋاقىتتا ئۆزىگە تەلەپنى يۇقىرى قويسا، ئۇ ئادەم بۇ دۇنيادىكى ھەر قانداق مىللەتنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشەلەيدۇ. ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ باشقا مىللەتلەر ئالدىدىكى ۋە خەلقئارادىكى ئوبرازى ھەر بىر ئۇيغۇرنىڭ جەمئىيەتتىكى ئىپادىسى، جەمئىيەتكە قوشقان تۆھپىسى ئارقىلىق بەلگىلىنىدۇ. ئەگەر سىز خۇسۇسى ئەخلاق-پەزىلەت ۋە خىزمەت ئىقتىدارى جەھەتتە باشقىلار بىلەن ھېچ بولمىغاندا تەڭلىشەلمىسىڭىز، بۇ دۇنيادىكى ھەر قانداق مىللەتنىڭ ئارىسىغا بېرىڭ، سىز يەنىلا خارلىنىسىز. نەزەرگە ئېلىنمايسىز. ئۇيغۇر

مىللىتىنىڭ ناخشا-ئۇسسۇل-چاقچاقلىرى بىز ئۇيغۇرلار ئۈچۈن ئەڭ قىممەتلىك بولغان، بۇ دۇنيادىكى ئەڭ ئىلغار مەدىنىيەتلەرنىڭ بىرى. بىز ئۇنى پۈتۈن كۈچىمىز بىلەن قوغدىشىمىز، ئۇنى تەرەققىي قىلدۇرىشىمىز كېرەك. لېكىن، بىزنىڭ يېقىنقى زاماندىن بۇيانقى ئەھۋالىمىز ئىسپاتلاپ تۇرغىنىدەك، بىز ئۆزىمىزنىڭ ناخشا-ئۇسۇل-چاقچاقلىرى ئارقىلىق ئۇيغۇرلارنىڭ باشقا مىللەت ئالدىدىكى ۋە دۇنيادىكى ياخشى ئوبرازىنى تىكلىيەلمەيمىز. بۇ دۇنيا ئۇنداق ماڭمايدۇ. مەن هازىرغىچە بىر يەھۇدىينىڭ ناخشا ئېيتقىنىنى ياكى ئۇسسۇل ئوينىغىنىنى كۆرۈپ باقمىدىم. رېئاللىقتىمۇ، كىنودىمۇ كۆرۈپ باقمىدىم. يەھۇدىيلار، گېرمانلىقلار، ۋە ياپونلۇقلار ئانچە كۆلمەيدۇ. چاقچاقنىمۇ ئانچە بىلمەيدۇ. لېكىن، مەلۇم مەنادىن ئېلىپ ئېيتقاندا ئۇلار هازىر دۇنيانى سوراۋاتىدۇ. دۇنيادىكى مىللەتلەر پۇرسەت ئالدىدا باراۋەر ئەمەس. ئۇيغۇرلار ئۈچۈن بۇ تېخىمۇ شۇنداق. بۇ جەھەتتە بىز كۆنلەپ، يىللاپ شىكايەت قىلساقمۇ بىز يوللۇق بولۇشىمىز مۇمكىن. لېكىن، ئۇنىڭ پايدىسى نېمە؟ ئۇنىڭ هازىرقى ئەھۋالنى ئۆزگەرتىشكە پايدىسى بارمۇ؟ ئەگەر پايدىسى بولمىسا، بىز ئۆزىمىزدىن سوراپ باقمىساق بولمايدۇ: مەن ئۆزۈمنى كەمسىتىدىغان باشقا مىللەتتىن بولغان خىزمەتدىشىم بىلەن ئوخشاش دەرىجىدە تىرىشىۋاتىمەنمۇ؟ مەن ھە دېسىلا ئۇ يەر بۇ يەرلەردە ئولتۇرۇش ئويناپ يۈرگەندە، باشقا مىللەتتىن بولغان خىزمەتداشلىرىم نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟ ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆز ئوبرازىنى ئۆزگە لايىق تەرىقىدە تىكلىشىنىڭ بىردىن-بىر يولى، ھەر خىل سۆيەت ۋە ئىقتىدار جەھەتتە هېچ بولمىغاندا باشقىلار بىلەن تەڭلىشىش، ئەڭ ياخشىسى باشقىلارنى بېسىپ چۈشۈش.

بىزگە هازىرچە ئۇنىڭدىن باشقا يول يوق.

5-بۆلۈم

12-سوئال: چەت ئەل ياشلىرىنىڭ ئۆزلۈكسىز ئۆگىنىش-ئىزدىنىش روھى ھەققىدە سۆزلەپ بەرسىڭىز؟

جاۋاب: چەتئەل ياشلىرىنىڭ ۋزلىكسىز ئۆگىنىش-ئىزدىنىش رۇھى توغرىسىدا سۆز ئېچىشتىن بۇرۇن، مەن ئالدى بىلەن ئامېرىكىنىڭ ئالىي دەرىجىلىك مائارىپ سىستېمىسى، ھەمدە ئوقۇش بىلەن كەلگۈسىدىكى خىزمەت، كىرىمنىڭ مۇناسىۋىتى توغرىسىدا قىسقىچە توختىلىپ ئۆتەي. مەن ئامېرىكىغا كەلگەن **16** يىلدىن بۇيان پەقەت كالىفورنىيەدىلا تۇرغان بولغاچقا، يۇقىرىقى ئىشلاردا كالىفورنىيەنىڭ ئەھۋالىنى سەل ياخشىراق بىلىمەن. شۇڭا مەن كالىفورنىيەنى مىسالغا ئېلىشنى لايىق كۆردۈم.

ئامېرىكىنىڭ نوپۇسى **300** مىليون ئەتراپىدا بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە كالىفورنىيەنىڭ نوپۇس سانى ئۇنىڭ **10** دىن بىر قىسمىغا، يەنى **35** مىليونغا توغرا كېلىدۇ. لېكىن، كالىفورنىيەنىڭ يىللىق ئىقتىسادىي كىرىمى ئامېرىكىنىڭ دۆلەت يىللىق ئىقتىسادىي كىرىمىنىڭ **5** تىن بىر قىسمىنى تەشكىل قىلىدۇ. ئامېرىكىدا **50** شتات بولغىنى بىلەن، پەقەت كالىفورنىيەلا ئامېرىكا ئىقتىسادىي كىرىمىڭ **20** پەرسەنتتىن كۆپىنى يارىتىدۇ. يەنى، كالىفورنىيە ئامېرىكا بويىچە ئالىي مائارىپ ۋە يۇقىرى تېخنىكىلىق سانائەت قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىدە مەملىكەت بويىچە ئەڭ ئالدىدا تۇرىدۇ.

كالىفورنىيەدىكى ئالىي مەكتەپلەرنى جەمئى **4** تۈرگە ئايرىش مۇمكىن:

1) كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتى. بۇ مەكتەپنىڭ جەمئىي **10** شۆبىسى بار بولۇپ، ھەر بىرسىدە **20** مىڭ ئەتراپىدا ئوقۇغۇچى بار. بۇ مەكتەپلەرگە ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ ياخشى ئوقۇغان **12.5** پىرسەنت ئادەمنى ئالىدۇ. باكلاۋر ، ماگىستىرلىق ۋە دوكتۇرلۇق ئۇنۋانلىرىنىڭ ھەممىسىنى بېرەلەيدۇ. ئۇلار تەتقىقات بىلەن ئالىي دەرىجىلىك تېخنىكىلىق خادىملارنى يېتىشتۈرۈشنى ئۆزىنىڭ ئوخشاش نىشانىسى قىلغان مەكتەپلەردۇر.

2) كالىفورنىيە شتات ئۇنىۋېرسىتېتى. ئۇنىڭ جەمئىي **22** شۆبىسى بار بولۇپ، ھەر بىرىنىڭ ئوقۇغۇچى سانى **30** مىڭ ئەتراپىدا. ئەڭ ياخشى ئوقۇغان ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ **33** پىرسەنتى بۇ مەكتەپلەرگە كىرەلەيدۇ. باكلاۋر ۋە ماگىستىرلىق ئۇنۋانلىرىنى بېرەلەيدۇ. ئۇلار ئوقۇتۇشنى ئاساس قىلغان بولۇپ، كالىفورنىيەنىڭ ئاساسلىق ئوتتۇرا ۋە يۇقۇرى دەرىجىلىك تېخنىكىلىق خادىملىرىنى يېتىشتۈرىدۇ.

3) جەمئىيەت ئىنستىتۇتلىرى (ئىنگلىزچە **"Community College"** دەپ ئاتىلىدۇ). ئۇنىڭ جەمئىي **106** شۆبىسى بار بولۇپ، ئۇنىڭدا ئوقۇيالىغىدەك ئىقتىدارى بار، تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەنلەرنىڭ ھەممىسى بۇ مەكتەپلەرگە كىرەلەيدۇ. ئوقۇش مۇددىتى **2** يىل

بولۇپ، **2** يىلدىن كېيىن ئىنگلىزچىدە **"Associate in Art"** ۋە **"Associate in Science"** دەپ ئاتىلىدىغان "كاندىدات باكلاۋىر " ئۇنۋانى بىلەن ئوقۇش پۈتتۈرسىمۇ بولىدۇ. ياكى بولمىسا، كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتى ياكى كالىفورنىيە شىتات ئۇنىۋېرسىتېتىغا يۆتكىلىپ، يەنە **2** يىل ئوقۇپ، باكلاۋىر ئۇنۋانى ئالسىمۇ بولىدۇ. ھەر بىر مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىنىڭ سانى **15** مىڭ ئەتراپىدا بولۇپ، ئوقۇش پۇلى يۇقىرىقى قالغان **2** تۈرگە قارىغاندا كۆپ ئەرزان. شۇڭا ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقى بار نۇرغۇن ئوقۇغۇچى دەسلەپكى **2** يىلنى مۇشۇ مەكتەپلەرنىڭ بىرىدە ئوقۇپ، ئاندىن **4** يىللىق ئالىي مەكتەپكە يۆتكىلىدۇ.

4) خۇسۇسىي ئالىي مەكتەپلەر. بۇ ئىقتىسادىي راسخودنى شتات ياكى دۆلەتتىن ئالمايدىغان مەكتەپلەر بولۇپ، كالىفورنىيە خۇسۇسىي ئالىي مەكتەپلىرى بىرلەشمىسى قارمىقىدا **77** ئالىي مەكتەپ بار ئىكەن. بۇ مەكتەپلەرنىڭ ئىچىدە دۇنياغا داڭلىق مەكتەپلەردىن **Stanford, Caltech** ۋە جەنۇبىي كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتى (ئىنگلىزچە **"University of Southern California"** دەپ ئاتىلىدۇ) قاتارلىقلار بار.

مەن يۇقۇرىدا تىزغان مەكتەپلەرنىڭ سانىنى قوشقاندا، ئۇ جەمئى **215** ئالىي مەكتەپ بولىدۇ. كالىفورنىيەدىكى ئالىي مەكتەپلەرنىڭ ئەمەلىي سانى بۇنىڭدىنمۇ يۇقىرى بولۇشى مۇمكىن. **35** مىليون نوپۇسى بار بىر شتاتتا **215** ئالىي مەكتەپنىڭ بارلىقى، كىشىنى ھەقىقەتەنمۇ ھەيران قالدۇرىدۇ. دۇنيادا بۇنىڭغا يېقىن كېلىدىغان باشقا بىر دۆلەت ياكى رايون بولماسلىقى مۇمكىن. بۇ پاكىت ھازىر نىمە ئۈچۈن كالىفورنىيەنىڭ دۇنيادىكى بارلىق دۆلەتلەر ۋە رايونلار ئىچىدىكى ئىقتىسادىي كىرىمى **5**-ئورۇندا تۇرىدىغان بىر رايون بولالىغانلىقىنى مەلۇم دەرىجىدە چۈشەندۈرۈپ بېرەلەيدۇ.

ئامېرىكىدا ئوقۇغان بىلەن ئوقىمىغانلارنىڭ مائاشى ئىنتايىن چوڭ پەرقلىنىدۇ. كالىفورنىيە ئامېرىكا بويىچە كىرىم ۋە تۇرمۇش سەۋىيىسى ئەڭ يۇقىرى بولغان شتات بولۇپ، بۇ شتاتتىكى كىشىلەرنىڭ مائاشىمۇ يۇقىرى، نەرسىلەرنىڭ، بولۇپمۇ ئۆينىڭ باھاسىمۇ ھەممىدىن يۇقىرى. مەسىلەن، يېقىنقى بىر دوكلاتقا ئاساسلانغاندا، لوس-ئانژېلىس ناھىيىسىدىكى ئۆينىڭ ئوتتۇرىچە باھاسى **450** مىڭ دوللار ئەتراپىدا ئىكەن. بۇ دېگەنلىك يېقىندا لوس -ئانژېلىس ناھىيىسىدە سېتىلغان ئۆيلەرنىڭ يېرىمىنىڭ باھاسى **450** مىڭ دوللاردىن تۆۋەن، قالغان يېرىمىنىڭ باھاسى **450** مىڭ دوللاردىن يۇقىرى دېگەنلىكتىن ئىبارەت. ئىجارىگە بېرىلىدىغان **2**ئېغىزلىق ياتاقنىڭ بىر ئايلىق ئىجارىسىمۇ **1800-1000** دوللار دائىرىسىدە. ئېلېكتىر، يۇمشاق دېتال، مېھانىكا، خىمىيە، ۋە بىئولوگىيە قاتارلىق ساھەدىكى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇمىغان تېخنىكلار ۋە ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغان ئىنژېنىرلارنىڭ يېڭى خىزمەتكە كىرگەن ۋاقتىدىكى ئوتتۇرىچە سائەتلىك مائاشىنى تەخمىنەن مۇنداق دەپ ئېيتىش مۇمكىن (بۇ بىر ئومۇملاشتۇرۇپ ئوتتۇرىغا قويغان مۆلچەر بولۇپ، ئايرىم شەخسلەرنىڭ مائاشى بۇنىڭدىن كۆپ پەرقلىق بولۇشى پۈتۈنلەي مۇمكىن(: ئالىي مەكتەپ پۈتتۈرمىگەن تېخنىكلار: **10** دوللار؛ باكلاۋىرلىق ئالغانلار: **20** دوللار؛ ماگىستېرلىق ئالغانلار: **25** دوللار؛ دوكتۇرلۇق ئالغانلار: **35** دوللار ۋە ئۇنىڭدىن يۇقىرى.

مەن ھازىر سىلەرگە بىر ئاددىي ھېساپ ئىشلەپ بېرەي. بۇ ھېساب مەن تۆۋەندە بايان قىلماقچى بولغان بىر قىسىم نەرسىلەرنى چۈشىنىش ئۈچۈن ئىنتايىن پايدىلىق.

سائەتىگە **10** دوللار ئالىدىغان، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇمىغان بىر ياش **10** يىلدا قانچىلىك پۇل تاپىدۇ؟ ھەر بىر يىلنىڭ ئىچىدە **52** ھەپتە بار بولۇپ، ئامېرىكىدا بىر ھەپتىدە **5** كۈن، بىر كۈن **8** سائەت ئىشلەيدىغان بولغاچقا، بىر ئادەم بىر ھەپتىدە **40** سائەت ئىشلەيدۇ. شۇڭا**10**

يىللىق كىرىم = **10** دوللار * **10** (يىل) * **52** (ھەپتە) * **40** (سائەت) = **208** مىڭ دوللار.

سائەتىگە **20** دوللار ئالىدىغان، باكلاۋىر ئۇنۋانى بار بىر ياش **10** يىلدا قانچىلىك پۇل تاپىدۇ؟

ئون يىللىق كىرىم = يۇقىرىقى پۇلنىڭ ئىككى ھەسسىسى = **416** مىڭ دوللار. لېكىن، بۇ ياش باكلاۋىر ئۇنۋانى ئېلىش ئۈچۈن **4** يىل ئىشلىيەلمەيدۇ، ھەمدە بىر يىللىق كىرىمى **4** يىللىق ئوقۇشى ئۈچۈن كېتىدۇ، دېسەك، بۇ ياشنىڭ دەسلەپكى **10** يىللىق كىرىمىمۇ **208** مىڭ دوللار بولىدۇ.

نورمال ئوقۇغان بىر ياش، **22** يېشىدا باكلاۋىر ئۇنۋانى ئېلىپ بولىدۇ. بۇنىڭغا يۇقىرىقى **5** يىلنى قوشساق، يۇقىرىقى **10** يىلدىن كېيىن بۇ ياشنىڭ يېشى **27** ياش بولىدۇ. بۇ چاغدا، باكلاۋىر ئۇنۋانى بار ياشنىڭ سائەتلىك مائاشى **30** دوللارغا، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇمىغان ياشنىڭ مائاشى **15** دوللارغا ئۆسكەن بولۇشى مۇمكىن (ئامېرىكىدا بۇ پۈتۈنلەي مۇمكىن. كالىفورنىيەنىڭ سىلىكون جىلغىسىدا دوكتۇرلۇق ئۇنۋانى بار ئىنژېنېرلارنىڭ ئىچىدە سائەتلىك مائاشى **50-60** دوللاردىن ئاشىدىغانلار كۆرمىڭ). ئەگەر بۇ ئىككى ياش **60** ياشقىچە ئىشلىسە (ئامېرىكىدا **65** ياشقىچە ئىشلەيدىغانلار ئىنتايىن كۆپ)، بۇ يېڭى مائاش بىلەن يەنە **33** يىل ئىشلىيەلەيدۇ. ئۇلار بۇ **33** يىلدا قانچىلىك پۇل تاپىدۇ؟ باكلاۋىر ئۇنۋانى بار كىشى **2** مىليون **59** مىڭ دوللار، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇمىغان كىشى **1** مىليون **30** مىڭ دوللار تاپىدۇ. بۇلاردىن باشقا، ئوقۇمىغان ئادەمنىڭ يېڭى نەرسىلەرنى ئۆگىنىش، كەسىپ جەھەتتە توختىماي ئىلگىرلەش ئىقتىدارىمۇ تۆۋەنرەك بولىدىغان بولغاچقا، مائاشى ئۆسۈپ مەلۇم بىر سەۋىيەگە يەتكەندىن كېيىن توختىشى مۇمكىن. ئوقۇغانلار ئۈچۈن بولسا، كەسىپتە ۋە ئىقتىسادىي كىرىمدە ئۆمۈر بويى توختىماي ئىلگىرلەش پۇرسىتى بولىدۇ.

ئوقۇغان بىلەن ئوقۇمىغاننىڭ پەرقى يالغۇز ئىقتىسادىي كىرىمدىلا ئەمەس. ئوقۇغانلارنىڭ قىلىدىغىنى كەسىپ ۋە تېخنىكا جەھەتتە بىر ئاز يۇقىرى دەرىجىلىك خىزمەت بولغاچقا، ئۇلارنىڭ جەمىيەتتىكى ئورنى، ئېرىشىدىغان ھۆرمىتىمۇ يۇقىرى بولىدۇ.

مەن بۇ ھېسابنى نېمە ئۈچۈن ئىشلىدىم؟ چۈنكى، بۇ ئامېرىكىدىكى كۆپ سانلىق ئاق تەنلىكلەر ئىشلەيدىغان ھېساپ. ئۇ يەھۇدىيلار، ياپونلۇقلار، گېرمانلار، ۋە ياۋروپادىكى تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەردىكى نۇرغۇن كىشىلەر ئۆيدە چوقۇم ئىشلەپ كۆرىدىغان ھېساب. ھەر قانداق بىر تەرەققىي تاپقان ئەلدىن كېلىپ چىققان كىشى بىلەن پاراڭلاشسىڭىز، سىز شۇنى چوڭقۇر

ھېس قىلىسىزكى، ئۇلار مەيلى بىر ئىگىلىك پىلانى توغرىسىدا سۆزلىسۇن، مەيلى تۇرمۇشتىكى بىرەر ئاددى ئىشلار توغرىسىدا سۆزلىسۇن، ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدە سانلىق مەلۇماتلار ئىنتايىن كۆپ. ئۇلار ھەممە ئىشلارنى ھېسابلاپ تۇرۇپ قىلىدۇ. تەبىئىي پەن، ئىنژېنېرلىق ۋە ئىقتىسادلا ئەمەس، ئىجتىمائىي پەن ۋە سىياسەتتىمۇ شۇنداق. بولۇپمۇ، مەن بىر قەدەر چوڭقۇرراق ئارىلىشىپ باققان ياپونلۇقلار ۋە يەھۇدىيلار ئەنە شۇنداق. بۇ تەرەققىي تاپقان ئەللەردىكى "ئىلمىي ئۇسۇل بىلەن ئىش قىلىش" دېگەن ئۇقۇمنى، "ھېسابلاپ تۇرۇپ ئىش قىلىش"، دەپ ئاددىيلاشتۇرۇپ چۈشەنسىڭىز، ھەرگىز خاتالاشمايسىز. يەھۇدىي ئاتا-ئانىلار يۇقىرىقى ھېسابنى بەك ياخشى بىلگەچكە، ئۆزلىرى قانچىلىك جاپا چېكىشىدىن، خارلىنىشىدىن قەتئىينەزەر، پۈتۈن كۈچى بىلەن بالىلىرىنى ئوقۇتىدۇ. مەكتەپنىڭ ئەڭ ياخشىسىدا ئوقۇتىدۇ. ئەڭ قىيىن كەسىپلەردە ئوقۇتىدۇ. شۇڭلاشقا، ئامېرىكىدا كىرىمى ئەڭ يۇقىرى بولغان دوختۇرلۇق (مېدىتسىنا) كەسپى، ئادۋوكاتلىق كەسپى، ئىقتىساد كەسپى، ئالتۇن-بۇيۇم، سەنئەت ۋە كىنو ئىشلەش قاتارلىق كەسىپلەردە يەھۇدىيلارنىڭ نىسبىتى ئۇلارنىڭ نوپۇس سانى بىلەن سېلىشتۇرغاندا ئىنتايىن يۇقىرى.

ئامېرىكىدىكى كۆپ سانلىق ياشلارنىڭ ئۆزلۈكسىز ئۆگىنىش-ئىزدىنىش روھىنىڭ كېلىپ چىقىشىدىكى ئەڭ مۇھىم ھەرىكەتلەندۈرگۈچى كۈچ نېمە؟ بۇ سوئالنىڭ جاۋابىنى يۇقىرىقى سانلىق مەلۇماتلاردىن كۆرۈۋېلىش تەس ئەمەس. يەنى، ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا، يۇقىرىراق ئىقتىسادىي كىرىم ۋە شۇ ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشىدىغان ياخشىراق تۇرمۇشتىن ئىبارەت. ئامېرىكىدىكى ياشلارنىڭ كۆپىنچىسى كەلگۈسىدە باشقىلاردىن ياخشىراق ياشاش ئۈچۈن ئوقۇيدىغانلىقى، ھەمدە كۆپىنچىسى ئوقۇش پۇلىنى ئۆز يانچۇقىدىن تۆلەيدىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنى ھېچ كىم مەجبۇرلىمىسۇ، ناھايىتى تىرىشىپ ئوقۇيدۇ.

ئامېرىكىنىڭ مائارىپ سىستېمىسى **4** نومۇرلۇق سىستېما بولۇپ، دەرس نەتىجىلىرى مۇنداق بېرىلىدۇ: **A=4, B=3, C=2, D=1** ۋە **F=0**. شۇڭا ھەممە دەرسلەردە تولۇق نومۇر ئالغانلارنىڭ ئوتتۇرىچە نومۇرى **4.0** بولۇپ، بۇ ئوتتۇرىچە نومۇر ئىنگلىزچىدە "**Grade Point Average**"، ياكى قىسقارتىلىپ "**GPA**" دەپ ئاتىلىدۇ (ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئارىسىدىكى ئوقۇشتا ئالاھىدە ياخشى ئوقۇغۇچىلارغا بىر خىل ئالاھىدە كاتېگورىيە بويىچە **4.0** دىن يۇقىرى نومۇرمۇ بېرىلىدۇ). مەن كالىفورنىيە شتات ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ "**Northridge**" بىلەن "**Sacramento**" دېگەن شۆبىسىدە، كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ "**Davis**" دېگەن شۆبىسىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىپ باقتىم. نورمال دەرسنىمۇ، ۋە تەجرىبە دەرسلىرىنىمۇ ئۆتۈپ باقتىم. تەجرىبە دەرسلىرىدە، دەرسكە كەلمىگەن ئوقۇغۇچىنىڭ تەجرىبە دوكلاتى يېزىپ تاپشۇرۇشىغا يول قويمىدىم. دەرسكە كېلىپ، تەجرىبە ئىشلەپ، ئۇنىڭدىن دوكلات تاپشۇرغانلارنىڭ دوكلاتىنى تەكشۈرۈپ نومۇر بەردىم. دەرسخانىدا ئۆتۈلىدىغان نورمال دەرسكە كەلسەك، مېنىڭ كىم دەرسكە كەلدى، كىم كەلمىدى، ئۇنىڭ بىلەن ھەرگىز كارىم بولمىدى. ئەمەلىيەتتە ئۇ ئىشلار بىلەن كارى بولۇشنىڭ ھەرگىزمۇ ھاجىتى يوق. سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆپىنچىسى ھەقىقىي بىلىم ئېلىش، ھەقىقىي ئىقتىدار

يىتىلدۈرۈش ئۈچۈن ئوقۇيدىغان بولغاچقا، ئۇلار ھەممە ۋاقىتتا كۆپرەك نەرسە ئۆگىنىۋېلىشقا تىرىشىدۇ. دەرسكە خۇددى ئوقۇتقۇچىدا قەرزى باردەك كىرىدۇ: مەن مەكتەپكە پۇل تۆلىدىم، شۇڭا سىز دەرسنى ياخشى ئۆتۈشىڭىز كېرەك دەپ قارايدۇ. دەرس سۆزلەۋاتقاندا كىچىككىنە خاتالىق بولۇپ قالسىمۇ، ئۇلار دەرھال بىلىۋېلىپ، قولىنى كۆتۈرۈپ سوئال سورايدۇ. سىز شۇ نەق مەيداندا جاۋاپ بېرىسىز. ئەگەر شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىلا جاۋاب بېرەلمىسىڭىز، ئوقۇغۇچىلارغا دەپ قويۇپ، كېيىنكى دەرستە جاۋاب بېرىسىز. مەكتەپ سىزگە بىر دەرسنى ئۆتۈشنى تاپشۇرغاندا، سىزگە ئوقۇغۇچىلار مۇشۇ دەرسنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن نېمىلەرنى بىلىشى كېرەك، شۇنى بەلگىلەپ بېرىدۇ. قايسى كىتابنى ئۆتىسىز، قانداق تەرتىپ بويىچە ئۆتىسىز، قانچىلىك تاپشۇرۇق بېرىسىز، قانچە قېتىم ئىمتىھان ئالىسىز، ھەمدە ئەڭ ئاخىرقى دەرس نەتىجىسىنى قانداق بېرىسىز، بۇ پۈتۈنلەي ئۆزىڭىزنىڭ ھوقۇقى. ئادەتتە، باكلاۋىر ئوقۇغۇچىلىرىغا دەرس نەتىجىسى مۇنداق بېرىلىدۇ: تاپشۇرۇق **30** پىرسەنت، يېرىم مەۋسۇملۇق ئىمتىھان **30** پىرسەنت، مەۋسۇملۇق ئىمتىھان **40** پىرسەنت. سىنىپنىڭ ئەڭ ئالدىدىكى **15-10** پىرسەنت ئوقۇغۇچىغا **"A"**, ئۇنىڭدىن كېيىنكى **30** پىرسەنت ئوقۇغۇچىغا **"B"**، ئۇنىڭدىن كېيىن **30** پىرسەنت ئوقۇغۇچىغا **"C"**، قالغانلارغا **"D"** بىلەن **"F"** بېرىلىدۇ. ھەرگىز بىرەر ئىمتىھاننىڭ نەتىجىسى شۇ بويىچە ئوقۇغۇچىنىڭ دەرس نەتىجىسى بولۇپ ھېسابلانمايدۇ. ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا، ئامېرىكىلىق ئوقۇغۇچىلار ھەقىقىي بىلىم ئىگىلەشنى **1**-ئورۇنغا، ئىمتىھاندا يۇقىرى نومۇر ئېلىشنى **2**-ئورۇنغا قويىدۇ. مەن ھازىرغىچە ئۇچراتقان ئاسىيالىقلار بولسا، بۇنىڭ قارمۇ-قارشىسىنى قىلىدۇ.

مەكتەپ پۈتتۈرۈپ بولۇپ، خىزمەت تېپىشتا، ئوتتۇرىچە مەكتەپ نەتىجىسى **2.5** نومۇردىن يۇقىرى بولسا بولىۋېرىدۇ. يېڭى بىر شىركەتكە خىزمەتكە كىرگەندە، باكلاۋىر ئۇنۋانى بارلارنىڭ مەكتەپ نەتىجىسى تەكشۈرۈلىدۇ. ئالىي مەكتەپنى **4.0** ئورتۇچە نومۇر بىلەن پۈتتۈرگەنلەرنى بەزى شىركەتلەر "بىر ئاز چاتىقى بار ئوخشايدۇ" دەپ قارايدىكەن. ماگىستىرلىق ۋە دوكتورلۇق ئۇنۋانى بارلارنىڭ نەتىجىسىگە ئانچە قاراپ كەتمەيدۇ. لېكىن، ماگىستىرلىق ۋە دوكتورلۇقتا ئوقۇش ئۈچۈن، باكلاۋىر نەتىجىسى كام دېگەندە **3.0**، ئەڭ ياخشىسى **3.5** دىن يۇقىرى بولۇشى كېرەك.

ئىزاھلاپ ئۆتۈپ كېتىشكە تېگىشلىك بىر ئىش شۇكى، بىر كىشىنىڭ بىرەر ئۇنۋانى بولۇشى، ھەرگىز ئۇ كىشىنىڭ چوقۇم بىرەر خىزمەتكە ئورۇنلىششى كاپالەتكە ئىگە، دېگەندىن دېرەك بەرمەيدۇ. مەن يۇقىرىدا چۈشەندۈرگەن ھەر خىل دەرىجىدىكى مائاشنى چوقۇم ئالالايدۇ، دېگەندىنمۇ دېرەك بەرمەيدۇ. بۇ ئامىللار بىر كىشىنىڭ ئۇنۋانى بىلەن ئۇنىڭ ھەقىقىي بىلىمى ۋە خىزمەت ئىقتىدارى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. ھەر بىر شىركەت سىزنى ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن خىزمەتكە ئالالىغانىكەن، سىزنى يەنە ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن شىركەتتىن بوشىتالايدۇ. **2000**-يىلىنىڭ ئاخىرى بىزنىڭ **"WaveSplitter"** دېگەن شىركەتكە فۇدەن ئۇنىۋېرسىتېتىدا باكلاۋىر ، ئامېرىكىنىڭ خېلى داڭلىق بولغان خۇسۇسىي مەكتەپ **Purdue**

ئۇنىۋېرسىتېتىدا دوكتۇرلۇق ئۇنۋانى ئالغان بىر خەنزۇ قىزنى ئالدى. لېكىن، ئۇ قىز ئىشنى زادىلا ياخشى قىلالمىدى. مەن بىرەرسى بىلەن تېخنىكىلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە پاراڭلاشسام، ئاستا قېشىمغا كېلىپ ئوغرىلىقچە ئاڭلايتتى. ئىنژېنېرلار يىغىنىدا پەقەت پىكىر قاتناشتۇرالمايتتى. مېنىڭ ئۇ قىزغا ئىچىم ئاغرىپ، ئۆزۈم شىركەت ئۈچۈن تەييارلىغان بارلىق تېخنىكىلىق ماتېرىياللىرىمنى ئۇنىڭغا نۇسخىلاپ بەردىم. "ھەر قانداق ۋاقىتتا سوئالىڭ بولسا، مەندىن تارتىنماي سورا" دەپ تۇردۇم. لېكىن، بۇ قىز خىزمەتنى زادىلا قولىغا ئالالمىغاندىن كېيىن، شىركەتكە كىرىپ **5** ئايلاردىن كېيىن، ئۇنى شىركەتتىن بوشاتتى. **2003**-يىلى مەن "نۇرلۇق تالا خەۋەرلىشىش" خەلقارالىق يىغىنىغا بارغاندا، بۇ قىزنى شۇ يىغىن زالىنىڭ خىزمەت ئىزدەش ئورنىدا ئۇچرىتىپ قالدىم. ئۇ قىز شۇ چاغقىچە باشقا خىزمەت تاپالماي يۈرۈپتۇ. جۇڭگودا باكلاۋىر لىق ئېلىپ، ئامېرىكىدىكى يەنە بىر داڭلىق مەكتەپ بولغان **Prinséton** ئۇنىۋېرسىتېتىدا دوكتۇرلۇق ئالغان يەنە بىر خەنزۇ بالا بار بولۇپ، ئۇنىڭ بۇرۇن ئوقۇغىنى ئاكتىپ ئوپتىكىلىق زاپچاسلار ئىكەن. بىزنىڭ شىركەتتە قىلىدىغىنى پاسسىپ زاپچاسلار بولۇپ، ئۇ بالا ئىنژېنېرلار گۇرۇپپىسىدا زادىلا ئىشلىيەلمىگەندىن كېيىن، ئۇنى شىركەتنىڭ سودا-سېتىق بۆلۈمى

(ئىنگلىزچە "**Sales and Marketing Deparment**" دەيدۇ) گە يۆتكەپ قويدى. لېكىن، ئۇ يەردىمۇ ياخشى ئىشلىيەلمىگەچكە، ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇنىمۇ ئىشتىن بوشىتىۋەتتى. مەن بۇ يەردە ھەرگىز خەنزۇ بالىلارنىڭ ھەممىسى ياخشى ئىشلىيەلمەيدۇ، دېمەكچى ئەمەسمەن. يۇقىرىقىلار ناھايىتى داڭلىق مەكتەپلەردە ئۇنۋان ئالالىغان بولسىمۇ، خىزمەت ئىقتىدارى تۆۋەن، ھەمدە يېڭى شارائىتقا تېز ماسلىشىش قابىلىيىتى يوقلارنىڭ بىر قانچە مىساللىرىدىنلا ئىبارەت. ئامېرىكىدا ياخشى ئىشلەپ، ئۆز كۈننى ياخشى ئېلىپ كېتىۋاتقان خەنزۇلار ئىنتايىن كۆپ. ئۆزلىرى يۇقىرى تېخنىكىلىق شىركەت قۇرغانلارمۇ خېلى بار. مەن بۇنىڭدىن بىر قانچە يىل بۇرۇن ئوقۇغان بىر ماتېرىيالغا ئاساسلانغاندا، كالىفورنىيەنىڭ سىلىكون جىلغىسىدا جۇڭگو، شاڭگاڭ ۋە تەيۋەندىن كەلگەن، يۇقىرى تېخنىكىلىق شىركەتتە ئىشلەيدىغان خەنزۇ خادىملاردىن **50** مىڭدىن كۆپ ئادەم بار ئىكەن.

ئامېرىكىدىكى شىركەتلەر ھەققىي ئىقتىدارى يوق، شىركەتنىڭ ئىشلىرىغا ئۆز سالاھىيىتىگە چۇشلۇق تۆھپە قوشالمايدىغانلارنى ئىشتىن تېزلا بوشىتىۋەتكەن بىلەن، شىركەت ئۈچۈن مۇھىم كىشىلەرنى پۈتۈن كۈچى بىلەن قوغدايدۇ. مەن بۇنىڭدىن بىر قانچە يىل بۇرۇن، سىلىكون جىلغىسىدىكى يەنە بىر شىركەتكە تېلېفون قىلىپ، ئۇنىڭ ئاساسلىق تېخنىكا خادىمىنى ئىزدىدىم. ئۇلار ماڭا ئارىزونا شىتاتىنىڭ بىر تېلېفون نومۇرىنى بېرىپ، شۇيەرگە تېلېفون قىلىشىمنى ئېيتتى. مەن "سىلەرنىڭ ئارىزونادىمۇ بىرەر شۆبەڭلار بارمۇ؟" دەپ سورىسام، ئۇلار "ياق. بىزنىڭ شىركەت بۇرۇن ئارىزونادا بولۇپ، كېيىن كالىفورنىيەگە يۆتكەپ كەلگەن. لېكىن ئۇ كىشى كالىفورنىيەگە كەلگىلى ئۇنىمىغاچقا، ئۇنىڭغا ئارىزونادا بىر ئايرىم ئىشخانا ئېچىپ بەردۇق"، دېدى. مەن **2003**-يىلى **Wave Splitter** دىن چىقىپ كېتىدىغانغا ئاز قالغاندا، ئۆزۈمنىڭ ھەممە تونۇشلىرىغا يېڭى ئىش ئىزدەۋاتقانلىقىم توغرىسىدا ئېلخەت يازدىم. مېنىڭ

بۇرۇنقى ساندىئا(**Sandia**) دۆلەت تەجرىبىخانىسىدىكى ئۇستازىم، ھازىر **Georgia** تېخنىكىلىق ئىنستىتۇتى فىزىكا فاكۇلتېتىنىڭ مۇدىرى مېنى ئۆز مەكتىپىنىڭ تارمىقىدا ئەمدىلا قۇرۇلغان، پەقەت بىر رەئىسى بىلەن بىر مۇئاۋىن رەئىسىدىن ئىبارەت ئىككىلا ئادىمى بار، شىركەت ئۈچۈن ئىقتىسادىي مەبلەغنى ھەل قىلىپ بولغان بىر شىركەتنى تونۇشتۇرۇپ قويدى. بۇ شىركەتنىڭ ئىشلەپ چىقارماقچى بولغىنى، ھەر خىل دورا ۋە يېمەكلىكلەر شىركىتى دورا بىلەن يېمەكلىكتە مىكروپ بار-يوقلۇقىنى تەكشۈرىدىغان بىر ئۈپتىكىلىق ئاپپارات بولۇپ، ئەسلىدە ئۇ مېنىڭ ئۇستازىمنىڭ بىر قانچە پاتېنتىغا ئاساسلانغان بولۇپ، مېنى شىركەتنىڭ باش تېخنىكى قىلىپ ئالماقچى بولدى. مەن كالىفورنىيەنىڭ يۇقۇرى مائاشىغا كۆنۈپ قالغان بولغاچقا، ئۇلارنىڭ ماڭا بەرگەن مائاشىنى ئاز كۆردۈم. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ماڭا مائاش قوشۇپ بەرگەنىدى، مېنىڭ مائاشىم قالغان **2** كىشىنىڭكىدىن يۇقىرى بولۇپ كەتتى (ئاتلانتانىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى كالىفورنىيەنىڭكىدىن جىق تۆۋەن بولۇپ، كالىفورنىيەدە بىر ئۆي ئالغان پۇلغا ئۇ يەردە كام دېگەندە **2** ئۆي ئالغىلى بولىدۇ). ماڭا شىركەتنىڭ **3** پىرسەنتىنى بەرگەنىدى، ئۇنىمۇ ئاز كۆردۈم. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى **7** پىرسەنتكە كۆتۈرۈپ بەردى. ئەڭ ئاخىرىدا بىزنىڭ ئۆيىنى **Georgia** شتاتىنىڭ ئاتلانتا شەھىرىگە يۆتكەپ بېرىشتىن بۇرۇن، مەن ھەر **4** ھەپتە ئاتلانتادا ئىشلەپ، **5**-ھەپتىسى ئۆيگە قايتىپ كېلىپ، ئۆيدە بىر ھەپتە ئىشلەيمەن، دېگەن شەرتنى قويدۇم. ئۇلار بۇنىڭغىمۇ ماقۇل بولدى. لېكىن، دەل شۇ چاغدا، بىز تۇرۇۋاتقان شەھەرنىڭ قېشىدىكى شەھەرگە جايلاشقان، بىر بىئولوگىيە تېخنىكىسى شىركىتىدىن ماڭا خىزمەت چىقىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئاتلانتادىكى شىركەتكە بارمىدىم. بۇنداق دېسەم، بەزىلەر ئۈچۈن مەن ئاجايىپ يۈزسىزدەك تۇيۇلۇشۇم مۇمكىن. بۇ ئامېرىكىدا بىر ئىنتايىن نورمالنى ئىش. مەن بىر شىركەت ئۈچۈن ئاشۇنداق قىلالايمەن. بىر شىركەت مەن ئۈچۈنمۇ ئاشۇنداق قىلالايدۇ. **2001**-يىلى مېنىڭ ئايالىمنىڭ يۇمشاق دېتاللار شىركىتى ئازراق ئادەم قوبۇل قىلدى. يېڭى قوبۇل قىلىنغانلارنىڭ ئىچىدىكى بەزىلىرى، بۇ يېڭى خىزمەتنى باشلاشتىن بۇرۇن، ياۋروپاغا بېرىپ، بىر-ئىككى ئاي تاماشا قىلماقچى بولۇپ كېتىپتۇ. دەل شۇ چاغدا شىركەتنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىدا چوڭ ئۆزگىرىش بولۇپ، ھېلىقى ئىشقا ئېلىپ بولغان، ئەمما تېخى خىزمەت باشلىمىغانلاردىن بىر قانچىسىنى شىركەتكە ئالماسلىقنى قارار قىلىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن شىركەت ياۋروپادا تاماشا قىلىۋاتقانلارغا "سىزنى ئىشتىن بوشاتتۇق. ئەمدى بىزنىڭ شىركەتكە كەلمىسىڭىزمۇ بولىدۇ" دەپ خەت ماڭدۇرۇپتۇ.

مېنىڭ ئاتلانتادىكى بۇرۇنقى ئۇستازىم بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىم ھازىرمۇ ئىنتايىن ياخشى. يۇقىرىقى شىركەتتىكى ئۇ ئىككى ئادەم بىلەنمۇ ھېچ قانداق يامانلىشىپ قالمىدىم. مەن بارمايدىغانلىقىمنى ئېيتقاندا، ئۇلار "بىزگە بىرەر ئادەم كۆرسىتىپ بەرسەڭ"، دەپ ئىلتىماس قىلىۋېدى، مەن كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى ئۇستازىمنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئالدىدىكى بىر ئوقۇغۇچىسىنى كۆرسىتىپ بەردىم. كېيىن ئۇقسام، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ شىركىتىگە جەنۇبىي كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنى يېڭى پۈتتۈرگەن بىر ياشنى ئېلىپتۇ.

مەن يۇقىرىدا ئامېرىكا توغرىسىدا خېلى كۆپ سۆزلىدىم. مەن تەسۋىرلىگەن بۇ ئىشلارنى بىزنىڭ يۇرتقا قانداق تەدبىقلاش مۇمكىن؟
يۇرتىمىزدا بۇ ئىشلار بىلەن ئالاقىدار مۇنداق **3** تەرەپ بار. **1)** ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى. **2)** ئوقۇتقۇچى، ۋە ئاتا-ئانىلار. **3)** ئوتتۇرا ۋە ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى.

ئامېرىكىنىڭ بۇ دۇنيادىكى نۇرغۇن تالانت ئىگىلىرىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ، ئىقتىسادىي جەھەتتە بۇ دۇنيادىكى ئەڭ كۈچلۈك دۆلەت بولۇپ تۇرالىشىدىكى ئەڭ توپ سەۋەبلەرنىڭ بىرى، ئامېرىكىدا ھەممە ئادەم ئۇچۇن ئۆزى خالىغان، ئۆزىنىڭ كۇدرىتى يېتىدىغان ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە بىلىم ۋە ئىقتىدار ئىگىلەيدىغان، ھەمدە بۇ بىلىم بىلەن ئىقتىدارنى ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە ئىشلىتەلەيدىغان پۇرسەت بار. يېقىنقى بىر قانچە يىللاردىن بۇيان، شىنجاڭدىكى "خىزمەتنى بىر تۇتاش تەقسىم قىلىش" دىگەن سىياسەت، "خىزمەتنى ئۆزى تېپىش" دېگەن يېڭى بىر سىياسەتكە ئۆزگىرىپتۇ. بۇ جەمئىيەت تەرەققىياتىنىڭ بىر مۇقەررەر يۈزلىنىشىدۇر. ئامېرىكىدا ئەينى ۋاقىتتا مۇشۇنداق بىر ئۆتكۈنچى دەۋر بولغانمۇ-يوق، مېنىڭ بۇ جەھەتتىكى تارىختىن خەۋىرىم يوق. لېكىن، ھازىر ئامېرىكىدا "ھەممە ئادەم، ئۇنىڭ قايسى مىللەتتىن بولۇشى، قايسى دىنغا ئىشىنىشى، ئەر ياكى ئايال بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، خىزمەت پۇرسىتى ئالدىدا پۈتۈنلەي باراۋەر" دېگەن ئىنتايىن قاتتىق قانۇن بار. خىزمەت تېپىشتا بىر ئادەم ئازراق كەمسىتىشكە ئۇچراپ قالسا، ئۇ ئادەم شىركەت ئۈستىدىن ئەرز قىلالايدۇ. ئەگەر شىركەتنىڭ ئادەم كەمسەتكەنلىكى راست بولۇپ چىقسا، بۇ شىركەت ئىنتايىن ئېغىر جازاغا تارتىلىدۇ. ئادەم كەمستىدىغان ئىش-ھەرىكەتلەر ئۇ ياقتا تۇرسۇن، گەپ-سۆزنى قىلىشمۇ قاتتىق چەكلەنگەن. ئەگەر شىنجاڭدا "خىزمەتنى ئۆزى تېپىش" تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، "خىزمەت پۇرسىتى ۋە رىقابەت ئالدىدا ھەممە ئادەم، ھەممە مىللەت باراۋەر" دېگەن بىرەر قانۇن تۈزۈپ چىقىرىلمىسا، ھەمدە بۇ قانۇن قاتتىق ئىجرا قىلىنمىسا، خۇددى ھازىرقىدەك، شىنجاڭدىكى شۇ ئىككى توك-توك ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئۇيغۇر ياشلىرى خىزمەت تاپالمايدۇ. سىز ئىقتىدارلىق كىشىلەرنى يېتىلدۈرۈپ، ئۇلارنىڭ ئۆز ئىقتىدارىنى ئەڭ يۇقۇرى دەرىجىدە جارىي قىلدۇرىشىغا شەرت-شارائىت ھازىرلاپ بەرمىسىڭىز، بۇ ھېچ بولمىغاندا بىر ئىقتىسادىي زىيان ۋە ئىسراپچىلىق ئەمەسمۇ؟ بۇ "دۇنيانىڭ ئىلغار تېخنىكىلىق سەۋىيىسىگە يېتىشىش"، "ماددىي ۋە مەنىۋىي مەدەنىيەت بەرپا قىلىش" ۋە "جەمئىيەت مۇقىملىقىنى ساقلاش" دېگەندەك شۇئارلارنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا زور دەرىجىدە زىيانلىق ئەمەسمۇ؟

ئۇيغۇر ياشلىرىنى ئۆزلۈكىدىن تىرىشىپ، ھەقىقىي بىلىم ئىگىلىشىگە ئۈندەشتە ئوقۇتقۇچىلار ۋە ئاتا-ئانىلارنىڭ رولى ئىنتايىن چوڭ بولىدۇ. بۇنىڭدىن **10** يىل بۇرۇن، جوڭگودا بوگۈنكىدەك زور ئۆزگىرىشلەرنىڭ بولۇشىنى كۆپىنچە ئادەملەر پەرەز قىلالمايتتى. بۇنىڭدىن كېيىنكى **10** يىل، **20** يىل، **30** يىلدىن كېيىن قانداق ئۆزگىرىشلەر بولىدۇ؟ سىز

ئوقۇغۇچىڭىزغا ياكى پەرزەنتلىرىڭىزگە يول كۆرسەتكەندە، نەزەرىڭىزنى ئاشۇنداق كەلگۈسىدە كېلىدىغان بىر دەۋرگە سېلىڭ. ھېچ بولمىغاندا، ھازىرقى ۋەزىيەتكە قاراپ، سىزنىڭ روھىڭىز ئۆزىڭىزنىڭ ئوقۇغۇچىسى ياكى بالىڭىزنىڭكىدىن بەكراق چۈشۈپ كەتمىسۇن. ئۆزىڭىزنىڭ روھى چۈشۈپ كەتسە، ياشلارغا ھەرگىزمۇ يول كۆرستەلمەيسىز.

بىر ئادەمنىڭ ئۇلۇغلۇقى، ئۇنىڭ بۇرۇن بولۇپ ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلار توغرىسىدا توغرا يەكۈن چىقىرالىغانلىقىدا ئەمەس. بىر ئادەمنىڭ ئۇلۇغلۇقى، ئۇنىڭ كەلگۈسىدە بولىدىغان ئىشلارنى توغرا مۆلچەرلىيەلىشىدە.

تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەرنىڭ جەمئىيىتىنىڭ ھەممىسى خۇددى بىر پارچە گۆشنى تالىشىۋاتقان بۆرە-يولۋاسلارنىڭ ئۇۋىسىغا ئوخشايدۇ. جۇڭگو جەمئىيىتىمۇ ھازىر دەل ئاشۇنداق بىر جەمئىيەت بولۇشقا قاراپ يۈزلىنىۋاتىدۇ. ئەگەر سىز ھازىر ۋاقتىنى زايا قىلماي، ئۆزىڭىزدە ھەقىقىي بىلىم بىلەن ھەقىقىي ئىقتىدارنى يېتىلدۈرسىڭىز، كەلگۈسىدە پۇرسەت ۋە رىقابەت ئالدىدا ھەممە ئادەم باراۋەر بولىدىغان بىر جەمئىيەت شەكىللەنمەي قالغاندىمۇ، ھەچ بولمىغاندا سىزگە ھېچ قانداق زىيىنى بولمايدۇ. ئەگەر پۇرسەت ۋە رىقابەت ئالدىدا ھەممە ئادەم، ھەممە مىللەت باراۋەر بولىدىغان بىر جەمئىيەت شەكىللىنىپ قالسا، سىز ھازىر ئىگىلىگەن بىلىم بىلەن ئىقتىدار سىز ئۈچۈن بىر بىباھا گۆھەرگە ئايلىنىدۇ. ئۆتۈپ كەتكەن ۋاقىت خۇددى بىر ئادەمنىڭ ئۆلۈپ كەتكەن تۇغقىنىغا ئوخشايدۇ. ئۇ بىر كەتكەندىن كېيىن، مەڭگۈ قايتىپ كەلمەيدۇ. "ئەگەر يەنە بىر كۈن ھايات بولغان بولسا، ماۋۇنى قىلىپ بەرگەن بولسام"، "ئەگەر يەنە بىر ئاي ھايات بولغان بولسا، ئاۋۇنى قىلىپ بەرگەن بولسام"، بۇلارنىڭ ھەممىسى مۇمكىن ئەمەس. ئۇ چاغدا سىز مىڭ يىغلىسىڭىزمۇ، تۇغقىنىڭىز تىرىلىپ بەرمەيدۇ. شۇڭا، تۇغقىنىڭىز ھايات ۋاقتىدا، سىز قىلىپ بەرىشكە تېگىشلىك ۋە سىز قىلىپ بېرەلەيدىغان ئىشلارنىڭ ھەممىنى قىلىپ بېرىڭ. ھازىردىن باشلاپ قىلىپ بەرگەچ تۇرۇڭ. ئاشۇنداق قىلسىڭىز، تۇغقىنىڭىز ئۆلۈپ كەتكەندە ھەچ قانداق يىغلىمىسىڭىزمۇ بولىۋېرىدۇ--مېنىڭچە، سىز ئۇ چاغدا پەقەتلا يىغلىمىسىڭىزمۇ، تۇغقىنىڭىز چوقۇم سىزدىن رازى بولىۋېرىدۇ .

6-بۆلۈم

13-سۇئال: چەت ئەللىكلەرنىڭ تۇرمۇشىدا كىتاب ئوقۇش ھەققىدە كۆزەتكەنلىرىڭىز قايسىلار؟

جاۋاب: مەن ئامېرىكىلىقلارنىڭ كىتاب ئوقۇشقا ئائىت ئادەتلىرىنى ئۆزۈمنىڭ بىۋاسىتە كۆرگەنلىرى ئارقىلىق تەسۋىرلەپ بېرەي. مەن كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ داۋىس شۆبىسىدە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمدا، بىزنىڭ ئۆيگە باشقا بىر شتاتنىڭ كىچىك بىر يېرىدە تۇرىدىغان، ئۆزى مۇسۇلمان، ئەمما ئېرى ئامېرىكىلىق بىر دوستىمىز بىر قانچە كۈن تاماشا قىلىش مۇناسىۋىتى بىلەن كېلىپ، بىزنىڭ ياتاقتا **2** ئاخشام قونۇپ قالدى. بۇ دوستىمىزنىڭ ئېرى ئاشۇ دوستىمىز بىلەن توي قىلىش ئۈچۈن ئىسلام دىنىغا كىرگەنىدى. ئۇلار بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ ئەتىسى بازارغا چىقىپ قايتىپ كەلگەندە، ئۇ ئامېرىكىلىقنىڭ قولىدا ئىسلام دىنىغا ئائىت **3-4** ئىنگلىزچە كىتابنى كۆردۈم. ئۇلار تاماشا قىلىش جەريانىدا، مەخسۇس بىر قانچە كىتابخانىلارغا بېرىپ، ئىسلام دىنىغا ئائىت ئۆزلىرىدە يوق كىتابلارنىڭ ھەممىسىنى سېتىۋالغان ئىكەن. مەن بۇ كىتابلارنى ۋاراقلاپ كۆرۈپ بېقىپ، ناھايىتى تەسىرلەندىم، ھەمدە ئىنتايىن خىجىل بولدۇم. ئىچىمدە، "چەت ئەلدە تۇرۇپ، ئۆزلىرىنى «مەن مۇسۇلمان» دەپ ھېسابلاپ يۈرۈيدىغان ئۇيغۇرلار ئىچىدە ئۆز دىنى توغرىسىدا مۇشۇنداق ئىزدىنىدىغان ئادەملەردىن قانچىسى بار؟" دەپ ئويلىدىم.

كىتاب ئوقۇش ئامېرىكىلىقلارنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىدىكى ئىنتايىن مۇھىم تەركىبلەرنىڭ بىرى بولۇپ، كىتاب ئوقۇش ئادىتى ئۇلارنىڭ بالىلىق دەۋرىدىلا باشلىنىدۇ. كالىفورنىيەدىكى ھەر بىر ناھىيىدە **10** دىن **30** غىچە شەھەر بار بولۇپ، ھەر بىر شەھەرنىڭ بىردىن كۇتۇپخانىسى بار. سىزنىڭ ئائىلىڭىزدە **4** جان ئادەم بولسا، سىزنىڭ ئۆيىڭىز جايلاشقان شەھەرنىڭ كۇتۇپخانىسى ئائىلىڭىزدىكى **4** جان ئادەمنىڭ ھەممىسىگە ھەقسىز كۇتۇپخانا كېنىشكىسى بېرىدۇ. بۇ كۇتۇپخانىلاردا يېشى **3** كە كىرگەن بالىدىن تارتىپ، چوڭلارغىچە ھەممە ئادەمگە باپ كېلىدىغان كىتابلار قويۇلىدۇ. كىتابتىن باشقا، مەخسۇس بالىلارنى تەربىيىلەشكە تەييارلانغان ئۈنئالغۇ ۋە سىنئالغۇ لىنتىلىرىمۇ بار بولۇپ، ھەر بىر كۇتۇپخانىدىكى كىتابلارنىڭ ئەڭ كەم دېگەندە يېرىمى بالىلارغا ئائىت كىتابلار بولىدۇ. ھەر قېتىم ئارىيەت ئالىدىغان كىتاب ۋە لىنتىلارنىڭ سان چەكلىمىسى يوق بولۇپ، كىتابلارنى **3** ھەپتىلىك، لىنتىلارنى بىر ھەپتىلىك ئارىيەت بېرىپ تۇرىدۇ. بۇ كۇتۇپخانىلارنىڭ راسخودىنىڭ بىر قىسمىنى شتاتلىق ھۆكۈمەت، قالغان قىسمىنى ھەر بىر شەھەر بىزدىن يىغقان يەر بېجى كىرىمىدىن چىقىرىدۇ. كىچىك بالىلىرى بار ئامېرىكىلىق ئاق تەنلىك ئاياللارنىڭ ئىچىدە ئىشلىمەي، ئۆز بالىسىنى پۈتۈن كۈن باقىدىغانلار خېلى يۇقىرى نىسبەتنى ئىگىلەيدۇ. ئۇنداقلارنىڭ بىر ئادىتى ھەر كۈنى بالىلىرىنى ئۆز شەھىرىدىكى كۇتۇپخانىلارغا ئېپكېلىپ، بالىسى ھېرىپ قالغىچە ئۇلارغا كىتاب ئوقۇپ

بېرىش، بالىسى ھېرىپ قالغاندا ئۇلارنى ئۆزى خالىغان كىتابلارنى كۆرۈشكە بىر مەزگىل قويۇپ بېرىشتىن ئىبارەت. ئۇنىڭدىن باشقا، ئوقۇرمەنلەر ئامېرىكىنىڭ كىنوسىدىنمۇ كۆپ كۆرۈپ تۇرىدىغىنىدەك، ئاق تەنلىكلەرنىڭ ئۇخلاشتىن بۇرۇن كىچىك بالىلىرىغا كىتاب ئوقۇپ بېرىش ياكى ئۇلارغا ھېكايە ئېيتىپ بېرىش ئادىتى بار. بۇنى ئۇلار "ئۇخلاش ۋاقتىدىكى ھېكايە" (ئىنگلىزچە "**Bed time story**") دەپ ئاتايدۇ. ئاشۇنداق قىلغاچقا، ئۇلارنىڭ بالىلىرى كىچىكىدىن تارتىپ كىتاب ئوقۇشنى ياخشى كۆرىدىغان بولۇپ چوڭ بولىدۇ. بىر قېتىم ئائىلىم بىلەن ئىككىمىز بىزنىڭ بالىغا كىتاب ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن بىزنىڭ كۇتۇپخانىمىزغا بېرىپ، كىتاب ئىزدەۋاتساق، بىر **3** ياش ئەتراپىدىكى ناھايىتى ئوماق قىزچاقنىڭ ئاۋازىنى تازا قويۇپ بېرىپ كىتاب ئوقۇۋاتقىنىنى كۆردۇق. بىز ئۇ قىزنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ بىر دەم قاراپ تۇردۇق. تازا دىققەت قىلىپ قارىساق، ئۇ قىز بىر بەتنى تۈگەتمەيلا يېڭى بىر بەتنى ئېچىپ بولغان بولسىمۇ، ئالدىنقى بەتتىكى تېكىستنى ناھايىتى توغرا ئوقۇۋاتىدۇ. ئەسلىدە، بۇ قىز تېخى كىتاب ئوقۇشنى بىلمەيدىغان بولۇپ، ھېلىقى كىتابنىڭ تېكىستىنى پۈتۈنلەي يادلىۋالغان ئىكەن. شۇڭا، كىتابنى ئېچىپ، شۇ بىر بەتكە توغرا كەلگەن تېكىستنى پۈتۈنلەي يادقا ئوقۇپ، ئاندىن يېڭى بىر بەتنى ئاچىدىكەن. ئېھتىمال بۇ ئۆزىنىڭ ئىنتايىن ياخشى كۆرىدىغان كىتابى بولۇپ، ئاپىسىغا قايتا-قايتا ئوقۇتۇپ، ئاخىرى ئۆزىگە ياد بولۇپ كەتكەن ئوخشايدۇ. بىزمۇ ئىككى بالىمىز ئامېرىكىغا كەلگەن كۈندىن تارتىپ، ئۇلارنى ھەر كۈنى بىر سائەت ئەتراپىدا كىتاب ئوقۇشقا ئادەتلەندۈردۇق. كۆپىنچە ۋاقىتتا ئۆزلىرىگە ئوقۇتۇپ، بىرىمىز ئۇلارنىڭ قېشىدا ئاڭلاپ ئولتۇردۇق. خاتالىقىنى تۈزىتىپ بەردۇق. بەزىدە ئۇلارغا كىتاب ئوقۇش پەقەت خوش ياقماي قالسا، كىتابنى بىز ئۇلارغا ئوقۇپ بەردۇق. ئاساسەن ھەر ھەپتە دېگىدەك ئۆزىمىزنىڭ كۇتۇپخانىسىغا بېرىپ، كىتابنى ئالماشتۇرۇپ تۇردۇق. بالىلىرىمىز چوڭ بولۇپ، كۇتۇپخانىدىكى كىتابلارغا قىزىقمايدىغان بولۇپ قالغاندىن تارتىپ، بىز ئۇلارغا ئۆزلىرى ياخشى كۆرىدىغان كىتابلارنى سېتىپ ئېلىپ بېرىدىغان بولدۇق. شۇڭا ئىككى بالىمىزنىڭ ھازىرمۇ ئۇخلاشتىن بۇرۇن ئوقۇيدىغان كىتابلىرى بار بولۇپ، ئۇخلاشتىن بۇرۇن ئازراق كىتاب ئوقۇش ئۇلارغا پۈتۈنلەي ئادەت بولۇپ كەتتى. ئامېرىكىدا داڭلىق ئالىي مەكتەپكە قوبۇل قىلىنىشتا، ئوتتۇرا مەكتەپ نەتىجىسىدىن باشقا يەنە "سەۋىيە باھالاش ئىمتىھانى" دېگەن، ئىنگلىزچە "**Scholastic Assessment Test (SAT)**" دەپ ئاتىلىدىغان بىر مەملىكەتلىك ئىمتىھان نەتىجىسىگىمۇ قارايدۇ. مېنىڭ ئوغلۇم ھازىر شۇ ئىمتىھاندا سىنىلىدىغان ئىنگلىزچە سۆزلۈكلەرنى يادلاۋاتقان بولۇپ، ھەر كۈنى كەچتە مېنى چاقىرىپ، يېڭى يادلىغان سۆزلۈكلەرنى ۋە ئالدىنقى **4** كۈن ئىچىدە ئۆگەنگەن سۆزلۈكلەرنى ماڭا سىنىغۇزىدۇ. ئۇنىڭغا **20** مىنۇتتىن كۆپرەك ۋاقىت كېتىدىغان بولۇپ، ئوغلۇم قانداق ۋاقىتتا تەييار بولسا، مەن ئۆزۈم قىلىۋاتقان ھەر قانداق ئىشنى توختىتىپ قويۇپ، ئۇنىڭ بىلەن ھېلىقى سۆزلۈكلەرنى ئۆتكۈزىمەن. ئەگەر تېلېۋىزوردا ئۆزۈم ناھايىتى ياخشى كۆرىدىغان بىر نەرسە كۆرۈۋاتقان بولساممۇ، ياكى مۇشۇ ماقالىنى يېزىۋاتقان بولساممۇ، ئوغلۇمنىڭ قىلىۋاتقان ئۇ ئىشىنىڭ ئىنتايىن مۇھىملىقىنى بىلدۈرۈش، ئۇنى داۋاملىق رىغبەتلەندۈرۈپ تۇرۇش ئۈچۈن، ئۆز ئىشىمنى تاشلاپ قويۇپ،

ئۆزۈمنىڭ ناھايىتى چارچاپ كەتكەنلىكىگە قارىماي، ئوغلۇمنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە سۆزلۈكلەرنى تەكرارلايمەن.

ئامېرىكىدا ئاتا-ئانىلار باللارغا كۇتۇپخانىدىن كىتاب ئارىيەت ئېلىپ بەرگەندىن باشقا، بازاردىنمۇ نۇرغۇن كىتابلارنى سېتىپ ئالىدۇ. بولۇپمۇ ئاق تەنلىكلەرنىڭ باللىرىنىڭ ئۆيىگە قارايدىغان بولسا، چوقۇم بىردىن كىتاب ساقلاش ئورنى بارلىقىنى كۆرگىلى بولىدۇ. باللار چوڭ بولغاندا، ياكى بۇ كىتابلاردىن زېرىككەندە، ئاتا-ئانىلار ئۇ كىتابلارنى ئۆز شەھىرىدىكى كۇتۇپخانىغا ئىئانە قىلىدۇ. شۇڭا ھەر بىر كۇتۇپخانىدا ئىئانە قىلغان كىتابلارنى قويۇپ قويىدىغان مەخسۇس ئورۇن ۋە قەغەز ساندۇقلار بولىدۇ. بەزى كۇتۇپخانىلار يىغىلغان كىتابلارنى ئۆزلىرى بىر تەرەپ قىلالمايدىغان ھالەتكە كېلىپ قالسا، "بۇ يەردىكى كىتابلارنى ئۆزىڭىز خالىغانچە ئېلىپ كەتسىڭىز بولىدۇ" دەپمۇ يېزىپ قويىدۇ.

باللارنى كىتاب ئوقۇشقا ئۈندەش پۈتۈن ئامېرىكا جەمئىيىتىگە سىڭىپ كەتكەن بىر ئىش بولۇپ، مەكتەپ، ئوقۇتقۇچى، ئاتا-ئانا، ۋە ھەر ساھەدىكى داڭلىق ئەرباپلارنىڭ ھەممىسى بۇ ئىشنى ئۆزلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىم بۇرچلىرىنىڭ بىرى قاتارىدا تۇتىدۇ. ئامېرىكىدىكى باشلانغۇچ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەر ھەر يىلى بىر ئاينى "كىتاب ئوقۇش ئېيى" قىلىپ بەلگىلەپ، بۇ بىر ئاينىڭ ئىچىدە پۈتۈن مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا مەلۇم ساندىكى كىتابنى ئوقۇپ بولۇشنى تاپشۇرۇق قىلىپ بېرىدۇ. ۋەزىپىنى ئاشۇرۇپ ئورۇنلىغانلارغا مۇكاپات بېرىدۇ. مەن ئىككى بالامنىڭ "كىتاب ئوقۇش ئېيى" تۈگىگەندىن كېيىنكى **"Ice-cream"** زىياپىتىگە كۆپ قېتىم قاتنىشىپ باقتىم. باشلانغۇچنىڭ باللىرىنى كىتاب ئوقۇشقا قىزىقتۇرۇش ئۈچۈن، ھەر بىر مەكتەپتە ھەر يىلى "كىتاب يەرمەنكىسى" پائالىيىتى ئېلىپ بارىدۇ. بۇ پائالىيەتتە باللار كىتابلىرىنى نەشر قىلىدىغان شىركەتلەر مەكتەپكە كېلىپ، ئۆزلىرى نەشر قىلغان ئەڭ يېڭى كىتابلارنى كۆرگەزمە قىلىدۇ ھەمدە نەق مەيداندا ساتىدۇ. بىر قېتىم مەن ئوغلۇمنىڭ مەكتىپىدىن بالامغا مەخسۇس كىتاب بۇيرۇتۇش توغرىسىدا بىر تەكلىپ تاپشۇرۇپ ئالدىم. پەقەت **5** دوللار خەجلەپ بىر كىتاب بۇيرۇتقانىدىم، مەخسۇس مېنىڭ ئوغلۇم ئۈچۈن بېسىلغان بىر كىتابنى تاپشۇرۇپ ئالدىم. بۇ كىتابنىڭ ئىچىدىكى ئاساسىي رولچى مېنىڭ ئوغلۇم بولۇپ، كىتابنىڭ تەشقىمۇ ئوغلۇمنىڭ ئىسمى بېسىلغانىدى. مەن قاتتىق تەسىرلەندىم. ئامېرىكىنىڭ **2001**-يىلدىكى"**11**-سىنتەبىر"ۋەقەسى يۈز بەرگەن ۋاقىتتا، ئامېرىكا پرېزىدېنتى بۇش بىر باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ كىتاب ئوقۇش پائالىيىتىگە قاتنىشىۋاتقانىدى. ئامېرىكىنىڭ ھۆكۈمەت خادىملىرى شۇ مەكتەپكە بېرىپ، بىر سىنىپتا بۇشنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ، نيۇ-يوركتا بولغان ۋەقەنى دوكلات قىلىدۇ. ئامېرىكىدىكى باشقا ئاتاقلىق ئەرباپلارمۇ باشلانغۇچ مەكتەپلەرگە بېرىپ، باللارغا كىتاب ئوقۇپ بېرىۋاتقانلىقىنى بىز تېلېۋىزوردا داۋاملىق كۆرۈپ تۇرىمىز.

بىز شىمالىي كالىفورنىيەنىڭ **Davis** دېگەن شەھىرىدە **1990**-يىلدىن **1997**-يىلغىچە **7**

يىل تۇردۇق. بىزنىڭ تۇرغان ياتىقىمىز كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پەقەت توي قىلغان ئوقۇغۇچىلارغىلا ئىجارىگە بېرىدىغان ياتاق بىنا رايونىدا بولۇپ، ئۇ يەردە تۇرىدىغانلارنىڭ ھەممىسى ئاشۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئىدى. **1997**-يىلدىن **2004**-يىلىنىڭ ئوتتۇرىسىغىچە شىمالىي كالىفورنىيەدىكى **San Francisco** شەھىرى بىلەن سىلىكون جىلغىسىغا يېقىن جايدىكى **San Ramon** دېگەن شەھەردە ئۆزىمىز سېتىۋالغان ئايرىم بىنالىق ئۆيدە تۇردۇق. بۇ شەھەر ئامېرىكىدىكى تۇرمۇش سەۋىيىسى ئوتتۇرا ۋە يۇقىرى دەرىجىلىك كىشىلەر تۇرىدىغان شەھەر بولۇپ، بۇ شەھەردىكىلەرنىڭ ئوتتۇرىچە يىللىق ئائىلە كىرىمى **87** مىڭ دوللار ئىكەن. (كالىفورنىيەدە يىللىق ئائىلە كىرىمى **30** مىڭ دوللاردىن تۆۋەنلەر كەمبەغەللەر ھېسابلىنىدۇ) **Davis** تا مەكتەپنىڭ بىر چوڭ سۇ ئۈزۈش كۆلى بار بولۇپ، ياز كۈنلىرى بىز بالىلىرىمىزنى داۋاملىق شۇ يەرگە ئاپىراتتۇق. **San Ramon** شەھىرىدە بولساق، بىزنىڭ بىر كىچىك رايونغا تەۋە بىر سۇ ئۈزۈش كۆلى بىلەن بىر **"tennis"** توپ مەيدانى بار ئىدى. بىزدە ئۇلارنىڭ ئاچقۇچى بار بولۇپ، بىز ئۇلارنى خالىغان ۋاقىتتا ئىشلىتەلەيتتۇق. بۇ كۆللەرنىڭ بىر تۈزۈمى، **15** ياشتىن كىچىك بالىلار سۇ ئۈزگەندە، ئۇلارنىڭ قېشىدا چوقۇم بىرەر **18** تىن يۇقىرى ياشتىكى ئادەم بولۇشى كېرەك. بىز بالىلىرىمىزنى سۇ ئۈزۈشكە ئاپارغاندا، كۆزىمىزگە داۋاملىق چېلىقىدىغان بىر ئىش، نۇرغۇن ئاتا-ئانىلار بالىلىرىنى سۇدا ئوينىغىلى قويۇپ بېرىپ، ئۆزلىرى بىر تەرەپتىن بالىلىرىنى كۆزىتىكەچ، بىر تەرەپتىن كىتاب ئوقۇشتىن ئىبارەت ئىدى. بىزنىڭ ياتاق رايونىمىزدا مەخسۇس بالىلار ئويناش ئۈچۈن ياسالغان سېرىلغۇچ، گۈلەڭگۈچ، يامىشىپ چىقىپ ئوينايدىغان **2-3** مېتىر ئېگىزلىكتىكى قۇرۇلمىلار ۋە قۇملۇقلار بار بولۇپ، ئىشلىمەيدىغان ئانىلار بالىلىرىنى شۇ يەردە ئوينىغىلى قويۇپ بېرىپ، ئۆزلىرى كىتاب ئوقۇپ ئولتۇراتتى. بىزنىڭ **San Ramon**دىكى قوشنىلىرىمىزنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك گېزىتكە مۇشتىرى بولغانىدى (ھەر كۈنى تاڭ سەھەردە گېزىت توشۇغۇچى گېزىتلەرنى ھەر بىر مۇشتىرىنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىغا تاشلاپ قويىدىغان بولغاچقا، بىز ئىشقا ماڭغاندا قوشنىلارنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىدىكى گېزىتنى ھەر كۈنى كۆرۈپ تۇرىمىز). كالىفورنىيەدىكى شەخسىي ئۆيلەرنىڭ ئارقا ھويلىسىغا قارىسىڭىز، مەخسۇس كىتاب ئوقۇش ئۈچۈن تەييارلانغان ھەر خىل ئورۇنداقلارنى چوقۇم كۆرىسىز. مەن بىلەن بىر مىنىبۇستا ئىشقا بارىدىغان خادىملارنىڭ ئىچىدە، يول بويى كىتاب ئوقۇيدىغانلاردىن بىر قانچىسى بار.

بىز ئاپتوبۇس بېكىتىدە ئاپتوبۇس ساقلاپ تۇرغان، پويىز بېكىتىدە پويىز ساقلاپ تۇرغان، ئايروپىلان ئىستانسىسىدا ئايروپىلان ساقلاپ تۇرغانلارنىڭ كۆپىنچىسى گېزىت ياكى كىتاب ئوقۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ تۇرىمىز. ئايروپىلان ۋە پويىزدىكى يولۇچىلارنىڭ كۆپىنچىسىمۇ كىتاب ئوقۇۋاتقانلىقىنى كۆرىمىز. باغچىلاردىكى چىملىقنىڭ ۋە دېڭىز بويىدىكى قۇملۇقنىڭ ئۈستىدە ئاپتاپ سىنىۋېتىپ، كىتاب ئوقۇپ ياتقان كىشىلەرنى داۋاملىق ئۇچرىتىمىز. دوكانلاردا پۇل تۆلەشكە ئۆچرەت تۇرغاندا، نۆۋەتتە كەلگەن ئاياللارنىڭ سومكىسىدىن پۇل ياكى بانكا كارتىلىرىنى ئېلىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن سومكىسىدىكى كىتابنى ئېلىپ بىر تەرەپكە قويۇپ

قويغىنىنى داۋاملىق كۆرۈپ تۇرىمىز. مېنىڭ پەرىزىمچە، سومكا كۆتۈرىۋالغان ئامېرىكىلىقلارنىڭ سومكىسىنى ئاختۇرسا، يېرىمىدىن كۆپىنىڭ سومكىسىدىن كەم دېگەندە بىرەر كىتاب، ژۇرنال ياكى گېزىت چىقىشى مۇمكىن. ئامېرىكىدىكى خېلى نۇرغۇن كىتابلار، بولۇپمۇ روماللارنىڭ ئۇزۇنلۇقى بىلەن كەڭلىگى ئادەتتىكى كىتاپلارنىڭكىدىن كىچىك بولىدۇ. شۇڭا ئۇلارنى كۆتۈرۈپ يۈرۈش ئىنتايىن قولايلىقدۇر.

تەرەققىي تاپقان جەمئىيەتنىڭ بىر ئالاھىدىلىكى، بۇ جەمئىيەتتىكى كىشىلەر بىر-بىرى بىلەن ئېغىز ئارقىلىق ئالاقە قىلىشقا ئىنتايىن قادىردۇر. ئامېرىكا جەمئىيىتىدە، نۇرغۇن ئىشلار تېلېفون ئارقىلىقلا بېجىرىلىدۇ. تېلېفون ئارقىلىق بېجىرگىلى بولىدىغان ئىشلار ئۈچۈن ھېچ كىم مەخسۇس يول يۈرۈپ، قارشى تەرەپنىڭ قېشىغا بارمايدۇ. بەلگىلىك مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە كىشىلەر بىلەن ھەر قانداق بىر مەسىلە ئۈستىدە سۆزلەشسە، ئۇلار ناھايىتى ئورۇنلۇق پىكىر يۈرگۈزەلەيدۇ. مانا بۇلار يۇقىرىقىدەك كىتاب ئوقۇشنى ئۆمۈر بويى تاشلىماسلىق ئادىتىنىڭ نەتىجىسىدۇر. باكلاۋىر ئۇنۋانىدىن يۇقىرىنى تەلەپ قىلىدىغان خىزمەتلەرنىڭ ئېلانلىرىغا قارىسىڭىزمۇ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىدە "مۇكەممەل ئېغىز بىلەن قەلەم ئارقىلىق ئالاقىلىشىش ئىقتىدارى چوقۇم بولۇشى كېرەك" دېگەن جۈملىنى چوقۇم كۆرىسىز. بۇ ئامېرىكا جەمئىيىتىدە ئېغىز بىلەن قەلەم ئارقىلىق ئۆز-ئارا ئۈنۈملۈك ئالاقىلىشىشنىڭ قانچىلىك مۇھىم رول ئوينايدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. مەن **"CVI Laser"** دېگەن شىركەتتە ئىشلىگەن ۋاقتىمدا، بىزنىڭ بۇ شۆبە شىركىتىمىزدە مەخسۇس تېلېفون ئارقىلىق سودا-سېتىق قىلىدىغان خادىمدىن **3** كىشى بار ئىدى. بەزىدە ئاغرىق ۋە تەتىل قىلىپ دەم ئېلىش سەۋەبلىرى بىلەن بۇ **3** كىشىنىڭ ھېچقايسىسى ئىشقا كەلمەي قالغاندا، مېنىڭ باشلىقىم مېنى شۇ ئىشقا سېلىپ قوياتتى. ئۇنىڭدىن باشقا، بەزى خېرىدارلار ئۆزىگە لازىم بولغان ئاپپاراتنىڭ فۇنكسىيىسىنى بىزنىڭ تىجارەت خادىملىرىمىزنىڭ بىرەرسىگە ئېيتىپ، ئۇنىڭ لايىھىسى قانداق بولسا ياخشىلىقىنى، ھەمدە ئۇنىڭغا قايسى زاپچاسلارنى ئالسا بولىدىغانلىقىنى سورىغاندا، ئۇ خادىمنىڭ تېخنىكىدىن يېتەرلىك خەۋىرى بولمىغاچقا، مېنى ياردەمگە چاقىراتتى. مەن ئۇنداق خېرىدارغا تېلېفوندىلا بىرەر نەرسىنى لايىھىلەپ چۈشەندۈرۈپ، ئۇنىڭغا قايسى زاپچاسلارنى ئىشلەتسە بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بېرەتتىم. بىر قېتىم بىر ئالىي مەكتەپنىڭ پروفېسسورى ئۆزىگە بىر ئالاھىدە لازېر ئەينىكىنىڭ لازىملىقىنى، ئەمما ئۇ ئەينەكنىڭ بىزنىڭ شىركەتنىڭ مەھسۇلات تىزىملىكىدە يوقلۇقىنى ئېيتىپ، مېنىڭ ئاشۇنداق ئەينەكنى قايسى شىركەتنىڭ چىقىرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بېرىشىمنى ئىلتىجا قىلدى. مەن بىزنىڭ شىركەتنىڭ ئىسكىلاتىدىن زاپچاس تېپىپ بېرىدىغان بىر خادىمنى خۇسۇسىيىتى ھېلىقى ئەينەككە يېقىن كېلىدىغان بىر خىل ئەينەكتىن **10** دانىسىنى قايتا ئۆلچەپ، ئۇنىڭ نەتىجىسىنى ماڭا ماڭدۇرۇپ بېرىشكە بۇيرۇدۇم. نەتىجىسى چىققاندا، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ھېلىقى پروفېسسورغا لازىم ئەينەككە ئەڭ يېقىن كېلىدىغان بىرىنى تاللاپ، ئۇ پروفېسسورغا سېتىپ بەردىم. ئۇ پروفېسسور ماڭا جىق رەھمەت ئېيتتى. ھەمدە ئۆز تەجرىبىسىنى بۇ ئەينەك بىلەن غەلىبىلىك

ئىشلەپ، تەتقىقات نەتىجىسىنى بىر يۇقىرى دەرىجىلىك ئىلمىي تەتقىقات ژورنىلىدا ئېلان قىلغاندا، ماقالىسىنىڭ ئەڭ ئاخىرسىدا مېنىڭ ئىسمىمنى ئاتاپ تۇرۇپ ماڭا قايتىدىن رەھمەت ئېيتىپتۇ. ئۇ پروفېسسور بۇ ۋەقەنى ئۆزىنىڭ باشقا تونۇشلىرىغىمۇ ئېيتىپ بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر مەزگىل بىر قانچە ئالىي مەكتەپنىڭ پروفېسسورلىرى بىزنىڭ شىركەتتىن بىر نەرسە ئېلىش ئۈچۈن تېلېفون قىلسا، تېلېفوننى ئېلىپلا، "بىز دوكتۇر ئەركىن سىدىق بىلەن كۆرۈشەتتۇق" دەيدىغان بولۇپ قالدى. بۇ ئىشتىن كېيىن مېنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى باشلىقىم **Alex** ناھايىتى تەسىرلىنىپ، شۇنىڭدىن كېيىن بىز پاراڭلاشقان ۋاقىتتا ماڭا "سەن كارامەت ئىنژېنېر بولۇپلا قالماي، ناھايىتى ئۇستا سېتىقچى (ئىنگلىزچە **'salesperson'**) ئىكەنسەن" دەيدىغان بولدى. مەن **"Wave Splitter"** دېگەن شىركەتتە ئىشلەۋاتقاندا، شىركەتنىڭ سودا-سېتىق بۆلۈمىدىكىلەرگە ياردەملىشىپ، ياپونىيەگە بېرىپ، بىزنىڭ شىركەتنىڭ **NEC, Hitachi, Fujitsu** ۋە **Sumitomo** قاتارلىق چوڭ شىركەتلەر بىلەن ئېلىپ بارغان «تېخنىكىلىق سۆھبەت»لىرىگە قاتناشتىم. ھەمدە ئۆزۈمنىڭ تېخنىكىلىق ئىقتىدارى بىلەن ياپونچە تىلىمدىن پايدىلىنىپ، بىزنىڭ ئۇ ياپونلۇق خېرىدارلىرىمىزنى خېلى تەسىرلەندۈرۈپ، شىركىتىمىزنىڭ سودا-سېتىق ئىشلىرىغا كۆزگە كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشتۇم. **2002**-يىلى فېۋرالدا مەن شىركەتتىن بىر ھەپتە رۇخسەت سوراپ، ئامېرىكىنىڭ باشقا بىر شىتاتىغا دەم ئېلىشقا كەتكەندە، بىزنىڭ شىركەتتە بىر چوڭ كۆلەملىك خادىم قىسقارتىش بولۇپ، مېنىڭ ئۈستۈمدىكى ئىنژېنېرلىك بۆلۈمىگە مەسئۇل **2** مۇئاۋىن رەئىسنىڭ ھەر ئىككىلىسىنى شىركەتتىن چىقىرىۋېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن شىركەتنىڭ سودا سېتىقىغا مەسئۇل مۇئاۋىن رەئىسى مېنىڭ ئىگىسىز قالغانلىقىمدىن پايدىلىنىپ، مېنى ئىنژېنېرلىق بۆلۈمىدىن، سودا-سېتىق بۆلۈمىگە يۆتكىۋاپتۇ. دەم ئېلىشتىن قايتىپ كېلىپ، بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، مەن قاتتىق نارازى بولدۇم. ئۇلارغا "مەن ئىنژېنېر بۆلۈمىدە تۇرۇۋېرىپ، سىلەرگە قانچىلىك ياردەم كېرەك بولسا، شۇنچىلىك ئىشلەپ بەرەي. شۇڭا مېنى يۆتكىمەڭلار. ئەگەر مۇشۇنداق مەجبۇرى يۆتكىسەڭلار، مەن بۇ شىركەتتىن كېتىشكە مەجبۇر بولىمەن" دېدىم. مەن ئۇ چاغدا شىركەتنىڭ ئىنگلىزچە **"Planar Light wave Circuits"** دەپ ئاتىلىدىغان "يىغىنچاق نۇر يولى تېخنىكىسى" دېگەن بىر ئەڭ يېڭى تېخنىكىسىغا مەسئۇل ئىدىم. بىز مۇشۇ تېخنىكا ئارقىلىق چىقىرىلىدىغان بىر زاپچاسنىڭ ئەڭ ئاخىرقى باسقۇچىغا كەلگەن بولۇپ، مەن ئۇنى ئۆزۈم بىر باشقا ئېلىپ چىقىشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلاتتىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئامېرىكىدا سودا-سېتىق ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار ئىنتايىن كۆپ بولۇپ، شىركەتتە ئادەم قىسقارتسا، ئالدى بىلەن شۇنداقلارنى قىسقارتىدۇ. ئۇنىڭ ئەكسىچە، ئىنژېنېرلىك ئەڭ ئەتىبارلىق خىزمەت بولۇپ، ئۇ كىم بولسا شۇ قىلىۋېرىدىغان كەسىپ ئەمەس. شۇڭا مېنىڭ ئىنژېنېرلىقتىن ئايرىلغىم يوق ئىدى . ئاخىرىدا بىزنىڭ شىركەت مېنىڭ تەلىپىمگە قوشۇلدى.

ھېكايە، رومان ۋە ھەر خىل دەرسلىك كىتابلاردىن باشقا، ئامېرىكىدا ئادەم تەسەۋۋۇر قىلالايدىغان ھەر بىر كەسىپتە، بۇرۇنقىلار ئۆزلىرىنىڭ ئەمەلىي تەجرىبىلىرىگە، بېشىدىن ئۆتكۈزگەن

مەغلۇبىيىتى بىلەن قازانغان مۇۋەپپەقىيەتلىرىگە، ئۆزى ئېلىپ بارغان ئىلمىي تەتقىقاتلىرىغا، ۋە پۈتۈن دۇنيانىڭ كۆپ يىللىق ئىلمىي تەتقىقات نەتىجىلىرىگە ئاساسەن يېزىپ چىقىپ ئېلان قىلغان كىتابلاردىن بىر قانچىنى تېپىش مۇمكىن. بۇ كىتابلار بۇرۇنقىلار ياراتقان بىلىم جۇغلانمىسى بولۇپ، ئەگەر مۇۋاپىق پايدىلىنىلسا، ئۇلار كېيىنكىلەر ئۈچۈن مۆلچەرلىگۈسىز دەرىجىدە ئىقتىسادىي، ئىجتىمائى ۋە سىياسىي قىممەت يارىتالايدۇ. بىز داۋاملىق ئاڭلايدىغان "ئىلمىي ئۇسۇلدا ئىش قىلىش" دېگەنلىك، ئۆزىمىز قىلغان ھەر بىر ئىشتا، بۇرۇنقىلار ياراتقان بىلىمدىن تولۇق پايدىلىنىش دېگەنلىكتىن ئىبارەتتۇر. بۇ يەردە مەن شۇنى تىلغا ئېلىشقا مەجبۇرمەنكى، بىز ئۇيغۇرلار "ئىلمىي ئۇسۇلدا ئىش قىلىش" نىڭ مەناسىنى ھەقىقىي تۈردە توغرا چۈشىنىپ، ئۇنى ئۆزىمىزنىڭ ئەمەلىي ھەرىكىتىمىزگە تەتبىقلاشتا ئىنتايىن ئاجىزمىز. بىزنىڭ نۇرغۇن كىشىلىرىمىز ئۆزىنىڭ ئىلمىي ئاساسىي بولمىغان پەرىزىگە ۋە شەخسىي ھېسسىياتىغا تايىنىپ ئىش قىلىشنى ئادەت قىلىۋالغان. بۇنىڭ زىيىنىنى بىز ھازىر يەتكىچە تارتىۋاتىمىز. بارغانسېرى كۆپ ئۇيغۇر ھۆنەرۋەنلىرىنىڭ ئۆز ئىگىلىكىنى يوقىتىپ قويۇۋاتقانلىقى مانا مۇشۇ ئاقىۋەتنىڭ بىر ئىسپاتىدۇر. بۇرۇنقىلار ياراتقان بىلىمنىڭ ھەممىسى، سىز ئۇلاردىن پايدىلىنىدىغان ۋاقىتتا، سىزدىن شۇ كەسىپتە ئالىي مەكتەپ ئۇنۋانى بولۇشنى تەلەپ قىلمايدۇ. تولۇقسىز ۋە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەرمۇ ئوقۇپ پايدىلىنالايدىغان كىتابلارمۇ ساناقسىز بار. بىز ئۆز ئىشلىرىمىزدىن چوقۇم بىر ئۈنۈم ھاسىل قىلماقچى بولىدىكەنمىز، بۇرۇن يارىتىلغان بىلىمدىن تولۇق پايدىلىنىپ، ھەقىقىي تۈردە ئىلمىي ئاساستا ئىش قىلىشىمىز كېرەك.

مەن كىچىكىمدىنلا بىر ئىشنى قىلىشتىن بۇرۇن، ئۇنى قىلىشتىكى مەقسىدىمنى، ھەمدە ئۇنى قانداق قىلسا توغرا قىلغىلى بولىدىغانلىقىنى ناھايىتى تولۇق ئايدىڭلاشتۇرىۋېلىشقا ئادەتلەنگەن بولۇپ، ئەگەر بۇ نەرسىلەر ئېنىق بولمىسا، ئۇ ئىشنى ھەرگىزمۇ باشلىيالمايمەن. بۇ ئادەتنىڭ پايدىسىنى مەن يالغۇز ئۆزۈمنىڭ كەسپىي خىزمىتىمدىلا ئەمەس، ئۆزۈمنىڭ شەخسىي تۇرمۇشىمدىمۇ داۋاملىق كۆرۈپ كېلىۋاتىمەن. **1995**-يىلى مەن دوكتورلۇق ئۇنۋانىغا ئېرىشىپ، پوستدوكتورلۇق خىزمىتىنى باشلىغاندا، ئۆزىمىزنىڭ ئىقتىساد قىلىپ يىغىدىغان كىرىمىمىزدىن قانداق پايدىلانسا ئەڭ ياخشى بولىدىغانلىقىنى بىلىۋېلىش ئۈچۈن، ئامېرىكىنىڭ بانكا سىستېمىسى توغرىسىدىكى بىر كىتابنى سېتىۋېلىپ ئوقۇدۇم. بىرىنچى شىركەتتە خىزمەت باشلىغاندىن كېيىن، "بايلىق يىغىشنىڭ **5** پرىنسىپلىرى" دېگەن بىر كىتابنى سېتىۋېلىپ ئوقۇدۇم. مىنىڭ ئىقتىسادتىن خېلى خەۋىرىم بار بولۇپ، ئامېرىكا ۋە دۇنيا ئىقتىسادىي بازىرىنى خېلى تولۇق چۈشىنىپ ماڭىدىغان بولساممۇ، باشقىلارنىڭ يوقىرىقى مەسىلىدە قانداق تەكلىپلىرى بارلىقىنى بىلگىم كەلگەنىدى. **1997**-يىلى ئۆي سېتىۋېلىشتىن بۇرۇن، "تۇنجى قېتىم ئۆي سېتىۋالىدىغانلار بىلىۋېلىشقا تېگىشلىك مۇھىم ئىشلار" دېگەن بىر كىتابنى سېتىۋېلىپ ئوقۇدۇم. **1998**-يىلى ئۆيىنىڭ ئارقا ھويلىسىغا بىر كەڭلىكى **5** مېتىر، ئۇزۇنلۇقى **10** مېتىر كېلىدىغان ياغاچ سۇپا ياساش ئالدىدا، "ئۆزى سۇپا ياساشنىڭ ئۇسۇللىرى

توغرىسىدا" دېگەن بىر كىتابنى سېتىۋېلىپ ئوقۇدۇم. **1999**-يىلى ئامېرىكىدا پاي-چەك بازىرى ئىنتايىن قىزىپ كەتكەنىدى، "ئامېرىكىنىڭ پاي-چەك بازىرى" دېگەن بىر كىتابنى سېتىۋېلىپ ئوقۇدۇم. كەسىپ جەھەتتە كىتاب ئوقۇپ، يېڭى نەرسە ئۆگىنىش بىز ئۈچۈن داۋاملىق بولىدىغان بىر ئىش. دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئېلىش، ھەرگىز ئۆز كەسپىمىز ساھەسىدە دۇنيادىكى بىلىملەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆگىنىپ بولغانلىقىمىزدىن دېرەك بەرمەيدۇ. ئۇ پەقەت بىزدە ئۆزىمىز كىتاب ئوقۇپ، يېڭى نەرسىلەرنى ئۆزىمىز ئۆگىنىپ، ئۇنى ئۆز ئەمەلىيىتىمىزدە ئىشلىتەلەيدىغان بىر قىسىم ئاساسلىق ئىقتىدارنىڭ يېتىلگەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ. مەن مۇشۇ سۆھبەت خاتىرىسىنى يېزىشنى باشلىغاندىن بۇيان، ئۆز كەسپىمدە بىر قانچە يېڭى نەرسىنى ئۆگىنىپ، ئۇلارنى ئۆز تەتقىقاتىمدا پايدىلىنىپ بولدۇم. ئادەم قانچە كۆپ ئۆگەنگەنسېرى، ئۆز بىلىمىنىڭ كەملىكىنى شۇنچە ھېس قىلىدۇ. شۇڭا، ياخشىراق تۇرمۇش كەچۈرۈشنى ئىستەيدىغان ھەر قانداق بىر ئادەم، كىتاب ئوقۇپ، يېڭى بىلىم ئىگىلەشنى ئۆزىنىڭ ئۆمۈرلۈك ئىشى قىلىشى كېرەك. تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەردىكى كۆپ سانلىق ئادەملەر دەل ئاشۇنداق ئادەملەردۇر.

بۇنىڭدىن **30** نەچچە يىلنىڭ ئالدىدىكى مەدەنىيەت ئىنقىلابى جەريانىدا، مەن يېزىدىكى دېھقانلارنىڭ بىر يىل ئىشلەپمۇ يەنە ئۆزىنىڭ ئاشلىق پۇلىنى تۆلىيەلمەسلىك تۆپەيلىدىن، يېشى مەن بىلەن باراۋەر كېلىدىغان بالىلىرىنى ئوقۇتماي، ئېتىزلىقنىڭ ئەمگىكىگە سېلىۋاتقان ئەھۋالنى كۆرۈپ، ئىنتايىن ئېچىنغان ئىدىم. (**30** يىل بۇرۇنقى ئاشۇنداق ئەھۋال تەكلىماكانغا گىرەلىشىپ كەتكەن خەنۇبىي شىنجاڭنىڭ چەت-ياقا رايونلىرىدا تا ھازىرغىچە مەۋجۇت. تەھرىرلىگۈچىدىن) " . ئەگەر ھۆكۈمەت مۇشۇ بالىلارنىڭ ئاشلىق پۇلىنى كۆتۈرىۋەتكەن بولسا، ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى خۇددى مەندەك ئوقۇيالىغان بولاتتى"، دەپ ئويلىغان ئىدىم. ھازىر ئۇنىڭدىن **30** نەچچە يىل ئۆتۈپ كەتتى. ھازىر يېزىلاردا ئوقۇيالماي قېلىۋاتقان بالىلار بارمۇ-يوق، بولسا ئۇلار قانچىلىك نىسبەتنى ئىگىلەيدۇ، بۇلار ماڭا مەلۇم ئەمەس. ئەمما، ماڭا ناھايىتى ئېنىق بىر ئىش شۇكى، ئوقۇيالمىغان كىشىلەر مىللەت سۈپىتىنى يۇقىرىلىتىشقا ھېچ قانداق تۆھپە قوشالمايدۇ. ئۇنىڭ ئەكسىچە، ئۇلار كەلگۈسىدە جەمئىيەت ئۈچۈنمۇ، مىللەت ئۈچۈنمۇ بىر يۈك بولۇپ قالىدۇ. بىر مىللەتنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش، پۈتۈن مىللەتتىن ناھايىتى ئۇزۇن ۋاقىت توختىماي تىرىشچانلىق كۆرسىتىشنى تەلەپ قىلىدىغان جاپالىق ئىش. ياپونىيە **2**-دۇنيا ئۇرۇشىدىن **100** يىل بۇرۇنلا پۈتۈن خەلق مائارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇپ بولغانىدى. شۇڭا ئۇلار **2**-دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن ئۇچقاندەك تەرەققىي قىلالىدى.

ھازىرقى شارائىتتا، ئۇيغۇرلار ئۆز مىللىتىنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈشى ئۈچۈن قانداق قىلىشى كېرەك؟ بۇ ئىشتا ھەر بىر ئادەم قانداق رول ئوينىشى كېرەك؟

ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ كەلگۈسىگە كۆڭۈل بۆلىدىغان، مىللەتكە كۆيۈنىدىغان ھەر بىر ئادەم بۇ مەسىلە توغرىسىدا داۋاملىق، ئەستايىدىل ئويلىنىشى كېرەك. ھەممە، ئۆزىنىڭ ئىقتىدارى يەتكەن

دائىرە ئىچىدە مۇۋاپىق ئىش كۆرۈشى كېرەك. ئۇنداق قىلمايدىكەنمىز، ۋاقىت ئۆتۈپ كېتىشىۋېرىدۇ. دەۋر ئىلگىرلەۋېرىدۇ. بىز بىر ئىزىمىزدا توختاپ قېلىۋېرىمىز.

7-بۆلۈم

14-سوئال: چەت ئەللىكلەرنىڭ تىل ئۆگىنىشى ھەققىدە كۆزەتكەنلىرىڭىز قايسىلار؟

ئامېرىكا كۆپ مىللەتلىك دۆلەت بولۇپ، ئۇنىڭدا دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدىن كەلگەن مىللەتلەر تېپىلىدۇ. **2000**-يىلدىكى ئومۇمىي نوپۇس ساناش نەتىجىسىگە ئاساسلانغاندا، ئامېرىكىدىكى يەر شارىنىڭ ئوخشىمىغان جايلىرىدىن كېلىپ چىققان نوپۇسنىڭ نىسبىتى مۇنداق ئىكەن:

ئاق تەنلىكلەر **75.1** پىرسەنت

قارا تەنلىكلەر **12.3** پىرسەنت

ئامېرىكىدىكى ئىندىيانلار ۋە ئالياسكىلىقلار **0.9** پىرسەنت

ئاسىيالىقلار **3.6** پىرسەنت

ھاۋايلىقلار **0.1** پىرسەنت

قالغان مىللەتلەر **7.9** پىرسەنت

ئامېرىكىنىڭ جەمئىي نوپۇسى، ئالدىنقى بۆلۈمدا ئېيتىپ ئۆتۈپ كەتكەندەك جەمئىي **300** مىليون ئەتراپىدىدۇر. بۇ يەردە ئەسكەرتىپ ئۆتۈشكە تېگىشلىك بىر ئىش شۇكى، يۇقىرىقى "ئاق تەنلىكلەر" دېگەن كاتېگورىيەگە دۇنيادىكى ئوخشىمىغان مىللەتتىن كېلىپ چىققان ئاق تەنلىكلەرنىڭ ھەممىسى كىرىدۇ. شۇڭا ئۇلار بىر ئاق تەنلىك بولغىنى بىلەن، تىلى ۋە مىللىتى باشقا-باشقا بولغان مىللەتلەردىن تەركىپ تاپقان. مەسىلەن، ئەنگلىيەلىك، ئىتالىيەلىك، گېرمانلىق، فرانسىيەلىك ۋە مېكسىكىلىق قاتارلىقلار. **1999**-يىلى مارتتىن **2000**-يىلى مارتقىچە چەت ئەلدىن ئامېرىكىغا كۆچمەن بولۇپ كەلگەن نوپۇسنىڭ سانى **1.7** مىليون ئىكەن. مېنىڭ مۆلچەرىمدە، ھازىر كىچىك باللارنىمۇ قوشقاندا، ئامېرىكىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ سانى **400** بىلەن **500** نىڭ ئەتراپىدا بولۇشى مۇمكىن.

ئامېرىكىدا يۇقىرىقىدەك كۆپ سانلىق مىللەتلەر بولغاچقا، ئوخشاش بىر مىللەتتىن كېلىپ چىققان كىشىلەر ئۆز-ئارا سۆزلەشكەندە ئۆز تىلى بىلەن سۆزلىشىدۇ. ئوخشىمىغان مىللەتتىن كېلىپ چىققان كىشىلەر ئۆز-ئارا سۆزلەشكەندە، ھەممىسى ئىنگلىز تىلىدا سۆزلىشىدۇ. ئەگەر چوڭراق بىر سودا سارىيىغا كىرىپ بىر دەم ماڭسىڭىز، ھەر خىل ھەر ياڭزا تىل بىلەن سۆزلىشىۋاتقان كىشىلەرنى ئۇچرىتىسىز.

ھەممىسىنىڭ خەۋىرىدە بولغىنىدەك، بۇ دۇنيادىكى ئەڭ ئىلغار ۋە ئەڭ يېڭى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى، ئۇنىڭ قايسى دۆلەتتە ۋە قايسى مىللەت تەرىپىدىن ئىجات بولىشىدىن قەتئىي

نەزەر، چوقۇم ئىنگلىز تىلىدا ئېلان قىلىنىدۇ. ھەمدە ئىنگلىز تىلى دۇنيانىڭ قانداق يېرىگە بارسا ئاساسەن ئاقىدۇ. ئەشۇ سەۋەبتىن، ئامېرىكىلىقلار ئۆز مىللىتىگە تەۋە بولمىغان چەت ئەل تىلىنى ئۆگىنىش جەھەتتە دۇنيا بويىچە ئەڭ ئارقىدا تۇرىدۇ. يېقىنقى بىر قانچە **10** يىلنىڭ مابەينىدە دۇنيادىكى ئوخشىمىغان دۆلەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى خەلقئارالىق ھەمكارلىقنىڭ كۈچىيىشىگە ئەگىشىپ، بۇ يېڭى زامان تەرەققىياتىغا ماسلىشىش مەخسىتىدە، ئامېرىكا ھۆكۈمىتى مەخسۇس مەبلەغ ئاجرىتىپ، ئامېرىكىدا چەت ئەل تىلى ئۆگىنىشنى قانداق ئومۇملاشتۇرۇشنى مەخسۇس تەتقىق قىلدى. ھەمدە **1996**-يىلى دەسلەپكى لايىھەنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، **2000**-يىلىنىڭ ئالدى-كەينىدە بۇ ھەقتە مەخسۇس پىلان ۋە بەلگىلىمىلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. شۇنداقلا ئامېرىكىدا **2005**-يىلىنى "چەت ئەل تىللىرى يىلى" قىلىپ تەبرىكلەشنى قارار قىلدى. تەتقىقاتچى خادىملار ئۆز تەتقىقاتى جەريانىدا بايقىغان يېڭى بىر ئىش مۇنداق بولغان: چەت ئەل تىلى ئۆگىنىش جەريانىدا ئوقۇغۇچىلاردا يېتىلىدىغان يەنە بىر ئىقتىدار شۇكى، ئۇلار ئوقۇشنى چەت ئەل تىلى ئۆگەنمىگەن ئوقۇغۇچىلارغا قارىغاندا ياخشىراق ئېلىپ ماڭىدۇ. شۇنىڭ بىلەن، ئامېرىكىدىكى تولۇقسىز، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە ئالىي مەكتەپ دەرسلىكىگە چەت ئەل تىلى ئومۇميۈزلۈك قوشۇلدى. ھەمدە ئوتتۇرا مەكتەپتىكى چەت ئەل تىلى دەرسى ئوقۇغۇچىلار چوقۇم ئوقۇمسا بولمايدىغان مەجبۇرى دەرس قىلىپ بېكىتىلدى.

بالىلىرىمنىڭ ھەر ئىككىلىسى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئىسپان يېزىقىنى ئۆگەندى. ئوغلۇم ئۇنى ھازىرمۇ ئۆگىنىۋاتىدۇ. ئۇلار ھازىر ئۆز-ئارا ئىسپان تىلىدا مەقسىتىنى ئۇقتۇرالايدىغان سەۋىيىگە يەتكەن بولۇپ، بەزىدە ئائىلىمىزدىكى تۆتىمىز بىللە قەرت ئوينىغان ۋاقتىمىزدا، ئۇ ئىككىسى ئىسپانچە سۆزلىشىپ، ئايالىم بىلەن ئىككىمىزنى بوزەك قىلغان ۋاقتىمۇ بار. مەن بۇ يازمامدا بىزنىڭ ئائىلىدىكى تۆتىمىزنىڭ قەرت ئوينايدىغانلىقىمىزنى بىر قانچە قېتىم تىلغا ئالدىم. ئەمىلىيەتتە بىز قەرتنى بىر يىلدا بىر قانچە قېتىم ئويناپ باقىمىز. قەرت ئويناش بالىلىرىمىزنىڭ ياخشى كۆرىدىغان پائالىيىتى بولغاچقا، ئۆيدىكى ھەممىمىزنىڭ ۋاقتى يەتكەن ۋاقىتلاردا، ئائىلە پائالىيىتى تەرىقىسىدە تۆتىمىز قەرت ئوينايمىز. **1993**-يىلى ئوغلۇم ئامېرىكىغا يېڭى كەلگەن ۋاقىتتا، پۈتۈن شىمالىي كالىفورنىيەدە پەقەت بىزنىڭ ئائىلىدىن ئىبارەت بىرلا ئۇيغۇر ئائىلىسى بار ئىدى. شۇڭا ئۇيغۇر مەدىنىيىتىمۇ بىز ئۈچۈن پەقەت بىزنىڭ ئۆينىڭ ئىچىدىلا بار ئىدى. ئۇ چاغلاردا بىز"ئائىلە پائالىيىتى" نى كۆپ قىلاتتۇق. ھازىر جىق ئازلاپ كەتتى. بۇ يەرنى ئوقۇغاندىن كېيىن، بەزى قېرىنداشلار مېنىڭ بالىلىرىمنىڭ نېمە ئۈچۈن ئىسپانچىنى ئۆگەنگەنلىكىگە ھەيران قېلىشى مۇمكىن. مېكسىكا كالىفورنىيە بىلەن چېگرىداش بولغاچقا، ئۇ دۆلەتتىن كالىفورنىيەگە ھەر خىل يوللار بىلەن كۆچمەن بولۇپ كېلىدىغان مىكسىكىلىقلارنىڭ سانى ئىنتايىن كۆپ. شۇڭا كالىفورنىيەدىكى ئىسپان تىلىنى ئانا تىلى قىلغان مېكسىكىلىقلارنىڭ نوپۇسىمۇ ئىنتايىن كۆپ بولۇپ، **2000**-يىلى كالىفورنىيەنىڭ **35** مىليون نوپۇسىنىڭ **11** مىليونى مېكسىكىلىقلار ئىكەندۇق. مۇشۇ سەۋەب تۈپەيلىدىن، كالىفورنىيە شىتاتىدا ئىسپان تىلىنى ئۆگىنىدىغانلار ئىنتايىن كۆپ. بولۇپمۇ باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ ئىچىدە ئىسپان تىلىنى بىلىدىغانلار خېلى چوڭ مىقدارنى ئىگىلەيدۇ. بۇ

ئوقۇتقۇچىلار ئامېرىكىغا كۆچمەن بولۇپ كەلگەن، ئىنگلىز تىلىنى ياخشى بىلمەيدىغان مېكسىكىلىق ئۆسمۈرلەرنى ياخشى ئوقۇتۇش ئۈچۈن ئىسپان تىلىنى ئۆگەنگەنلەردۇر. بۇ خۇددى ئىچكىرىكى ئۆلكىلەرگە ئوقۇشقا بارغان ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارنى ياخشىراق ئوقۇتۇش ئۈچۈن، ئۇ يەرلەردىكى خەنزۇ ئوقۇتقۇچىلار ئۇيغۇر تىلى ئۆگەنگەن بىلەن ئوخشاش ئىشتۇر.

تارىختا ئۆتكەن دۇنيادىكى داڭلىق ئەرباپلارنىڭ كۆپىنچىسى كەم دېگەندە **3~4** چەت ئەل تىلىنى پۇختا ئۆگەنگەن. بۇ ھەقتە مەن تەپسىلىي توختالمىساممۇ، ئوقۇرمەنلەر ئۆز ئۆمرىدە كۆپ ئاڭلىغان ۋە ئوقۇغانلىقىغا ئىشىنىمەن. يىغىنچاقلاپ ئېيتقاندا، تىل بىلىم ئىسكىلاتىنىڭ ئاچقۇچىدۇر. سىز قانچە كۆپ خىلدىكى تىللارنى بىلسىڭىز، سىز شۇ تىللاردا يېزىپ توپلانغان بىلىملەرنىڭ ھەممىسىدىن پايدىلىنالايسىز. يالغۇز ئۇنداقلا بولۇپ قالماي، بۈگۈنكى كۈندە بىر قانچە تىل بىلىش، نورمال ھايات كەچۈرۈشنىڭ كەم بولسا بولمايدىغان بىر شەرتىگە ئايلاندى.

مەن شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتقان ۋاقتىتا، بىز ھەر يىلى يېڭى قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن مەكتەپ بويىچە ” يېڭى ئوقۇغۇچىلارنى قارشى ئېلىش يىغىنى“ ئۆتكۈزەتتۇق. مېنىڭ شۇ چاغدا مەكتەپكە يېڭى كىرگەن ئوقۇغۇچىلارغا دەيدىغان بىر گېپىم مۇنداق ئىدى:” ھازىرقى زاماندا بىر مىللەت يەنە بىر مىللەتنىڭ قۇلى بولۇپ قالىدىغان ئىشلار ئانچە كۆرۈلمەيدۇ. لېكىن، بىر مىللەت يەنە بىر مىللەت تىلىنىڭ قۇلى بولۇپ قېلىش پۈتۈنلەي مۇمكىن. بىر مىللەتنىڭ تىلىنى ئۆگىنىش بىلەن ئۇ مىللەتكە قارىتا قانداق ھېسسىياتتا بولۇش پۈتۈنلەي باشقا-باشقا ئىش. ئەگەر سىلەر كەلگۈسىدە ياخشىراق ياشايلى، دېسەڭلار، بۇ ئالىي مەكتەپتىكى پۇرسەتتىن تولۇق پايدىلىنىپ، خەنزۇچىنى چوقۇم ياخشى ئۆگىنىڭلار“. مەن ئۇ چاغدا چەتكە چىقىش ئۇ ياقتا تۇرسۇن، شىنجاڭدىن باشقا يەرلەرگىمۇ تۈزۈكرەك بېرىپ باقمىغان بولۇپ، يۇقىرىقى سۆزلىرىم ئۆزۈمنىڭ شۇ ۋاقىتقىچە بولغان ھاياتىمنىڭ بىر خۇلاسىسى ئىدى. مەن ئۇنىڭدىن كېيىن شاڭخەي، ياپونىيە ۋە ئامېرىكىلاردا ياشاپ باقتىم. بۇ جەرياندا يۇقىرىقى سۆزلەرنىڭ نەقەدەر توغرىلىقىنى تېخىمۇ ھېس قىلدىم. يېقىنقى بىر نەچچە يىلنىڭ مابەينىدە، دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى بىر قىسىم ئۇيغۇرلار ئامېرىكىغا كۆچمەن بولۇپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە يۇقىرى ئۇنۋانغا ئېرىشىپ، ئەسلىدىكى دۆلەتلەردە ناھايىتى يۇقىرى كەسپىي ئورۇنلاردا ئىشلەپ باققانلارمۇ خېلى كۆپ. لېكىن، ئامېرىكىغا كەلگەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر قىسىم كىشىلەر ئىنگلىز تىلىدا ياخشى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ كەسپىي ئۇنۋانى ۋە سەۋىيىسىگە لايىق خىزمەتلەرگە ئورۇنلىشالماي، ئادەتتىكى خىزمەتلەر بىلەن ھايات كەچۈرۈۋاتىدۇ. بىر تىلنىڭ قۇلى بولۇش دېگەن ئەنە شۇ. بىر قانچە يىل جاپالىق دەۋرنى ئۆز بېشىدىن كەچۈرۈپ، شۇ جەرياندا ئىنگلىز تىلىنى پۇختا ئۆگىنىپ، ئاندىن ھەقىقىي تۈردە ئۆزىگە لايىق خىزمەت تاپقانلارمۇ بار.

مەن **1979**-يىلى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى بىر يىللىق خەنزۇچە ئۆگىنىشنى تاماملاپلا، ئۆزلۈكۈمدىن ئىنگلىز تىلى باشلىغاندا، مېنىڭدىن بۇرۇن ئۇيغۇرچە مەكتەپتە ئوقۇغانلاردىن ئىنگلىز تىلى ئۆگەنگەنلەر بولمىغاچقا، بەزىلەر مېنى مەسخىرە قىلغانىدى. نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ پەرىزىدە، مەندەك بىر ئۇيغۇر مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسىنىڭ چەت ئەل تىلى ئۆگىنەلىشى مۇمكىن

ئەمەس ئىدى. مەن يېرىم يىلغا قالماي، ئۇنىڭ مۇمكىنلىكىنى ئىسپاتلىدىم. شۇنىڭدىن كېيىن مەكتەپ بويىچە ئۇيغۇر مەكتەپتە ئوقۇغان نۇرغۇن ئوقۇغۇچىلار چەت ئەل تىلى ئۆگىنىشكە ئاتلاندى.

جۇڭگو جەمئىيىتىدە يېقىندىن بۇيان يۈز بېرىۋاتقان دەرىجىدىن تاشقىرى تېز سۈرئەتلىك ئۆزگىرىشلەر تۈپەيلىدىن، ئۇيغۇر دىيارىدىكى ياشلار بىر ناھايىتى كەسكىن مەسىلىگە دۇچ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ بولسىمۇ ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن خىزمەت تېپىش. مېنىڭ خىزمەت كۆتۈپ ياتقان ھەر بىر ياشقا چوڭقۇر ھېسداشلىقىم بار. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ھازىر ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋە بۇنىڭدىن كېيىن ئوتتۇرا مەكتەپكە كىرىدىغان ياش ئۆسمۈرلەرگە مۇناداق تەشەببۇسۇممۇ بار: تولۇقسىز ئوتتۇرىنى پۈتتۈرۈپ بولغىچە ئۇيغۇر تىلىنى، تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرۈپ بولغىچە خەنزۇ تىلىنى ۋە ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ بولغىچە ئىنگلىز تىلىنى پۇختا ئىگىلەپ بولۇڭ.

دۇنيادىكى بارلىق جانلىقلارنىڭ ئىچىدە، ئىنسانلارنىڭ يېگى مۇھتقا ماسلىشىش ئىقتىدارى ئەڭ كۈچلۈك بولىدۇ.

سىز كەلگۈسىدە ئوتتۇرا ياكى ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەندە دۇچ كېلىدىغان يېڭى مۇھىت قايسى؟

بۇ سوئالغا جاۋاب تېپىش ئۈچۈن سىز ئوتتۇرا ۋە ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگىچە ساقلاپ تۇرۇشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق. ئۇنىڭغا ھازىرلا جاۋاب تېپىڭ. بۇ جاۋابنى تېپىش ئىنتايىن ئاسان. ئۆزىڭىزنىڭ ئەتراپىدا يۈز بېرىۋاتقان ھادىسىلەرنى ۋە سىياسىي، ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي ۋەزىيەتنى ئوبدان كۆزەتسىڭىزلا كۇپايە. مەن يېڭى مۇھىتنىڭ بىر قىسمىنى سۆھبەتنىڭ ئالدىنقى قىسىملىرىدا بايان قىلىپ ئۆتتۈم.

بىر ئۇيغۇر بولۇشنىڭ نۇرغۇن شەرتلىرى بار. ئەڭ مۇھىم شەرتلەرنىڭ بىرسى، ئۇيغۇر تىلىنى ناھايىتى پۇختا بىلىش. ئۇيغۇر بىر مەدەنىيەتلىك مىللەت. مەدەنىيەتلىك بىر مىللەتنىڭ ھەر بىر ئەزاسى ئۆز تىلىنى پۇختا بىلىشى كېرەك. ئۇنىڭدىن باشقا، سىز باشقا تىللارنى ئۆنۈملۈك ھالدا ھەقىقىي تۈردە ياخشى ئىگىلىشىڭىز ئۈچۈن، چوقۇم ئانا تىلغا پۇختا بولۇشىڭىز كېرەك. چەت ئەل تىلىنى پەقەت ئۆزىنىڭ ئانا تىلىغا سېلىشتۇرۇپ ئۆگەنگەندە، ئاندىن ياخشى ئۆگەنگىلى بولىدۇ. مەن نۇرغۇن ئۇيغۇر ۋەتەنداشلارنى كۆزىتىپ، شۇنى چوڭقۇر ھېس قىلدىمكى، كۆپىنچە ئەھۋالدا، ئەگەر بىر كىشى ئۆزىنىڭ ئانا تىلى بولغان ئۇيغۇر تىلىنى ياخشى بىلمىسە، باشقا تىللارنىمۇ ياخشى ئۆگىنەلمەيدۇ. ھازىر نۇرغۇن ئاتا-ئانىلار ئۆز پەرزەنتلىرىنى خەنزۇ مەكتەپكە بېرىدۇ. بۇ ئاتا-ئانىلار مۇناداق بىر سوئالنى ئۆزىدىن سوراپ بېقىشى كېرەك: مەن بالامغا ئۇيغۇر تىلىنى قانداق ئۆگىتىمەن؟ ئۇيغۇر دىيارىدا ھەر خىل شەكىلدىكى چەت ئەل تىلى ئۆگىنىش سىنىپلىرى ئېچىلغىلى تۇرۇپتۇ. مېنىڭچە بولسا ئۇيغۇر تىلى سىنىپلىرىمۇ ئېچىلىشى كېرەك. بۇ مەسىلە ئۈستىدە ھەر بىر ئۇيغۇر ناھايىتى چوڭقۇر ئويلىنىپ بېقىشى كېرەك. بىر ئادەم ئۈچۈن ئانا تىلىنى يوقىتىپ قويۇش ئىنتايىن خەتەرلىك ئىش. ئۇيغۇرلار ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ئانا تىلىنى پۇختا بىلىش ھەرگىز بىر قولغا كەلتۈرگەن ئالاھىدە

نەتىجە ئەمەس. ئۇ بىر ئادەم چوقۇم قىلىشقا تېگىشلىك ئىش.

بەزىلەر " ئۇيغۇر دېگەن ناچار مىللەت. مەن ئۇنىڭدىن پۈتۈنلەي ۋاز كەچتىم"، دېيىشى مۇمكىن. ئۇيغۇر بولماسلىقتا تىرىشىشى مۇمكىن. مەن ئالدى بىلەن ئۇنداقلاردىن مۇنداق بىر سوئالنى سوراپ باقاي: سىز ئۇيغۇر تەقدىرىنىڭ ياخشىراق بولۇشىغا، ئۇيغۇرلارنىڭ ھال-ئەھۋالىنىڭ ياخشىلىنىشىغا نېمە ۋە قانچىلىك تۆھپە قوشتىڭىز؟ مەن چەت ئەلدە **20** يىلدەك ياشىغان تەجرىبەمگە ئاساسەن، سىزگە شۇنى ئېيتىپ قوياي:

"ئۆز ئاتا-ئانىسىدىن "ياخشى ئەمەسكەن دەپ ۋاز كەچكەن ئىنسان ياخشى ئىنسان ئەمەس. ئۆز مىللىتىدىن ۋاز كەچكەن كىشى ئۆز ئائىلىسىگە خائىنلىق قىلغان كىشى بىلەن باراۋەر بولىدۇ. ھەقىقىي ئۇيغۇر بالىسى ھەرگىز ئۆز دادىسىغا مۇش كۆتۈرمەيدۇ. ھەقىقىي ئۇيغۇر ھەرگىز ئۆز قېرىندىشىغا زىيانكەشلىك قىلمايدۇ. سىز كېيىم-كېچەك، يۈرۈش-تۇرۇش ۋە تىلدا باشقا مىللەتكە قانچىلىك ئوخشاپ كەتكەنلىكىڭىزدىن قەتئىي نەزەر، ئەگەر سىز ئۇلارغا ئۆزىڭىزنى "مەن ئۇيغۇر" دەپ تونۇشتۇرمىسىڭىز، ئۇلار سىزنىڭ ئۇيغۇرلۇقىڭىزنى بىلىۋالغان ھامان، سىزگە بولغان پۈتۈن ھۆرمىتىنى يوقىتىدۇ. سىزنىڭ قانچىلىك بىلىملىك، قانچىلىك ئىقتىدارلىق ۋە قانچىلىك داڭلىق بولۇپ كېتىشىڭىزدىن قەتئىي نەزەر، باشقا مەدەنىيەتلىك بىر مىللەت يۈزىڭىزدە ھېجىيىپ قويغان بىلەن، كۆڭلىدە سىزنى ئازراقمۇ كۆزگە ئىلمايدۇ. شۇڭا سىزنىڭ تەقدىرىڭىز پۈتۈن ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ تەقدىرىگە باغلانغان. شۇڭا سىز جەمئىيەتتە ئوبدانراق ئورۇن تۇتۇپ، ياخشىراق ياشاي دېسىڭىز، پۈتۈن ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ ساپاسىنى يۇقىرى كۆتىرىش ئۈچۈن پۈتۈن ۋۇجۇدىڭىز بىلەن كۈچ چىقىرىڭ. ھازىر پۈتۈن دۇنيانىڭ ھەممە جايلىرىدا ياشاۋاتقان خەنزۇلار جۇڭگونىڭ دۇنيادىكى ئالدىنقى قاتاردىكى دولەتلەرگە باراۋەر كېلىدىغان كۈچلۈك دۆلەت بولالىشى ئۈچۈن قولىدىن كېلىشىچە ياردەم قىلىۋاتىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى، جۇڭگو كۈچلۈك دۆلەتكە ئايلانسا، ئۇلارنىڭ كۈنىمۇ ھازىرقىدىن ياخشىراق بولىدۇ. پۈتۈن ئۇيغۇر مىللىتى ھەقىقى كۈچەيگەن كۈن، ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ ھەر بىر ئەزاسى ھەقىقىي ياخشى ياشاشقا باشلىغان كۈن بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا ئۆز تەقدىرىگە كۆڭۈل بولىدىغان ھەر بىر ئۇيغۇر پۈتۈن مىللەتنىڭ ھال-ئەھۋالىنىڭ ياخشىلىنىشىغا قۇدرىتىنىڭ يېتىشىچە تۆھپە قوشۇشى كېرەك.

ئۇيغۇر ياشلىرىغا ھازىر بىر ياشاش "يولى"لازىم. بۇنى ئىنگلىزچىدە **"a path to survival"** دەپ ئاتايدۇ. مەن يۇقىرىدا ئوتتۇرىغا قويغان ئۇيغۇر تىلى، خەنزۇ تىلى ۋە ئىنگلىز تىلى توغرىسىدىكى ۋاقىت جەدۋىلى مانا شۇ ياشاش يولىنىڭ ئەڭ مۇھىم بىر تەركىبىي قىسمى. بۇ "ياشاش يولى"نىڭ تولۇق مەزمۇنى نىمە؟ بۇ توغرىسىدا سىلەر ئۆزۈڭلار ئوبدان ئويلىنىپ بېقىڭلار. مەن بۇ سۆھبەتنىڭ ھازىرغىچە بولغان قىسىملىرىدا، ئۆزۈم بىپسىپ ئۆتكەن "ياشاش يولى " نى ئىمكان قەدەر تەپسىلىي بايان قىلىشقا تىرىشتىم. ھەممەيلەننىڭ خەۋىرىدە بولغىنىدەك، يەھۇدىيلار بۇ دۇنيادىكى ئەڭ ئۈزۈن ۋە ئەڭ ۋەھشى خارلانغان مىللەتلەرنىڭ بىرى. مەن ئۇلار بىلەن خىزمەتداش ۋە دوست بولۇش ئارقىلىق، ئۇلارنى بىر قەدەر چوڭقۇر چۈشەندىم. ھازىرمۇ ئۆزۈمنىڭ ئىدارىسى بولغان ئامېرىكا ئالەم بوشلۇقى تېخنىكىسى تەتقىقات

مەركىزى--JPL دە بىر ياپونلۇق ۋە يەھۇدىي بىلەن بىرگە ئىشلەۋاتىمەن. بىزنىڭ بۆلۈمدە 15 ئەتراپىدا ئادەم بار بولۇپ، بىز 2006-يىلى، 2009-يىلى ۋە 2016-يىلى قويۇپ بېرىلىدىغان 3 دانە ئالەم تېلېسكوپىنىڭ ئىشىنى قىلىۋاتىمىز. يۇقىرىدا تىلغا ئالغان ياپون، يەھۇدىي ۋە مەن بولۇپ مۇشۇ ئۈچىمىز، ھازىر پۈتۈن بۆلۈمنىڭ ئەڭ جىددىي ۋە ئەڭ قىيىن ئىشلىرىنى قىلىۋاتىمىز. قالغانلار بىزگە چوڭقۇر ھۆرمەت قىلىدۇ ۋە بىزدىن ئەيمىنىدۇ. شۇڭا بۇ يەردە، مەن ئۆزۈم خۇلاسىلەپ چىقارغان يەھۇدىيلارنىڭ"ياشاش يولى"نى ئېيتىپ بېرەي. ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ تۆۋەندىكى بىر ئابزاس سۆزنى بىر ئۆمۈر ئېسىدىن چىقارماسلىقىنى سورايمەن:

يەھۇدىيلار قايسى دۆلەتتە، قايسى مىللەتنىڭ ئارىسىدا ياشىسا، شۇ دۆلەت ياكى شۇ مىللەتنىڭ تىلىنى شۇ مىللەتنىڭ ئۆزىدىنمۇ بەكراق پۇختا ئىگىلەيدۇ. ئۆزىنىڭ ئانا تىلىنى پۇختا ئىگىلەپلا قالماي، دۇنيانىڭ قانداق يېرىدە بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، ئۆز ھېيت-بايراملىرىنى ئىشقا بارماي چوقۇم تەبرىكلەيدۇ -- باشقىلارنى ئۆزلىرىنىڭ ئۆرپ-ئادەتلىرىگە بوي سۇندۇرىدۇ؛ ئۆزلىرىنى-ئۆزلىرى قاتتىق ھۆرمەتلەيدۇ. باشقا مىللەتكە قىلچە خوشامەت قىلمايدۇ ھەمدە ھەر قانداق شارائىتتا ئۇلارنىڭ تەخسىسىنى كۆتۈرمەيدۇ. پۈتۈن ئىشتا بىر-بىرىنى شەرتسىز يۆلەيدۇ. ھەممە ئىشتا ئۆزلىرىگە ناھايىتى يۇقىرى تەلەپ قويۇپ، ھەممە ئىشنى ئىلمىي ئۇسۇل بويىچە، ئەخلاق بويىچە، قائىدە بويىچە، تۈزۈم بويىچە، پىرىنسىپ بويىچە ۋە قانۇن بويىچە ياخشى قىلىدۇ. باشقا مىللەتتىن بولغان كىشىدىن بىرسى قائىدە بويىچە ياكى ئىلمىي ئۇسۇل بويىچە ئىش قىلمايدىكەن، ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ سەپدىشى ياكى باشلىقى بولىشىدىن قەتئىي نەزەر، ئۇنىڭ كۆزىگە كىرىۋېلىپ، قاتتىق نارازىلىق بىلدۈرىدۇ؛ بىر قېتىممۇ ئۆتكۈزۋەتمەيدۇ؛ شۇ ئارقىلىق ئۆزى يېڭەلمىگەن تەغدىردىمۇ، ئۇ كىشىنى ئۆز ئىچىدە بولسىمۇ خىجىل قىلىدۇردۇ. بىلىم ۋە ئىقتىدار جەھەتتە باشقىلارنىڭ مۇرىسىگە دەسسەپ، ئىگىز تۇرىدۇ. خىزمەت ئورنىدا ئۆز خىزمىتىگە كېرەكلىك بولغان قورال-بۇيۇملارنىڭ (مەسىلەن، كومپيۇتېرنىڭ) ئەڭ ئېسىل، ئەڭ قىممىتىنى ئالغۇزىدۇ (قورال-بۇيۇملار ياخشى بولسا، قىلغان ئىشىگىزنىڭ ئۈنۈممۇ يۇقىرى بولىدۇ). ئۆزى بىلەن يەنە بىر باشقا بىر مىللەتتىن بولغان كىشىنىڭ ئالدىدا 10 پۇرسەت بولسا، ئۇ 10 پۇرسەتنىڭ ھەممىسىنى ئۆزى ئېلىۋېلىشقا تىرىشىدۇ -- باشقىلارغا قىلچە رەھىم قىلمايدۇ. شۇڭا ئۇلارنى باشقا نۇرغۇن مىللەتلەر ياخشى كۆرمەيدۇ، ئەمما يەھۇدىينى يىقىتالمايدۇ—يىقىتىدىغانغا ئامال تاپالمايدۇ.

جۇڭگو قانۇنلىرى ئىچىدە، ئۇيغۇرلار پايدىلانسا بولىدىغان قانداق قانۇنلار بار؟

ئۇلارنى ئۇيغۇر نوپۇسىنىڭ قانچە پىرسەنتى ئوقۇپ باققان؟

قانچە پىرسەنت ئۇيغۇر بولمىش ھوقۇق ئىگىلىرى ئوقۇپ باققان؟

" بالا يىغلىمىسا، ئانا ئەمچەك سالمايدۇ. "قانۇن بەرگەن ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىش ئۈچۈن قانۇننى بىلىش كېرەك.

ئەگەر بىر بالىڭىز بار بولۇپ، ئۇنىڭغا سىز ھۆرمەت قىلمىسىڭىز، باشقىلار تېخىمۇ ھۆرمەت قىلمايدۇ. ئەگەر ئۇيغۇر مىللىتى ئۆز-ئۆزىنى قەدىرلىمىسە، ئۆز-ئۆزىنى ھۆرمەتلىمىسە، ئۆز-ئارا ياردەم قىلمىسا، بىر-بىرىنى ھىمايە قىلمىسا، باشقا مىللەتتىن ھېچ قانداق نەرسىنى

ئۈمىد قىلىش مۇمكىن ئەمەس.

خەنزۇ تىلىنىڭ خېتى كۆپ بولغان بىلەن، ئۇنىڭ گىراماتىكىسى ئىنتايىن ئاددىي بولۇپ، شىنجاڭدا ياشاۋاتقان بىر ئۇيغۇر ئۆسمۈر ئۈچۈن ئۇنى ئۆگىنىش ئانچە قىيىن ئىش ئەمەس. شۇڭا مەن يۇقىرىدا ئوتتۇرىغا قويغان نىشاننى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، ھەر بىر ئىرادىلىك ئۇيغۇر ياش ئۈچۈن ئېيتقاندا، پۈتۈنلەي قىلغىلى بولىدىغان ئىش. ئىنگلىز تىلىنى ئۆگىنىش ئاسان ئەمەس. ئۇ ماتېماتىكا، فىزىكا دېگەندەك پەنلەرگە قارىغاندا تەس. ۋاقىت جەھەتتىنمۇ كەم دېگەندە **2** يىل تەلەپ قىلىدۇ. خەنزۇ تىلىنى پۇختا ئۆگىنىۋالسىڭىز، پۈتۈن جۇڭگونىڭ دەرۋازىسى سىزگە ئېچىلىدۇ. ئىنگلىز تىلىنى پۇختا ئۆگىنىۋالسىڭىز، پۈتۈن دۇنيانىڭ ئىشىكى سىزگە ئېچىلىدۇ. ھىندىستاننى ئەينى ۋاقىتتا ئەنگلىيە بېسىۋېلىپ، ئۇلارغا ئىنگلىز تىلىنى مەجبۇرى ئۆگىتىپتىكەن، ھازىر پۈتۈن ھىندىستان دۆلىتى ئۇنىڭ پايدىسىنى كۆرۈۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ ئالىي مەكتەپلىرى ئىنگلىز تىلىنى قوللىنىدۇ. شۇڭا ئۇلار پۈتۈن ياۋروپا ۋە ئامېرىكا كەسپىي كىتابلىرىدىن شۇ پېتىچە پايدىلىنالايدۇ. ئامېرىكىغا ئوقۇشقا بارسا، ئىنگلىز تىلىدىن ئىمتىھان تەلەپ قىلمايدۇ. يېقىنقى **5-10** يىلنىڭ ئىچىدە، ئامېرىكىدىكى نۇرغۇن يۇمشاق دېتال قاتارلىق سانائەت شىركەتلىرى ئۆز شىركىتىنى ھىندىستانغا يۆتكەپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى بىراقلا يۇقىرى كۆتۈرىۋەتتى. ھازىر ئامېرىكىغا كېلىپ ئولتۇراقلاشقان ھىندىستانلىقلارنىڭ سانى خەنزۇلاردىن قالسىلا ئەڭ كۆپ. كومپيۇتېرنىڭ **CPU** سىنى چىقىرىدىغان "**Intel**" دېگەن شىركەتنىڭ **30** پىرسەنت خىزمەتچىسى ھىندىستانلىق بولۇشى مۇمكىن.

باللارنىڭ بىر نورمال ئۆسۈپ يېتىلىش قانۇنىيىتى بار. ئامېرىكىلىقلارنىڭ ئۆلچىمى بويىچە ئېلىپ ئېيتقاندا، بالا **18** ياشقا كىرگىچە، يەنى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگىچە، بالىنى ئاتا-ئانىلار باقىدۇ. بالىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىنى ئىنتايىن تەپسىلىي ۋە ئەستايىدىل كۆزىتىپ، بالىسى قايسى ئىشلاردا كۈچلۈك، قايسى ئىشلاردا ئاجىزلىقىنى تولۇق چۈشىنىپ، بالىسىنىڭ ئاجىز تەرەپلىرىنى كۈچلەندۈرۈشكە ياردەم قىلىدۇ. مېنىڭ قىزىم باشلانغۇچتا ئوقۇۋاتقاندا، بىر قېتىملىق توغۇلغان كۈن ئولتۇرۇشىغا **15** تەك قىزنى چاقىردى. ئولتۇرۇش تۈگەپ، باللار تارقاپ بولغاندا، بىر قىزنىڭ ئاپىسى ئۆيىمىزگە كېلىپ،مېنىڭ قىزىم بەك يۇۋاش. قارىسام سىزنىڭ قىزىڭ ئىنتايىن ئاكتىپ، تەشكىللەش ئىقتىدارى ئىنتايىن يۇقىرى ئىكەن. ئەگەر ماقۇل كۆرسەڭ مەن ھەر كۈنى قىزىمنى ئەپكېلىپ، دىلنارە بىلەن بىر سائەت ئوينىغىلى قويسام. بۇ جەرياندا سىزنىڭ بالاڭغىمۇ مەن قاراپ بەرسەم "، دەپ تەلەپ قىلدى. بىز ماقۇل بولدۇق. ئامېرىكىلىقلار ئوقۇش يېشىدىكى بالىسىنى ئۆزىدىن ئەڭ ئۇزۇن بولغاندىمۇ **4** ھەپتىدىن ئارتۇق ئايرىمايدۇ. يازلىق كانىكول جەريانىدا ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئۈچۈن ئورۇنلاشتۇرۇلغان، ئىنگلىزچە "سۇممەر چامپ" دەپ ئاتىلىدىغان يازلىق دالا پائالىيەتلىرى ئىنتايىن كۆپ بولۇپ، بۇ پائالىيەتتە باللار ئۆز شەھىرىدىن يىراقتىكى بىر گۈزەل مەنزىرىلىك يەرگە بېرىپ، تەلىم-تەربىيە ۋە كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ بارىدۇ. مۇددىتى بىر ھەپتىدىن **4** ھەپتىگىچە بولۇپ، ئۇنىڭ چىقىمىنى ئاتا-ئانىلار ئۆزلىرى تۆلەيدۇ. بالىنى بۇ

پائالىيەتكە ئەۋەتىشتىكى بىر شەرت شۇكى، ئەگەر بالا ئۆينى سېغىنىپ، ”ئۆيۈمگە كېتىمەن “ دېسە، شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدىلا ئۆيىگە ئەكىلىپ قويىدۇ. بىر ئادەم نورمال ئەھۋالدا ئۆز ئۆمرىنىڭ پەقەت **18** يىلىنى ئۆزىنىڭ ئاتا-ئانىسى بىلەن بىرگە ئۆتكۈزىدۇ. مۇشۇ **18** يىل ئىچىدە "بالا" بولۇپ ياشايدۇ. مېنىڭچە، مۇشۇ **18** يىل جەريانىدا ئىمكان قەدەر بالىنى بالىدەك ياشىغىلى قويغان ياخشى. پەقەت شۇنداق قىلغاندىلا، بالا ھەممە جەھەتتىن نورمال چوڭ بولىدۇ. يەنە بىر ئىش، بىر كىشىنىڭ ئۆز مىللىتى، ئۆز يۇرتى، ئۆز ئاتا-ئانا، ئۇرۇق-تۇغقانلىرى ۋە ئۆزىنىڭ ئانا تىلى توغرىسىدىكى نۇرغۇن دۇنيا قارىشى مۇشۇ **18** يىل جەريانىدا شەكىللىنىدۇ. ئەگەر بالا ئوتتۇرا مەكتەپ يېشىدىلا ئۆز يۇرتىدىن ئايرىلسا، ئۆزىنىڭ كېيىنكى ھاياتىدا ناھايىتى مۇھىم بولغان نۇرغۇن نەرسىلەردىن قۇرۇق قېلىشى مۇمكىن.

نۇرغۇن ئۇيغۇر ياشلار مەندىن” ئىنگلىز تىلىنى ئۈنۈملۈك ئۆگىنىشنىڭ ئۇسۇلى قايسى؟ ئىنگلىز تىلى گىراماتىكىسىنى ئۆگىنىش ئۇسۇلىچۇ؟ “ دەپ سورىدى. مەن بۇ سوئالنىڭ جاۋابىنى تور بېتىگە كىرگۈزۈپ قويغان ئىدىم. بۇ سۆھبەتنىڭ بىر پۈتۈنلۈككە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، مەن ئۇنى بۇ يەرگىمۇ كىرگۈزۈپ قوياي.

سوئال: ئىنگلىز تىلىنى ئۈنۈملۈك ئۆگىنىشنىڭ ئۇسۇلى قايسى؟ ئىنگلىز تىلى گىراماتىكىسىنى ئۆگىنىش ئۇسۇلىچۇ؟

جاۋاب: بىر ئادەمنىڭ ئۈنۈملۈك ئۆگىنىش ئۇسۇلى يەنە بىر ئادەمنىڭكىگە ئوخشىمايدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، تىل ئۆگىنىش بىر ئۇزۇن مۇددەتلىك، مۈشكۈل ۋەزىپە بولۇپ، ناھايىتى يۇقىرى ئىرادە بىلەن مۇستەھكەم بەل باغلىماي تۇرۇپ، بىر تىلنى مۇكەممەل ئۆگىنىش مۇمكىن ئەمەس. تىل ئۆگىنىش ھېچ كىم ئۈچۈن ئاسان ئەمەس. شۇڭا باشتىن تارتىپ بۇ توغرىدا مۇستەھكەم ئىدىيىۋى تەييارلىق بولۇشى كېرەك. مەن شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇغان ۋاقتىمدا، **1**-يىلى خەنزۇ تىلىنى ئۆگىنىپ، ئۇنىڭدىن كېيىنكى **2** يىل ئىچىدە ئىنگلىز تىلىنى قوشۇمچە ئۆگىنىپ، تەبىئىي پەن خەنزۇ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ **3** يىللىق دەرسلىكىنى **2** يىل ئىچىدە ئۆگىنىپ بولۇپ، ئىنگلىزچىنى ئوقۇپ تۈگەتكەن خەنزۇ ئوقۇغۇچىلار بىلەن بىرگە ئىمتىھانغا قاتنىشىپ، يۇقىرى نەتىجىگە ئېرىشكەن ئىدىم. ئەڭ ئاخىرقى **2** يىل جەريانىدا ياپون تىلىنىمۇ ئۆزلۈكىمدىن ئۆگىنىپ بولدۇم.

مەن قوللانغان ئۇسۇل مۇنداق: **(1)** ھەر كۈنى يېڭى خام سۆزدىن **20** دانە سۆز ئۆگىنىش.
(2)بىر خام سۆزنى **5** كۈن، ھەر كۈنى **3** قېتىمدىن يېزىش.
(3)تېكىستنى پۈتۈنلەي يادلىۋېلىش.
4)) تاپشۇرۇقنى بىرنىمۇ قالدۇرماي ئىشلەش.
تۆۋەندە ھەر بىر مەسىلە ئۈستىدە قىسقىچە توختىلىپ ئۆتەي؛
1)) تىل ئۆگىنىشتە ئەڭ قىيىنغا توختايدىغان بىر نەرسە يېتەرلىك ساندىكى خام سۆزنى يادلاپ ئىگىلەشتىن ئىبارەت. يېتەرلىك مىقداردىكى چەت ئەل تىلى سۆزلۈكىنى يادلىۋېلىش قىسقا ۋاقىت ئىچىدە قاتتىق تۇتۇپ ئېرىشكىلى بولىدىغان نەرسە ئەمەس. ئۇزۇن مۇددەت ئىزچىل تىرىشىش ئارقىلىق ئېرىشكىلى بولىدىغان نەرسە. شۇڭا ئۇنى كۈندىلىك ۋەزىپە

قىلىۋېلىش كېرەك. مەن ھەر كۈنى ئەتىگەن سائەت **6** دە ئورنۇمدىن تۇرۇپ، ئالدىنقى كۈنى ئاخشىمى تەييارلاپ قويغان **20** سۆزلۈكنى يادلىدىم. يەنى خەنزۇچە مەنىسىگە قاراپ، ئىنگلىزچىسىنى دەپ بېرەلەيدىغان بولدۇم. ئەتىگەنلىك تاماقتىن كېيىن سىنىپقا **5-10** مىنۇت بالدۇر بېرىپ، دەرس باشلىنىشتىن بۇرۇن، بۈگۈن ئۆگەنگەن **20** سۆزلۈك ۋە ئالدىنقى **4** كۈندە ئۆگەنگەن **80** سۆزلۈك بولۇپ جەمئىي **100** سۆزلۈكنى خەنزۇچىسىغا قاراپ تۇرۇپ ئىنگلىزچىسىنى يازدىم. بۇنى چۈشتىن كېيىنكى دەرستىن بۇرۇن ۋە كەچلىق تەكراردىن بۇرۇن يەنە **2** قېتىم تەكرارلىدىم. يەنى ھەر كۈنى **5** كۈنلۈك **100** سۆزلۈكنى **3** قېتىم يېزىپ چىقتىم. ھەر بىر سۆزلۈكنى مۇشۇنداق **5** كۈن تەكرارلىسام، ئۇ مەڭگۈ ئېسىمدىن چىقمايدىغان بىر نەرسىگە ئايلاندى. بۇنى ئۆزۈمگە ئىنتايىن قاتتىق تۈزۈم قىلىۋالغان بولۇپ، سۆزلۈكنى يېزىپ بولماي تۇرۇپ كىنوغا بارمىدىم. سۆزلۈكنى يازماي تۇرۇپ ئولتۇرۇشقا بارمىدىم. ئويۇن-تاماشىدىن ۋاز كەچسەممۇ بۇ تۈزۈمنى قەتئىي بۇزمىدىم.

2))يۇقىرىدا ئېيتقاندەك، ھەر قېتىم **5** كۈنلۈك سۆزنى (يەنى **100** سۆزنى) يازدىم. ھەر كۈنى **3** قېتىم يازدىم: ئەتىگەنلىك دەرستىن بۇرۇن، چۈشتىن كېيىنكى دەرستىن بۇرۇن ۋە كەچلىك تاماقتىن كېيىن.

3)) مېنىڭ ئۆگەنگىنىم تەبئىي پەن خەنزۇ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ دەرسلىك كىتابى بولۇپ، ھەر بىر دەرسنىڭ بىردىن رەسمى تەكستى ۋە بىردىن "ئىختىيارىي ئوقۇش تېكستى" (**Reading Text)** بار ئىدى. مەن ھەر ھەپتىدە بىردىن يېڭى دەرس ئۆگەنگەن بولۇپ، ھەپتىنىڭ ئاخىرىغىچە ھەر كۈنى ئەتىگەندە تېكستنىڭ بىر قىسمىنى يادلاپ، ھەپتە ئاخىرىغىچە تېكستنى پۈتۈنلەي يادلىۋالدىم. بۇنىڭ پايدىسى، سۆزلۈكنى پۇختا ئېسىڭىزگە ئېلىۋېلىپلا قالماي، گراماتىكا قائىدىسىنىمۇ پۈتۈنلەي يادلىۋالدىغان بولغاچقا، كېيىنچە گراماتىكىنى جانلىق ئىشلىتىشىڭىز ئۈچۈنمۇ ئىنتايىن پايدىسى بولىدىكەن. مەن "**Reading Text**" نىمۇ ھەر كۈنى ئوقۇپ، ئاساسەن ئېسىمگە ئېلىۋالدىم.

4)) تاپشۇرۇقنى تولۇق ئىشلەش ھەر قانداق پەندە يېڭى ئۇقۇمنى پىششىق ئىگەلەشتە كەم بولسا بولمايدىغان نەرسە. شۇڭا بۇ يەردە تەپسىلىي توختالمايمەن.

مەن بۇ سۆھبەتنىڭ ئالدىنقى بۆلۈملىرىنىڭ بىرىدە، بىر داڭلىق ئادەمنىڭ مۇنداق بىر سۆزىنى تىلغا ئالغانىدىم: "ۋاقىتنى مىنۇت بويىچە ھېسابلايدىغان ئادەمنىڭ ۋاقتى، ۋاقىتنى سائەت بويىچە ھىسابلەيدىغانئادەمنىڭكىگە قارىغاندا **60** ھەسسە كۆپ بولىدۇ ." بۇ سۆزنى تىل ئۆگىنىشكە تەدبىقلىغاندا ھەقىقەتەنمۇ شۇنداق. مەن شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتقان مەزگىلدە، تاماققا ئۆچرەت تۇرغان ۋاقتىمدا، ئاپتوبۇستا يول ماڭغان ۋاقتىمدا، يىغىنلارنىڭ ئالدى-كەينىدە دېگەنلەرنىڭ ھەممىسىدە ئىنگلىزچە سۆزلۈك يادلىغان ئىدىم.

ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ باشقا بىر مىللەت تەرىپىدىن كۆزگە ئىلىنىشى، ھەرگىز باشقا بىر مىللەت ئۆزلىگىدىن بېرىدىغان نەرسە ئەمەس. ئۇنى ئۇيغۇر مىللىتى ئۆزى قولغا كەلتۈرۈشى كېرەك. ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈپ، ئۇنى دۇنياغا بىر تايىنى بار مىللەت سۈپىتىدە تونۇتۇشتا، ھەر بىر ئۇيغۇر ناھايىتى چوڭ رول ئوينىيالايدۇ. مۇشۇنداق رولنى ئوينىيالىغۇدەك

ئۇيناشنىڭ بىر شەرتى، ھەر بىر ئىرادىلىك ئۇيغۇرنىڭ خەنزۇ تىلى بىلەن ئىنگلىز تىلىنى پۇختا بىلىشىدىن ئىبارەتتۇر. بۇ ئىككى تىلنى پۇختا بىلىش، ھازىرقى شارائىتتا ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ "ياشاش يولى" نىڭمۇ بىر كەم بولسا بولمايدىغان مۇھىم تەركىبىي قىسمى. مەن ئاتا-ئانىلارنىڭ يېتەرلىك يول كۆرسىتىشى ۋە ياردەم قىلىشى بىلەن، بۇنىڭدىن كېيىن ئوتتۇرا مەكتەپكە كىرىدىغان ئۇيغۇر ياش-ئۆسمۈرلىرىنىڭ كۆپ قىسمىنىڭ يۇقۇرىقى تىل ئۆگىنىش نىشانىغا يېتىشىنى تولىمۇ ئۈمىد قىلىمەن.

8- بۆلۈم

15. سوئال: ئىنتېرنېت خەۋىرىدە "ئۇيغۇرلار جۇڭگودا ئۆز تىل-يېزىقىدا تور بېكەتلىرىنى ئىشلىگەن، ۋىندوۋس مەشغۇلات سىستېمىسىغا ئۆز يېزىقىنى كىرگۈزگەن 2-مىللەت" دېيىلدى، ئۇيغۇر تور مەدەنىيتى ۋە كومپيۇتېر بىلىملىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش ھەققىدە قانداق تەكلىپلىرىڭىز بار؟

جاۋاب: مەن بۇ خەۋەرنى ئوقۇغاندا، ئىنتايىن ھاياجانلاندىم، تەسىرلەندىم ھەمدە ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ تور بېكەت مەدەنىيىتىنى راۋاجلاندۇرۇش، ئۇنى خەلقئارالىق يۇقىرى سەۋىيىگە يەتكۈزۈش، ھەمدە ئۇنى ئومۇملاشتۇرۇش جەھەتتە ھازىر ئەڭ ئالدىنقى سەپتە ۋاقتىنى، كۈچىنى ۋە ئىقتىسادىنى ئايىماي، ئۈن-تىنسىز تىرىشچانلىق كۆرسىتىۋاتقان قېرىنداشلاردىن ئىنتايىن پەخىرلەندىم.

1991-1992-يىللىرى مەن كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ داۋىس شۆبىسىدە ئالىي مەكتەپ ئىنجىنېرلىق كەسپىنىڭ **1**-يىللىق ئوقۇغۇچىلىرىغا «كومپيۇتېر پروگراممىسىنى تونۇشتۇرۇش» دېگەن دەرستە «**Fortran**» بىلەن «**Unix**»نى ئۆتۈۋاتقان ۋاقتىمدا، ئامېرىكىدىكى ئالىي مەكتەپلەردە ئىنتېرنېت تور بېكىتى پەيدا بولۇشقا باشلىدى. ئۇ چاغدا بىز تور بېكىتىنى ئاچىدىغان پروگرامنى «**Mosaic**» دەپ ئاتىغان بولۇپ، مەن ئوقۇغۇچىلارغا ئامېرىكىنىڭ سابىق مۇئاۋىن پرېزىدېنتى ئالگورنىڭ ئاۋازلىق نۇتقى بار بىر تور بېكىتىگە كىرىپ ئاڭلاپ بېقىشنى دەرس ۋاقتىدىكى بىر ۋەزىپە قىلغانىدىم.

شۇنىڭدىن تارتىپ، ئامېرىكىدا ئىنتېرنېت تور بېكىتىنىڭ قانداق تەرەققىي قىلىپ ماڭغانلىقىنى ئىزچىل تۈردە كۆرۈپ تۇردۇم. مۇشۇ جەرياندا يۇرتىمىزدىكى تور بېكەت

ئىشلىرىنىڭ قانداق بولۇۋاتقانلىقىنى ئىنتايىن بىلگىم بولسىمۇ، مەن ئىشلىگەن يۇقىرى تېخنىكىلىق شىركەتلەردە داۋاملىق ناھايىتى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە دۇنيا بويىچە ئەڭ ئىلغار، يۇقىرى تېخنىكىلىق مەھسۇلاتلارنى چىقارمىساق بولمىغاچقا، ئالدىراشلىقتا يۇرتىمىزنىڭ تور بېكەت ئىشلىرى توغرىسىدا ئانچە ئۇچۇرغا ئىگە بولالمىغان ئىدىم. بۇ قېتىم بىلىۋال بىلەن بۇ سۆھبەتنى باشلىغاندىن كېيىن، ۋەتەندىكى تور بېكەت ئىشلىرى توغرىسىدا سەل چوڭقۇرراق چۈشەنچىگە ئىگە بولۇش پۇرستىگە ئېرىشتىم. ھەمدە ئىنتايىن ھەيران قالدىم. دۇنيانىڭ ئىلغار سەۋىيىسىدىن ھېچ قانداق قېلىشمايدىغان، ئۇيغۇر كونا يېزىقى بىلەن لاتىنچە يېڭى يېزىقتىن پايدىلىنىپ ياسالغان بىلىك، بىلىۋال، دىيارىم، ئىزدىيارى، مەيىنشامال، مىسران، نەۋرۇز، ئۇيغۇر كومپيۇتېر ئىلمي جەمئىيىتى، ئۇيغۇر نۇكە، ، ئۇيغۇرسوفت... قاتارلىق يۇقىرى سۈپەتلىك تور بېكەتلىرى مەيدانغا كېلىپتۇ. (مەن يۇرتىمىزدىكى يۇقىرى سۈپەتلىك تور بېكەتلىرىنىڭ ھەممىسىنى بۇ يەردە تىلغا ئېلىپ بولالمايدىكەنمەن. شۇڭا ئوقۇرمەنلەرنىڭ توغرا چۈشىنىشىنى سورايمەن). بىر قىسىم ئۇيغۇر ئىنتېرنېت شىركەتلىرىمۇ بارلىققا كېلىپتۇ. بەزى ئۇيغۇر شىركەتلىرى ئۆز ئىگىلىكىنى ئۈنۈملۈك ماگدۇرۇشتا تور بېكىتىدىن پايدىلىنىدىغان بولۇپتۇ. ھازىرقى زاماننىڭ تەرەققىياتىغا ماسلىشىش، ئۇيغۇر تىل-يېزىقى ساھەسىدىكى قالايمىقانچىلىقلارنى تۈگىتىش ئۈچۈن ئۇيغۇر لاتىن يېزىقى**ULY**ئۈچۈن توغرىسىدا قارار ئېلىش قاتارلىق ناھايىتى ئىلمي ۋە ئەھمىيەتلىكئىشلارقىلىنىپتۇ

•

http://www.ukij.org/uly/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=4

ياكى

http://www.biliwal.com/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&t=141

ھەمدە تور بېكەتتىكى ئۇيغۇرچە-ئىنگلىزچە ئىنگلىزچە-ئۇيغۇرچە قوش يۆنىلىشلىك لۇغەتنىڭ دەسلەپكى نۇسخىسىمۇ مەيدانغا كېلىپتۇ

http://uighurdict.uni.cc/modules.php?name=NukeWrap&page=cgi-bin/eudict.pl

شۇ ئارقىلىق، يۇقىرىقى سوئالدا ئېيتىلغىنىدەك، ئۇيغۇرلار ھازىر جۇڭگودا ئۆز تىل-يېزىقىدىكى تور بېكىتى ۋە ۋىندوۋس مەھسۇلاتلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش بويىچە **2**-مىللەتلىك ئورۇننى ئېلىپتۇ. ئىجتىھاتلىق ھەم شەخسىيەتسىز تۆھپە قوشۇش روھىغا ئىگە ياشلىرىمىزنىڭ ئۇيغۇرچە مەشغۇلات سىستېمىسىدىن باشقا، ئۇيغۇر تور مەدەنىيىتىگە قولايلىق شارائىت يارىتىش ئۈچۈن **PHP-Nuke, POST-Nuke** تور بەت سىستېمىسى، **ULY** ۋە **UEY**بۇ خىلدىكى بەتلەرنىڭ يېزىقىنى بىر-بىرىگە ئايلاندۇرغۇچ، ئۇيغۇر ئىدىت، ئۇيغۇرچە تور لۇغىتى ۋە **SKYPE** ئىنتېرنېت تېلېفون سىستېمىسىغا ئوخشاش سىستېمىلارنى تەرجىمە قىلىپ ياكى تۈزۈپ ئىشلەپ ھەقسىز تارقىتىشتەك مەدەنىيىتىمىزگە خالىس تۆھپە قوشۇش روھى كىشىنى ھەقىقەتەنمۇ قايىل قىلدۇ، تەسىرلەندۈردۇ.

تور بېكىتىنىڭ ئېگىلىك ۋە كىشىلىك تۇرمۇشتا قانچىلىك مۇھىم رول ئوينىيالايدىغانلىقىنى **Biliwal.com** دا ئېلىپ بېرىلغان مۇشۇ سۆھبەتتىن ئىبارەت بىر مىسال ئارقىلىقمۇ خېلى چوڭقۇر چۈشىنىۋېلىش مۇمكىن. مەن بىر سوئالنىڭ جاۋابىنى يېزىپ پۈتتۈرۈپ، ئۇنى بىلىۋال باشقۇرغۇچىلىرىغا بېرىمەن. ئۇلار مېنىڭ يازغىنىمنى تەھرىرلەپ، بىلىۋال تور بېكىتىگە چىقارغان هامان، شىنجاڭ ۋە دۇنيانىڭ باشقا جايلىرىدىكى ھەر قانداق بىر ئۇيغۇر ئۇنى دەرھال كۆرەلەيدۇ. ئۇ پەقەت بىر ئادەمدىن ئىنتېرنېت تور بېكىتىگە كىرىش ۋاستىسى بولۇشنىلا تەلەپ قىلىدۇ. بۇنداق يول بىلەن بىر ئۇچۇرغا ئېرىشىشنىڭ تەننەرخى ئىنتايىن ئەرزان، سۈرئىتى تېز ۋە ئۇسۇلى ئىنتايىن قولايلىق ۋە ئاددىدۇر. شۇڭا ئىنتېرنېت ئامېرىكىدا هازىر ناهايىتى يۇقىرى دەرىجىدە ئومۇملاشتى. ئامېرىكىنىڭ **2003**-يىلىدا ئېلان قىلىنغان بىر تەكشۈرۈش دوكلاتىغا ئاساسلانغاندا، ئامېرىكىدىكى يېشى **18** ياشتىن يۇقىرى كىشىلەرنىڭ ئىچىدىكى **58** پىرسەنت ئادەم ئىنتېرنېتكە كىرىش ۋاستىسىگە ئىگە ئىكەن. هازىر ئامېرىكا قاتارلىق تەرەققىي قىلغان دۆلەتلەردە ئىنتېرنېتسىز خىزمەت ۋە هاياتنى تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەس.

مەن كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ داۋىس شۆبىسىدە ئېلېكتىر توك يولى دەرسىنى ئۆتكەن ۋاقتىتا ئوقۇغۇچىلارغا بەرگەن بەزى تاپشۇرۇق ۋە پىروجېكتلار «**SPICE**» دەپ ئاتىلىدىغان توك يولى لاھىيىلەش يۇمشاق دېتالى ئارقىلىق بىر ئەمەلىي توك يولى لايىھىلەش بولۇپ، ئوقۇغۇچىلار ئۆزلىرىنىڭ لايىھىسىنى ماڭا ئىنتېرنېت ئارقىلىق ماڭدۇراتتى. مەن ئۇلارنىڭ پروگراممىسىنى كومپيۇتېرىمغا چۈشۈرۈۋېلىپ، ئۇلارنى ئىجرا قىلدۇرۇپ، چىققان نەتىجىسىگە قاراپ نەتىجە بېرەتتىم. بىزنىڭ شىركەتتىكى نۇرغۇن ئالاقىلىشىش ۋە هۆججەت ئالماشتۇرۇش ئىشلىرىمىز ئىنتېرنېت ئارقىلىق بولىدۇ. مەن **2000**-يىلدىن باشلاپ ئىشلىگەن شىركەتلەرنىڭ ھەممىسى ماڭا بىردىن خاتىرە كومپيۇتېر ئېلىپ بەرگەن بولۇپ، ئۇلارنى شىركەتكە بارغاندا ئادەتتىكى كومپيۇتېرىمغا قوشۇمچە قىلىپ ئىشلەتسەم، ئاخشاملىرى ۋە شەنبە، يەكشەنبە، دەم ئېلىش كۈنلىرى ئۇنى ئۆيگە قايتۇرۇپ كېلىپ، بىر قانچە ھەتتا **10** نەچچە سائەت ھېسابلاش ۋاقتى تەلەپ قىلىدىغان لايىھىلەش ئىشلىرىنى ئۆيدە بىر تەرەپتىن دەم ئالغاچ ئىشلىدىم. شۇ ئارقىلىق نۇرغۇن لايىھىلەش ئىشلىرىنى تاماملىدىم. هازىر بەزى كۈنلىرى ئۆيدە ئىشىم چىقىپ قېلىپ، شىركەتكە بارالماي قالسام، ئۆزۈمنىڭ خاتىرە كومپيۇتېرىمنى يۇقىرى سۈرئەتلىك ئىنتېرنېت ئۇلىنىشى ئارقىلىق شىركەتنىڭ مۇلازىمېتىر كومپيۇتېرىغا ئۇلاپ، ھەممە ئىشلارنى خۇددى ئۆزۈمنىڭ شىركەتتىكى ئىشخانىسىدا ئولتۇرغاندەك قىلالايمەن. شۇڭا بىر تەرەپتىن ئۇزۇن ۋاقىت تەلەپ قىلىدىغان ھېسابلاش ۋە لايىھىلەش پروگراممىلىرىنى ماڭدۇرۇپ قويۇپ، بىر تەرەپتىن ئۆزۈمنىڭ شەخسىي ئىشىنى قىلىمەن. شىركىتىم بۇنداق ئىشلارغا پۈتۈنلەي يول قويىدۇ. باشقا شتات ھەتتا چەت ئەلگە يىغىن ياكى خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن بېرىپ قالسامۇ، خاتىرە كومپيۇتېرىمنى ئىنتېرنېت ئارقىلىق شىركەتنىڭ مۇلازىمېتىر كومپيۇتېرىغا ئۇلاپ، شىركەتتە بولۇۋاتقان ئىشلاردىن تولۇق خەۋەر تېپىپ تۇرىمەن. ئەگەر ماڭا جىددى ۋەزىپە چۈشۈپ قالسا، ئۆزۈمنىڭ نەدە ئىكەنلىكىمدىن قەتئىينەزەر دەرھال ئۇنى ئىشلەپ بېرىمەن. ئايالىم ئامېرىكىدىكى بىر مەملىكەتلىك چوڭ

دوختۇرخانىنىڭ سانلىق ئىسكىلاتىنى باشقۇرۇش يۇمشاق دېتالىنىڭ ئىشىنى قىلىدىغان بولۇپ، بەزى شەنبە ۋە يەكشەنبە كۈنلىرى شىركەتنىڭ سانلىق ئىسكىلاتىدا مەسىلە كۆرۈلسە، ئۆزىنىڭ خاتىرە كومپيۇتېرىنى شىركەتنىڭ مۇلازىمېتىر كومپيۇتېرىغا ئۇلاپ، چىققان چاتاقنى ئوڭشاپ بېرىدۇ.

مەن هازىر ۋىندوۋس ئاساسىدىكى هوججەت تەييارلاش پروگراممىسىنىڭ ھەممىسىنى، **ZEMAX, Code V, BeamProp (RSoft), BBV (Kymata), TFCal, Film Wizard** قاتارلىق ئوپتىكا لايىھىلەش يۇمشاق دېتالىنى، **LabView** دەپ ئاتىلىدىغان ئېلېكتىر ئاپپاراتلىرىنى باشقۇرۇش يۇمشاق دېتالىنى، **Ashlar CAD Drawing** دېگەن مېخانىكىلىق لايىھىلەش يۇمشاق دېتالىنى، ماتلاب، فورتران، چ، ۋىسۇئال چ++، ۋىندوۋس پروگراممىڭ قاتارلىق ھېسابلاش يۇمشاق دېتاللىرىنى، ئۇنىخ مەشغۇلات سىستېمىسىنى، **SPICE** دەپ ئاتىلىدىغان ئېلېكترونلۇق توك يولى لايىھىلەش يۇمشاق دېتالىنى ۋە **HTML** دېگەن تور بېكىتى ياساش يۇمشاق دېتاللىرىنى بىلىمەن. بۇنىڭ ئىچىدە «**Code V**» دېگەن يۇمشاق دېتالنى بىر ھەپتىلىك مەخسۇس كۇرسقا قاتنىشىپ ئۆگەنگەندىن باشقا، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسىنى مەن ئۆز تەتقىقات ۋە باشقا خىزمىتىمدە ئىشلىتىشكە مەجبۇرى بولغاندا ئۆز-ئۆزۈمگە تايىنىپ ئۆگەنگەن. هازىرغا قەدەر ئۆزۈم لايىھىلەپ ياساپ چىققان يۇقىرى تېخنىكىلىق **4-3** ئاپپاراتلارنىڭ ھەممىسىدە ئېلېكتىر توك يولى، ئوپتىكىلىق لايىھە، مېخانىكىلىق قۇرۇلما ۋە ئاپپاراتنى باشقۇرىدىغان يۇمشاق دېتال قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزۈم ئىشلىگەن. ئۇنىڭدىن باشقا ئۆزۈمنىڭ هازىرقى كۈندىلىك تەتقىقات ۋە باشقا خىزمەتلىرىمدە ئوپتىكا، ئېلېكتىر ئىنجېنېرلىقى، فىزىكا، ماتېماتىكا، ئاسترونومىيە بەزىدە ھەتتا بىئولوگىيە قاتارلىقلارنى ئىشلىتىپ تۇرىمەن.

مەن ئىنتېرنېت تور بېكىتىكى مەسىلىسى ئۈستىدە تۆۋەندىكى بىر قانچە نۇقتا ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتۈشنى لايىق كۆردۈم.

1. تور بېكەت تېخنىكىسى ۋە مەدەنىيىتى ئۇيغۇرلار ئۈچۈن هازىرچە يەنىلا بىر يېڭى شەيئىدۇر. ئۇنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ تۇرمۇشى، جەمئىيىتى ۋە ئۇيغۇرلار بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىگىلىك ساھەلىرىدە تېز تەرەققىي قىلىپ، ئۇيغۇرلار ئۈچۈنمۇ ئۆز رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرىدىغان بىر ۋەزىيەتنى قىسقا مۇددەت ئىچىدە بارلىققا كەلتۈرۈشتە، كۆپلىگەن كىشىلەرنىڭ ئۇيغۇر ئەرەب يېزىقى **(UEY)** بىلەن ئۇيغۇر لاتىن يېزىقى **(ULY)** دىن ئىبارەت **2** خىل يېزىقتىكى، ئوخشىمىغان شەكىل ۋە مەزمۇندىكى تور بېكەتلىرىنى قۇرۇشى ناھايىتى مۇھىم، زۆرۈر ۋە پايدىلىق ئىشتۇر. ئۇنىڭسىز ئۇيغۇرلارنىڭ تور بېكەت ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش مۇمكىن ئەمەس. غەرب ئەللىرىنىڭ يېقىنقى زاماندىكى يېڭى تېخنىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش جەريانىغا قارايدىغان بولساق، مۇنداق بىر ئىشنى بايقايمىز. ھەر قېتىم بىر يېڭى تېخنىكا مەيدانغا چىققاندا، تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەردە شۇ تېخنىكىنى تەرەققىي قىلدۇرىدىغان ھەمدە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىپ بىرەر مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىدىغان شىركەتلەردىن نۇرغۇنلىرى قۇرۇلىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن **3** يىلدىن **5** يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا، بۇ شىركەتلەرنىڭ تەرەققىي

قىلىدىغىنى تەرەققىي قىلىپ، ئۆز-ئارا قوشۇلىدىغىنى قوشۇلۇپ، يىقىلىدىغىنى يىقىلىپ، ئەڭ ئاخىرىدا ئۇنىڭ سانى بىر قانچە **10** غا چۈشىدۇ. مەن بۇ خىل ئەھۋالنى **1997~2000**-يىللىرىدىكى «**dot-com**» (يۇمشاق دېتال شىركەتلىرى) تېخنىكىسى بىلەن **2000-2003**-يىللىرىدىكى نۇر تالا خەۋەرلىشىش تېخنىكىسى ساھەسىدە بىر قەدەر تەپسىلىي كۆردۈم. **2000**-يىلى مەن خەلقارالىق نۇر تالا خەۋەرلىشىش يىغىنىغا بېرىپ، كۆرگەزمە زالىغا كىرگىنىمدە، ئۇ زالنىڭ چوڭلۇقى، ۋە كۆرگەزمىگە قاتناشقان شىركەت بىلەن ئادەمنىڭ كۆپلۈكىدىن بىر كۆز يەتمەس جاڭگالغا كىرىپ قالغاندەك ھېس قىلغانىدىم. ئۇنىڭغا قاتناشقان شىركەتلەرنىڭ سانى **3000** دىن، ئادەمنىڭ سانى **30** مىڭدىن ئاشقان بولۇپ، مەن پۈتۈن بىر كۈن ۋاقتىمنى كۆرگەزمىلەرنى كۆرۈشكە ئاجراتقان بولساممۇ، ئۇلارنى تولۇق كۆرۈپ بولالمىغان ئىدىم. ھازىر ھېلىقى **3000** مىڭدىن ئارتۇق شىركەتتىن مەۋجۇت قالالىغانلىرىنىڭ سانى **100** گىمۇ بارماسلىقى مۇمكىن. قالغانلىرى يوقاپ كەتتى. بىزنىڭ "**Wave Splitter**"دېگەن شىركەتمۇ **4** يىلنىڭ ئىچىدە **120** مىليون دوللار ئەتراپىدىكى مەبلەغ پۇلنى تۈگىتىپ، ئامېرىكىدىكى ئىنجېنېرلىق ئىگىلىكىنى توختىتىشقا مەجبۇر بولدى. مەن **2003**-يىلى ئاڭلىغان بىر دوكلاتتىن ئېسىمدە قېلىشىچە، كالىفورنىيەدە **2001**-يىلدىن **2003**-يىلغىچە بولغان **2** يىل ئىچىدە، «**dot-com**» شىركىتى بىلەن نۇر تالا خەۋەرلىشىش شىركەتلىرىنىڭ ۋەيران بولۇشى بىلەن يوقاپ كەتكەن ئىقتىسادىي قىممەت **2.3** تىرىللىيون دوللاردىن ئاشىدىكەن. ئامېرىكا مۇشۇنداق زىيانلارغىمۇ ئۇنچىۋالا دات-پەرياد دەپ كەتمىدى. يېڭى تېخنىكىلارنىڭ بازار ئىگىلىكى سىستېمىسىغا چوڭقۇر سىڭىپ كەتكەن قاتتىق رىقابەت مېخانىزمى ئىچىدە تەرەققىي قىلىپ مېڭىشىغا قويۇپ بېرىۋاتىدۇ. يېقىنقى بىر قانچە يىلدىن بۇيان يۇقىرى تېخنىكىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى بىئولوگىيە تېخنىكىسىغا يۆتكەلدى.

قىسقىسى، مېنىڭچە ھازىرچە كۆپلىگەن ئۇيغۇر تىلىدىكى تور بېكەتلىرىنىڭ مەيدانغا چىقىشى ھەرگىز زىيانلىق ئىش ئەمەس. ئۇيغۇر تور بېكەتچىلىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش يولىدا ھارماي-تالماي خالىس خىزمەت قىلىۋاتقان ھەممە ئوت يۈرەك ياشلىرىمىز بىزنىڭ ھەقىقىي مىللەت سۆيەر ئەزىمەتلىرىمىز بولۇپ، ئۇلار ھەممىمىزنىڭ چوڭقۇر ھۆرمىتىگە، قەدىرلىشىگە ۋە مەدھىيىسىگە سازاۋەردۇر.

2. ھازىر ئۇيغۇر تور بېكەتلىرىدە ئىشلىتىلىۋاتقان ئۇيغۇر لاتىن يېزىقى **(ULY)** نىڭ تۈرلىرى ئىنتايىن كۆپ. ئۇنىڭ شىنجاڭ، ئامېرىكا، ياۋروپا، تۈركىيە ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا قاتارلىق دۆلەتلەرگە قاراپ ئوخشىمىغان شەكلى بولۇپلا قالماستىن، ھەر بىر دۆلەتتىمۇ يەنە بىر قانچە كىچىك تىپتىكى ئوخشىمىغان تۈرلىرى مەۋجۇت بولۇپ تۇرماقتا. ئەگەر ھازىر ئۇيغۇر ئەمەس، ئەمما ئۇيغۇرچىنى بىلىدىغان بىر ئادەم پۈتۈن ئۇيغۇر تور بېكەتلىرى ۋە ئىنتېرنېت مۇنبەرلىرى ئۈستىدە تەكشۈرۈش قىلىدىغان بولسا، ئۇيغۇرنى «ساۋادى ياخشى چىقمىغان، تايىنى يوق، ئىنتايىن چېچىلاڭغۇ بىر مىللەت ئىكەن»، دېگەن خۇلاسىگە كېلىشى مۇمكىن. بۇ بىر ئىنتايىن ئېچىنىشلىق ئەھۋال بولۇپ، ئۇ ھەر بىر ئۇيغۇرنىڭ دىققىتىنى قوزغىشى كېرەك. ئۇيغۇر تور بېكىتىنىڭ كۆپىنچىسى ئۇيغۇر خەلقىگە خىزمەت قىلىش ئۈچۈن قۇرۇلغان. شۇنداق

بولغان ئىكەن، ئۇلار كۆپ سانلىق ئۇيغۇرلارنىڭ مەنپەئىتىنى كۆزدە تۇتۇپ، يېزىق جەھەتتىكى بىرلىكنى قوغدىشى كېرەك. مەن يۇقىرىدا تىلغا ئېلىپ ئۆتۈپ كەتكەندەك، يۇرتىمىزدىكى بىر قىسىم تىل مۇتەخەسسىلىرى ۋە ئوت يۈرەك ياشلار **5-4** يىل ئىلمىي مۇنازىرە، مۇزاكىرە يۈرگۈزۈش ۋە ئىزدىنىش ئارقىلىق، ئۇلي يېزىقنى بىرلىككە كەلتۈرۈش مەقسىتىدە **(ULY)** نى بارلىققا كەلتۈرۈپتۇ. ھەمدە يۇرتىمىزدىكى بىر قىسىم تور بېكەتلىرى مۇشۇ يېزىقنى قوللىنىۋېتىپتۇ. بۇ توغرىسىدىكى تەپسىلى مەلۇماتنى

http://www.ukij.org/uly/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=4

ياكى

http://www.biliwal.com/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&t=141

تور بېكەتلىرىدىن كۆرۈۋېلىش مۇمكىن. مەن بۇ **ULY** توغرىسىدا كەم دېگەندە مۇنداق **2** ئالاھىدىلىك بارلىقىنى ھېس قىلدىم:

1) ئۇنى ئىنگلىز تىلىدا سۆزلىشەلەيدىغان ھەممە مىللەتلەر شۇ پېتىچە ئوقۇيالايدىكەن (مەسىلەن، **«Qimen’gül»** بىلەن **«Cimen’gül»** نى ئىنگلىز تىلىدىكىلەر توغرا ئوقۇيالمايدۇ، ئەمما **«Chimen’gül»** نى ئوقۇيالايدۇ)، ھەمدە تېز يېزىشقا توغرا كەلگەندە، چەت ئەلدىكى ئۆلچەملىك كومپيۇتېرنىڭ ھەممىسىدە چېكىتسىز ھەرپلەر بىلەن تېز سۈرئەتتە يازغىلى بولىدىكەن.

2) بىر قىسىم ئوت يۈرەك ئۇيغۇر ياشلىرى خالىس ئىشلەش ئارقىلىق، بىر خىلدىكى يۇمشاق دېتالنى ئىشلەپ چىققان بولۇپ، شۇنى ئىشلىتىش ئارقىلىق بىر **ULY** ۋە **UEY** دىكى ھۆججەتلەرنى ئۆز ئارا ئايلاندۇرغىلى بولىدىكەن (مەن بۇ ياشلارغا ھەمدە ئۆزىنىڭ پۇلى، ۋاقتى ۋە كۈچى بىلەن ھەر خىل ئىنتېرنېت تور بېكەتلىرىنى ياساۋاتقان ھەمدە ئۇلارنى باشقۇرۇۋاتقان يۇرتداشلارغا چىن كۆڭلۈمدىن مىننەتدارلىقىمنى بىلدۈرىمەن. ھەقىقىي مىللەتپەرۋەرلىك دېگەن مانا مۇشۇنداق بولۇشى كېرەك).

ئەمدى بۇ يېزىق توغرىسىدا ئامېرىكا، ياۋروپا، تۈركىيە، ئوتتۇرا ئاسىيا قاتارلىق جايلار ئۆز ئالدىغا ئايرىم-ئايرىم مۇنازىرە ۋە مۇزاكىرە قىلىپ، ئۆز ئالدىغا بىردىن **ULY** نى تۈزۈپ چىقىشنىڭ ھېچ قانداق ھاجىتى يوق. ئۇنداق قىلىش بىر ئۇچىغا چىققان نادانلىق، ئۇيغۇر مىللىتىنى دۇنياغا بىر تايىنى بار مىللەت سۈپىتىدە تونۇتۇشقا ئىنتايىن زىيانلىق. شۇڭا مەن چەت ئەلدە ئوقۇغان، ئۇيغۇر تىلشۇناسلىقىدا بىلىمى بار، ئەمما يۇرتىمىزدا **ULY** توغرىسىدا قارار ئېلىش جەريانىغا قاتنىشالمىغان ئۇيغۇر زىيالىيلىرىنىڭ ھازىرچە **ULY** قارارىغا بوي سۇنۇشىنى، ئۆز ئالدىغا ئايرىم **ULY** تۈزۈپ چىقىپ ئىشلەتمەسلىكىنى تەۋسىيە قىلىمەن. ئۇنداق قىلمايدىكەنمىز بىز ئۇيغۇر ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرگۈچى ئەمەس، ئۇنى بۇزغۇچى بولۇپ قالىمىز. بىز باش قاتۇرمىساق بولمايدىغان، كۆڭۈل بۆلمىسەك بولمايدىغان، ئىزدەنمىسەك بولمايدىغان نۇرغۇن مۇھىم ۋە جىددىي ئىشلار بار. ئۇيغۇر بىلىم ئىگىلىرىنىڭ ئۆز بىلىمىنى ئىشلىتەلەيدىغان ۋە ئىشلىتىشكە تېگىشلىك ئىشلار ۋە سورۇنلار ئىنتايىن كۆپ. ئەمما، مېنىڭچە يېڭى بىر **ULY** نى ئوتتۇرىغا چىقىرىش ئۇنىڭ بىرى بولماسلىقى كېرەك. بىر قېتىم قارار

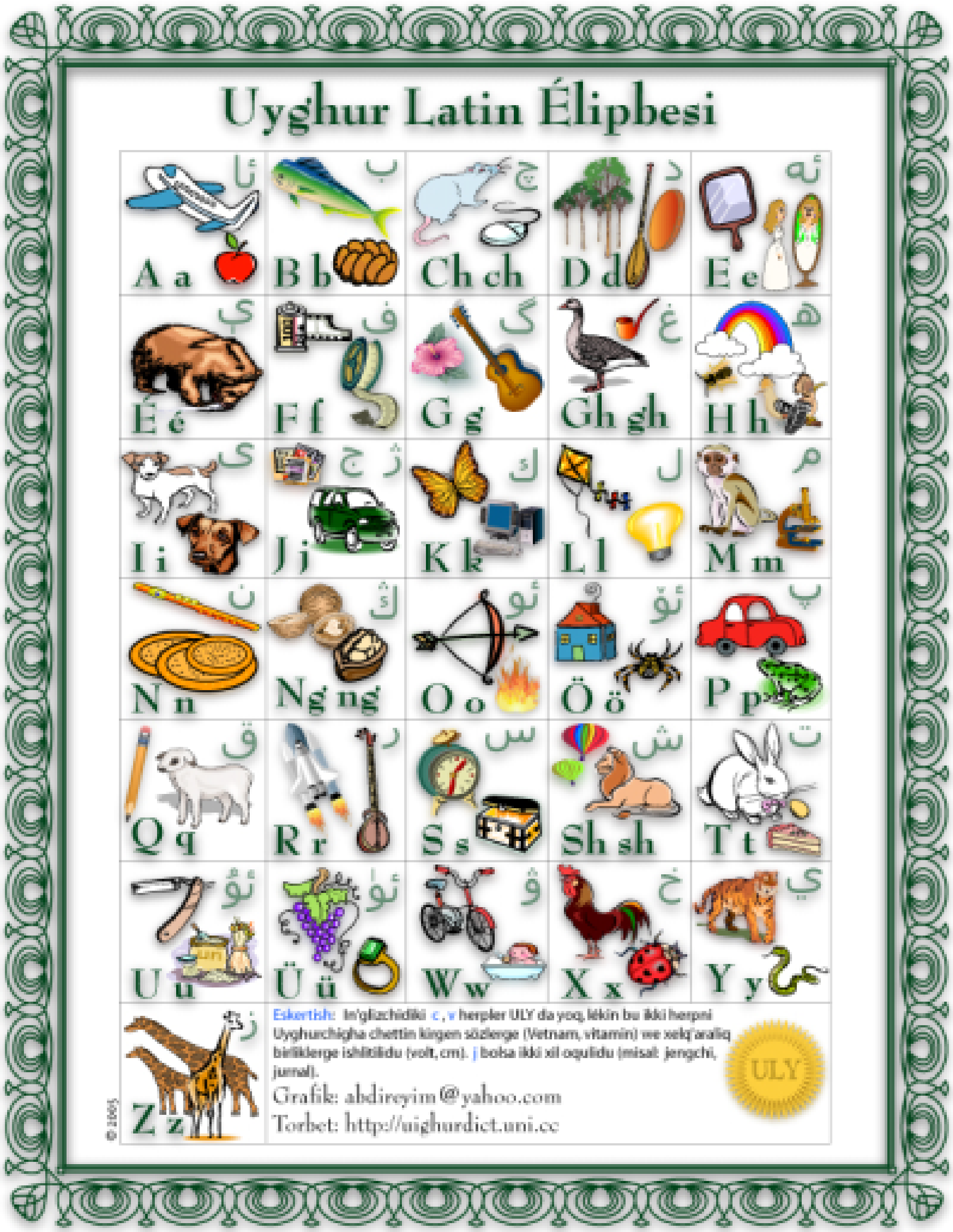

قىلىنىپ بولغان ئىشنى يەنە قايتا مۇزاكىرە ۋە قارار قىلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق. بىر ئىش توغرىسىدا ئاخىرى ئۈزۈلمەيدىغان مۇنازىرە ۋە مۇزاكىرە قىلىش بىز ئۇيغۇرلار ئۈچۈن ئىنتايىن پايدىسىز. شۇڭا مەن ھەممە ئادەمنىڭ ئۇيغۇرنىڭ توپ مەنپەئىتىنى كۆزدە تۇتۇپ، يېڭى يېزىقتا تۈزۈلگەن تور بېكەتلىرىدە بىر تۇتاش **ULY** نى ئىشلىتىشنى تەشەببۇس قىلىمەن.

مەن باشلانغۇچ **1**-سىنىپتىن تارتىپ ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگىچە ئۇيغۇر يېڭى يېزىقىدا ئوقۇغان. لېكىن، باشلانغۇچتىلا **UEY** بىلەن ئۇيغۇر سلاۋيان يېزىقىنى ئۆگىنىۋالغان بولۇپ، شۇنىڭدىن كېيىن ئۆزۈمنىڭ تۇرمۇشى بىلەن ئوقۇشىدا **UEY** نىمۇ ئىزچىل تۈردە قوشۇمچە قىلىپ قوللىنىپ كەلدىم. ئەينى ۋاقىتتا ئۇيغۇرلار ئىچىدە مۇشۇنداق قىلغانلار ئىنتايىن كۆپ ئىدى. مەن **http://www.meripet.com** تور بېتىنى دەسلەپتە ياسىغاندا، بىرلىككە كەلگەن **ULY** دىن تولۇق خەۋىرىم بولمىغاچقا، بىز بۇرۇن ئوقۇغان **ULY** نى قوللانغانىدىم. يېقىندىن بۇيان بىرلىككە كەلگەن **ULY** نى ئىشلىتىشكە باشلىدىم. ھازىر **Biliwal.com**

ئۈچۈن بىرىۋاتقان سۆھبەتنىڭ جاۋابلىرىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، چوقۇم ۋاقىت چىقىرىپ، **http://www.meripet.com** نىڭ يېزىقنى پۈتۈنلەي بىرلىككە كەلگەن **ULY** گە ئۆزگەرتىش پىلانىم بار. مىللەت ئۈچۈن ياخشى ئىش قىلىپ بېرىشنى ئىستەيدىغان ھەر بىر ئادەم ئۈچۈن، ھەمدە كەلگۈسىدە چوڭراق ئىشلارنى قىلىشنى نىشانلىغان ھەر بىر ياش ئۈچۈنبىرلىككە كەلگەن **ULY** دەك **32** ھەرپلىك يېزىقنى ئۆگىنىۋېلىش ھېچقانچە ئىش ئەمەس. ئۇ بىر كىشىنىڭ قولغا كەلتۈرگەن چوڭ نەتىجىسى بولۇپمۇ ھېسابلانمايدۇ. بەلكى، ھازىرقى زاماندا ئۇيغۇر تىلى، **UEY** ۋە **ULY** نى پۇختا بىلىش، ھەمدە ئۇلارنى توغرا ئىشلىتىش، ئۆزىنى مىللەتپەرۋەر ھېسابلايدىغان ھەر بىر ئۇيغۇرنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك مەجبۇرىيىتىدۇر.

3) مەن يۇقىرىقى **14**-سوئالنىڭ جاۋابىدا، ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ كەلگۈسىدىكى «ياشاش يولى» نىڭ بىر مۇھىم تەركىبىي قىسمى ئۇيغۇر تىلى، خەنزۇ تىلى ۋە ئىنگلىز تىلىنى پۇختا بىلىش ئىكەنلىكىنى ھەمدە بۇ تىللارنى ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگىچە ئۆگىنىپ بولۇشنىڭ كېرەكلىكىنى ئوتتۇرىغا قويغانىدىم. بۇ «ياشاش يولى»نىڭ يەنە بىر ئىنتايىن مۇھىم تەركىبىي قىسمى بار. ئۇ بولسىمۇ، كومپيۇتېرنى بىلىشتىن ئىبارەت. مەن بۇ نۇقتىنى قانچىلىك تەكىتلىسەممۇ ئازلىق قىلىدۇ. ھازىر ئامېرىكا ۋە باشقا تەرەققىي قىلغان ئەللەردە كومپيۇتېر بىلمەي تۇرۇپ، يەر ۋە بىنا تازىلاش، قورۇلۇشتا ئىشلەشتەكلەردىن باشقا ئەقلىي ئەمگەك تەركىبى بار بىرەر خىزمەت تېپىش ئاساسەن مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا كىشىلەر كومپيۇتېر ئۆگىنىشنى ئىنتايىن كىچىك يېشىدىلا باشلايدۇ. ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ بولغىچە كومپيۇتېرغا ناھايىتى ئۇستا بولۇپ كېتىدۇ. ئامېرىكىنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپلىرىدىلا كومپيۇتېر تەجرىبىخانىسى بار بولۇپ، **1**-سىنىپ باللىرىنىمۇ ھەپتىدە بىر قانچە قېتىم كومپيۇتېر ئويۇنى ئويناشقا ئورۇنلاشتۇرىدۇ. ئوتتۇرا مەكتەپتە بولسا كومپيۇتېر ئىنتايىن ئومۇملىشىپ كەتكەن بولۇپ، ھەر بىر سىنىپتا كەم دېگەندە **5** دىن ئەڭ يېڭى تىپتىكى كومپيۇتېرنى كۆرگىلى بولىدۇ. ئوقۇغۇچىلار بىر قىسىم تاپشۇرۇقنى (مەسىلەن، ماقالە يېزىش تاپشۇرۇقىنى) تور بېكىتى ئارقىلىقلا تارقىتىپ، ئىشلەنگەن تاپشۇرۇقنىمۇ ئېلخەت ئارقىلىق يىغىدۇ. مەن **1993**-يىلىلا ئۆيگە شەخسىي كومپيۇتېر ئېلىشنى باشلىغان بولۇپ، ھازىر ئۆيدە **2** دانە ئادەتتىكى ۋە بىر دانە خاتىرە كومپيۇتېر ھەمدە **2** دانە ماشىنىكا بار. ئۇنىڭدىن باشقا مېنىڭ شىركەتتىن بەرگەن بىر خاتىرە كومپيۇتېرىم، ئامانگۈلنىڭمۇ شىركىتىدىن بەرگەن بىر خاتىرە كومپيۇتېرى بار بولۇپ، ھەر بىرسىنىڭ خىراجىتى **3** مىڭ دوللار ئەتراپىدا. بۇ **5** كومپيۇتېرنىڭ ھەممىسى ئۆيىمىزدىكى ئۆز خىراجىتىمىز بىلەن ئورۇنلاشتۇرغان يۇقىرى سۈرئەتلىك ئىنتېرنېتقا سىملىق ۋە سىمسىز يوللار بىلەن داۋاملىق ئۇلاقلىق تۇرىدۇ. ئىككى بالىمىز ئوتتۇرا مەكتەپتىكى نۇرغۇن تاپشۇرۇق ۋە پروجەكتلارنى كومپيۇتېردا ئىشلىگەنلىكى ئۈچۈن، ھۆججەت تەييارلاشقا ئىشلىتىلىدىغان ۋىندوۋس يۇمشاق دېتاللىرىنىڭ كۆپىنچىسىنى ناھايىتى پۇختا بىلىدۇ. تۆتىمىزنىڭ ھەممىسى كۇنۇپكىغا قارىماي، **10** بارماق بىلەن خەت ئۇرالايمىز. ئامېرىكىدا كۇنۇپكىغا قارىماي، **10**

بارماق بىلەن خەت ئۇرۇشنى ئۆگىنىدىغان مەخسۇس يۇمشاق دېتال بار بولۇپ، پەرىزىمچە بۇ پات يېقىندا يۇرتىمىزغىمۇ بېرىشى (ھەتتا ئالىقاچان بېرىپ بولغان بولۇشى) مۇمكىن. ئاشۇنداق خەت ئۇرۇشنى ئۆگىنىۋالغاندا، ھەر بىر مىنۇتتا تەخمىنەن **55** دانە ئىنگلىزچە سۆزنى ئۇرۇپ كىرگۈزگىلى بولىدۇ. مېنىڭ **ULY** دىكى سۆز ئۇرۇش سۈرئىتىممۇ ئىنگلىزچە سۈرئىتىمگە ئوخشاپ كېتىدۇ. ئوغلۇم كومپيۇتېرغا ئۆزلۈكىدىن ئىنتايىن قىزىقىدىغان بولغاچقا، ھازىر كومپيۇتېر توغرىسىدا خېلى مۇرەككەپ ئىشلارنى بىلىدۇ. ئۇيغۇر ۋەتەنداشلارنىڭ ئۆيىگە مېھماندارچىلىققا بارغاندا، ئۇ بىر قانچە قېتىم باشقىلارنىڭ كومپيۇتېرىغا كىرىۋالغان **"virus"** لارنى تېپىپ تازىلاپ بەردى. بۇنىڭدىن بىر يىل بۇرۇن ئۇ ئۆزلۈكىدىن **CPU** نىڭ تېزلىكىنى ئەسلىدىكى ئۆلچىمىدىنمۇ يۇقىرى (ئىنگلىزچە «**over clocked CPU**» دەپ ئاتىلىدۇ)، تۇرۇۋېلىق سۇ بىلەن سوۋۇتىدىغان بىر كومپيۇتېر لايىھىلەپ، ئۇنىڭغا كېتىدىغان زاپچاسلارنىڭ تىزىمىنىمۇ تۈزۈپ چىققان بولۇپ، ئۇنى ياساپ چىقىش ئۈچۈن شۇنىڭدىن بۇيان مەندىن **3** مىڭ دوللار پۇل تەلەپ قىلىۋاتىدۇ. مەن ئۇنىڭغا **2** شەرت قويدۇم: **1)** ئالدى بىلەن بىر نورمال ئىشلىمەيدىغان كونا كومپيۇتېرنى چۇۋۇپ، قايتىدىن قۇراشتۇرۇپ، ئۇنى ئىشلەيدىغان قىلىش. **2)** يازلىق كانىكۇلدا ئىشلەپ، **1500** دوللارنى ئۆزى تېپىش، قالغان **1500** دوللارنى مەن چىقىرىپ بېرىش.

ئامېرىكىدا يېشى **16** دىن يۇقىرى باللار قانۇنلۇق ئىشلىيەلەيدۇ. ئۇلارنىڭ قىلىدىغىنى ئۇزۇن مۇددەتلىك رەسمىي خىزمەت ئەمەس بولۇپ، يازلىق تەتىلدە ھەپتىسىگە **40** سائەت، مەكتەپتە ئوقۇش باشلانغاندىن كېيىن ھەپتىسىگە **20** سائەتكىچە ئىشلىسە بولىدۇ. ئىشقا ئالىدىغان ئورۇنلار كۆپىنچە ھالدا **McDonald**غا ئوخشاش تېز تاماق چىقىرىدىغان رېستورانلار ۋە بەزى سودا دۇكانلىرى قاتارلىقلاردۇر. مېنىڭ ئوغلۇم بۇ يىل **3**-ئايدا **NASA** نىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەردىن كېلىپ چىققان ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئۈچۈن بەرپا قىلغان بىر يازلىق تەتىل پروگراممىسىغا ئىلتىماس قىلغانىدى. خىزمەت ئورنى بىزنىڭ ئىدارىمىز **JPL** دە بولۇپ، ئۇنىڭغا ئىلتىماس قىلغانلار ئوقۇشتا ئالاھىدە ياخشى بولۇشى، **3** ئوقۇتقۇچىنىڭ گۇۋاھلىق خېتى ۋە ئۆزىنىڭ نېمە ئۈچۈن بۇ ئىشنى قىلماقچى بولغانلىقى توغرىسىدىكى بىر ماقالىسىنى يوللاش شەرت ئىكەندۇق. مەن **4**-ئاينىڭ بېشىدا سۈرۈشتە قىلسام، پەقەت **10** ئوقۇغۇچى ئالىدىغان بۇ پروگراممىغا **170** تىن ئارتۇق كىشى ئىلتىماس قىلغانلىقىنى ئېيتىپ بەرگەنىدى (ئامېرىكىدا مۇشۇنداق سۈرۈشتە قىلىشقا بولىدۇ، لېكىن ئارقا ئىشىكتە مېڭىشقا قەتئىي بولمايدۇ. ئەگەر بىرسىنىڭ ئارقا ئىشىكتە ماڭغانلىقى بىلىنىپ قالسا، ئۇ شەخسمۇ ۋە ئىدارىمۇ قانۇن بويىچە ئېغىر جازاغا تارتىلىدۇ.) ئالدىنقى ھەپتە (**2005**-يىلى **14**-ئاپرېل كۈنى) دىلشاتقا خەت كەلدى. ئۇ قوبۇل قىلىنماپتۇ. ئامېرىكىدا «ئاز سانلىق مىللەتلەر» دېگەندە كۆپىنچە قارا تەنلىكلەر، مەكسىكىلىقلار ۋە لاتىن ئامېرىكىسىدىن كەلگەنلەر كۆزدە تۇتۇلىدىغان بولغاچقا، بىزنىڭ سانىمىز قانچىلىك ئاز بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، بۇنداق ئىشلاردا بىز يەنىلا پايدىسىز ئورۇندا قالىدىكەنمىز.

ئۆزىنىڭ بالىسىغا كومپيۇتېر ئېلىپ بېرىش بالىنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا مەبلەغ سېلىش بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئۇ خۇددى پۇل تۆلەپ بالىنى ياخشى باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ھەمدە ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتقان بىلەن ئوخشاش. شۇڭا بىرەر كومپيۇتېرنىڭ پۇلىغا چىقىنالايدىغان ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىگە ئىمكانقەدەر بالدۇرراق كومپيۇتېر ئېلىپ بەرگىنى ياخشى. كومپيۇتېرنىڭ نۇرغۇن نەرسىلىرىنى دەرسخانىدا ئەمەس، ئۆزىگە تايىنىپ، ئۇنى ئىشلىتىش جەريانىدا ئۆگىنىۋالغىلى بولىدۇ. بۇ كىچىك بالىلار ئۈچۈن تېخىمۇ شۇنداق. ئامېرىكىدىكى ئۆسمۈرلەرنىڭ كۆپىنچىسى مانا شۇنداق قىلىدۇ.

بۇ يەردە ئەسكەرتىپ ئۆتۈشكە تېگىشلىك بىر مەسىلە، بالىنىڭ كومپيۇتېر ئويۇنى ئوينىشىنى قانداق كونترول قىلىش.

كىچىك بالىلار كومپيۇتېر بىلەن تېلېۋىزور ئالدىدا بەك ئۇزۇن ئولتۇرۇپ كەتسە، ئۇلارنىڭ جىسمانىي ۋە ئەقلىي جەھەتتىن نورمال ئۆسۈپ-يېتىلىشىگە ئېغىر دەرىجىدە تەسىر يېتىدۇ. بۇ جەھەتتە ئامېرىكىدا نۇرغۇن قېتىملاپ ئىلمىي تەتقىقاتلار ئىشلەندى. ئامېرىكىدا ئاشۇنداق ئەھۋالدىن ساقلىنىش ھەمدە بالىلىرىنىڭ تېلېۋىزوردىن يامان تەسىر يۇقتۇرۇۋېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، ئۆيىگە بىرمۇ تېلېۋىزور ئالمىغان ئائىلىلەرمۇ خېلى كۆپ. شۇڭلاشقا كىچىك بالىلارنىڭ كومپيۇتېرغا چىقىش ۋە ئۇنىڭدا ئويۇن ئويناش ۋاقتىنى كونترول قىلىش ئىنتايىن مۇھىم. مېنىڭ ئوغلۇممۇ كومپيۇتېر ئويۇنىغا ئىنتايىن ئامراق بولۇپ، ئامېرىكىدا سېتىلغان ئەڭ ئىلغار ئويۇنلارنىڭ ھەممىسىنى سېتىۋېلىپ ئوينايدۇ. بىر قېتىم ئامېرىكىدىكى ئۆز-ئارا قىلچە تونۇشمايدىغان كىشىلەر ئارىسىدا ئىنتېرنېت ئارقىلىق بولغان كومپيۇتېر ئويۇنى مۇسابىقىسىدە ئۇتۇپ چىقىپ، ئازراق پۇل مۇكاپىتىمۇ ئالدى. بۇ ئىشتا بالىنى تۈزۈم بىلەن كونترول قىلىش كېرەك. بۇنداق تۈزۈم تۇرغۇزۇشنى ئىنگلىزچىدە «**setting a discipline**» ياكى «**setting a boundary** (چېگرا بېكىتىپ بېرىش)» دەپ ئاتايدۇ. شۇنداق قىلغاندا ئاتا-ئانا بىلەن بالا ئوتتۇرىسىدىكى ماجرادىن ساقلانغىلى، كومپيۇتېر ئويۇنى ئويناشنى بالىنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىنىڭ تېخىمۇ ياخشى تەرەققىي قىلىشىغا خىزمەت قىلدۇرغىلى بولىدۇ. بىزنىڭ چىقارغان تۈزۈمىمىز مۇنداق: دۈيشەنبىدىن پەيشەنبىگىچە كومپيۇتېر ئويۇنى ئويناشقا قەتئىي بولمايدۇ. جۈمە كۈنى مەكتەپتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ھەمدە شەنبە كۈنى ۋە يەكشەنبە كۈنى ئۇنى ئوينىسا بولىدۇ. لېكىن بىر كۈن كومپيۇتېر ئويۇنى ئوينىغان ۋاقتى **3** سائەتتىن ئېشىپ كەتمەسلىكى كېرەك. دىلشاتمۇ بۇ تۈزۈمگە ئىنتايىن ئاڭلىق بوي سۇنىدىغان بولغاچقا، بىزنىڭ ئائىلىدە بۇ جەھەتتە ئاساسەن كۆڭۈلسىزلىك يۈز بەرمەيدۇ. ھازىرغا قەدەر ئۇيغۇر ئاتا-ئانىلىرىنىڭ ئۆز پەرزەنتلىرىنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن مەبلەغ سېلىشى دېگەندەك يېتەرلىك بولماي كەلدى. بۇ خىل ئەھۋال بۇنىڭدىن كېيىن ئۆزگەرتىلىشى كېرەك. ئۇنداق بولمايدىكەن ھازىرقى زاماننىڭ تەرەققىياتىغا ماسلاشقىلى بولمايدۇ. بالىلارنى ھازىرقى زامانغا مۇۋاپىق كېلىدىغان ياشاش ئىقتىدارىغا تولۇق ئىگە قىلغىلى بولمايدۇ.

بۇ يەردە مېنىڭ يۇقىرىقى سوئال بىلەن ئانچە مۇناسىۋىتى بولمىغان بىر ئىشنى سۆزلەپ بەرگىم كېلىۋاتىدۇ. ئوغلۇم دىلشات ھازىر ئوقۇۋاتقان ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئىسمى ئالتۇن جىلغا تولۇق

ئوتتۇرا مەكتىپى (ئىنگلىزچە «**Golden Valley High School**») بولۇپ، ئۇلار ئالدىنقى پەيشەنبە كۈنى (يەنى، **2005**-يىلى **14**-ئاپرېل كۈنى) مەملىكەتلىك شان-شەرەپ جەمئىيىتى (ئىنگلىزچە «**National Honor Society**») نىڭ ئالتۇن جىلغا شۆبىسى قۇرۇلۇش مۇراسىمى بولدى. يىغىندا بۇ شۆبىنىڭ قۇرۇلۇشىغا دىلشاتنىڭ تۈرتكە بولغانلىقى ھەمدە ئۇنىڭ رەئىس بولغانلىقى ئېلان قىلىندى. *سانتا چىلارتا* شەھەرلىك مەكتەپلەر تارمىقىدا **22** مىڭ ئوقۇغۇچى بار بولۇپ، بۇ مەكتەپتىن يۇقىرىقى جەمئىيەتكە تاللانغانلار **28** نەپەر ئىكەن. يىغىندا بۇ جەمئىيەتنىڭ **4** رەھبىرىنىڭ ھەممىسى سۆزگە چىقتى. دىلشاتمۇ سۆزگە چىقتى. دىلشاتنىڭ سۆزلىگىنى مۇنداق بولدى: (ئۇنى ئۆزى يازمىغان بولۇپ، يۇقىرىقى مەملىكەتلىك شان-شەرەپ جەمئىيىتىنىڭ بىرەر ھۆججىتىدىن ئالغان ئوخشايدۇ): «ئۆگەنگۈچى دېگەنلىك ئۆگىنىشكە بەل باغلىغان بىر ئادەمنى كۆرسىتىدۇ. بىر ئوقۇغۇچى سائەتلەپ-سائەتلەپ كىتاب ئوقۇشنى ۋە ئوگىنىشنى خالايدۇ، ھەمدە ياخشى تەربىيىلەنگەن روھىي دۇنيانىڭ مەڭگۈ تۈگىمەس پايدىسى بولىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدۇ. بىزنىڭ مەكتەپتىكى ئوقۇشىمىز تاماملانغاندىن كېيىنمۇ بىز ئۆگىنىشنى داۋاملاشتۇرۇشىمىز كېرەك، چۈنكى، بىر ئادەمنىڭ تەلىم ئېلىش جەريانى ئۇنىڭ ھاياتى ئاخىرلاشقاندىلا ئاندىن ئاخىرلىشىدۇ. بىلىم ھاياتلىقنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ تەركىبىي قىسمى بولۇپ، ئۇ بىر ئادەمنى ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك مۇۋاپپىقىيەتكە ئېرىشتۈرىدۇ. ئۇنى ئىگىلەشنىڭ پەقەت بىرلا يولى بار: سەممىيەتلىك ۋە تىرىشچانلىق. ئۆگىنىش بىر چىراق بولۇپ، بىز ئۇ ئارقىلىق ئۆزىمىزنىڭ ئۆتمۈشىنى ئوقۇيالايمىز، ھەمدە ئۆزىمىزنىڭ كەلگۈسىنى يورۇتالايمىز. كىشىلەر بىلىم ئارقىلىق تەمىن ئېتىلىدىغان پۇرسەتلەر ئارقىلىق ئۆز دۇنياسىنى كېڭەيتەلەيدىغان كۈچ-قۇدرەتكە ئىگەدۇر».

9- بۆلۈم

16. سوئال: سىز تۇرۇۋاتقان ھەقىقىي بازار ئىگىلىكى شارائىتىدىكى كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشتا ئىقتىسادچىل بولۇش ئېڭى ھەققىدە ھېس قىلغانلىرىڭىز قايسىلار؟

جاۋاب: ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا، ئامېرىكىلىقلار جۇڭگولۇقلاردىن، جۈملىدىن ئۇيغۇرلاردىن، كۆپ ئىقتىساتچىل كېلىدۇ. مېنىڭچە بۇنى بۇ 2 دۆلەتتىكى پۇل تېپىشنىڭ ئاسان-قىيىنلىق دەرىجىسى بىلەن ئىلمىي ئاڭ سەۋىيىسىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكى بويىچە چۈشەنسە ئەمەلىيەتكە بەكرەك ئۇيغۇن كېلىشى مۇمكىن. ئامېرىكىدا ئىگىلىكلەرنىڭ ھەممىسى دېگىدەك ئاساسەن شەخسنىڭ قولىدا. شىركەتكە بىرەر ئادەم ئالماقچى بولسا، شىركەتنىڭ ئىگىلىرى ئالدى بىلەن ئالىدىغان ئادەمنىڭ كەسپىي ساھەسى، ئوقۇش دەرىجىسى، ئەمەلىي تەجرىبە توپلىغان يىل سانى، ئۇ كىشىنىڭ بۇ شىركەتتە قىلىدىغان كونكرېت ئىش تەقسىماتى، ئۇنىڭ يىللىق مائاشى ۋە ئۇنىڭغا بىر يىلدا كېتىدىغان مائاشتىن سىرتقى سالامەتلىك سۇغۇرتىسى قاتارلىق نەرسىلەرگە كېتىدىغان قوشۇمچە چىقىمى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىنى ئىنتايىن تەپسىلىي ھېسابلاپ، بۇ ئادەم شىركەت ئۈچۈن كەم دېگەندە ئۆز چىقىمىدىن بىر ھەسسە ئارتۇق ئىقتىسادىي قىممەت يارىتالايدىغان بولسا ئاندىن ئاشۇنداق ئادەمدىن بىرنى شىركەتكە ئالىدۇ. شۇڭا بىر ئادەم بۇ شىركەتكە كىرگەندىن كېيىن، داۋاملىق ئۆز ئىقتىدارىنى ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە جارىي قىلدۇرۇش ئارقىلىق ئاران تۈگىتەلەيدىغان دەرىجىدىكى خىزمەتنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىدۇ. داۋاملىق قاتتىق ئىشلەيدۇ. بىر ئادەم شىركەتكە بىر مەزگىل كەلمىسە، ئۇ قىلىۋاتقان ئىش پۈتۈنلەي توختاپ قالىدۇ. شۇڭا ئامېرىكىلىقلارنىڭ ھەر يىلدا ئىككى ھەپتىدىن **5-4** ھەپتىگىچىلىك دەم ئېلىش ۋاقتى بولسىمۇ، ئۇلار بىر قېتىملىق دەم ئېلىش ئۈچۈن ئادەتتە **10** كۈندىن ئارتۇق سورىمايدۇ. ئۆزى يىققان دەم ئېلىش ۋاقتىنى بىر يىلنىڭ ئىچىدە بىر قانچىگە بۆلۈپ ئىشلىتىدۇ. كالىفورنىيە شتات ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورلىرى ھەر مەۋسۇمدە **4** تىن **5** كىچە بىر-بىرىگە ئوخشىمايدىغان دەرسلەرنى ئۆتىدۇ. كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ بىر پروفېسسورى ھەر مەۋسۇمدە بىردىن ئىككىگىچە باكالاۋر بىلەن ئاسپىرانتنىڭ دەرسىنى ئۆتىدۇ. ئۇنىڭدىن سىرت **5-4** تىن ئارتۇق ماگىستىرلىق ۋە دوكتورلۇق ئوقۇغۇچىلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىدۇ. ھەمدە ئۆزىمۇ مەلۇم بىر ساھەدە تەتقىقات ئېلىپ بېرىپلا قالماي، ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ تەتقىقات خىراجىتىنى تېپىش ئۈچۈن توختىماي ئۇ يەر بۇ يەرلەرنىڭ تەتقىقات فوندلىرىغا ئىلتىماس يوللايدۇ. شۇڭا ئۇلاردا ئائىلە تۇرمۇشى دېگەن ئىنتايىن ئاز بولىدۇ. بۇلاردىن باشقا، ئامېرىكىدىكى مۇتلەق كۆپ سانلىق كىشىلەر پۇلنى ئۆزى ئىشلەپ، نورمال يول بىلەن ئازراق-ئازراقتىن تاپىدۇ.

ئامېرىكىدا تاپقان پۇلنىڭ مىقتارى يۇقىرى بولغان بىلەن، تۇرمۇش چىقىمىمۇ جۇڭگونىڭكى بىلەن سېلىشتۇرغاندا جىق يۇقىرى ۋە مۇرەككەپ. مەسىلەن، بىزگە ھەر ئايدا نۇرغۇن ھېسابات

تالونى كېلىدۇ. بۇنى ئىنگلىزچە «**Bill**» دەپ ئاتايدۇ. ھەمدە ھەر قېتىملىق مائاشىمىزنىڭ خېلى كۆپ قىسمىنى باج ۋە باشقا نەرسىلەرگە تۇتۇپ قالىدۇ. بۇلار مۇنۇلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:
بىز ھەر ئايدا تۆلەيدىغان «**Bill**» لار:
توك پۇلى (تەخمىنەن **45** دوللار)، سۇ پۇلى (**20**دوللار)، گاز پۇلى (**25**دوللار)، ئەخلەت پۇلى (**18** دوللار)، سىملىق تېلېۋىزىيە پۇلى (**55**دوللار)، ئۆينىڭ سىملىق تېلېفون بىلەن ئىنتېرنېت ئۇلىنىش پۇلى (**55**دوللار)، ۋە يانفون پۇلى (**60** دوللار). شەخسىي ئۆيدە ئەمەس، ياتاق ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇرۋاتقانلار سۇ پۇلى بىلەن ئەخلەت پۇلىنى تۆلىمەيدۇ. قالغانلىرىنى بولسا ئوخشاشلا تۆلەيدۇ.
ئۇنىڭدىن باشقا، بىر يىلدا **2** قېتىم ماشىنا سۇغۇرتا پۇلى (بىزدەك **4** ماشىنىسى بارلار بىر قېتىم **1800** دوللاردىن ئارتۇق تۆلەيمىز) ۋە يىلدا بىر قېتىم ماشىنىنى تىزىملىتىش پۇلى تۆلەيمىز (بىز **600** دوللار ئەتراپىدا تۆلەيمىز). بۇلاردىن باشقا ماشىنا ماي پۇلى ئۈچۈنمۇ ھەر ئايدا خېلى كۆپ پۇل خەجلەيمىز.
بىزدەك ئۆيى بارلار يىلدا **1** قېتىم ئۆيگە ئوت ئاپەتتى سۇغۇرتا پۇلى (**950** دوللار)، يىلىغا **2** قېتىم يەر بېجى پۇلى (بىز ھەر قېتىم **3000** دوللار) تۆلەيمىز. كالىفورنىيەدىكى شەخسىي ئۆيلەر ۋە ياتاقلارنىڭ ھەممىسى پۈتۈنلەي ياغاچ بىلەن سېلىنىدىغان بولغاچقا، ئوت ئاپىتى كۆپ بولىدۇ. شۇڭا بىزگە ئۆي ئېلىش ئۈچۈن پۇل قەرز بېرىپ تۇرغان بانكا بىزدىن ئۆيىمىزگە ئوت ئاپىتى سۇغۇرتىسى ئېلىشنى تەلەپ قىلىدۇ. يەر تەۋرەش سۇغۇرتىسىمۇ بار، ھەمدە ئۇ ئايرىم بولۇپ، ئۇنىڭ بىر يىللىق پۇلى بەك يۇقىرى بولغاچقا، كۆپىنچە كىشىلەر ئۇنى ئالمايدۇ.
كۆپىنچە كىشىلەرگە ھەر **2** ھەپتىدە بىر قېتىم مائاش تارقىتىلىدىغان بولۇپ، ئۇ پۇل بىزنىڭ بانكىمىزغا بىۋاستە كىرىپ كېتىدۇ. شۇڭا بىز ھەرگىز نەق پۇل كۆرمەيمىز. بىزنىڭ ھەر قېتىملىق مائاشىمىزدىن مۇنداق پۇللار تۇتۇۋېلىنىدۇ:
-- دۆلەتلىك مائاش بېجى. بۇ پۇل كەمبەغەللەردىن ئېلىنمايدۇ. قالغانلارنىڭ يىللىق كىرىمىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكىگە قاراپ ئېلىنىدىغان بولۇپ، ئادەتتە كىرىمنىڭ **15** پىرسەنتىدىن **35** پىرسەنتىگىچە ئېلىنىدۇ.
-- شتاتلىق مائاش بېجى. بۇمۇ كىرىمنىڭ ئاز-كۆپلۈكىگە قاراپ ئېلىنىدىغان بولۇپ، بىز **8** پىرسەنت ئەتراپىدا تۆلەيمىز.
-- ئىجتىمائىي كاپالەتلىك بېجى. ئامېرىكىدا پېنسىيەگە چىققاندىن كېيىن مائاش بېرىلمەيدۇ. كىشىلەرنىڭ **65** ياشتىن ئاشقاندا كىرىمسىز قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، ئامېرىكا ھۆكۈمىتى بىزنىڭ مائاشىمىزنىڭ تەخمىنەن **5** پىرسەنتىنى خىزمەت باشلىغان **1**-كۈندىن باشلاپ تۇتۇپ قېلىپ، ساقلاپ قويۇپ، بىز پېنسىيەگە چىققاندا ھەر ئايدا ئازراقتىن بېرىدۇ. ئۇ چاغدا بېرىلىدىغان ئايلىق پۇلنىڭ ئاز-كۆپلۈكى ھۆكۈمەت سىزدىن تۇتۇپ قالغان پۇلنىڭ ئاز-كۆپلۈكى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. ئەگەر ئامانگۈل بىلەن ئىككىمىز ھازىرلا ئىشلەشنى توختاتساق، بىز **65** ياشتىن ئاشقاندا ھەر بىرىمىزگە ھەر ئايدا **1200** دوللار ئەتراپىدا پۇل كېلىشى مۇمكىن. ئۇ چاغدا بۇنداق پۇل يېتەمدۇ؟ بىز ئۇنىڭغىچە ئۆينىڭ پۇلىنى تۆلەپ

بولۇپ، ئۆيلۈك بولىدىغان بولغاچقا بىزگە يېتىشى مۇمكىن. لېكىن، ھازىرقى كىرىمى يۇقىرى ئەمەس ھەمدە ئۆي سېتىپ ئالالمىغانلار ئۈچۈن ھۆكۈمەتتىن كېلىدىغان بۇنداق پۇل ئانچە يېتىپ كەتمەسلىكى مۇمكىن. چۈنكى، بىر ئائىلىق ياتاق ئىجارىسى ئۈچۈنلا **1000** دوللاردىن ئارتۇق پۇل كېتىدۇ. يۇقىرىدا ئېيتىلغان قالغان نەرسىلەرگىمۇ پۇل بولمىسا بولمايدۇ.

-- دوختۇرلۇق داۋالاش بېجى. ئامېرىكىدا **65** ياشتىن ئاشقان كىشىلەرنىڭ داۋالاش پۇلىنىڭ ئاساسىي قىسمىنى ھۆكۈمەت كۆتۈرىدۇ. لېكىن، ھۆكۈمەت شۇ چاغدا سىزگە خەجلەيدىغان پۇلنى بىزنىڭ مائاشىڭىزدىن ھازىردىن باشلاپ تۇتۇپ قالىدۇ. مېنىڭ پەرىزىمچە مائاشىنىڭ تەخمىنەن **2-1** پىرسەنتى مۇشۇنىڭغا تۇتۇپ قېلىنىشى مۇمكىن.

-- پېنسىيە پۇلى. يۇقىرىقى **4** خىل باج مەجبۇرى تۇتۇپ قېلىنىدىغان پۇللار بولۇپ، ئۇنىڭدىن باشقا «**K401**-پىلانى» دەپ ئاتىلىدىغان، ئۆزىڭىز ئىختىيارىي تۆلەيدىغان بىر پۇل بار. ھازىر بىر ئادەم بۇ پۇل ئۈچۈن يىلىغا **13** مىڭ دوللار قويۇپ قويسا بولىدۇ. ئەگەر سىزنىڭ يىللىق كىرىمىڭىز **50** مىڭ دوللار بولۇپ، سىز **20** پىرسەنت دۆلەت بېجى تۆلەيدىغان بولسىڭىز، ئۇ **50** مىڭ دوللارنىڭ **10** مىڭ دوللىرىنى دۆلەت بېجىغا تۆلەيسىز. لېكىن، سىز بۇ كىرىمىڭىزدىن **13** مىڭ دوللارنى پېنسىيە پۇلىغا قويسىڭىز، ئۇنىڭدىن دۆلەت بېجى ئېلىنمايدۇ. سىز پەقەت قالغان 37 مىڭ دوللارغا **37000 * 0.2 = 6700** مىڭ دوللار باج تۆلەيسىز. بۇ كىشىلەرنى پېنسىيەگە پۇل يىغىشقا رىغبەتلەندۈرۈپ يولغا قويغان بىر تۈزۈم بولۇپ، سىز بۇ **K401**-پىلانىغا قويغان پۇلنى **65** ياشقا كىرمىگىچە ئېلىپ خەجلىيەلمەيسىز. ئەگەر جىددىي ئىش بولۇپ قېلىپ ئۇنى چوقۇم خەجلىمىسىڭىز بولمىسا، ئۇنىڭغا جەرىمانە تۆلەيسىز.

-- بىزدەك بانكىدىن پۇل قەرز ئېلىپ، ئۆي ئالغانلار ھەر ئايدا قەرزنىڭ بىر قىسمى بىلەن ئۇنىڭ ئۆسۈمىنى تۆلەيمىز. مەسىلەن، بىر ئادەم بانكىدىن **30** يىللىق قەرز تەرىقىسىدە، **6** پىرسەنت ئۆسۈمى بىلەن **300** مىڭ دوللار ئالغان بولسا، ئۇ كىشى بانكىغا ھەر ئايدا **1800** دوللار تۆلىشى كېرەك. **1**-ئېيىدا بۇ پۇلنىڭ **1500** دوللىرى قەرزنىڭ ئۆسۈمى بولۇپ، **300** دوللىرى قەرزنىڭ بىر قىسمىغا ماڭىدۇ. بۇ نىسبەت ھەر ئايدا ئۆزگىرىپ ماڭىدۇ ھەمدە **21** يىلدىن كېيىن **1800** دوللارنىڭ يېرىمى ئۆسۈمگە، قالغان يېرىمى قەرزگە ماڭىدۇ.

بۇ ماقالىنى مۇشۇ يەرگىچە ئوقۇغاندا، تولەيدىغان پۇللارنىڭ كۆپلۈكىدىن ئېھتىمال بەزىلىرىڭلارنىڭ بېشى قېيىپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن. يۇقىرىقى سان-سىفىرلار ھەقىقەتەنمۇ شۇنداق. ھەر قېتىم بۇ پۇللارنى ئويلىغاندا، بىزنىڭ بېشىمىزمۇ قېيىپ كېتىدۇ. شۇڭا ئىمكانقەدەر ئۇنى ئويلىماسلىققا تىرىشىمىز. ئامېرىكىدا كىشىلەر پۇلنى جىق تاپقان بىلەن، چىقىمىنىمۇ كۆپ تارتىدۇ. بۇ ھەرگىز ئامېرىكىلىقلار جۇڭگولۇقلاردىن بىچارە ئىكەن دېگەنلىك ئەمەس. ئامېرىكا دۇنيا بويىچە ئەڭ باي دۆلەت. ئامېرىكىلىقلارنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى دۇنيا بويىچە ئەڭ يۇقىرى. لېكىن، ئۇ ھەرگىز بەزىلەر پەرەز قىلغاندەك بىر جەننەتمۇ ئەمەس. كۆپ سانلىق ئادەملەر دوللارنى جاپالىق ئىشلەپ، يۈزدە-يۈز پىرسەنت قانۇنلۇق يول بىلەن ئازراق-ئازراقتىن تاپىدۇ. شۇڭا بىز ئامېرىكىدا پۇل تېپىشنىڭ جۇڭگو بىلەن سېلىشتۇرغاندا

ناھايىتى تەسلىكىنى ھېس قىلىمىز. پۇلنى يۇرتتىكى بىلەن سېلىشتۇرغاندا كۆپ تاپقان بىلەن، مۇتلەق كۆپ ساندىكى ئامېرىكىلىقلار پۇل خەجلەشتە ئىنتايىن ئېھتىياتچان كېلىدۇ. بولۇپمۇ كېيىم-كېچەك ۋە يېمەك-ئىچمەك جەھەتتە ئىنتايىن ئىقتىساتچىل كېلىدۇ. يۇرتىمىزدا چىقىمى بىر ئايلىق مائاشىنىڭ بىر قانچە ھەسسىسىگە توغرا كېلىدىغان بىر كېيىم-كېچەكنى سېتىۋالىدىغانلار، **10** نەچچە ئايلىق مائاشىغا توغرا كېلىدىغان مىقتاردىكى پۇلنى خەجلەپ، بىر قېتىم سۈننەت تويى قىلىدىغانلار كۆرىمىز. لېكىن، ئامېرىكىدا ئۇنداق ئىشلارنى تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەس. بىر ئايلىق مائاشىڭىزنىڭ ھەممىسىنى ئاشۇنداق خەجلىۋەتسىڭىز، يۇقىرىقى چىقىملارنى قانداق قىلىسىز؟

ئامېرىكىغا ئوخشاش تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەردە بىر ئادەم يەنە بىر ئادەمنىڭ قانچىلىك مائاش ئالىدىغانلىقىنى سوراش ئىنتايىن ئەدەپسىزلىك ھېساپلىنىدۇ. ئەمما، يۇرتىمىزدىكى ئۇيغۇرلار ئىچىدە بۇنداق ئىش خېلى كۆپ. شۇنداقتىمۇ ئامېرىكىدىكى ئۇيغۇرلار باشقىلارنىڭ قانچىلىك مائاش ئالىدىغىنى سورىشىنى قەتئىي ياخشى كۆرمەيدۇ. بىز ئادەتتە ئۆز ئاتا-ئانىمىز ۋە ئۇرۇق-تۇغقانلىرىمىزغىمۇ قانچىلىك مائاش ئالىدىغانلىقىمىزنى دەپ بەرمەيمىز. بۇنىڭ ئەڭ مۇھىم سەۋەبلىرىنىڭ بىرى، بىز ئۆز كىرىمىمىزنى مائاش بىلەنلا توغرا چۈشەندۈرەلمەيمىز. بىز ئۆز كىرىمىمىزنى توغرا چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن، يۇقىرىقى سان-سىفىرلارنى بىردىن-بىردىن چۈشەندۈرۈشىمىز كېرەك. جۇڭگودا ھۆكۈمەت تۇتىدىغان پۇلنىڭ ھەممىسىنى تۇتۇپ قېلىپ، پۇخراغا تېگىشلىكىنى «مۇئاش» دەپ ئاتاپ بېرىدۇ. ئامېرىكىدا بولسا «مۇئاش»نى ئالدىدا بېرىۋېتىپ ئاندىن يۇقىرىقىدەك نۇرغۇنلىغان پۇلنى تۇتۇپ قالىدۇ. شۇڭا بىز ئۆز مائاشىمىزنى ئەينەن دەپ بەرسەك، نۇرغۇنلاردا خاتا چۈشەنچە پەيدا بولۇپ قالىدۇ.

دۇنيادىكى باشقا تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەر بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئامېرىكىدا يېمەكلىكلەر ھەقىقەتەنمۇ ئەرزان. **50** جىڭ (**25 kg**) گۈرۈچ **8.50** دوللار (يەنى، سائىتىگە **10** دوللار تاپىدىغان تۆۋەن دەرىجىلىك خىزمەتچىنىڭ بىر سائەتلىك ئىش ھەققىگە **50** جىڭ گۈرۈچ كېلىدۇ. ئامېرىكىدا ئېغىرلىق بىرلىكى ئۈچۈن كىلوگرام ئىشلەتمەي، «**pound**» دېگەن بىرلىكنى ئىشلىتىدۇ. **1** پوئۇند دېگەن **454** گرام بولۇپ، بىر جىڭغا يېقىن كېلىدۇ. مېنىڭ بۇ يەردە «جىڭ» دېگىنىم ئەمەلىيەتتە «**pound**» دېگەننى كۆزدە تۇتىدۇ). **25** جىڭ بۇغداي ئۇنى **3.50** دوللار. قوي گۆشى قىممەترەك بولۇپ، بىر جىڭ لوق گۆش **3.50-4.00** دوللار ئەتراپىدا. توخۇ گۆشى **0.80** دىن **2** دوللارغىچە. ئۈزۈمنىڭ بىر جىڭى بىر دوللار، تاۋۇزنىڭ بىر جىڭى **0.20-0.50** دوللار، ئالمىنىڭ بىر جىڭى **0.50** دوللار، شاپتۇلنىڭ بىر جىڭى بىر دوللار ئەتراپىدا. ئوتتۇرا دەرىجىلىك رېستورانلاردا تاماق يېسە، بىر ئادەمگە **15** دوللار ئەتراپىدا كېتىدۇ. شۇڭا، بىزگە ئوخشاش چەت ئەلدىن ئامېرىكىغا يېڭىدىن كۆچمەن بولۇپ كەلگەن كىشىلەر ئاساسەن رېستورانغا تاماق يېگىلى بارمايدۇ. ھەممە ئادەملەردە بولمىسا بولمايدىغان يېمەكلىكلەر ئاشۇنداق ئەرزان بولغىنى بىلەن، بولسىمۇ بولىدىغان، بولمىسىمۇ بولىدىغان باشقا نەرسىلەرنىڭ باھاسى ئۇنداق ئەرزان ئەمەس. مەسىلەن، مەن ھويلىغا ۋە تەشتەككە گۈل تىكىدىغان يوقىرى سۈپەتلىك توپىنىڭ **25** جىڭ ئەتراپىدىكى بىر خالتىسىنى **12** دوللارغا

سېتىۋالىمەن. ئۆزىمىز ھەيدەيدىغان ماشىنىلارنىڭ ئىچىدە Toyota Corolla ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 14 مىڭ دوللار، Toyota Camry 18 مىڭ دوللار، تويوتا مىنىبۇس 28 مىڭ دوللار ۋە چوڭ-كىچىكلىكى مىنىبۇس بىلەن ئوخشاش كېلىدىغان Toyota 4Runner 30 مىڭ دوللارغا كېلىدۇ.

كېيىم-كېچەك، يېمەك-ئىچمەك، ئۆي ياساش قاتارلىق ماددىي تۇرمۇشتا تۇتقان يولىغا قاراپ، ئادەملەرنى **2** خىلغا بۆلۈش مۇمكىن. ئۇنىڭ **1**-خىلى ئۆزلىرى ئۈچۈن ياشايدىغان ئادەملەر. ئىككىنچى خىلى بولسا باشقىلار ئۈچۈن ياشايدىغانلار. ئىككىنچى خىلدىكى ئادەملەر نۇرغۇن ئىشلارنى باشقىلارغا كۆرسىتىش ئۈچۈن قىلىدۇ. ئۆزىگە قانچىلىك پايدىسى تەگكەنلىكى، ئۆزىگە قانچىلىك مەنپەئەت يەتكۈزگەنلىكى بىلەن ئانچە كارى بولمايدۇ. ئامېرىكىلىقلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى **1**-خىلدىكى كىشىلەر بولۇپ، ئامېرىكىدا ھېچكىمنىڭ ھېچ قانداق ئادەم بىلەن كارى بولمايدۇ. خىزمەتداشلىرىڭىز ۋە قوشنىلىرىڭىز ھېچ قانداق ۋاقىتتا سىزنىڭ كېيىمىڭىزگە دىققەت قىلىپ قويمايدۇ. تۇتقان ئۆيىڭىزگە قاراپ قويمايدۇ. ئۇلاردا ئۆيىگە مېھمان چاقىرىدىغان ئىشلارمۇ ئاساسەن يوق دېيەرلىك. بىر قانچە چوڭ بايراملىرىدا ئۇرۇق-تۇغقانلىرى بىرىنىڭ ئۆيىگە جەم بولۇشتىن باشقا، ئۇيغۇرلاردەك پات-پات مېھماندارچىلىق ئوينايدىغان ئىشلار ئاساسەن مەۋجۇت ئەمەس. شۇڭا ئۇلار كېيىمنىڭ چىرايلىقلىرىنى ئەمەس، راھەتلىرىنى تاللاپ كېيىدۇ. ئەگەر بىزنىڭ ئىدارىگە كېلىپ قارىسىڭىز، ئۇنىڭ ئامېرىكىدىكى بىر ئىنتايىن مۇھىم ئالىم تېخنىكىسى تەتقىقات مەركىزى ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەي قالىسىز: كىشىلەرنىڭ كېيىۋالغىنى ۋە باشقا يۈرۈش-تۇرۇشى ئىنتايىن ئاددى بولۇپ، ئەرلەرنىڭ تەگدىن تولىسى "نيۇزەيكۇ" ئىشتان كېيىۋالىدۇ. مەن بۇ ئىدارىگە يېڭى ئىشقا كىرگەندە، بىرەيلەن ماڭا چاقچاق قىلىپ، «بىزنىڭ ئىدارىنىڭ كېيىم-كېچەك جەھەتتە پەقەت بىرلا تۈزۈمى بار. ئۇ بولسىمۇ سەن كاستيۇم-بۇرۇلكىدىن باشقا نېمە كەيسەڭ بولىۋېرىدۇ»، دېگەنىدى. ئۆيلىرىنى چىرايلىق ئەمەس، ئۆز تۇرمۇشىغا قولايلىق قىلىپ ياسايدۇ. رېستورانغا بارسىڭىز، ھەممە ئادەمنىڭ ئۆزىگە چۇشلۇق تاماق بۇيرۇتىدىغانلىقىنى، ئەگەر ئالغان تامىقى ئېشىپ قالسا، ئۇنىڭ قانچىلىك ئاز بولۇشىدىن قەتئىينەزەر چوقۇم قەغەز قاچىلارغا سېلىپ ئېلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈسىز. خەلقارالىق چوڭ يىغىن، شىركەتلەرنىڭ يېڭى يىللىق چوڭ ئولتۇرۇشى، توي-تۆكۈن قاتارلىق زىياپەتلەردىمۇ ھەر بىر ئادەمگە تاماقنى ئايرىم-ئايرىم ئەپكېلىدۇ. سىزگە كەلتۈرۈلگەن نورمىلىق تاماققا قورسىقىڭىز ئارانلا تويىدۇ. بەزى زىياپەتلەردە تاماقلارنىڭ ھەممىسىنى بىر يەرگە قويۇپ قويۇپ، مېھمانلار تاماقنى ئۆزلىرى خالىغانچە ئېلىپ ئىستېمال قىلىدۇ. ئاشۇنداق سورۇنلاردىمۇ ھېچ قانداق ئىسراپچىلىقنى كۆرمەيسىز. قىسقىسى، ئامېرىكىلىقلارنىڭ يېمەكلىككە بولغان كۆز قارىشى ئۆمرىنى ئېتىزلىقتا ئاشلىق تېرىش بىلەن ئۆتكۈزگەن ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭكىگە ئوخشاپ قالىدۇ.

مەن يېقىنقى بىر قانچە يىلنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرلار چوڭ شەھەرلەردىكى رېستوراندا ئۆتكۈزىدىغان ئولتۇرۇشلار توغرىسىدا خېلى كۆپ ئىشلارنى ئاڭلىدىم. ھەمدە ئىنتايىن ھەيران

قالدىم. ئادەمنىڭ تاماق يېيىشىدە مۇنداق **2** ئاساسىي مەقسەت بولۇشى مۇمكىن: **1)** ھاياتلىقنى ساقلاش. **2)** راھەت يۇرۇش.

بىر ئادەمنىڭ ھاياتلىقنى ساقلاش ئۈچۈن زۆرۈر بولغان يېمەكلىكنىڭ مىقتارى ئانچە چوڭ ئەمەس. ئەگەر تاماقنى جىق يەۋالسىڭىز، شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ئانچە راھەت يۈرەلمەيسىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ سىزنى سەمرىتىۋېتىدۇ. سەمرىپ كەتسىڭىز، يېشىڭىز **45** ياشلاردىن ئاشقاندا نۇرغۇن سالامەتلىك مەسىلىسىگە دۇچار بولۇپ، ئۇ چاغدا سالامەتلىكىڭىزنى نورماللاشتۇرۇش ئۈچۈن يەنە نۇرغۇن جاپا چېكىشىڭىز مۇمكىن. شۇڭا ئامېرىكىلىقلار يېمەك-ئىچمەكنىڭ سۈپىتىگە ۋە ئۇنىڭ مىقتارىغا ئىنتايىن دىققەت قىلىدۇ. كىشىلەر باي بولغانسېرى گۆشنى ئاز يەپ، مېۋە-كۆكتاتنى كۆپ يەيدىغان بولۇپ قالىدۇ. بىرى ماڭا چاقچاق قىلىپ، «مەن كەمبەغەل ۋاقتىمدا گۆش ۋە ئېسىل تاماقلارنى كۆپ يەيتتىم. ھازىر باي بولۇپ يېمىش-كۆكتاتقىلا چۈشۈپ قالدىم»، دېگەنىدى. مەن يۇرتىمىزدا تەنتەربىيە ياكى سەنئەت قاتارلىق بىرەر ساھەدە ئالاھىدە نەتىجە يارىتىپ، خەلق ئارىسىدا يۇقىرى نامغا ئېرىشىپ، بىر قانچە يىل ئۆتكەندىن كېيىن بەدەن قۇرۇلۇشى پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ كەتكەن ئۇيغۇر ياشلىرىدىن بىر قانچىنى كۆردۈم. ئۇنىڭغا ئىنتايىن ئۆكۈندۈم. ئۇيغۇرلارنىڭ مېھماندارچىلىق ئۆرپ-ئادىتى ۋە شۇ قاتاردىكى باشقا نۇرغۇن مەدەنىيىتىنىڭ قەدىر-قىممىتى ۋە جەلپكارلىقى ئىنتايىن ئۈستۈن. بىزنىڭ مانا ئاشۇنداق ئۆرپ-ئادىتىمىز ۋە مەدەنىيىتىمىز بولغانلىقتىن، تارىختا ھەر قېتىم باشقا بىر مىللەت ئۇيغۇرنى ئاسسىمىلياتسىيە قىلماقچى بولغاندا، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى ئۇيغۇرلار تەرىپىدىن ئاسسىمىلياتسىيە بولۇپ كەتكەن. لېكىن، بۇ ئىشلاردىمۇ ئىلمىيلىك بولۇشى كېرەك. مىللەتكە ۋە ئۆزىمىزگە نېمە پايدىلىق، نېمە زىيانلىق، ئۇلارنى ھېسابلاپ تۇرۇپ ئىش قىلىشىمىز كېرەك.

تۆۋەندە مەن ئۆز بېشىمىزدىن ئۆتكۈزگەن بىر قانچە ھېكايىنى سۆزلەپ بېرەي.

كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدا دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئېلىش ئۈچۈن مۇنداق **4** ئۆتكەلدىن ئۆتۈش كېرەك.

1) مەكتەپنىڭ دوكتورلۇق پروگراممىسىغا قوبۇل قىلىنىش. بۇنىڭدا سىزنىڭ بۇرۇنقى ئوقۇش ۋە تەتقىقات نەتىجىلىرىڭىز، ھەمدە **TOEFL** ۋە **GRE** ئىمتىھان نەتىجىلىرىڭىز ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينايدۇ.

2) ئىنگلىزچە «**comprehensive exam**» دەپ ئاتىلىدىغان، ئومۇمىي ئىمتىھاندىن ئۆتۈش. بۇ ئىمتىھاننى ئادەتتە مەكتەپكە كىرىپ بىر يىل ياكى **2** يىل ئۆتكەندە، سىزدىن تەلەپ قىلىنغان **10** دەك ئاسپىرانتلىق دەرسلىرىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن ئاندىن بېرىسىز. ئامېرىكىدا ئاسپىرانتلىق دەرسلىرىنىڭ تەلىپىمۇ خۇددى باكالاۋر دەرسلىرىنىڭكىگە ئوخشاش بولۇپ، باكالاۋر دەرسلىرىگە ئوخشاشلا ئۆتۈلىدۇ ھەمدە قاتتىق ئىمتىھان ئېلىنىدۇ. بىزدىن ئېلېكتىر ئىنژېنېرلىقىنىڭ **5** كەسپىي ساھەسى ئىچىدىكى **3** ساھەنى ئۆزىمىز تاللاپ ئىمتىھان بېرىش تەلەپ قىلىنغان. بۇ **3** دەرس ئەمەس، **3** كەسپىي ساھە بولغاچقا، ھەر بىر ساھەدە باكالاۋرلىقنىڭ **2-3** دەرسىنى پۇختا بىلىش تەلەپ قىلىنىدۇ. ھەر بىر ئىمتىھان يېرىم سائەت

بولۇپ، **3** پروفېسسور سىزنى ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، تەرەپ-تەرەپتىن سوئال سورايدۇ. دوكتورلۇق پروگراممىسىغا قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىر قىسمى مۇشۇ ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەي مەكتەپتىن چىقىپ كېتىدۇ.

3) ئىنگلىزچە «**Qualifying exam**» دەپ ئاتىلىدىغان سالاھىيەتنى بېكىتىش ئىمتىھانى. بۇ ئىمتىھاننى دوكتورلۇق دىسسېرتاتسىيەسى ئۈچۈن ئىلىپ بارىدىغان تەتقىقات مەزمۇنىنى بېكىتىپ بولغاندىن كېيىن، سىز بىر خېلى چوڭ دائىرىلىك دوكلات يېزىپ، «مەن دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئۈچۈن مۇنداق-مۇنداق مەزمۇنلاردا تەتقىقات ئىلىپ بارىمەن» دەپ دوكلات بېرىسىز. ئۇنىڭغا سىز تاللىغان ۋە ئۆزلىرى قوشۇلغان **3** پروفېسسوردىن تەركىب تاپقان «دوكتورلۇق دىسسېرتاتسىيەسىنى باھالاش كومىتېتى»نىڭ ئەزالىرى ھەمدە فاكۇلتېتتىكى باشقا پروفېسسور ۋە ئاسپىرانت ئوقۇغۇچىلار قاتنىشىدۇ. ئەگەر بۇ **3** پروفېسسور سىزنىڭ قىلماقچى بولغان تەتقىقاتىڭىزغا قاراپ، «بۇ ئوقۇغۇچى مۇشۇ تەتقىقاتنى مۇۋەپپەقىيەتلىك پۈتتۈرسە دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئالالايدۇ» دەپ خۇلاسە چىقارسا، سىز بۇ ئىمتىھاندىن ئۆتىسىز. ئۇنداق دەپ خۇلاسە چىقارمىسا سىز ئۇنىڭدىن ئۆتەلمەيسىز. سىزگە يەنە بىر قېتىملىق پۇرسەت بېرىلىدۇ. بىر يىلدەك ۋاقىتتىن كېيىن سىز بۇ ئىمتىھاندىن يەنە بىر قېتىم ئۆتەلمىسىڭىز، سىز مەكتەپتىن چىقىرىلىسىز. ئادەتتە دوكتورلۇق پروگراممىسىغا قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىچىدە **3/1** قىسمى مۇشۇ **2** ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەي مەكتەپتىن چىقىرىلىدۇ.

4) سىز تەتقىقاتىڭىزنى تاماملاپ، دوكتورلۇق دىسسېرتاتسىيەسىنى يېزىپ بولغاندىن كېيىن، يۇقىرىقى **3**-باسقۇچ بىلەن ئوخشاپ كېتىدىغان بىر دوكلات يېغىنى ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۆزىڭىزنىڭ تەتقىقات نەتىجىڭىزدىن دوكلات بېرىسىز. ئەگەر ھېلىقى كومىتېتنىڭ **3** ئەزاسى سىزنىڭ دىسسېرتاتسىيىڭىزنى تەستىقلىسا، سىز دوكتورلۇق ئۇنۋانى بىلەن ئوقۇش پۈتتۈرىسىز. ئەگەر سىز قولغا كەلتۈرگەن تەتقىقات نەتىجىلىرى يېتەرلىك بولمىسا، ھېلىقى كومىتېتنىڭ ئەزالىرى سىزگە قايسى جەھەتلەرنى تولۇقلاشنى ئېيتىپ، تاكى ئۆزلىرى قانائەتلەنگىچە سىزنى تەتقىقات ئىلىپ بېرىشقا مەجبۇرلايدۇ. ئامېرىكىنىڭ ئىنژېنېرلىق كەسپىي ساھەسىدىكى ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئېلىش ئۈچۈن سەرپ قىلىدىغان ئوتتۇرىچە ۋاقتى **6**-**7** يىل بولۇپ، مەن ئوقۇشۇمنى **4** يىلدىن سەل ئارتۇقراق ۋاقىت ئىچىدە تاماملىدىم. ھەمدە بۇ سۆھبەتنىڭ ئالدىنقى بىر قىسمىدا تىلغا ئالغىنىمدەك، شۇ يىلى بىزنىڭ فاكۇلتېتتا دوكتورلۇق ئۇنۋانىغا ئېرىشكەن **15** تەك ئادەمنىڭ ئارىسىدا رىقابەتتە ئۇتۇپ چىقىپ، بىر يىلدا پەقەت بىرلا كىشىگە بېرىلىدىغان «ئەڭ ياخشى دوكتورلۇق دىسسېرتاتسىيەسى» دېگەن مۇكاپاتقا ئېرىشتىم. ئامېرىكىدا دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئۈچۈن مۇشۇنداق ئۇزۇن ۋاقىت كېتىشىنىڭ بىر سەۋەبى، بىز يالغۇز ئوقۇپلا قالماي، ئۆزىمىزنىڭ تۇرمۇشىنى ئىقتىسادىي كىرىم بىلەن تەمىنلەش ئۈچۈن، ھەر ھەپتىسىدە كەم دېگەندە **20** سائەت ئىشلەيمىز.

مەن ئۆزەمنىڭ ئومۇمىي ئىمتىھانىنىڭ بىرىنى بەرگەندە مۇنداق بىر ۋەقە بولدى. **3** پروفېسسور مەندىن ھەر بىر مىنۇتتا بىردىن سوئال سورىدى. مەن ھەممىسىگە ناھايىتى چاققان ۋە پۇختا

جاۋاب بەردىم. بۇ **3** پروفېسسورنىڭ بىرى ئامېرىكىلىق ئاق تەنلىك بولۇپ، بۇ يېرىم سائەتلىك ئىمتىھان تۈگىگەندىن كېيىن ئۇ مەندىن،
--ئەركىن، سەن قايسى دۆلەتتىن كەلدىڭ؟ دەپ سورىدى.
--مەن جۇڭگونىڭ غەربىي شىمالىدىكى ...
--سەن ئۇيغۇرما؟
--شۇنداق! سەن ئۇيغۇرنى قانداق بىلىسەن؟
--مېنىڭ بىر يېقىن دوستۇم ھازىر شىنجاڭدا ئىنگلىز تىلى دەرسى ئۆتۈۋاتىدۇ. ئۇ ماڭا داۋاملىق ئۇيغۇرلار توغرىسىدا خەت يېزىپ تۇرىدۇ.
بۇ **1992**-يىلى بولغان ۋەقە بولۇپ، مەن ئامېرىكىغا كەلگەن ئالدىنقى **4** يىل جەريانىدا ئۆزۈم بۇرۇن تونۇشمايدىغان ئامېرىكىلىقلار ئىچىدە ئۇيغۇرلارنى بىلىدىغان بىرەر ئادەمنى تېخى ئۇچرىتىپ باقمىغان ئىدىم. مېنىڭ شۇ چاغدا بىزنىڭ بىر ئامېرىكىلىق دوستىمىزدىن ئارىيەتكە ئالغان، ھېچقانداق نەقىشى يوق بىر ئاددى دۇتتىرىمىز بار بولۇپ، ئەتراپىمدىكىلەرگە ئۇيغۇرنى تەشۋىق قىلىش ئۈچۈن، پۇرسەتلا تاپسام شۇ دۇتتارنى چېلىپ بېرىپ، ئۇنىڭ ئالدى-كەينىدە ئۇيغۇر توغرىسىدا بىر قانچە مىنۇت سۆزلەپ يۈرگەن ئىدىم. **1989**-يىلى كالىفورنىيە شىتات ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئۆتكۈزۈلگەن بىر قېتىملىق «تالانت كۆرسىتىش» مۇسابىقىسىگە قاتنىشىپ، سەھنىدە ئۆزۈم يالغۇز دۇتتار چالدىم. باشقىلار ئورۇنلىغان مۇزىكا سايمانلىرىغا قارىغاندا، مېنىڭ دۇتتىرىم بەكلا ئاددىي بولۇپ، يالغۇز دۇتتار سەھنىدە بىر ئاز چاندى. لېكىن، ئەتىسى مەكتەپنىڭ گېزىتىگە مېنى «ئۇيغۇر دۇتتارچىسى ئەركىن سىدىق بىر **2** تارلىق مۇزىكا ئەسۋابىنى چالدى» دەپ خەۋەر قىلدى. قىزىم دىلنارە ئامېرىكىغا بۇ گۈنى كېلىپ، ئەتىسىلا **1**-سىنىپقا كىرىپ مەكتەپ باشلىغانىدى. ئۇنىڭ مەكتىپىدە ھەر قېتىم بىرەر پائالىيەت بولسا، بىز ئۇنىڭغا قاتنىشىپ، مەن دۇتتار چالدىم، دىلنارە ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل ئوينىدى. بىر نەچچە قېتىم بىز تۇرغان **Davis** دېگەن شەھەرنىڭ شەنبە بازىرىدىمۇ پائالىيەت بولغانىدى. بىز ئۇ يەردىمۇ دۇتتار بىلەن ئۇيغۇر ئۇسسۇل ئويۇنى كۆرسەتتۇق. بىز سەھنىدىن چۈشكەندە بەزىلەر مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ، «سەن قىزىڭنى قايسى ئۇسسۇل مەكتىپىدە ئوقۇتىۋاتىسەن؟» دەپ سورىدى. ئەمەلىيەتتە بولسا، دىلنارە ئۇ چاغقىچە ئۇسسۇل مەكتىپىنىڭ قارىسىنىمۇ بىرەر قېتىم كۆرۈپ باقمىغانىدى. پۈتۈن شىمالىي كالىفورنىيە بويىچە بىزدىن باشقا ئۇيغۇر ئائىلىسى بولمىغاچقا، ئۇيغۇرلارنىڭ ئۇسسۇل ئوينايدىغان ئولتۇرۇشىنىمۇ ئانچە كۆرۈپ باقمىغانىدى. ئۇ چاغلاردا ئۇيغۇرچە **VCD** لار بۇ يەرگە تېخى چىقمىغان بولۇپ، ئوقۇش جەريانىدا ئىقتىسادىي ئەھۋالىمىز ناچار بولغاچقا يۇرتقا بارالماي، يۇرتىمىزنى ۋە يۇرتتىكىلەرنى ئىنتايىن سېغىناتتۇق. بەزى يەكشەنبە كۈنلىرى تېلېۋىزوردا ھىندىستاننىڭ پروگراممىسى چىقىپ قالسا، مەن «مېنىڭ ئۇسسۇلنى ئۆلاردىن چىرايلىقراق ئوينايدىغان ۋە ناخشىنى ئۆلاردىن ياخشىراق ئېيتىدىغان مىللىتىم، مەنزىرىسى ئۆلارنىڭكىدىن گۈزەل يۇرتۇم بار ئەمەسمۇ؟» دەپ ئويلاپ، بەزىدە ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي كۆزلىرىمدىن تارام-تارام ياش ئېقىپ كېتەتتى. **1992**-يىلى داۋىستىكى مەكتەپنىڭ خەنزۇ ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسى (بۇ مەكتەپنىڭ **20** مىڭغا يېقىن ئوقۇغۇچىسى

ئىچىدىكى **1100** نەپىرى جۇڭگو، شاڭگاڭ ۋە تەيۋەندىن كەلگەن خەنزۇلار ئىدى) چاغان بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن بىر يىغىلىش ئۇيۇشتۇرۇپ، بىزدىن ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل ئورۇنلاپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. بىز ماقۇل بولۇپ، دىلنارە، ئامانگۈل ۋە مەن ئۈچىمىز بىر ئۇيغۇرچە ناخشا لىنتىسىنى ماڭدۇرۇپ، شۇنىڭغا ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل ئوينىدۇق. دىلنارە بىزدىن ئۇزۇنراق ئوينىدى. ئەتىسى **Davis**نىڭ شەھەرلىك گېزىتىدە بۇ پائالىيەت توغرىسىدا خەۋەر بېرىپ، **1**-بەتنىڭ يېرىمىغا دىلنارىنىڭ يالغۇز ئۇسسۇل ئويناۋاتقان چوڭ بىر پارچە رەسىمىنى چىقىرىپ قويۇپتۇ. ھەمدە رەسىمنىڭ ئاستىغا «**Davistiki** كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ جۇڭگولۇق ئوقۇغۇچىلىرى چاغان مۇناسىۋىتى بىلەن يىغىلىش پائالىيىتى ئۆتكۈزدى. رەسىمدە باشلانغۇچ **1**-سىنىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى دىلنارە ئەركىن ئۇيغۇر يالغۇز ئۇسسۇلنى ئورۇنلىماقتا» ئىزاھلاپ قويۇپتۇ.

مەن ياپونىيەدە تۇرغاندا، ياپونلۇقلار مەندىن داۋاملىق، «سەن قايسى دۆلەتتىن؟»، دەپ سوراپ تۇراتتى. مەن «مەن بولسام بىر ئۇيغۇر»، دېسەم، ئۇلار دەرھال چۈشىنىپ، «ھە! شۇنداقمۇ؟»، دەپ ئىنتايىن كۈچلۈك قىزىقىش ھېسسىياتىنى بىلدۈرەتتى. ئامېرىكا نوپۇسىنىڭ ئاساسلىق قىسمى باشقا دۆلەتلەردىن كەلگەن كىشىلەردىن تەركىب تاپقان بولغاچقا، ئۇلار بىر ئادەمنىڭ قايسى مىللەت ۋە قايسى دۆلەتلىك ئىكەنلىكىگە ئانچە پەرۋا قىلمايدىكەن. شۇڭا ئامېرىكىغا كەلگەن دەسلەپكى مەزگىلدە مەن ئىنتايىن ھەيران قالغاندىم. كېيىنچە كۆنۈپ قالدىم. ئامانگۈل بىلەن ئىككىمىز بەزىدە چوڭ سودا سارايلىرىدا پاراڭلىشىپ كېتىۋاتساق، بەزىلەر بىزدىن «سىلەر قايسى دۆلەتتىن؟ سۆزلەۋاتقىنىڭلار مەن زادىلا ئاڭلاپ باقمىغان تىل ئىكەن. بەك چىرايلىق تىل ئىكەن»، دەپ سورايدۇ. ئامېرىكىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ سانى تېخىچە **500** گە يەتمىسە، ئامېرىكىدىكى مۇتلەق كۆپ ساندىكى كىشىنىڭ ئۇيغۇر كۆرۈپ باقمىغانلىقى، ئۇيغۇرچە سۆزنى ئاڭلاپ باقمىغانلىقى تۇرغانلا گەپ-دە.

ئەمدى ئەسلىدىكى گەپكە كەلسەك، يۇقىرىقى پروفېسسورغا مەن ئىنتايىن ھەيران قالدىم. ئۇمۇ مەندىن ئىنتايىن ھەيران بولدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككى ئائىلە دوست بولۇپ قالدۇق. بۇ پروفېسسور مەندىن **10** ياش ئەتراپىدا چوڭ بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇ چاغدا **6** بالىسى بار ئىكەن. ئەڭ كىچىكىنىڭ ئايىغى ئەمدىلا چىقىپتۇ. دەسلەپتە بىز ئۆز ئۆرپ-ئادىتىمىز بويىچە ئۇلارنىڭ پۈتۈن ئائىلىسىنى ئۆيگە چاقىردۇق. ئامانگۈل پولو، مانتا، سامسا، نان ۋە خامسەي قاتارلىق تاماقلارنى تەييارلىدى. تامىقىمىز ئۇلارغا ئىنتايىن ياراپ كەتتى. ئۇلار تاماقنى قورساق تويغىچە يەپ بولغاندىن كېيىن، چوڭلار ئۆيدە پاراڭلاشتۇق. باللار سىرتقا چىقىپ ئوينىدى. بىرەر سائەتتىن كېيىن ئۇلار قايتىپ كىرىپ، تاماقتىن يەنە بىر ئاز يېدى. ئاخىرىدا قايتىدىغاندا، ئۇ پروفېسسورنىڭ باللىرى «بۇ تاماقنى بىز ئىنتايىن ياخشى كۆردۇق. ماۋۇ ئېشىپ قالغىنىنى بىز ئۆيگە ئېلىپ كەتسەك بولامدۇ؟» دەپ سورىدى. بىز ئەلۋەتتە ماقۇل بولدۇق. ئۇ پروفېسسور ئەڭ كىچىك بالىسى ئۈچۈن بىر قۇتا سۈت ئالغاچ كەلگەن بولۇپ، قايتىدىغاندا ئېشىپ قالغان سۈتنىمۇ ئۆزلىرى بىلەن بىللە ئېلىپ كەتتى. ئارىلىقتىن **3-2** ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇلار بىزنى ئۆيگە چاقىردى. داستىخان راسلاش ۋاقتىدا پۈتۈن ئائىلە بىر تۇتاش ھەركەتكە ئۆتتى.

ئىشلىمگەن بىرمۇ ئادەم قالمىدى. يولنى دەلدەڭلەپ تەستە ماڭىدىغان ئەڭ كىچىك قىزنىمۇ قوشۇۋالارنى كۆتەرتىپ، ئۇستەلگە توشۇغۇزدى. ھەر بىر ئادەمنىڭ يەيدىغان تامىقى بىردىن تەخسىگە سېلىنغان بولۇپ، ئۇ بىر تال قاينىتىپ پىشۇرۇلغان قوناق، بىر پارچە كالا گۆشى (ئىنگلىزچە «**steak**» دەپ ئاتىلىدىغان، ئامېرىكىچە كاۋاپدانىدا قاقلاپ پىشۇرۇلغان گۆش)، بىر دانە كىچىك بولكا ۋە بىر ئاز كۆكتاتتىن تەركىب تاپقان. پروفېسسورنىڭ بىر ئوغلى دادىسىدىن، «دادا، مەن قوناقتىن يەنە بىرنى يېسەم بولامدۇ؟»، دەپ سورىۋىدى، ئۇ «ياق، سەن يەنە بىرنى ئېلىۋالساڭ، باشقىلارغا قوناق يېتىشمەيدۇ»، دەپ جاۋاب بەردى. دېمەك بۇ تاماق ئادەم بېشىغا ھېسابلاپ تەييارلانغانىدى. شۇنىڭدىن باشلاپ، تاكى مەن ئوقۇش پۈتتۈرگىچە بۇ ئىككى ئائىلە بىر-بىرىمىزنى چاقىرىشىپ ئۆتتۇق. ئۇ مېنى بىر يەردە ئۇچراتسا، «ئەركىن، بۇ قېتىم چاقىرىش نۆۋىتى كىمگە كەلدى؟» دەپ سورايتتى.

يۇقىرىدا تىلغا ئالغان مۇكاپاتنى كىمگە بېرىشنى قارار قىلىشتا، ئالدى بىلەن مۇشۇ مەكتەپتە ئوقۇش جەريانىدا ئېلان قىلغان ماقالىلىرىنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ **3** كاندىداتنى تاللاپ چىقىپ، ئاندىن فاكۇلتېتتىكى بارلىق پروفېسسورلار بىرلىكتە بۇ **3** ئوقۇغۇچىنىڭ ئىچىدىن بىرىنى تاللايدىكەن. ئەسلىدە بۇ **3** كاندىداتنىڭ ئىچىگە بۇ دوستىمىزنىڭ بۇرۇن **IBM** شىركىتىدە **7** يىل ئىشلەپ، ئاندىن بۇ مەكتەپتە ئوقۇغان بىر دوكتورلۇق ئوقۇغۇچىسىمۇ كىرگەنىكەن. بۇ مۇكاپاتنى مەن ئالغاندىن كېيىن، ئۇ پروفېسسور مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ، «ئەركىن، مېنىڭ ئوقۇغۇچۇمدىن بۇ مۇكاپاتنى تارتىۋالدىڭ. بۇنىڭغا بەك كۆڭلۈم يېرىم. ئەمما، مەن سەن ئۈچۈن ۋە ئۇيغۇرلار ئۈچۈن ئىنتايىن خۇشالمەن» دېدى.

مېنىڭ دوكتورلۇق ئوقۇشۇمدىكى ئۇستازىم بىر ئافرىقىدىن كەلگەن ئاق تەنلىك بولۇپ، يېشى مېنىڭ يېشىم بىلەن تەڭ ئىدى. دەسلەپكى **3** يىلنىڭ ئىچىدە ئۇنىڭ ئايالى ئافرىقىدىن تېخى كېلىپ بولالمىغان بولۇپ، ئۇ تەنھا ياشىدى. شۇڭا بىز ئۇنى ئۆيىمىزگە يىلدا بىر قانچە قېتىم چاقىرىپ قويدۇق. مەن ئوقۇش پۈتتۈرگەندە ئۇلار بىزنى ئۆيىگە تۇنجى قېتىم چاقىردى. ئۇلارنىڭ تەييارلىقىنى ئىنگلىزچە «**Spagatti**» دەپ ئاتىلىدىغان، تەييار چۆپ بىلەن تەييارلانغان، بىزنىڭ لەغمەنگە بىر ئاز ئوخشاپ قالىدىغان بىرلا تاماق بولۇپ، ھەر بىرىمىزگە بىزنىڭ ئۆلچىمىز بويىچە يېرىم تەخسە كېلىدىغان مىقتاردا تاماق ئەپكەلدى. ئۇ پروفېسسور ناھايىتى ئالدىراش بولغاچقا، بىز بىر سائەتتەك ۋاقتىنىڭ ئىچىدە تاماقنى يەپ، ئۇنىڭ ئۆيىدىن ئۇزاپ چىقىپ بولدۇق.

بىزنىڭ ئارمىن دېگەن بىر قوشنىمىز بار بولۇپ، ئۇنىڭ دىلنارە بىلەن تەڭ ياشتىكى قىزىمۇ دىلنارىنىڭكى بىلەن ئوخشاش مەكتەپتە ئوقۇيتتى. بىز بالىلىرىمىزنى ئەتىگەنلىكى مەكتەپكە ئۆزىمىزنىڭ ماشىنىسىدا ئاپىرىپ، كەچتە يەنە ئۆزىمىز ئېپكېلەتتۇق. ۋاقىت بىلەن ماي پۇلىنى ئىقتىساد قىلىش ئۈچۈن، بىز ئارمىن بىلەن ھەمكارلاشتۇق. بۇنداق ھەمكارلىشىشنى (يەنى، بىرسى يەنە بىرسىنىڭ ماشىنىسىغا چىقىۋېلىشنى) ئىنگلىزچە «**cariole**» دەپ ئاتايدۇ. بىز بىر ھەپتە، ئۇلار بىر ھەپتە دەملىشىپ بالىلارنى توشۇيتتۇق. ئۇلار ئىنتايىن ئاق كۆڭۈل كىشىلەر بولۇپ، بىز ناھايىتى ياخشى چىقىشىپ كەتتۇق. بىر قېتىم بىز ئۇلارنى ئۆيىمىزگە چاقىردۇق.

ئۆز ئۆرپ-ئادىتىمىز بويىچە، ھەشەمەتلىك ئۇيغۇر تامىقىدىن نەچچە خىلنى تەييارلىدۇق. ئۇلارمۇ تامىقىمىزنى ئىنتايىن ياخشى كۆردى. ئارىلىقتىن بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇلار بىزنى ئۆيىگە چاقىردى. ئۇلارنىڭ تەييارلىقنى دۇكاندا تەييار ساتىدىغان دورا-دەرمەك ئۇنىدا ياسىغان شورپا بىلەن، ئۆزلىرى پىشۇرغان بىر دۆگىلەك بولكا نان (ئىنگلىزچە «**bread**» دەپ ئاتىلىدۇ) بولۇپ، بىز شۇ بولكىنى شورپىغا چىلاپ يەپ چىقتۇق.
ئەلۋەتتە ھەممە ئامېرىكىلىقلار يۇقىرىقىلاردەك ئەمەس. مېنىڭ بۇ يەردە يازغىنىم ئۆزىمىز ئۇچراتقان بىر قانچە مىسالدىنلا ئىبارەت. كالىفورنىيەدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ «**Nancy**» بىلەن «**John**» ئىسىملىك دوست ئائىلىسى بار. ئۇلار شىنجاڭغا **4-3** قېتىم بېرىپ باققان ھەمدە شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئىنگلىز تىلى دەرسى ئۆتكەنىدى. ئۇلار بىزنى ئاساسەن ئۇيغۇرچە كۈتىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۆيى ھازىر بىر داڭلىق قار تېيىلىش مەيدانى بار تاغدا بولۇپ، بىز ھەر قېتىم ئۇلارنىڭكىگە بارساق، ئۆيىدە بىكارغا تۇرۇپ، تاماقنى بىكارغا يەپ، قار تېيىلىپ ئويناپ كېلىمىز. بىزنىڭ ئىككى بالىمىزغا ۋە ماڭا تاغ چوققىسىدىن پەسكە قاراپ قار تەيىلىشنى شۇ جوھىن ئۆگەتكەنىدى. يۇقىرىقىلارنىڭ ھەممىسىنىڭ بىر ئورتاق ئالاھىدىلىكى، ئۇلارنىڭ تەييارلىغان تامىقى ئاددىي بولغىنى بىلەن، ئۇلار ئىنتايىن سەممىي. ئۇلار ئادەتتە ئۆيىگە مېھمان چاقىرمايدىغان بولغاچقا، پەقەت بىزنىڭ ھۆرمىتىمىز ئۈچۈنلا بىزنى ئۆيلىرىگە چاقىردى. ھەمدە ئۆزى نېمىنى يېسە، بىزنىمۇ ئوخشاش تاماققا چاقىردى. بۇ يەردىكى بىر كىچىك سېلىشتۇرما شۇكى، بىز **5** ئادەم چاقىرىش ئۈچۈن، كەم دېگەندە **10** كىشىلىك تاماق تەييارلايمىز. ئۆزىمىز ئادەتتە ئېتىپ يېيەلمەيدىغان تاماقلارنى مېھمانغا ئېتىپ ئېلىپ چىقىمىز. مېھمانلارنى ئۆزىمىزدىن كۆپ ئەزىز كۆرىمىز. ئامېرىكىلىقلار بولسا، ھەرگىز ئۇنداق قىلىپ كەتمەيدۇ. بۇ مەدەنىيەت ۋە ئۆرپ-ئادەت جەھەتتىكى بىر چوڭ پەرقتۇر.
بىز ئامېرىكىدا ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلار ئۆزىمىزنىڭ توي-تۆكۈنلىرىنى ۋە ئولتۇرۇشلىرىمىزنى ئىنتايىن سېغىنىمىز. مەن ئامېرىكىغا كەلگەن **16** يىلدىن بۇيان ئۇيغۇرلارنىڭ تويىغا ئاران **4** قېتىم قاتنىشىپ باقتىم. بۇ تويلارنىڭ ئىككىسى كالىفورنىيەدە، بىرى ۋاشىنگتون شىتاتىدا، يەنە بىرى بولسا ئامېرىكىنىڭ پايتەختى ۋاشىنگتوندا بولدى. بۇ تويلارنىڭ ھېچ قايسىسىدا قىز يۆتكەش بولمىدى--ئامېرىكىدا ئۇيغۇرلارنىڭ ئازلىقىدىن ئۇنداق قىلىش مۇمكىن ئەمەس. بۇ يەردىكى تويلار يۇرتىمىزدىكى ئولتۇرۇشقا ئوخشايدۇ. ئادەتتە ئەڭ كۆپ بولسا بىر ئايدا بىرەر قېتىم يىغىلىپ ئولتۇرالايمىز. قالغان ۋاقىتتا ھەممىمىز ئالدىراش ئىشلەيمىز ياكى ئوقۇيمىز. بۇ يەردە جىددىيچىلىك تۈپەيلىدىن ۋاقىت ئىنتايىن تېز ئۆتىدىغان بولۇپ، بىز ئادەتتە كۈننى بىر كۈن، بىر كۈندىن ئەمەس، بىر ھەپتىدىن سانايمىز. ھەر قېتىم شەنبە-يەكشەنبە دەم ئېلىش كۈنى كەلگەندە، «ئۇھ، يەنە بىر ھەپتە ئۆتۈپتۇ»، دەيمىز.
كالىفورنىيەنىڭ لوس-ئانژېلىس شەھىرى ئەتراپىدا ھازىر ئۇيغۇرلاردىن **15** ئائىلە، بالىلارنى قوشۇپ **49** كىشى بار. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىزگە ئەڭ يېقىن ئولتۇرىدىغىنىنىڭ بىز بىلەن بولغان ئارىلىقى **32** كىلومېتىر، ئەڭ يىراقىنىڭ ئارىلىقى **240** كىلومېتىر كېلىدۇ. بىز بىر يەرگە يىغىلىپ ئولتۇرۇش ئۈچۈن، چاقىرغان يەرگە مانا ئاشۇنداق ئارىلىقلاردىن ماشىنا ھەيدەپ بارىمىز.

2004-يىلى **12**-ئاينىڭ **31**-كۈنى، بىز يېڭى يىل مۇناسىۋىتى بىلەن بىر تايلاند مۇسۇلمان رېستورانىدا ئولتۇرۇش ئۆتكۈزدۇق. بۇ ئولتۇرۇش ئۈچۈن ھەر بىر ئائىلە بىردىن تاماق تەييارلاپ ئېپكەلدى. يېمىش ۋە ئىچىملىك قاتارلىق قالغان نەرسىلەرنى ئوپچە ئېلىپ، ئۇنىڭ پۇلىنى ھەممەيلەنگە چاچتۇق. **5** ياشتىن **10** ياشقىچە بولغان باللارنى يېرىم ئادەم، **10** ياشتىن چوڭلارنى پۈتۈن ئادەم ھېسابلاپ، **5** ياشتىن كىچىكلەردىن پۇل يىغمىدۇق. شۇنداق قىلساق، بولغان چىقىم بىر چوڭ ئادەمگە **10** دوللار ئەتراپىدا توغرا كەلدى. ئالدىنقى شەنبە كۈنى (يەنى **2005**-يىلى **16**-ئاپرېل كۈنى) بىزنىڭ ئۆيدىن **7** كىلومېتىر يىراقلىقتىكى بىر تەبئىي باغچىدا بىز بىر دالا ئولتۇرۇشى قىلدۇق. بۇنداق ئولتۇرۇشنى ئىنگلىزچە «**picnic**» دەپ ئاتايدۇ. كالىفورنىيەلىكلەر ھاۋانىڭ ياخشىلىقىدىن بۇنداق پائالىيەتنى ناھايىتى كۆپ قىلىدۇ. بىز بۇ قېتىمقى دالا ئولتۇرۇشىدا يەنىلا ھەر بىر ئائىلە بىردىن تاماق تەييارلاپ ئېپكەلدى. ئىككى ئائىلە قوشۇمچە ئىشلارغا مەسئۇل بولۇپ، ئىچىملىك ۋە يېمىشلەرنى ئېلىپ، كاۋاپنىڭ گۆشىنى تەييارلىدى. ھەمدە ئولتۇرۇش جەريانىدا كاۋاپ پىشۇرۇشقىمۇ مەسئۇل بولدى. چۈشلۈك ۋە كەچلىك تامىقىمىزنى دالا ئولتۇرۇشىدا يەپ، قوي گۆشى كاۋىپىنىمۇ قانغىچە يەپ، كەتكەن چىقىم بىر چوڭ ئادەم ئۈچۈن **7** دوللاردىن توغرا كەلدى. دالا ئولتۇرۇشىدا جەريانىدا بىز ئۇزۇن پاراڭ ۋە چاقچاقلارنى قىلىشقاندىن باشقا، چوڭلار ۋە چوڭ باللار بىر تاغقا چىقىپ چۈشتۇق. كىچىك باللار بىر كىچىك ئۆستەڭدە سۇ كېچىپ ئوينىدى ھەمدە بۇ باغچىنىڭ بىر كىچىك ھايۋانات زالىدىكى ھايۋانلارنى كۆردى. بىزنىڭ باللىرىمىز بۇنداق پائالىيەتنى ئىنتايىن ياخشى كورىدۇ. ئۇلار ئۈچۈن بۇ بىردىن-بىر باشقا ئۇيغۇر باللىرى بىلەن ئويناش پۇرسىتىدۇر. بىز بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق دالا ئولتۇرۇشنى ھەر ئايدا بىر قېتىم ئۆتكۈزمەكچى. ئاشۇنداق قىلساق، بىر ئائىلىگە بىر يىلدا ئاران بىر قېتىم دالا ئولتۇرۇشىئورۇنلاشتۇرۇش نۆۋىتى كېلىپ، بىز تاكى نوياېرغىچە دالا ئولتۇرۇشى قىلالايدىكەنمىز. يۇقىرىقى دالا ئولتۇرۇشى پائالىيىتىنىڭ بىر قىسىم رەسىملىرى بىلۋال تورىغا چىقىرىلىپتۇ. بىز بەزىدە ئۆيگىمۇ مېھمان چاقىرىشىپ ئۆتۈشىمىز. ھەرگىز يۇرت ئايرىماي، ھەممىمىز ئوز-ئارا ئۇرۇق-تۇغقاندەكلا ئۆم بولۇپ ئۆتىمىز.
ئاخىرىدا پۇل خەجلەش بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان، ئامېرىكىلىقلارنىڭ بالا تەربىيىلەشتىكى بىر ئۇسۇلى توغرىسىدا قىسقىچە توختىلىپ ئۆتۈپ كېتەي. ئامېرىكىلىقلار باللىرىغا كىچىكىدىن تارتىپلا ئاز مىقتاردا «مۇئاش» بېرىدۇ. ئۇنى ئىنگلىزچىدە «**allowance**» دەپ ئاتايدۇ. ئۇيغۇرچە مەنىسى «ئاجرىتىلغان پۇل» دېگەنگە يېقىن كېلىدۇ. بۇ ھەر بىر ئاتا-ئانىنىڭ ئۆز بالىسىغا ھەر ئايدا بېرىدىغان پۇل بولۇپ، ئۇنىڭ ئاز-كۆپلۈكى ئوخشىمىغان ئائىلىدە ئوخشىمايدۇ. بىز باللىرىمىزغا **6** ياشتا پۇل بېرىشكە باشلىغان بولۇپ، دەسلەپتە بىر ئايدا ھەر بىر يېشىغا بىر دوللاردىن، يەنى **6** ياش ۋاقتىدا **6** دوللار، **7** ياش ۋاقتىدا **7** دوللاردىن پۇل بەردۇق. **13** ياشتىن ئاشقاندا ئېيىغا **20** دوللاردىن بەردۇق. مەكتەپكە مۇناسىۋەتلىك پائالىيەتلەر ھەمدە پۇل سەل جىق كېتىدىغان پائالىيەتلەر بولسا، ئۇنىڭغا ئايرىم پۇل بەردۇق. بۇنىڭ بالا تەربىيىلەشتە كوپ تەرەپلىك پايدىسى بار. ئۇ كىچىك بالىدا بىر ئىش ئۈستىدە مۇستەقىل تەھلىل يۈرگۈزۈش، ھۆكۈم ۋە قارار چىقىرىش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرىدۇ. كىچىك بالىنىڭ بۇنداق

مائاشى پۇتۇنلەي ئۆزگە تەۋە پۇل بولۇپ، ئۇ پۇلنى قانداق خەجلەش پۈتۈنلەي بالىنىڭ ئۆز ئىختىيارىغا قويۇپ بېرىلىدۇ. شۇڭا ئۇلار بۇ پۇلنى خەجلىگەندە ئىنتايىن ئەستايىدىل بولۇپ، بىر نەرسە ئالىدىغاندا خېلى ئويلىنىپ ئالىدۇ. بىر نەرسىنى ئېلىش ئۈچۈن بۇ ئايدا پۇلى يەتمىسە، بىر قانچە ئايلىق مائاشىنى يىغىپ ئاندىن ئالىدۇ. نەرسىلەرنىڭ ياخشىلىرىنى تاللاش ئۈستىدە باش قاتۇرىدۇ. ئالماقچى بولغان نەرسىنىڭ بىر قانچە تۈرلىرى بولسا، ئاتا-ئانىلار ھەرگىز «بالام، ماۋۇنى ئالغىن» دەپ بۇيرۇق چۈشۈرمەي، بالىسىنىڭ قىلغان قارارىنى ئەستايىدىل ئاڭلاپ، ئاندىن ئۇلارغا قايسى تۈرنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ، ئەڭ ئاخىرقى قارارنى چىقىرىشنى يەنىلا بالىسىغا قويۇپ بېرىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، بالىغا مائاش بېرىش بالىدا مۇستەقىل پۇل خەجلەش ۋە پۇل باشقۇرۇش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرىدۇ. ھەممە بالىنىڭ ئۆز-ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنى ئۆستۈرىدۇ. كىچىك بالىلار ھەممە جەھەتتە چوڭلاردەك رول ئويناپ بېقىشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۆزىنىڭ ئازراق پۇلى بولسا، ئۇ پۇلغا پۈتۈنلەي ئۆزى ئىگىدارچىلىق قىلسا، ئۇلارنىڭ تۇيغۇسى ئىنتايىن ياخشى بولىدۇ. ئۇلارنىڭ روھىي دۇنياسىنىڭ ئەتراپلىق ۋە ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىگە كۆپ پايدىسى بولىدۇ. سىز بەزىدە بالىڭىزنىڭ بىر نەرسىنى ئېلىشىغا ئارلاشسىڭىز، بالىڭىز بۇ پۇلنى سىز بېرىۋاتقىنىڭىزنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ قېلىپ، «ئۇ دېگەن مېنىڭ پۇلۇم. ئۇنى قانداق خەجلىسەم ئۆزۈمنىڭ ئىختىيارى. سەن ئارىلاشما» دېگەندە، كىشىنىڭ ئىنتايىن مەسىلىكىنى كەلتۈرىدۇ. بالىنى مۇشۇنداق تەربىيىلىگەندە، ئۇلار جەمئىيەتكە چىققىچە پۇل مۇناسىۋەتلىرىنىمۇ پۈتۈنلەي ئۆگىنىپ بولىدۇ.

10-بۆلۈم

17. سوئال: ھازىر جەمئىيىتىمىزدە كىشىلىك مۇناسىۋەتنىڭ ھەممىسىنى پۇل بىلەن ئۆلچەيدىغان كەيپىيات قىسمەن باش كۆتۈرۈشكە باشلىدى. "غەرب جەمئىيىتى"دىمۇ شۇنداقمۇ؟

جاۋاب: مەن ئامېرىكىغا كەلگەن **15** يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان ئەڭ كەم ئۇچراتقان ئىشلارنىڭ بىرى- كىشىلىك مۇناسىۋەتنى پۇل بىلەن ئۆلچەشتىن ئىبارەت. بۇ ئېھتىمال مەن ياشىغان جەمئىيەت قاتلىمى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشىمۇ مۇمكىن. لېكىن، بىز گېزىت، رادىئو ۋە تېلېۋىزور خەۋەرلىرىدىمۇ بۇ جەھەتتىكى نەرسىلەرنى ئانچە كۆرمەيمىز.

ئامېرىكا جەمئىيىتىدىكى ئەڭ كۈچلۈك ئۇقۇمنىڭ بىرى، «كەسپ ئەخلاقى» دىن ئىبارەت. ئامېرىكىدىكى شىركەت-ئىدارىلەرنىڭ كۆپىنچىسى شەخسىينىڭ قولىدا بولۇپ، پەقەت پوچتىخانا ۋە بارلىق ھۆكۈمەت ئورگانلىرىلا ھۆكۈمەتنىڭ قولىدا. بۇ ئىككى خىل ئىگىلىكنىڭ بىر ئورتاق ئالاھىدىلىكى، ئۇلار كەسپ ئەخلاقىنى ئىنتايىن يۇقىرى ئورۇنغا قويىدۇ. سىز بىر يېڭى شىركەتكە ئىشقا كىرسىڭىز، ئۇلار سىز ئىشقا چۈشكەن **1**-كۈنىلا سىزگە بىر «خىزمەتچىلەر قوللانمىسى» دېگەن ھۆججەت توپلىمىنى بېرىدۇ. بۇ توپلامدا سىز مۇشۇ شىركەتتىكى ھاياتىڭىزدا دۇچ كېلىدىغان ھەممە ئىشلار توغرىسىدىكى شىركەتنىڭ قائىدە-تۈزۈملىرى تەپسىلىي يېزىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ ناھايىتى مۇھىم بىر قىسمى كەسپ ئەخلاقىدىن ئىبارەت. چوڭراق شىركەتلەر يالغۇز سىزگە ئاشۇنداق قوللانمىدىن بىرنى بېرىپلا قالماي، شىركەتكە يېڭى كىرگەن خىزمەتچىلەرنى يىغىپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا كەسپ ئەخلاقى ۋە شىركەتنىڭ قائىدە-تۈزۈملىرى توغرىسىدا مەخسۇس تەلىم-تەربىيە بېرىدۇ. مەن ھازىر ئىشلەۋاتقان **JPL** دېگەن ئىدارىدە بۇ جەھەتتىكى تەلىم-تەربىيەنى ھەر يىلى بىر قېتىم ئېلىپ بارىدۇ. ئىدارىمىز ھەممە ئادەمدىن ئۇنىڭغا يىلدا بىر قېتىم چوقۇم قاتنىشىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

ئامېرىكىدىكى شىركەتلەر ئۈچۈن ئۇلار خىزمەت قىلىدىغان كىشىلەر ئۇلارنىڭ خېرىدارلىرى بولۇپ، ئەگەر بىرەر خىزمەتچىسى كەسپ ئەخلاقى قائىدىلىرىگە بويسۇنماي، ئۆزىنىڭ خىزمەت ھوقۇقى ياكى خىزمەت ئورنىدىن پايدىلىپ خېرىدارلاردىن بىرەر مەنپەئەتكە ئېرىشمەكچى بولسا، بۇ بىر پارە يېيىش ھېسابلىنىپ، شىركەتتىن دەرھاللا قوغلاپ چىقىرىلىدۇ. بىز مۇلازىمەت ئورۇنلىرىنىڭ ھەر قانداق بىرىگە ئىش بېجىرىش ئۈچۈن بارساق، قارشى تەرەپ بىزگە خېرىدار سۈپىتىدە ياخشى مۇئامىلە قىلىپ، بىزنىڭ ئىشىمىزنى ياخشى بېجىرىپ بېرىدۇ. ئۆزىنىڭ نورمال خىزمەت فۇنكسىيەسىنى ئىجرا قىلىش جەريانىدا بىزدىن بىرەر شەخسىي پايدا تەلەپ قىلىش ئۇ ياقتا تۇرسۇن، ئەگەر بىزگە نورمال مۇئامىلە قىلمايدىكەن، بىز دەرھال ئۇ كىشىنىڭ باشلىقىنى چاقىرىپ كېلىپ، «سەن قول ئاستىڭدىكى ئادىمىڭنى قانداق باشقۇرىسەن؟ ماڭا مۇنداق مۇئامىلە قىلىۋاتىدا؟» دەپ ئېيتالايمىز. ئۇ باشلىقمۇ ئۆزىنىڭ خىزمەتچىسىگە

دەرھال چارە كۆردۇ. ئەگەر ئۇ باشلىقمۇ يولسىزلىق قىلىپ، ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرى بىرەر قانۇنغا خىلاپ بولسا، سىز ئۇ شىركەتنىڭ ئۈستىدىن ئەرز قىلالايسىز. قانۇن ئورۇنلىرى ئىشنىڭ ئاق-قارىسىنى ئېنىقلاپ، ئۇ شىركەتتە ھەقىقەتەن مەسىلە بارلىقىنى بېكىتسە، ئۇنىڭغا ئىنتايىن ئېغىر جەرىمانە قويىۋېتىدۇ. مۇشۇنداق بولغاچقا، بىز ئامېرىكىدا ئارقا ئىشىكتە مېڭىشنىڭ ۋە باشقىلارغا پارە بېرىشنىڭ زۆرۈرىيىتىنى ئازراقمۇ ھېس قىلمايمىز. ھەممە ئىشنى نورمال مۇناسىۋەت بىلەن بېجىرىمىز.

مەن ھازىر مۇشۇ مەزمۇنغا توغرا كېلىدىغان بىر قانچە مىساللارنى سۆزلەپ بېرەي. مەن ئۆتكەن يىلى كۈزدە ئۆزۈمنىڭ باشلىقى (ئۇنى ئىنگلىزچە «**superviser**» دەپ ئاتايدۇ؛ مەنىسى «نازارەتچى» دېگەنگە يېقىن كېلىدۇ) بىلەن ئىدارىمىزنىڭ ئىچىدىكى بىر يىغىنغا قاتناشتىم. يىغىن تۈگەپ، ئىشخانىمىزغا قايتىپ كېتىۋاتقاندا، ئۇ ماڭا: «ئەركىن، جۈر، كوفى ئېلىپ ئىچەيلى» دېدى. مەن ئۇنىڭغا ماقۇل بولۇپ، ئۇنىڭ كوفىسىنىڭ پۇلىنى مەن تۆلىۋەتمەكچى بولسام، ئۇ: «ياق، ھەرگىز بولمايدۇ. ئۇنداق قىلساڭ مەن پارە يېگەن بولۇپ قالىمەن. بۈگۈن سېنى مەن مېھمان قىلاي» دەپ، مېنىڭ كوفىيىمنىڭ پۇلىنى مېنىڭ باشلىقىم تۆلىۋەتتى. مەن مۇشۇنداق سەۋەبتىن، « پارە بېرىش، پارە يېيىش» خاراكتېرىدىكى بىر ئىشنى قىلماسلىق يۈزىسىدىن، باشلىقىمنى ئۆيۈمگە بىرەر قېتىممۇ مېھماندارچىلىققا چاقىرالمايمەن. مەن ئۆزۈمنىڭ بۇرۇنقى شىركەتتىكى باشلىقلىرىمنىڭ ئىچىدىكى بىر قانچىسىنى ئۆيۈمگە مېھماندارچىلىققا چاقىرىپ باققان. ئەمما، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى مەن ئۇ شىركەتلەردىن كەتكەندىن كېيىن چاقىردىم. بىر قېتىم بىزنىڭ ئىدارىدىكى بىر گۇرۇپپا ئادەم ئىدارىنىڭ قېشىدىكى بىر تاغقا چىقىپ، بىر كۈنلۈك يىغىن ئاچتۇق. ئۇ تاغدا **1920**-يىللىرى ياسالغان، ئەينى ۋاقىتتا دۇنياغا داڭلىق فىزىكا ئالىمى ئېينىشتېيىن ئىشلەپ باققان، مەخسۇس بىزنىڭ قۇياشنى كۆزىتىدىغان بىر تېلېسكوپ بار بولۇپ، بىزنىڭ بىر كۈنلۈك پائالىيىتىمىز ئاشۇ تېلېسكوپنى زىيارەت قىلىشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغانىدى. شۇ پائالىيەت ئۈچۈن بىزنىڭ گۇرۇپپىنىڭ باشلىقى ئۆزى چىقىم تارتىپ، بىر قاتتىق قەغەز قاپتا بىر قاپ **Starbucks** كوفى ئېلىپ چىقىپتۇ. مېنىڭ پەرىزىمچە ئۇنىڭغا **50** دوللار ئەتراپىدا پۇل كەتكەن بولۇشى مۇمكىن. ئۇنىڭدىن باشقا، مەن بۇرۇن بىر گۇرۇپپا ئادەم بىرگە تاماققا بېرىپ، ئاخىرىدا تاماقنىڭ پۇلىنى بىزنىڭ باشلىقىمىز ئۆز يېنىدىن تۆلىۋەتكەن ئەھۋالنى يەنە بىر قانچە قېتىم ئۆز بېشىمدىن ئۆتكۈزدۈم.

بىر قېتىم ئامانگۈل بىلەن ئىككىمىز بىز يېمەكلىك دۇكىنىغا كۆكتات ۋە يېمىش ئالغىلى كىردۇق. دۇكاننىڭ بىر يەرىدە كۆك ئۈزۈمنىڭ باھاسى تۇرۇپتۇ، ئەمما ئۈزۈم يوق. بىز قېشىمىزدىن ئۆتۈپ كېتىپ بارغان ئىككى ئاق تەنلىك ئەر خىزمەتچىدىن «سىلەردە ئۈزۈم يەنە بارمۇ؟» دەپ سورىدۇق. ئۇلارنىڭ بىرى «بېرىپ چوڭ ئاپاڭدىن سوراپ باق» دەپ جاۋاب بەردى. ھەمدە ئىككىسى كۈلۈشۈپ كەتتى. ئاق تەنلىكلەرنىڭ ئىچىدە مانا مۇشۇنداق باشقا دۆلەتلەردىن كەلگەنلەرنى كۆزگە ئىلمايدىغان، ئۇلارنى كەمسىتىدىغانلارمۇ بار. بىزنىڭ غەزەپ ئاچچىقىمىز كېلىپ، ئۇلارنىڭ باشلىقىنى تېپىپ، ئۇنىڭغا نېمە بولغىنىنى ئېيتتۇق. ئۇ كىشى بىزدىن قانچىلىك ئۈزۈم ئالماقچى ئىكەنلىكىمىزنى سورىدى. مەن «ئىككى جىڭ» دەپ جاۋاب

بەردىم. ئۇ كىشى دۇكاننىڭ ئىسكىلاتىغا كىرىپ كېتىپ، بىر بولاق ئۈزۈمنى كۆتۈرۈپ چىقىپ بىزگە بېرىپ، بىزدىن سەممىي ئەپۇ سورىدى، ھەمدە بۇ ئۈزۈمگە پۇل تۆلمەي ئېلىپ كېتىشىمىزنى ئېيتتى. مەن: «بولدى، ماڭا ئەمدى سىنىڭ ئۈزۈمىڭ كېرەك ئەمەس. ئادەملىرىڭنى ياخشى باشقۇرغىن» دېدىم. ئۇ كىشى شۇ ۋاقىتتىلا ھېلىقى **2** خىزمەتچىسىنى ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىغا باشلاپ كىرىپ كەتتى. ئامېرىكىلىق خېرىدارلارنىڭ ئىچىدە مۇشۇنداق بىر ۋەقەگە ئۇچرىغاندىن كېيىن، بۇ سودا دۇكىنىغا ئىككىنچى كىرمەيدىغانلار ئىنتايىن كۆپ. دۇكاننىڭ يامان نامى چىقىپ قېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، دۇكاننىڭ خوجايىنلىرى ئۆز خىزمەتچىلىرىگە ئىنتايىن قاتتىق تەلەپ قويىدۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ شۇئارى: «خەرىدارلار ھەممە ۋاقىت توغرا. سەن ئۇلارنىڭ سۆزىگە مۇتلەق قۇلاق سالمىساڭ بولمايدۇ» دىگەندىن ئىبارەت.

يەنە بىر قېتىم ئامانگۈل ئائىلە دوختۇرىمىزنىڭ دوختۇرخانىسىغا كېسەل كۆرسەتكىلى بارغاندا، دوختۇرلۇق سۇغۇرتا كېنىشكىسىنى ئۇنتۇلۇپ قاپتۇ. ئادەتتە ئۇلار بۇ كېنىشكىنى ھەر قېتىم كېسەل كۆرسەتكەندە تەكشۈرۈپ يۈرمەيتتى. بۇ قېتىم بىز سۇغۇرتا شىركىتىنى ئالماشتۇرغان بولغاچقا، ئۇلار يېڭى كېنىشكىنى كوپىي قىلىۋالمىسا بولمايدىكەن. نۆۋەت ئامانگۈلگە كەلگەندە، بىر كاتىپ «كېنىشكەڭ بولمىسا، بىز سېنى كۆرەلمەيمىز» دەپ، ئامانگۈلنى دوختۇرنىڭ يېنىغا كىرگۈزمەپتۇ. ئامانگۈل ئۇ كۈنى ئىشتىن سوراپ بارغان بولغاچقا، تىت-تىت بولۇپ، مېنىڭ خىزمەت ئورنۇمغا تېلېفون قىلدى. مەن بۇ دوختۇرخانىغا تېلېفون قىلىپ، دوختۇر بىلەن بىۋاستە كۆرۈشىدىغانلىقىمنى ئېيتتىم. دوختۇر تېلېفوننى ئالغاندا، ئۇنىڭغا ئەھۋالنى دەپ، «بىز پۈتۈن ئائىلە بويىچە سىنىڭ قولۇڭدا داۋالىنىۋاتقىلى **4-5** يىل بولدى. بىزدە ھازىرغۇ سۇغۇرتا بار. ناۋادا ئۇ بولمىغان تەقدىردىمۇ بىزنىڭ ئۇنچىلىك داۋالىنىش چىقىمىنى ئۆزىمىزنىڭ تۆلىيەلىگىدەك ئىقتىسادىي ئىقتىدارىمىز بار. بىز ئەتىلا بىر يەرگە قېچىپ كېتىدىغان ئادەملەردىن بولمىغاندىكىن، بۈگۈن ئامانگۈلنى كۆرۈۋەتسەڭ بولمامدۇ؟» دېدىم. ئۇ دوختۇر ماڭا نۇرغۇن ئۆزۈرخالىق ئېيتىپ، ئامانگۈلنى دەرھاللا كۆردى. بىز ھېلىقى كاتىپنى ئۇ دوختۇرنىڭ ئىشخانىسىدا قايتا كۆرمىدۇق. دوختۇر ئۇنى ئىشتىن چىقىرىۋەتتىمۇ، ياكى دوختۇرنىڭ تەنقىدىگە چىدىماي ئۆزى چىقىپ كەتتىمۇ ۋە ياكى باشقا سەۋەب بارمۇ بىلمىدۇق. ئامېرىكىدا مۇتلەق كۆپ ساندىكى دوختۇرلارنىڭ شەخسىي دوختۇرخانىسى بار بولۇپ، ھەر بىرى ناھايىتى كۈچلۈك رىقابەت ئاستىدا ئۆزىگە خېرىدار يىغىدۇ. ئەگەر بىز دوختۇرنى ئۆزىمىزنىڭ ئائىلە دوختۇرى قىلىپ تاللاپ، بىر قانچە قېتىم ئۇنىڭغا كۆرۈنۈپ، ئۇنى ياقتۇرماي قالساق، ئۆزىمىزنىڭ سالامەتلىك سۇغۇرتا شىركىتىگە تېلېفون قىلىپ، ئائىلە دوختۇرىمىزنى شۇ ۋاقىتتىلا باشقا دوختۇرغا ئۆزگەرتەلەيمىز. شۇڭلاشقا ھەر بىر دوختۇرخانا ئۆزىنىڭ خېرىدارلىرىنى يوقىتىپ قويماسلىققا ئىنتايىن تىرىشىدۇ. بىزنىڭ چىش دوختۇرىمىز مۇلازىمىتىنى ياخشى قىلىپ كۆرسىتىش ئۈچۈن، بىز ھەر قېتىم چىشىمىزنى تازىلىتىپ بولغاندا (بىز بىر يىلدا چىشىمىزنى **2** قېتىم تازىلىتىمىز؛ ئۇنىڭ چىقىمىنى چىش سۇغۇرتا شىركىتى كۆتۈرىدۇ)، دوختۇرىمىز بىزگە چىش چوتكىسى ۋە چىش مەلھىمى قاتارلىقلارنى بىكارغا بېرىدۇ. بىر قېتىملىق

چىش تازىلاش تەخمىنەن **30** مىنۇت داۋام قىلىدىغان بولۇپ، شۇ ئىش ئۈچۈن ئۇلار سۇغۇرتا شىركىتىدىن كەم دېگەندە **100** دوللار پۇل ئېلىشى مۇمكىن. بىزگە بىر قېتىمدا **5** دوللارلىق نەرسىنى بىكارغا بېرىپ، ئۆزىگە **100** دوللار كىرىم قىلسا، بۇ يەنىلا بىزنى قاچۇرۇپ قويغانغا قارىغاندا مىڭ ياخشى. بۇ ھېساباتنى ئۇلار ناھايىتى ياخشى بىلىدۇ.
مائاش تۈزۈمى بويىچە ئېلىپ ئېيتقاندا، ئامېرىكا شىركەتلىرىنىڭ خىزمەتچىلىرى مۇنداق **2** خىلغا بۆلۈنىدۇ: ئايلىق ئالىدىغان خىزمەتچىلەر ۋە ئىشلىگەن سائەتكە قاراپ مائاش ئالىدىغان خىزمەتچىلەر. مائاشلىق خىزمەتچىلەر بىر كۈندە **6** سائەت ئىشلەمدۇ ياكى **10** سائەت ئىشلەمدۇ، ھەر ئايدا مۇقىم مائاش ئالىدۇ. سائەتلىك خىزمەتچىلەر بولسا، ھەر كۈنى ئىشلىگەن ۋاقتىنى تىزىملاپ، جەمئىي ئىشلىگەن ۋاقتىغا قاراپ مائاش ئالىدۇ. ئەگەر بىر كۈنى **6** سائەت ئىشلىگەن بولسا، شۇ **6** سائەتكە چۇشلۇق پۇل ئالىدۇ. ئەگەر بىر كۈندە **10** سائەت ئىشلىگەن بولسا، كالىفورنىيەدە **8** سائەت ئۈچۈن نورمال ئۆلچەم بويىچە مائاش ئېلىپ، ئارتۇق ئىشلىگەن **2** سائەت ئۈچۈن ئادەتتىكى مائاشنىڭ **1.5** ھەسسىسىنى ئالىدۇ. يەنى ئەگەر ئادەتتە سائىتىگە **10** دوللار ئالغان بولسا، ھېلىقى ئارتۇق ئىشلىگەن **2** سائەتنىڭ بىر سائىتىگە **15** دوللاردىن بېرىلىدۇ. شەنبە كۈنىمۇ سائىتىگە **15** دوللار بېرىلىدۇ. يەكشەنبە ياكى بايرام كۈنلىرى ئىشلىسە سائىتىگە **20** دوللار (يەنى **2** ھەسسە) مائاش بېرىلىدۇ. بۇ كالىفورنىيەدە بىر قانۇندۇر.
مەن **WaveSplitter** دېگەن شىركەتتە ئىشلەۋاتقاندا، مەن مەسئۇل بولغان بىر گۇرۇپپىدا ئاشۇنداق سائەتلىك ئىشلەيدىغان، **30** ياشلاردىكى بىر خەنزۇ ئايال بار ئىدى. بىزنىڭ ۋەزىپىمىز بىر يىلدىن بىر يېرىم يىلغىچە بولغان ۋاقىت ئىچىدە، ئۇزۇن يوللۇق نۇر تالا خەۋەرلىشىشكە ئىشلىتىلىدىغان بىر زاپچاسنى تەتقىق قىلىپ ۋە تەرەققى قىلدۇرۇپ ئىشلەپ چىقىرىش ئىدى. بۇ زاپچاسنى چىقىرىش ئۈچۈن لازىم بولغان نۇر تالانى ئىشلەپ چىقىرىدىغان ياپونىيە شىركىتى فۇجىكۇرا بۇ مەشۇلات ئۈستىدىكى تەتقىقاتنى باشلىغىلى **10** يىل بولغان، ھەمدە ئۇ مەھسۇلاتنى بازارغا ئالللىقاچان سېلىپ بولغان بولغاچقا، بىزنىڭ ۋەزىپىمىز ئىنتايىن ئېغىر ئىدى. ئەگەر بىز ئۇنى بەلگىلىك ۋاقىت ئىچىدە ئىشلەپ چىقىرالمىساق، ئۇنىڭ بازىرى ئۆتۈپ كېتىش ئېھتىماللىقى بار ئىدى. شۇ چاغدا مەن جۇڭگودا فىزىكىدا باكالاۋر ئۇنۋانى ئالغان ئۇيغۇر دوستۇمدىن يەنە ئىككىسىنى مۇشۇ شىركەتكە خىزمەتكە ئالدۇرغان بولۇپ، شۇ چاغدىكى بۇ شىركەت بىر مەزگىل ئامېرىكا بويىچە ئۇيغۇرلار ئەڭ كۆپ (يەنى جەمى **3** ئۇيغۇر بار) بولغان بىر يۇقۇرى تېخنىكىلىك شىركەت بولۇپ قالغانىدى. مەن كۆپىنچە شەنبە كۈنىمۇ شىركەتكە بېرىپ ئىشلەيتتىم. بەزىدە مېنىڭ بىر ئۇيغۇر دوستۇم مەن بىلەن بىرگە كېلەتتى. بۇ مەھسۇلاتنى ئىشلەش جەريانىدا، مەن يۇقىرىدا تىلغا ئالغان خەنزۇ قىز ئىنتايىن قاتتىق ئىشلەپ بەردى. ئۇنىڭ ئوقۇغان ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك مەكتىپى جۇڭگودىكى بىر ئوتتۇرا تېخنىكوم بولۇپ، بىزنىڭ گۇرۇپپىغا يېڭى كەلگەندە ئۇنىڭ سالاھىيىتى «تېخنىك» ئىكەندۇق. ئۇ ياخشى ئىشلىگەنلىكى ئۈچۈن، بىر يىلنىڭ ئىچىدە مەن ئۇنىڭ خىزمەت دەرىجىسىنى ئىككى دەرىجە ئۆستۈرۈپ، كاندىدات ئىنژىنىر (ئىنگلىزچە **"associate engineer"**) گە كۆتۈرۈپ بەردىم. بىز بۇ مەھسۇلاتنى چىقىرىپ بولغاندا، بازارنىڭ ئۇنىڭغا بولغان ئېھتىياجى ئاخىرلىشىپ، ئۇ

مەسھۇلاتنى بازارغا سالمايلا بۇ پروجەكتنى توختىتىشقا مەجبۇر بولدۇق. بىزنىڭ شىركەتتە سائەتلىك ئىشلەيدىغانلارنىڭ چوشلۇك تاماق ۋاقتى **30** مىنۇت ئىدى. مەن بۇ پروجەكتنىڭ ئاخىرقى باسقۇچلىرىدا بۇ ئايالنىڭ شىركەتتىكى بىر قانچە ئىنژېنېرلار بىلەن بىرگە چوشلۇك تاماققا كېتىپ (ئىنژېنېرلار مائاشلىق خىزمەتچىلەرگە كىرىدۇ)، بىر سائەتتىن **2** سائەتكىچە يوقاپ كېتىۋاتقانلىقىنى بايقىدىم. مائاش بېرىلىدىغاندا ئۇ ئايالنىڭ ۋاقىت تىزىملاش قەغىزىگە قارىسام، چوشلۇك دەم ئېلىشقا چىققان ۋاقتى بىرەر قېتىممۇ **30** مىنۇتتىن ئېشىپ كەتمەپتۇ. كېيىن بۇ ئايال ھەر كۈنى ئۆزى تاماققا مېڭىشتىن بۇرۇن، بىزنىڭ گۇرۇپپىدىكى يەنە بىر خەنزۇ قىزغا ئېيتىپ قويۇپ، شۇ قىز ئۆزىنىڭ ۋاقىت جەدۋىلى بىلەن بۇ ئايالنىڭ جەدۋىلىگە تەگلا ۋاقىت تامغىسى ئۇرىدىغانلىقىنى بىلدىم. مېنىڭ كۆڭلۈم ئىنتايىن يېرىم بولدى. بەك ئېچىندىم. بىر يىلدەك ۋاقىت جەريانىدا، مەن ئۇلارنىڭ ھەر كۈنى **8** سائەتتىن ئارتۇق ئىشلىشىگە ھەمدە بەزى شەنبە كۈنلىرىمۇ ئىشلىشىگە يول قويغانىدىم. شۇنىڭ بىلەن شۇ بىر يىلدا بۇ ئايال **50** مىڭ دوللاردىن يۇقىرى كىرىمگە ئېرىشەلىگەنىدى. لېكىن، بۇ مەسىلە توغرىسىدا بىر ئىش كۆرۈشنى خالىمىدىم. بىزنىڭ شىركەتنىڭ مەخسۇس مۇشۇنداق ئىشلارغا مەسئۇل بۆلۈمى بار بولۇپ، خىزمەتچىلەرنىڭ بۇ جەھەتتىكى تەلىم-تەربىيىسىگە ئاشۇلار مەسئۇل ئىدى. شۇڭا مېنىڭ ئۇ ئىشقا ئارىلاشقىم كەلمىدى. ئۇ ئىشنى باشقا ھېچ كىمگىمۇ ئېيتمىدىم. كېيىن بۇ پروجەكت توختىتىلغاندىن كېيىن، بىزنىڭ گۇرۇپپىمۇ تارقىتىۋېتىلدى. ئۇ ئايال باشقا بىر گۇرۇپپىغا كەتتى. ئارىلىقتا **2-3** ئاي ئۆتكەندىن كېيىنكى بىر كۈنى، مەن ئۇ ئايالنىڭ شىركەتتىن چىقىرىلغانلىقىنى بىلدىم. ئۇ ئايال ئۆزى شىركەتتىن چىقىرىلغان كۈنى مېنى ئۆزىنىڭ بۇرۇن قانچىلىك ياخشى ئىشلىگەنلىكىگە گۇۋاھچىلىققا تارتىپتىكەن. مەن ئاشۇنداق گۇۋاھچى بولۇپ بەردىم. ئەمما، ئۇ ئايالنىڭ قىلغىنى شىركەتنىڭ تۈزۈمىگە خىلاپ بولغاچقا، ئۇ ئايال يەنىلا شىركەتتىن چىقىرۋېتىلدى.

مەن مۇشۇ سۆھبەتنىڭ ئالدىنقى قىسمىدا، بىر شىركەتكە بىر ئادەم ئېلىشتا، ئۇ شىركەتنىڭ نېمىلەرنى كۆزدە تۇتىدىغانلىقىنى تەسۋىرلەپ ئۆتتۈم. ئامېرىكىدىكى شىركەتلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى شەخسنىڭ قولىدا بولۇپ، ئۇلارنىڭ بىر يېڭى ئادەم ئېلىشىدىكى مەقسىدى شىركەت ئىگىلىكىنى تېخىمۇ تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن بولۇپ، ھەرگىز ئۆزىنىڭ تۇغقىنىنى بېقىۋېلىش ئۈچۈن ئەمەس. شۇڭا ئۇلار ئۆز شىركىتىگە ئادەم ئالغاندا، ئەگەر بىر خىزمەتكە بىر تۇغقىنى بىلەن بىر يات ئادەم تەڭلا ئىلتىماس قىلغان بولۇپ، بۇ ئىككىسىنىڭ خىزمەت ئىقتىدارى ئوخشاش بولۇپ قالسا، ئۆزىنىڭ تۇغقىنىنى ئېلىشى مۇمكىن. ئەگەر ياتنىڭ قابىلىيىتى تۇغقىنىنىڭ قابىلىيىتىدىن يۇقىرىراق بولۇپ قالسا، كۆپىنچە ھاللاردا چوقۇم ھېلىقى ياتنى ئالىدۇ (لېكىن، جۇڭگولۇقلار قۇرغان شىركەتلەردە جۇڭگودىكىگە ئوخشاش ئىشلار ئىنتايىن ئېغىر، دەپ ئاڭلىدىم). ئامېرىكىلىقلار ئۆزىنىڭ تۇغقىنىنىڭ شىركىتىدە ئىشلەشنى، ئەر-خوتۇن بىر شىركەتتە ئىشلەشنى پەقەت ياخشى كۆرمەيدۇ. ئامېرىكىدا تونۇش ئارقىلىق خىزمەت تاپىدىغان ئىشلارمۇ ئاز ئەمەس. لېكىن، مېنىڭچە، قانۇن بويىچە ئادەم سانى تەخمىنەن **50** تىن ئاشىدىغان شىركەتلەرنىڭ ھەممىسى ئۆزىنى «ئوخشاش خىزمەت پۇرسىتى بېرىدىغان

ئورۇن» دەپ ئېلان قىلىشى ھەممە شىركەتكە ئادەم ئالغاندا بىرسىنى كەمسىتمەسلىكى كېرەك. ئامېرىكىدا بۇ خىلدىكى شىركەتلەر كۆپ بولۇپ،بۇنداق شىركەتلەرنى ئىنگلىزچە «**Equal Opportunity Employer**» دەپ ئاتاپ، قىسقارتىپ «**EOE**» دەپ يازىدۇ. شۇڭا، گېزىتكە چىقىرىلغان خىزمەت ئېلانىغا قارىسىڭىز، كۆپلىرىنىڭ ئاستىدا «**EOE**» دەپ يېزىلغانلىقىنى كۆرىسىز. سىز ئەگەر مۇشۇنداق بىر شىركەتكە ئىلتىماس قىلىپ، ئۆزىڭىزنىڭ كەمسىتىلگەنلىكىڭىزنى ئىسپاتلىيالىسىڭىز، ئۇ شىركەت ئېغىر جازاغا تارتىلىدۇ. شۇڭا، تونۇشلارنىڭ خىزمەت تېپىشتا ئوينايدىغان ئاساسلىق رولى، ئۆزىنىڭ شىركىتىدە قانداق خىزمەتلەرنىڭ بارلىقىنى تونۇشىغا ئېيتىپ بېرىش ھەممە ئۇنىڭغا ئىلتىماس قىلىپ بولغاندىن كېيىن نەتىجىسى قانداق بولغانلىقىنى سۈرۈشتە قىلىپ بېرىشتىن ئىبارەت بولىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، ئەگەر سىزنىڭ شىركەتتە ئىناۋىتىڭىز بولسا، سىز بىر كىشىگە گۇۋاھچى بولۇپ، ئۇنى ئاسانراق ئىشقا ئالدۇرالايسىز. مەن **CVI** دېگەن شىركەتتىكى مېنىڭ سابىق باشلىقىم، شىركەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسىنى **WaveSplitter** دېگەن شىركەتكە ئەنە شۇنداق ئىشقا ئالدۇرغان ئىدىم. يۇقىرىقى ئىككى ئۇيغۇر دوستۇمنىمۇ ئاشۇنداق ئىشقا ئالدۇردۇم. ئۇلارنى مەن تونۇشتۇرغان بولسامۇ، يەنىلا نورمال رەسمىيەت بويىچە، شىركەتتىكى بىر قانچە كىشى ئۇلار بىلەن ئايرىم-ئايرىم كۆرۈشۈپ، نۇرغۇن سوئاللارنى سوراپ، ئۇلار ئۈستىدە «بولىدىكەن» دېگەن خۇلاسىنى چىقارغاندىن كېيىن ئاندىن ئۇلارنى شىركەتكە ئالغانىدى. بۇنداق ئىشلار كۆپ ئۇچرىمايدۇ. لېكىن ئۇ ئامېرىكا جەمئىيىتىدىمۇ مەۋجۇت. كىچىكرەك شىركەتتە ئاشۇنداق قىلغىلى بولىدۇ. لېكىن، مەن ھازىر ئىشلەۋاتقان ئىدارىگە ئوخشاش چوڭ شىركەتتە بولسا ئۇنداق قىلىش مۇتلەق مۇمكىن ئەمەس.

ئامېرىكىدا مەن يۇقىرىدا ئېيتقاندەك كىشىلەرنىڭ خىزمەت ئەخلاقى توغرىسىدىكى ئاڭ-سەۋىيىسى ئىنتايىن يۇقىرى بولۇپ، كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت قانۇن بويىچە نورمال خىزمەت مۇناسىۋىتى تەرىقىسىدە ئېلىپ بېرىلىدىغان بولغاچقا، كىشىلەر ئىنتايىن كۆڭۈل ئازادىلىكى ئىچىدە ياشايدۇ. ئادەم كەمسىتىش، ھەققانىيەتسىزلىك، ئەخلاقسىزلىق، ئادالەتسىزلىك دېگەندەك نەرسىلەرنى ئانچە ئۇچراتمايمىز. جۇڭگودىكىگە ئوخشاش بىر ئادەمنىڭ يەنە بىر ئادەمگە ھاجىتى چۈشىدىغان ئىش ئاساسەن مەۋجۇت ئەمەس. پۇللا بولسا، ھەممە ئىشنى قانۇنلۇق ياكى نورمال مۇناسىۋەت بىلەن ھەل قىلغىلى بولىدۇ. مەن مۇشۇ سوئالغا بىرەر سەلبىي مىسال تېپىش ئۈچۈن خېلى تىرىشىپ باققان بولسامۇ، ئۆز سەرگۈزەشتىلىرىمنىڭ ئىچىدىن بىرەر ياخشى مىسال تاپالمىدىم. پەقەت كالىفورنىيە شتاتلىق ھۆكۈمىتىدە بۇنىڭدىن بىر قانچە يىل بۇرۇن يۈز بەرگەن مۇنداق بىر ئىش ئېسىمگە كەلدى. دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ سانلىق ئامبار باشقۇرۇش يۇمشاق دېتالىنى چىقىرىدىغان «**Oracle**» دېگەن شىركەت بىزنىڭ بۇرۇنقى ئۆيىمىزدىن **10** كىلومېتىر يىراقلىقتىكى بىر شەھەردە بولۇپ، كالىفورنىيە شتاتلىق ھۆكۈمىتى بىر قېتىم ئۇلاردىن تەخمىنەن **30** مىليون دوللار قىممىتىدىكى يۇمشاق دېتالنى سېتىۋاپتۇ. بۇ ئىشقا مەسئۇل بولغان كىشى «**Oracle**» دېگەن شىركەتتىكى سودا-سېتىققا مەسئۇل كىشى بىلەن يېقىن بولۇپ، سودا پۈتكەندىن كېيىن **Oracle** ھېلىقى ئەمەلدارغا بىرەر يۈزمىڭ دوللار

ئەتراپىدا «مۇكاپات پۇلى» بېرىپتۇ. كېيىن بۇ ئىش پاش بولۇپ قالدى. ھۆكۈمەت تەكشۈرۈپ قارىسا، ئالغان يۇمشاق دېتالنىڭ سانى ئۇنى ئىشلىتەلەيدىغان خىزمەتچى خادىملارنىڭ سانىدىنمۇ كۆپ ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن، شىتاتلىق ھۆكۈمەت ھېلىقى سودا ئۇستىدىن « قانۇنسىز ئىش» (ئىنگلىزچىدە «illegal practice» دەپ ئاتايدۇ) دېگەن خۇلاسىنى چىقىرىپ، ئۇ يۇمشاق دېتاللارنىڭ بىر قىسمىنى **Oracle** غا قايتۇرۇپ، ھېلىقى ئەمەلدار ئېرىشكەن مۇكاپات پۇلىنى تارتىۋېلىپ، ئۇ ئەمەلدارنى ئىشتىن بوشىتىۋەتتى. بۇ يەردىمۇ بىر ئاددىي ھېساب بار. ھېلىقى ئەمەلدارنىڭ يىللىق مائاشى چوقۇم بىر يۈز مىڭ دوللاردىن جىق يۇقىرى. مانا ئەمدى ئۇ خىزمىتىدىن قۇرۇق قېلىش بىلەن بۇنداق مائاشتىنمۇ قۇرۇق قالدى، دېگەن سۆز. ئۇ كىشىنىڭ باشقا بىر خىزمەت تېپىشى پۈتۈنلەي مۇمكىن. لېكىن، ئەگەر ئامېرىكىدا بىرى پارە يېمەكچى بولسا، ئۇ پارىنى خېلى كۆپ يېمىسە، ئۇ كىشىنىڭ تۇرمۇشىغا ئانچە تەسىر كۆرسەتمەسلىكى، ھەتتا ئۇنىڭ نەتىجىسىدە چوڭ زىيانلارنى تارتىپ قېلىشى مۇمكىن. مۇشۇنداق بىر رىياللىق ئامېرىكىدا كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ بىر خىل نورمال خىزمەت مۇناسىۋىتى بولۇشىدىكى ئاساسلىق سەۋەبلەرنىڭ بىرى بولۇشى مۇمكىن.

ئاخىرىدا، گەرچە يۇقىرقى سوئال بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋىتى بولمىسىمۇ، مەن ئامېرىكىنىڭ ياش ئۆسمۈرلەرنى تەربىيىلەشتىكى يەنە بىر ئىشنى سۆزلەپ بېرەي. ئالدىنقى پەيشەنبە (**2005**-يىلى **28**-ئاپرېل) كۈنى كالىفورنىيەدە «بالىسىنى ئاتا-ئانىسىنىڭ ئىدارىسىگە ئاپىرىش كۈنى» بولدى. ياش-ئۆسمۈرلەر داۋاملىق ئاتا-ئانىسىدىن ئۆزىنىڭ خىزمىتىگە ئائىت نەرسىلەرنى ئاڭلاپ تۇرىدۇ. ھەمدە ئۆزىنىڭ چوڭ بولغاندا قىلىدىغان خىزمىتىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلگۈسى كېلىدۇ. شۇڭلاشقا ئامېرىكا ھۆكۈمىتى يۇقىرقى كۈننى بالىلارنىڭ دادىسى ياكى ئاپىسىنىڭ ئىدارىسىگە بېرىپ، بىر كۈن ئۇلار قىلىدىغان خىزمەتنىڭ پۈتۈن جەريانىنى كۆرۈپ باقىدىغان كۈن قىلىپ بېكىتكەن ئىكەن. مەكتەپلەرمۇ ئۇ كۈنى مۇشۇ ئىش مۇناسىۋىتى بىلەن مەكتەپكە كەلمەيدىغانلارغا يول قويىدۇ. مەن ئوغلۇمنى ئۆزۈمنىڭ ئىدارىسىگە ئاپاردىم. ئادەتتىكىگە ئوخشاشلا بىز ئەتىگەن سائەت **5:45** دە ئورنىمىزدىن تۇرۇپ، سائەت **6:15** دە ئۆيدىن يولغا چىقىپ، سائەت **6:30**دە ئىدارىنىڭ مىنىبۇسى بىلەن يىغىلىش ئورنىدىن يولغا چىقىپ ئىشقا باردۇق. ئۇ كۈنى بىزنىڭ ئىدارىگە **500-400** گە يېقىن بالا بېرىپتۇ. ھەممە يەردە بالىسىنى يېتىلەپ كېتىپ بارغانلارنى ئۇچراتتۇق. چۈشتىن بۇرۇن بالىلارنى **4** چوڭ گۇرۇپپىغا بۆلۈپ، نۆۋەت بويىچە بىر چوڭ زالنىڭ ئىچىدە بۇ ئىدارىدە ئاتا-ئانىلار نېمە خىزمەتلەرنى قىلىدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئۆز ئارا قانداق باغلىنىشلىق ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈردى. ئولتۇرغان ئاتا-ئانىلاردىن **5-4** نى ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن سەھنىگە چاقىرىپ چىقىپ، ئۇلارنىڭ نېمە ئىش قىلىدىغىنىنى سوراپ، ئاندىن ئۇلاردىن ھەرىكەت بىلەن ئۆز خىزمىتىنى قانداق ئىشلەيدىغانلىقىنى كۆرسەتكۈزدى. بىر قىسىم بالىلارنىمۇ سەھنىگە ئېلىپ چىقىپ، ئۇلارنىمۇ ئاتا-ئانىلارغا ياردەملەشتۈرۈپ، بەزى ھەرىكەتلەرنى قىلغۇزدى. يىغىن باشقۇرغۇچى ئىنتايىن قىزىقچى ئادەم بولۇپ، ئۇنىڭ سۆزى ۋە قىلىقىنىڭ قىزىقلىقىدىن بۇ پائالىيەتنىڭ بېشىدىن تارتىپ ئاخىرغىچە ھەممە ئادەملەر قاقاقلاپ

كۆلۈشۈپ تۇردى. بۇ پائالىيەتتىن كېيىن، باللارنى ئالدىن تەييارلاپ قويغان **4-3** تەجرىبىخانىغا ئاپاردۇق. ئۇ يەردە **Robot** (ماشىنا ئادەم) قاتارلىق نەرسىلەرنىڭ قانداق ئىشلەيدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بەردى. ئىدارىدىن ھەر بىر بالىغا بىر خالتا سوۋغاتمۇ تەييارلاپ قويۇپتۇ. بىزدىن باللاردىن بىر قەدەممۇ ئايرىلماسلىق تەلەپ قىلىنغان بولۇپ، بىز پۈتۈن بىر كۈن باللىمىز بىلەن بىرگە يۈردۇق. چۈشتىن كېيىن بىزنىڭ گۇرۇپپىنىڭ بىر تېخنىكىلىق يىغىنى بار بولۇپ، مەن ئۇنىڭغا قاتناشمىسام بولمايتتى. ئۇ بىر ناياھىتى مەخپىي يىغىن بولۇپ، ئادەتتە سىرتتىكىلەرنى ھەرگىزمۇ كىرگۈزمەيتتى. مەن باشلىقىمدىن ئوغلۇمنى ئېلىپ كىرسەم بولىدىغان-بولمايدىغانلىقىنى سورىسام، ئۇ كىشى: «ئېلىپ كىرىۋەر» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئوغلۇممۇ بۇ يىغىنغا باشتىن-ئاخىر قاتناشتى. ئۆزى چۈشەنگەن بەزى گەپلەرنى مەندىن پىچىرلاپ سوراپ ئولتۇردى. بىزنىڭ باش ئىدارىمىز بولغان كالىفورنىيە تېخنىكىلىق ئىنىستىتۇتى بىزنىڭ ئىدارىدىن **10** كىلومېتىر يىراقلىقتا بولۇپ، دىلشات بىلەن ئىككىمىز ئۇ ئىدارىگىمۇ بېرىپ، بىر سائەت ئۇ مەكتەپنى ئايلىنىپ كەلدۇق. بۇ بىر كۈن ئىچىدە خىزمىتىمنىڭ ئاساسەن ھېچ ئۈنۈمى بولمىدى. مۇشۇنداق بولسىمۇ، ئامېرىكا ھۆكۈمىتى باللارنىڭ ساغلام ئۆسۈپ-يېتىلىشى ئۈچۈن، مۇشۇنداق ئىقتىسادىي زىيانغىمۇ چىداپ، يىلدا بىر كۈننى باللار ئۈچۈن ئاجراتقان. بۇ پائالىيەتنىڭ يەنە بىر پايدىسى باللار ئاتا-ئانىلارنىڭ ھەر ئايدا ئۆيگە ئەكىرىدىغان پۇلنى قانداق ئىشلەپ تاپىدىغانلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈشتۇر. شۇ ئارقىلىق باللار كىچىكىدىن تارتىپ پۇلنى قەدىرلەشنى ئۆگىنىدۇ. بىزنىڭ ئائىلىدە مەن باللارنىڭ بىر نەرسىنىڭ باھاسىنى «ئاران مۇنچىلىك پۇل ئىكەن» دېيىشىنى پۈتۈنلەي مەنئىي قىلغان بولۇپ، ئۇلار قىممىتى بىر دوللاردىن يۇقىرى نەرسىلەرگە بۇ سۆزنى ھەرگىز ئىشلەتمەيدۇ. ئۇلارنىڭ پۇلنى قەدىرلەش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن مۇشۇنداق قائىدىنى چىقارغانىدىم.

بىر قېتىم بىز باللىرىمىزنى ئۆيىمىزدىن **40** كىلومېتىر يىراقلىقتىكى بىر ھاۋا ئارمىيە بازىسىدا ئۆتكۈزۈلگەن ھەربىي ئايروپىلان ئۇچۇرۇش ئويۇنىغا ئاپارغان ئىدۇق. بۇمۇ ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ ئۆز پۇخرالىرىغا يىلدا بىر قېتىم ئۆتكۈزۈپ بېرىدىغان پائالىيەت بولۇپ، ئۇنىڭغا ھېچ كىمدىن پۇل ئېلىنمايدۇ. ئامېرىكىلىقلارنىڭ نۇرغۇنلىرى ھەر يىلى بۇ پائالىيەتكە باللىرىنى ئاپىرىدۇ. بىز بارغان بازىغىمۇ ئۇ كۈنى **5** مىڭ ئەتراپىدىكى ئادەم بارغان بولۇپ، كىچىك باللارمۇ ئىنتايىن كۆپ ئىكەن. ھەربىي ئايروپىلان ئۇچۇرۇش ئويۇنىدىن كېيىن، بىز قاتارى تىزىپ قويۇلغان ھەر خىل ئايروپىلانلارنى كۆردۇق. بىر تىك ئۇچار ئايروپىلان بىلەن بىر چوڭ تىپلىق ھەربىي توشۇغۇچى ئايروپىلانغا تاماشىچىلارنى كىرگىلى قويىدىكەن. بىزمۇ ئۇلارنىڭ ئىچىگە كىرىپ، كۆرۈپ چىقتۇق. ئامېرىكىنىڭ ئەڭ يېڭى تىپتىكى چاشقان-شەپەرەڭ شەكلىدىكى، رادار كۆرەلمەيدىغان ئايروپىلانلىرىدىن تارتىپ بار ئىكەن. ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىش مەنئىي قىلىنغان بولۇپ، بىز **4-3** مېتىر يېقىنلىقتا كېلىپ كۆردۇق. ئامېرىكىدا ئىشلەپ چىقىرىلغان ئايروپىلانلارنىڭ ھەممىسىدىن بىرەرسى باردەك ھىس قىلدۇق. بىز شىمالىي كالىفورنىيەدە تۇرۇۋاتقان ۋاقتىمىزدا، بىر قېتىم ئامېرىكىنىڭ بىر چوڭ تىپلىق ھەربىي ئايروپىلان توشۇغۇچى

پاراخوتى **San Francisco** دېگىز بوغۇزىدا توختىدى. ئۇ پاراخود **San Francisco** دا تۇرغان كۈنلەردە ئۇمۇ يۇخرالارنىڭ كۆرۈشىگە ئېچىپ بېرىلدى. ئامېرىكا ھۆكۈمىتى ئۆز يۇخراسى ۋە ئامېرىكىلىق ياش-ئۆسمۈرلەر ئۈچۈن بۇنداق پائالىيەتلەرنى ناھايىتى كۆپ ئۇيۇشتۇرۇپ بېرىدۇ. ئامېرىكىلىقلارمۇ باللىرىنى مۇشۇنداق پائالىيەتلەرگە ئىرنىمەي ئاپىرىپ تۇرىدۇ. ياش-ئۆسمۈرلەر مۇشۇنداق ئىشلارغا قاتنىشىش ئارقىلىق كۆزى ئېچىلىپ، چوڭ بولغىچە دۇنيادىكى نۇرغۇن يۇقىرى تېخنىكىلىق نەرسىلەرنى بىلىدىغان بولۇپ كېتىدۇ.
مەن ئالدىنقى بۆلۈملەردىمۇ تىلغا ئالغاندەك، باللارنىڭ ساغلام ئۆسۈپ-يېتىلىشى مۇنداق **3** تەرەپكە باغلىق: **1)** ئاتا-ئانا؛ **2)** مەكتەپ؛ **3)** جەمئىيەت.
ئامېرىكا ھۆكۈمىتى ھەممە مەكتەپلەرگە ئوخشاش مىقداردا مەبلەغ ئاجرىتىپ، ھەممە مەكتەپكە ئوخشاش قارايدىغان بولسىمۇ، ئوخشىمىغان مىللەتلەردىن كېلىپ چىققان ئاتا-ئانىلار بىلەن ئوخشىمىغان مىللەتنىڭ جەمئىيىتى ئوخشاش بولمىغاچقا، باللارنىڭ تەربىيىلىنىشىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. مەسىلەن، مەيلى كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدە بولسۇن ياكى كالىفورنىيە شتات ئۇنىۋېرسىتېتىدا بولسۇن، مەن مېكسىكىلىق ۋە قارا تەنلىك ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنى ئىنتايىن ئاز كۆردۈم. ئاسپىرانتلارنىڭ ئىچىدە بولسا تېخىمۇ شۇنداق. ئامېرىكا ھۆكۈمىتى **2000**-يىلى ئېلان قىلغان بىر دوكلاتقا ئاساسلانغاندا، گەرچە ئامېرىكىدىكى قارا تەنلىكلەرنىڭ سانى نوپۇسىنىڭ ئاران **12** پىرسەنتىنى ئىگىلىسىمۇ، ئامېرىكا تۈرمىلىرىدىكى جىنايەتچىلەرنىڭ **44** پىرسەنتى قارا تەنلىكلەر ئىكەن. مانا بۇ ئاتا-ئانا ۋە جەمىيەتنىڭ بالا تەربىيىلەشتىكى رولىنىڭ بوشلۇقىنىڭ نەتىجىسىدۇر. ئۇيغۇرلارچۇ؟ يۇرتىمىزدا ئاق چېكىش، **AIDS** كېسىلىگە گىرىپتار بولۇش، ئادەتتىكى جىنايى ئىشلار تۈپەيلىدىن تۈرمىگە كىرىش، بۇ جەھەتتە ئۇيغۇرلارنىڭ نىسبىتى قانداق؟ مېنىڭ ئاڭلىشىمچە ئۇيغۇرلارنىڭ نىسبىتى ئىنتايىن يۇقىرى ئىكەن. ئامېرىكىلىقلار ئۆز پەرزەنتلىرىنى سىرتقى مېھمانلاردىن، ھەتتا ئۆزىنىڭ يېقىن ئۇرۇق-تۇغقانلىرىدىن مۇتلەق ئۈستۈن كۆرىدۇ. ئۆز باللىرىنىڭ ئېھتىياجىنى تولۇق قاندۇرۇپ، ئۇنىڭدىن ئېشىنسا ئاندىن باشقىلارغا ياردەم قىلىدۇ. ئۇيغۇرلارچۇ؟ بىر ئادەمگە **5** كىشىلىك تاماق بۇيرۇتۇپ، تاماقنى ۋەھشىيلەرچە ئىسراپ قىلىپ كەيپى-ساپالىق تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقان ئاشۇ كىشىلىرىمىز ئۆز باللىرىدىن قانچىلىك خەۋەر ئېلىۋاتىدۇ؟ ئۇيغۇر جەمئىيىتى ئۇيغۇر باللىرى ئۈستىدىن ئازراق نازارەت قىلىش رولىنى ئۆتەمدۇ؟ ئەگەر ئۇيغۇرلار ئۆز-ئۆزىگە كۆيۈنمەيدىكەن، باشقىلار تېخىمۇ كۆيۈنمەيدۇ. ئەگەر ئۇيغۇرلار ئۆز-ئۆزىدىن خەۋەر ئالمايدىكەن، باشقىلارنىڭ تېخىمۇ كارى يوق. شۇڭا ئويلىنىش كېرەك.
مەن بۇ بۆلۈمنى **2** ھەپتىدىن ئىلگىرى يۇرتىمىزدىن كەلگەن بىر پارچە خەت بىلەن ئاخىرلاشتۇراي:
«مەن بىر يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى. بۇ يەردە كىتاب پۇللۇق. ھەر دائىم كىتاب پۇلى يىغىدىغان ۋاقىتىمدا بىر قېتىم كۆز يېشى قىلىمەن. نۇرغۇن باللار كىتاب پۇلى ئۈچۈن **3-2** دانە تۇخۇم ياكى توشقان، توخۇ كۆتۈرۈپ كېلىپ، كىتاب بېرىشىمنى قاپقارا كۆزلىرى بىلەن تەلمۈرۈپ تۇرۇپ سورايدۇ. نۇرغۇن قېتىم مائاشىمنى باللار ئۈچۈن تۆلەپ، ئۆزۈمگە پۇل

ئاشمىدى. بالىلارنىڭ ئاتا-ئانىسى بالىسىنى مەكتەپكە ئەۋەتمەيدۇ. بۇ چاغدا بىز ئۆيىگە بىرىپ، چاقىرىپ كېلىمىز. بەزى ئاتا-ئانىلار بىزنى تىللاپ يولغا سالىدۇ. ئۇلارنىڭ دىيىشىچە يەيدىغانغا نەرسە يوق، مەكتەپكە نەدە پۇل؟ ئۇنىڭدىن ئۆيدە ئىش قىلسۇن، دەپ قوپال گەپ قىلىدۇ. يەنە بەزىلەر بىر يىلدا بىر قېتىم تويغۇدەك گۆش يىيەلمىگەنلىكىنى، بالىلارنى ئوقۇتۇشنى تولىمۇ خالايدىغانلىقىنى، ئەمما ئامال يوق ئىكەنلىكىنى دەپ، كۆز يېشى قىلىشىپ كېتىدۇ. نۇرغۇن بالىلار ئوقۇشسىز قېلىۋاتىدۇ. ئالىي مەكتەپكە ئۆتكەن تەقدىردىمۇ، ئوقۇش پۇلى تاپشۇرالماي، تارام-تارام يىغلاپ كەلگەن ئوغۇل-قىزلارنى كۆرۈپ، چىدىيالماي قالىمەن. بىزنىڭمۇ تۇرمۇشىمىز ئارانلا كېتىپ بارغاچقا، جىق ئامال قىلالمايمىز».

11-بۆلۈم

18- سوئال: ئامېرىكىدا يېڭى شىركەت قۇرۇش ئىشلىرى قانداق بولىدۇ؟ ئۆزىڭىزنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىگە بىرلەشتۈرۈپ سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز؟

جاۋاب: كالىفورنىيەنىڭ **San Francisco** شەھىرى قۇرۇقلۇقتىن دېڭىز ئىچىگە سوزۇلغان، خۇددى بىر كىچىك ئارالدەك يەرگە جايلاشقان بولۇپ، ئەگەر ئۇ شەھەرنىڭ ئۈستىدىن ئايروپىلان بىلەن ئۆتسىڭىز، بىر توپ ئىنتايىن ھەيۋەتلىك ۋە چىرايلىق ئېگىز بىنالارنى كۆرىسىز. بۇ بىنالاردا ئىشلەيدىغان ئادەملەرنىڭ ئىچىدە ئىنگلىزچە «**Venture Capitalist**» دەپ ئاتىلىدىغان، قىسقارتىپ «**VC**» دەپ يازىدىغان كەسىپتىكىلەر ئەڭ كۆپ. ئۇنىڭدىن قالسا ئادۋوكاتلار كۆپ. بۇ يەردىكى «**Venture**» دىگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى ئۇيغۇرچىدە «دەتتىكام دەپ ئوتتۇرىغا چۈشۈپ، تەلەي سىناپ بېقىش» دەپ چۈشەنسەك ئانچە خاتالاشمايمىز. يەنى، بۇ كاپىتالىستلار يېڭىدىن قۇرۇلىدىغان شىركەتلەرگە مەبلەغ سالىدۇ. ئەگەر ئۇ شىركەت ياخشى مېڭىپ قالسا، ئۇلار مەبلەغ سالغان پۇلىدىن **10** ھەسسە ھەتتا **100** ھەسسىلەپ پايدا كۆرىدۇ. ئەگەر ئۇ شىركەت مەغلۇپ بولۇپ كەتسە، ئۇلارنىڭ سالغان مەبلىغى يوق بولۇپ كېتىدۇ. **San Francisco** دىن باشقا، سىلىكون جىلغىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان **Palo Alto** دىگەن شەھەردىمۇ كىشىلەر «**VC** لار كوچىسى» دەپ ئاتايدىغان بىر كوچا بار بولۇپ، بۇ كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىگە نۇرغۇن **VC** شىركەتلىرى جايلاشقان.

ئەگەر بىر ئادەمدە بىرەر يېڭى تېخنىكا ياكى يېڭى ئىدىيە بولسا، ئۇ ئادەم كەم دېگەندە يەنە بىر ئىككى ئادەمنى يېنىغا يىغىپ، بىر شىركەت قۇرۇش توغرىسىدا ئىگىلىك پىلانى تۈزىدۇ. بۇلار ئاشۇ شىركەتنىڭ قۇرغۇچىلىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر بىر شىركەتنى **2** ئادەم باشلىسا، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىرى ئادەتتە «رەئىس»، «باش ئىجرالىغۇچى ئەمەلدار» (ئىنگلىزچە «**Chief Executive Officer**» دېيىلىپ، قىسقارتىلىپ «**CEO**» دەپ

ئاتىلىدۇ)، ياكى «CEO ۋە Reis» دېگەن ۋەزىپىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ كىشى شىركەتنىڭ ئومۇمىي ئىگىلىك ئىشلىرىغا، بولۇپمۇ دەسلەپكى مەزگىللەردە شىركەتكە مەبلەغ ئېلىش ئىشلىرىغا مەسئۇل بولىدۇ. يەنە بىر ئادەم «باش تېخنىكا ئەمەلدارى» (ئىنگلىزچە «Chief Technology Officer» دېيىلىپ، قىسقارتىلىپ «CTO» دەپ ئاتىلىدۇ) دېگەن ۋەزىپىنى ئۆتەيدۇ. بۇ كىشى شىركەت چىقارماقچى بولغان يۇقىرى تېخنىكىلىق مەھسۇلاتنى لايىھىلەش، ئۇ مەھسۇلاتنى چىقىرىشقا زۆرۈر بولغان ئادەم، ئەسۋاب-ئاپپارات ۋە ۋاقىت جەدۋىلىنى پىلانلاش، ئۆزى چىقارماقچى بولغان، شۇ ۋاقىتتا باشقا شىركەتلەر تەرەپىدىن ياسىلىپ سېتىلىۋاتقان مەھسۇلاتلارنىڭ ئىشلەتكەن تېخنىكىسىنى تەپسىلىي تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش ئىشلىرىغا مەسئۇل بولىدۇ. يېڭى مەھسۇلاتنى تەتقىق ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇپ ئىشلەپ چىقىرىش ۋەزىپىسى ئاساسەن مۇشۇ كىشىگە يۈكلەنگەن بولغاچقا، بۇ كىشى شىركەتنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇش-بولماسلىقىدا ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينايدۇ. كۆپىنچە ئەھۋالدا **3**-بىر كىشىمۇ شىركەتنىڭ قۇرۇلۇشىغا قاتنىشىدىغان بولۇپ، ئۇ كىشى شىركەتنىڭ سودا-سېتىقىغا مەسئۇل مۇئاۋىن رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۆز ئۈستىگە ئالىدۇ. شىركەتنىڭ ئەڭ دەسلەپكى باسقۇچىدىلا مۇشۇنداق بىر كىشىنىڭ بولۇشى ئىنتايىن مۇھىم بولۇپ، بۇ كىشى مەملىكەت ئىچى ۋە خەلقئارالىق بازارنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدا ئىنتايىن مۇكەممەل تەكشۈرۈش ۋە تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، بۇ شىركەت چىقارماقچى بولغان يېڭى مەھسۇلاتنىڭ قانچىلىك بازىرى بارلىقى توغرىسىدا تەپسىلىي ئۇچۇرغا ئىگە بولىدۇ. شۇنداقلا دەسلەپكى مەزگىلدىلا بۇ شىركەت چىقارماقچى بولغان مەھسۇلاتقا خېرىدار توپلاشنى باشلايدۇ. بۇمۇ شىركەت ئۈچۈن مەبلەغ ئېلىشتا ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينايدۇ.

شىركەتنىڭ قۇرغۇچىلىرى VC كاپىتالىستلارنىڭ ئالدىغا مەبلەغ تەلەپ قىلىپ بېرىشتىن بۇرۇن، چوقۇم بىر تەپسىلىي «ئىگىلىك پىلانى» تۈزۈپ چىقىشى كېرەك. بۇ پىلان كەم دېگەندە تۆۋەندىكىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

1)) بۇ شىركەت ئىگە بولغان يېڭى ئىدىيە ۋە يېڭى تېخنىكا ھەمدە بۇ شىركەتنىڭ تېخنىكىسىنى باشقىلارنىڭ كۆچۈرۈۋېلىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان مۇھىم توسالغۇلار. ئەگەر مۇشۇ شىركەتنىڭ قۇرغۇچىلىرىغا تەۋە بىر قانچە پاتېنت بولسا تېخىمۇ ياخشى. بۇ يېڭى ئىدىيە ۋە تېخنىكىنىڭ باشقا تېخنىكىغا سېلىشتۇرغاندىكى ئالاھىدىلىكلىرى تەپسىلىي بايان قىلىنىشى كېرەك.

2))مەھسۇلات چىقىرىش ۋاقىت جەدۋىلى. مەسىلەن، شىركەتكە مەبلەغ بېرىلىپ بىر يىلدىن كېيىن مەھسۇلاتنىڭ **1**-نۇسخىسىنى، بىر يېرىم يىلدىن كېيىن **2**-نۇسخىسىنى، ئىككى يىلدىن كېيىن رەسمىي نۇسخىسىنى ئىشلەپ چىقىرىپ، مەھسۇلاتنى بازارغا سېلىش. تۆت يىلدىن كېيىن كىرىم-چىقىم تەڭلىشىش. ئالتە يىلدىن كېيىن پايدا كۆرۈش قاتارلىقلار.

3)) مەھسۇلاتنى ئىشلەپ چىقىرىشنىڭ ئوخشىمىغان باسقۇچلىرىدا ئىشلىتىلىدىغان ئادەملەرنىڭ كەسپىي تۈرلىرى ۋە سانى.

4)) مەھسۇلاتنى ئىشلەپ چىقىرىشنىڭ ئوخشىمىغان باسقۇچلىرىدا سېتىپ ئېلىنىدىغان

ئاپپارات-ئۈسكۈنىلەر (ئىنگلىزچە «capital equipment») دەپ ئاتىلىدۇ) نىڭ تۈرلىرى، سانى ۋە باھاسى.

5)) مەھسۇلاتنى تەتقىق ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇپ ئىشلەپ چىقىرىش ئۈچۈن، ھەمدە پايدا كۆرۈشكىچە بولغان ۋاقىت جەريانىدا چىقىم بولىدىغان پۇلنىڭ تەپسىلىي سانى، پىلانى ۋە جەمئىي مەبلەغ پۇلىنىڭ سانى.

سىز ئىشلەپ چىقىرىدىغان نەرسىگە باشقا شىركەتنىڭ زاپچاسلىرى ئىشلىتىلىدىغان بولسا، سىز ئۇلار بىلەن بىر-بىرلەپ كۆرۈشۈپ، سىزگە كېرەكلىك نەرسىلەرنىڭ بار-يوقلۇقى، ئۇنىڭ باھاسى قاتارلىقلارنىمۇ تەپسىلىي تەكشۈرۈپ چىقىسىز.

مۇشۇنداق بىر ئىگىلىك پىلانىنى يېزىم يىلدەك ۋاقىت سەرپ قىلىپ پۈتتۈرگەندىن كېيىن، شىركەتنىڭ قۇرغۇچىلىرى ئۆزلىرى بىلىدىغان ياكى بىر ئاز ئىشەنچ باغلىغان، كاپىتالىستلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇلارغا ئۆز ئىگىلىك پىلانىدىن دوكلات بېرىپ، ئۇلاردىن مەبلەغ تەلەپ قىلىدۇ. بۇ كاپىتالىستلار كەم دېگەندە بىرەر كەسىپىي ساھەدە باكالاۋر ئۇنۋانى، كۆپىنچە ھاللاردا ماگىستېرلىق ھەتتا دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئالغانلار ھەمدە ئۆزىنىڭ كەسىپىي ساھەسىدە **10** يىلدىن ئارتۇق ئىشلەپ باققانلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئاساسلىق قىلىدىغان ئىشى مەملىكەتلىك ۋە خەلقئارالىق تېخنىكا بازىرىنى تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشتىن ئىبارەت بولىدۇ. شۇڭا ئۇلار بازار ئەھۋالىدىنمۇ ھەمدە تېخنىكا ئەھۋالىدىنمۇ تولۇق خەۋەردار بولۇپ، ئالدىغا پۇل سوراپ كەلگەنلەرنى تەرەپ-تەرەپلەردىن سىقىپ تەرلىتىۋەتىدۇ. ئۇلار ئالدىغا كەلگەنلەرنىڭ دوكلاتىنى قايتا-قايتا ئاڭلاپ، ئۆزلىرى بۇ «ئىگىلىك پىلانى» دىكى ھەممە مەزمۇنلارنى تەپسىلىي تەكشۈرۈپ، ئۇنىڭدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان نەرسىلەرنىڭ راستلىقىغا ھەمدە بۇ شىركەتنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولىدىغانلىقىدا ئۈمىد بارلىقىغا تولۇق ئىشەنگەندىن كېيىن، ئاندىن بۇ شىركەتكە ئىنتايىن قاتتىق شەرت ئاستىدا مەبلەغ سالىدۇ. بۇ شەرت مۇنداق بولۇشى مۇمكىن: شىركەتنىڭ **50** پىرسەنتىنى ئۆزلىرىگە بېرىش. بۇ، ئەگەر ئۇلار بۇ شىركەتكە **5** مىليون دوللار مەبلەغ سالغان بولۇپ، **5** يىلدىن كېيىن بۇ شىركەتنىڭ پاي چېكى بازارغا سېلىنىپ، ئۇنىڭ بازار قىممىتى **100** مىليون دوللارغا يارىسا، ئۇنىڭ **50** مىليون دوللار قىسمى مۇشۇ كاپىتالىستلارنىڭ بولىدۇ، دېگەنلىكتۇر. ئەگەر **5** يىلدىن كېيىن بۇ شىركەت ئەسلىدە پىلانلىغان مەھسۇلاتنى چىقىرالماي قالسا، ئۇ ھالدا بۇ شىركەت تاقىلىپ، ھېلىقى كاپىتالىستلار مەبلەغ سالغان **5** مىليون دوللار پۇلدىن پۈتۈنلەي قۇرۇق قالىدۇ. شىركەتنى قۇرغۇچىلار ھەرگىز قانۇن جەھەتتىن جاۋابكارلىققا تارتىلمايدۇ. ئاڭلىشىمچە، ئادەتتە كاپىتالىستلار مەبلەغ سالغان **10** شىركەتنىڭ ئىچىدە **3**ى مۇۋەپپەقىيەت قازىنىپ، قالغان يەتتىسى مەغلۇپ بولىدىكەن. شۇنداقتىمۇ ياخشى ماڭغان **30** پىرسەنت شىركەتتىنلا ئۆزلىرىنىڭ مەبلەغ سالغان ھەممە پۇلىنىڭ **10** ھەسسىسىدىن كۆپرەكىگە تەڭ كېلىدىغان پايدا كۆرىدىكەن. شۇڭا بۇ كەسىپكە كىرىپ قالغانلار ھەرگىز باشقا كەسىپنى قىلغۇسى كەلمەيدىكەن.

كاپىتالىستلار ئۆزلىرى تېخنىكا ۋە سودا بازارلىرىنى ئىزچىل تۈردە تەكشۈرۈپ، تەتقىق قىلغاندىن باشقا، ئامېرىكىدا يەنە نۇرغۇن مەخسۇس كەسىپلەر بويىچە ئۇخشىمىغان مەھسۇلاتلارنى

تەھلىل قىلىپ، شۇ ئاساستا يېزىپ چىققان ئىلمىي دوكلاتنى باشقا شەخسلەر ۋە شىركەتلەرگە سېتىپ بېرىدىغان شىركەتلەر بار. ئۇلار تېخنىكا ساھەسىدىكى يېڭى يۈزلىنىشلەرنى ئانالىز قىلىپ، كەلگۈسىدىكى بازار ھەققىدە ئىلمىي مۆلچەرنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. ئۇلارنىڭ بىر دوكلاتنى ئادەتتە **1500** دوللارغا سېتىۋالغىلى بولىدۇ.

ئامېرىكىدا خۇسۇسىي مەبلەغ سالىدىغان كاپىتالىستلاردىن باشقا، ئامېرىكا ھۆكۈمىتىمۇ كىچىك تىپلىق ئىگىلىكلەر ئۈچۈن ھەر يىلى بەلگىلىك پۇل ئاجرىتىپ مەبلەغ سالىدۇ. مېنىڭ پەرىزىمچە ھۆكۈمەتنىڭ مەبلەغ ئۈچۈن ئاجراتقان پۇلى پۈتۈن ئامېرىكا بويىچە ھەر يىلى مەبلەغ سېلىنىدىغان پۇلنىڭ تەخمىنەن **10** پىرسەنتىنى ئىگىلىشى مۇمكىن. ھۆكۈمەت مەبلىغىنىڭ كۆپ قىسمى دۆلەت مۇداپىئەسى بىلەن مۇناسىۋەتلىك مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىدىغان شىركەتلەرگە بېرىلىدۇ.

مەن تېخى يەنە بىر مۇھىم مەسىلىنى چۈشەندۈرمىدىم **VC** دەپ ئاتالغان كاپىتالىستلارنىڭ ئەسلىدىكى پۇلى نەدىن كېلىدۇ؟ ئۇنى ھەرگىز ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىشلەپ تاپقان مائاشىدىن يىغقان ئەمەس. ئامېرىكىدا مائاشنى يىغىپ ئۇنچىلىك پۇل توپلاش ئاساسەن مۇمكىن ئەمەس. ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى ئەينى ۋاقىتتا كەم دېگەندە بىر شىركەت قۇرۇپ، ئۇنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ماڭدۇرۇپ، **5-10** يىلنىڭ ئىچىدە ئۆز شىركىتىنىڭ پاي چېكىنى بازارغا سېلىپ، شۇ ئارقىلىق نەچچە مىليون دوللارلىق بولغانلاردۇر. مەن سىلىكون جىلغىسىدىكى **SDL** دېگەن يېرىم ئۆتكۈزگۈچ لازېر نۇرى زاپچىسى ئىشلەپ چىقىرىدىغان بىر شىركەتتىكى سودا-سېتىقتا مەسئۇل بىر ئوتتۇرا دەرىجىلىك باشلىقنى تونۇيتتۇم. ئۇ شىركەتنىڭ پاي چېكىنى **2000**-يىلىنىڭ ئاخىرلىرى **20** دوللاردىن بازارغا سالغانىدى، **2001**-يىلىنىڭ ئاخىرى بىر پاي چېچكىنىڭ باھاسى **300** دوللارغا چىقىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ شىركەتكە بالدۇر كىرگەنلەرنىڭ ھەممىسى مىليونېر بولۇپ كەتتى. مەن كېيىن بىر ئىش بىلەن ھېلىقى تونۇشۇمنى ئىزدەپ بارسام، شىركەتتىكىلەر ماڭا ئۇ كىشىنىڭ بۇ شىركەتتىكى خىزمىتىدىن ئىستېپا بېرىپ، كاپىتالىست بولۇپ كەتكەنلىكىنى ئېيتتى. ئەگەر سىز بىر يېڭى قۇرۇلغان شىركەتكە قانچە بالدۇر كىرسىڭىز، ئۇ شىركەت سىزگە ئىنگلىزچە «**Option**» دەپ ئاتىلىدىغان پاي چەكتىن شۇنچە كۆپ ۋە شۇنچە ئەرزان بېرىدۇ. ئۇنى سېتىپ ئېلىش-ئالماسلىق ئۆزىڭىزنىڭ ئىختىيارلىقىدا. ئەگەر شىركەت ئوبدان مېڭىپ، ئۇنىڭ پاي چېكىنى بازارغا سالغاندىن كېيىن ئۇ پاي چەكنىڭ باھاسى شىركەت سىزگە سېتىپ بەرگەندىكى باھادىن يۇقىرى بولسا، سىز ئۆزىڭىزگە تەۋە پاي چەكنى سېتىۋېلىپ، ئۇنى بازاردا ساتىسىز. شۇنىڭ بىلەن پايدا كۆرىسىز. ئەگەر شىركەت ياخشى ماڭمىسا، ئۇ پاي چەكنى ئالمايسىز.

سىلىكون جىلغىسىدا «**Cisco**» دېگەن بىر چوڭ شىركەت بار. پۈتۈن دۇنيادا خەۋەرلىشىش تورلىرى ياساش ئۈچۈن ئىشلىتىۋاتقان يۇقىرى تېخنىكىلىق ئەسۋاب-ئاپپاراتلارنىڭ يېرىمىدىن تولىسىنى مۇشۇ شىركەت ئىشلەپ چىقارغان بولۇشى مۇمكىن. بۇ ئاپپاراتلار بىر تەرىپىنىڭ ئۇزۇنلۇقى يېرىم مېتردىن ئاشمايدىغان قەلەي ساندۇققا قاچىلانغان بولۇپ، ئۇنىڭ باھاسى ئىنتايىن يۇقىرى. بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، «**Cisco**» ئىشلەپ چىقارغان بىر ساندۇق بىلەن

ھەجمى شۇ ساندۇق بىلەن ئوخشاش بولغان ئالتۇننىڭ باھاسىنى سېلىشتۇرغاندا، «**Cisco**»نىڭ ساندۇقى ئالتۇندىن جىق قىممەت توختايدىكەن. بۇ شىركەتنىڭ پاي چېكىنىڭ باھاسىمۇ **2001**-يىلى ئىنتايىن ئۆسۈپ كېتىپ، شىركەتتە بىرەر باشلىق دەرىجىسى بار كىشىلەرنىڭ ھەممىسى بىر يىلنىڭ ئىچىدىلا مىليونېر بولۇپ كەتتى. شۇ يىلى «**Cisco**» دىكى مىليونېر بولغانلارنىڭ سانى **800** كىشىدىن ئاشىدىكەن.

شۇنى ئەسكەرتىپ قويۇش كېرەككى، ئامېرىكىدا شىركەتنىڭ پاي چېكى بىلەن باي بولۇپ كېتىدىغانلارنىڭ بولغىنىدەك، شۇ پاي چەك بىلەن كەمبەغەل بولۇپ كېتىدىغان ئەھۋاللارمۇ بار. يەنى، ئىقتىساد ياخشى بولغاندا، شىركەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي قىممىتى ئۆسۈپ، ئادەملەر باي بولىدۇ. ئىقتىساد ياخشى بولمىغاندا، شىركەتنىڭ، جۈملىدىن شىركەتلەر پاي-چېكىنىڭ قىممىتى چۈشۈپ كېتىپ، كىشىلەر نۇرغۇن بايلىقتىن ئايرىلىپ قالىدۇ. مەن مۇشۇ سۆھبەتنىڭ ئالدىنقى بىر بۆلۈمىدە ئېيتقاندەك، **2001**-يىلدىن **2003**-يىلغا قەدەر **2** يىل ئىچىدە، ئامېرىكا ئىقتىسادىنىڭ، جۈملىدىن كالىفورنىيەنىڭ نۇرلۇق تالا خەۋەرلىشىشنى مەركەز قىلغان يۇقىرى تېخنىكىلىق سانائىتىنىڭ ناچارلىشىپ كېتىشى سەۋەبىدىن، كالىفورنىيە شىتاتىدا **2.3** تىرىللىيون دوللار قىممىتىدىكى ئىقتىساد يوقىلىپ كەتكەن. ماڭا**30** «**WaveSplitter**» مىڭ پاي چېكىنى بىر دوللاردىن بەرگەنىدى. ئارىلىقتا شىركەتنى بازارغا سالىدىغان گەپ-سۆزلەر كۆپىيىپ قالغاندا، مەن ئۇنىڭدىن **5** مىڭنى **5** مىڭ دوللار خەجلەپ سېتىۋالغانىدىم. دەل شۇنىڭدىن كېيىن ئامېرىكىنىڭ نۇرلۇق تالا خەۋەرلىشىش سانائىتى پەسكە چۈشۈشكە قاراپ مېڭىپ، بىر چۈشكەنچە توختىمىدى. بىزنىڭ شىركەتنىڭ پاي چېكى دەپتەر ئۈستىدە بىر دوللاردىن **9** دوللارغا ئۆسكەن بولۇپ، ئىقتىسادنىڭ چۈشۈشى بىلەن ئۇنىڭ باھاسىمۇ چۈشۈپ، ئاخىرىدا بىر پاي چېكىنىڭ قىممىتى **3** سەنت (يەنى **0.03** دوللار) بولۇپ قالدى. مېنىڭ **5** مىڭ دوللار مەبلىغىم **150** دوللارغا چۈشۈپ قالدى. بۇ **150** دوللار پۇلمۇ ماڭا قايتىپ كېلەمدۇ-يوق، ئۇنىمۇ بىلمەيمەن. بىزنىڭ شىركەتتىكى يەنە بىر بالا مۇشۇنداق ئىش بىلەن **10** نەچچە يىل يىغقان **90** مىڭ دوللار پۇلىدىن قۇرۇق قالدى. ئاشۇ ۋاقىتتا مەن رادىيو خەۋەرلىرىدە ئىقتىسادىي جەھەتتىن ۋەيران بولۇپ، يىغلاپ كەتكەن كىشىلەرنىڭ ئاۋازىنى خېلى ئاڭلىدىم. مەسىلەن، بىر كىشى شىركەتتىن بەرگەن پاي-چېكىنىڭ دەپتەردىكى قىممىتىنى ھېسابلاپ، پايدا تېخى ئۆز قولىغا تەگمىگەن بولسىمۇ، **3** مىليون دوللارلىق ئۆيدىن بىرنى قەرزگە ئالغان پۇل بىلەن سېتىۋاپتۇ. كېيىن ئۇ پاي چېكىنىڭ قىممىتى يوق بولۇپ كېتىپتۇ. ئۆيىنىڭ باھاسىمۇ **2** مىليون دوللارغا چۈشۈپ قاپتۇ. ئۆيىنى سېتىپ، قەرز تۆلەپ، بانكىغا يەنە بىر مىليون دوللار قەرز بولۇپ قاپتۇ. شىركىتى يوقاپ كېتىپ، خىزمىتىدىنمۇ قۇرۇق قاپتۇ. ئەگەر سىزنىڭ بانكىغا يىللىق ئۆسۈمى **6** پىرسەنتلىك بىر مىليون دوللار قەرزىڭىز بولسا، ئۇنىڭ ئۆسۈمى ئۈچۈنلا ھەر ئايدا **5000** دوللار تۆلىشىڭىز كېرەك. يۇقىرىقىدەك ئەھۋالدا، كىشىلەر نۇرغۇن شەرتلەر ئاستىدا ئىنگلىزچىدە «**bankruptcy**» دەپ ئاتىلىدىغان ۋەيران بولغانلىقنى ئېلان قىلىپ، قەرز پۇلىدىن قۇتۇلالايدۇ. ۋەيران بولغانلىقنى ئېلان قىلىشنىڭ خېلى كۆپ زىيىنى بار. مەسىلەن، سىز ئۇنىڭدىن كېيىنكى **10** يىل ئىچىدە بانكىدىن

ھېچقانداق قەرز پۇل ئالالمايسىز.

1996-يىلى **6**-ئايدا، مەن ساندىئا دۆلەت تەجرىبىخانىسىدا دوكتۇرئاشتىلىق قىلىۋاتقان ۋاقتىمدا، مېنىڭ ئاشۇ ئىدارىدىكى ئۇستازىمنىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن، بىر يۇقىرى تېخنىكىلىق يېڭى شىركەت قۇرماقچى بولغان **3** كىشىنىڭ بىرى بولدۇم. بىزگە «**CEO**» بولغان كىشى ھىندىستاندىن **6** يېشىدا كەلگەن، سىلىكون جىلغىسىدا ئۇزۇن يىل ئىشلەپ، ئۆزى بۇرۇن **2** شىركەت قۇرۇپ باققان، يېشى **60** قا يېقىنلىشىپ قالغان بىر كىشى ئىدى. سودا-سېتىققا مەسئۇل مۇئاۋىن رەئىس بولسا ئەينى ۋاقىتتا سىلىكون جىلغىسىدىكى يىللىق سودىسى بىر قانچە مىليارت دوللارلىق بىر چوڭ شىركەتنىڭ سودا-سېتىقىغا مەسئۇل مۇئاۋىن رەئىسى بولۇپ، بىزنىڭ «**CEO**» بىلەن يېقىن دوست ئىدى. مەن بولسام «**CTO**» بولدۇم. شىركىتىمىزنىڭ ئىسمى «**Telelase**» بولۇپ، بۇ يەردىكى «**Tele**» دېگەننىڭ مەنىسى خۇددى «تېلېگرام»، «تېلېفون» دېگەندىكىگە ئوخشاش «يىراق» دېگەن مەنانى ئۇقتۇراتتى. «**Lase**» بولسا (ئىنگلىزچە «**Laser**» يەنى لازېر نۇرى) نىڭ بىر قىسمى ئىدى. بىزنىڭ چىقارماقچى بولغىنىمىز، لازېر نۇرىنى ھاۋادا ماگدۇرۇپ، ئارىلىقى **1** كىلومېتىردىن **4** كىلومېتىرغىچە بولغان بىنالارنىڭ ئارىلىقىدا يۇقىرى سىغىملىق خەۋەرلىشىش تورى قۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان ئاپپارات ئىدى. بۇ ئاپپاراتنىڭ كۆرۈنۈشى بىر خىل تېلېسكوپقا ئوخشاش بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە تېلېسكوپتىن باشقا يەنە نۇر سىگنالىنى ئېلېكتىر سىگنالىغا ئايلاندۇرىدىغان يۇقىرى سۈرئەتلىك زاپچاسلار ھەمدە يۇقىرى سۈرئەتلىك ئېلېكتىر سىگنالىنى باشقا خەۋەرلىشىش تورلىرىغا يەتكۈزۈپ بېرىدىغان زاپچاسلارمۇ بار ئىدى. . **San Francisco**غا ئوخشاش چوڭ شەھەرلەر ۋە ئالىي مەكتەپلەردە بىنالار بەك زىچ بولغاچقا، ئەگەر يەرنى كولاپ نۇرلۇق تالا كۆمۈپ، خەۋەرلىشىش تورى ياسىماقچى بولسا، ئۇنىڭغا ۋاقىت ۋە ئىقتىساد ئىنتايىن كۆپ كېتەتتى. بەزى جايلاردا بولسا ئۇنداق قىلىش مۇمكىن، پۈتۈنلەي مۇمكىن بولمايمۇ قالىدۇ. ئەگەر بىزنىڭ ئاپپاراتتىن ئىككىنى بىر-بىرىگە قارىتىپ ئورناتسا، بىر-ئىككى ھەپتىنىڭ ئىچىدىلا ئىككى بىنانى بىر-بىرىگە ئۇلىغىلى بولاتتى. مەن مۇشۇنداق ئاپپاراتتىن **3** خىلنى لايىھىلىدىم. ئۈچىمىز بىرلىشىپ شىركىتىمىزگە ئىگىلىك پىلانى تۈزۈپ، نۇرغۇن «**VC**» لارنىڭ قېشىغا ئاپاردۇق. لېكىن، بىزنىڭ ئىگىلىك پىلانىمىز ئۇلارنى قانائەتلەندۈرەلمەي، بىر زادىلا پۇل ئالالمىدۇق. بۇ جەرياندا مەن ئۆز يېنىمدىن **5** مىڭ دوللاردەك پۇلنى مۇشۇ شىركەت ئۈچۈن خەجلىدىم. بىزنىڭ يېڭى قۇرغان شىركىتىمىزنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشى ھېچ قانداق كاپالەتكە ئىگە بولمىغاچقا، مەن بۇ شىركەتكە ئۆزۈمنىڭ **2**-نىشانى تەرىقىسىدە مۇئامىلە قىلىپ، ئۆزۈمنىڭ رەسمىي خىزمىتىنى زادىلا توختاتمىدىم. پەقەت بىزنىڭ «**CEO**» لا بۇ شىركىتىمىز ئۈچۈن پۈتۈن كۈن ئىشلىدى. **1996**-يىلى **9**-ئايدا، مەن «**CVI**» دېگەن لازېر شىركىتىگە خىزمەتكە كىردىم. بىر تەرەپتىن «**CVI**» دىكى خىزمىتىمنى نورمال داۋاملاشتۇرۇپ، ھەر كۈنى ئاخشىمى، شەنبە-يەكشەنبە ۋە باشقا دەم ئېلىش كۈنلىرىنىڭ ھەممىسى «**Telelase**» نىڭ ئىشىنى قىلدىم. بىز مەبلەغ ئېلىش جەھەتتە قاتمۇ-قات قىيىنچىلىققا دۇچ كەلسەكمۇ، ھەرگىز بۇ شىركەتتىن ۋاز كەچمىدۇق. ئەمما، **1998**-يىلى

ئامېرىكىدىكى غايەت چوڭ شىركەتنىڭ بىرى بولغان «Lucent Technology» شىركىتى ۋاشىنگتون شىتاتىنىڭ Seattle شەھىرىدە قۇرۇلغان «Terrabeam» دېگەن بىر شىركەتكە 500 مىليون دوللار مەبلەغ سالدى «Terrabeam» نىڭ چىقارماقچى بولغىنىمۇ بىزنىڭ چىقارماقچى بولغىنىمىز بىلەن ئوپ-ئوخشاش ئىدى. بۇ ئىشتىن كېيىن بىزنىڭ مەبلەغ ئاللىشىمىزدا ئاساسەن ئۈمىد قالمىدى. شۇنداق بولسىمۇ بىز باشقا يۇقىرى تېخنىكىلىق نەرسە چىقىرىش يولىدا ئىزدەندۇق. مۇشۇ جەرياندا «Telelase» نىڭ ئېھتىياجى بىلەن مەن ئۆزلۈكىمدىن ۋىندوۋس پروگراممىسى ۋە SMNP قاتارلىق يۈمشاق دېتاللارنى ئۆگەندىم. 2001-يىلىغا كەلگەندە مەن ئىنتايىن هارغىنلىق ھېس قىلىپ، بۇ شىركەتتىكى ۋەزىپەمدىن ئىستېپا بەردىم. «Telelase» بىر رەسمىي تىزىمغا ئالدۇرۇلغان شىركەت بولۇپ، ئۇ ھازىرمۇ مەۋجۇت. مەن يەنىلا ئۇنىڭ بىر ئاساسلىق پاي چەك ئىگىسى. ھازىر ئۇنى بىزنىڭ ئەينى ۋاقىتتا «CEO» بولغان كىشى ئۆزى يالغۇز ماڭدۇرۇۋاتىدۇ. باشقا شىركەت-ئىدارىلەرگە مەسلىھەتچىلىك قىلىپ بېرىپ، ئىشخانىنىڭ ئىجارىسى بىلەن ئۆزىنىڭ مائاشىنى تېپىپ ياشاۋاتىدۇ. ھازىر بىز چىقارماقچى بولغان ھېلىقى ئاپپاراتنى چىقىرىدىغان شىركەتلەر ئامېرىكا، ياپونىيە، ئىسرائىلىيە، ئەنگلىيە قاتارلىق نۇرغۇن دۆلەتلەردە قۇرۇلۇپ كەتتى. ھازىر يەر شارى بىلەن ئالەم بوشلۇقى ئوتتۇرىسىدىكى خەۋەرلىشىشتە ئىشلىتىدىغان «Deep Space Network, DSN» دەپ ئاتىلىدىغان(ئۇيغۇرچە مەنىسى «چوڭقۇر ئالەم بوشلۇقى تورى» دېگەنگە يېقىن كېلىدىغان) بىر مىكرو دولقۇنلۇق خەۋەرلىشىش تورى ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلىدۇ. ھازىر مارستىكى ئىككى تەكشۈرگۈچى ماشىنا تارتقان رەسىملەرنىمۇ ئاشۇ تور ئارقىلىق يەر شارىغا ماڭدۇرۇپ تۇرۇۋاتىدۇ. بۇ تورنىڭ ئانتېنناسى قازان شەكىلدە بولۇپ، ئۇنىڭدىن جەمئىي 3 ى بار. ئۇلار يەر شارىنىڭ ئۈستىدىكى ئۆز-ئارا 120 گرادۇس ياسىغان جايلارغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭ بىرى ئامېرىكىنىڭ كالىفورنىيە شىتاتىدا، بىرى ئاۋسترالىيەدە، يەنە بىرى ئىسپانىيەدە. بۇ ئانتېننانىڭ دىئامېتىرى 34 مېتىر ۋە 70 مېتىر چوڭلۇقتا بولۇپ، ئىگىزلىگى بىر 10 قەۋەتلىك بىنا بىلەن باراۋەر كېلىدۇ. مىكرو دولقۇنلۇق خەۋەرلىشىشنىڭ سۈرئىتى تېز بولمىغاچقا، ھازىر ئامېرىكا ۋە غەرب ئەللىرى يەر شارى بىلەن ئالەم بوشلۇقى ئوتتۇرىسىدىكى خەۋەرلىشىش ۋە ئالەم بوشلۇقىدىكى ئۆز ئارا خەۋەرلىشىشنى نۇر دولقۇنى ئارقىلىق ئېلىپ بېرىش توغرىسىدا نۇرغۇن تەتقىقاتلارنى ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ.

تۆۋەندە يازىدىغان نەرسىنى چۈشىنىش ئاسان بولسۇن ئۈچۈن، نۇرلۇق تالا (ئىنگلىزچە «optical-fiber») خەۋەرلىشىشكە ئائىت ئازراق ئۇقۇم بېرىپ ئۆتۈپ كېتەي. ھازىر كۆپ سانلىق نۇرلۇق تالا خەۋەرلىشىشتە بىر كانالىنىڭ تېزلىكى بىر سېكۇنتتىغا 10 گىگا بىت بولۇپ، ئۇنى قىسقارتىپ GBPS 10 (ئىنگلىزچە «giga bit per second 10») دەپ ئاتايدۇ. بىر نۇرلۇق تالادا مۇشۇنداق كانالدىن تەخمىنەن 40 بولىدۇ. بىر ئاۋاز كانالىنىڭ ئىگىلەيدىغان مىقتارى (بەزى بىر يېڭى تېخنىكىنىڭ ياردىمى بىلەن) تەخمىنەن سېكۇنتتىغا 10 كىلو-بىت (Kbps 10)بولغاچقا، بىر نۇرلۇق تالادا 40 مىليون ئاۋاز (يەنى تېلېفون) كانالى ماڭدۇرغىلى بولىدۇ. 2001-يىلىنىڭ ئالدى كەينىدە بىر نۇرلۇق تالا خەۋەرلىشىش كانالىنىڭ

سۈرئىتىنى **Gbps40** قىلىش توغرىسىدا نۇرغۇن گەپلەر بولدى. بۇ تېخنىكىغا كىرەلىك بولغان زاپچاس-ئاپپاراتلارنى ياسايدىغان نۇرغۇن شىركەتلەر قۇرۇلدى. لېكىن، **2003**-يىلىغا كەلگەندە بۇ تېخنىكىنىڭ ئىقتىسادىي ئۈنۈمى يۇقىرى ئەمەسلىكى بايقىلىپ، بۇ تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرمايدىغان بولۇپ، يېقىندىن قۇرۇلغان نەچچە مىڭ شىركەت ۋەيران بولدى.

كانادادا بىر تۈركىيەلىك ئۆمەر ئىسىملىك تۈرك قۇرغان بىر ئوپتىكا شىركىتى بار. ئۇ بىر **200** كىشىلىك شىركەت بولۇپ، ئۇنىڭ مەھسۇلاتى ئامېرىكىدىمۇ كۆپ سېتىلىدۇ. مەن «**CVI**» ۋە «**WaveSplitter**» دېگەن شىركەتلەردە ئىشلەۋاتقان ۋاقتىمدا، بۇ شىركەتتىن نەچچە قېتىم ئوپتىكا زاپچاسلىرى سېتىۋالغانىدىم. **2001**-يىلىنىڭ بېشىدا بىر خەلقئارالىق نۇرلۇق تالا خەۋەرلىشىش يىغىنىغا بېرىپ، كۆرگەزمە زالىدا بۇ شىركەتنىڭ كۆرگەزمىسىنىمۇ زىيارەت قىلىپ، ئۆمەر بىلەن كۆرۈشتۇم. ھەمدە بۇ شىركەتنىڭ ئامېرىكىدىكى بىر تەتقىقات ئىشخانىسىغا مەسئۇل بىر مۇئاۋىن رەئىسى بىلەنمۇ تونۇشتۇم. ئۇ بىر دوكتورلۇق ئۇنۋانى بار، زەينەپ ئىسىملىك ئايال كىشى بولۇپ، ئۇمۇ تۈركىيەلىك تۈرك ھەمدە يېشى ئۆمەرنىڭكىدىن **10** ياشلارچە چوڭ ئىدى. بىز كەسپ توغرىسىدا كۆپ پاراڭلاشتۇق. پاراڭىمىزنىڭ ئاخىرىدا زەينەپ مېنىڭ ئۇلارنىڭ شىركىتىگە يۆتكىلىپ، ئۇلار ئۈچۈن ئىشلەپ بېرىشىمنى تەكلىپ قىلدى. گەرچە شۇ چاغدا بۇ شىركەت «**WaveSplitter**»گە قارىغاندا كۆپ پىششىپ يېتىلگەن شىركەت بولۇپ، ئىستىقبالىمۇ كۆپ ياخشىدەك كۆرۈنگەن بولسىمۇ، مەن ئۇنى رەت قىلدىم. بۇنىڭ سەۋەبى، مەن زەينەپ بىلەن پاراڭلىشىۋاتقان ۋاقتىمدا، بىر قېتىم ئۆمەر بىزنىڭ قېشىمىزغا كېلىپ، زەينەپنى «ئىشلىمەي كەچكىچە پاراڭ سالامسەن؟» دېگەندەك گەپلەر بىلەن ئىنتايىن سەت سىلكىشلىۋەتتى. زەينەپ ئۆز شىركىتىنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن كۈچەۋاتقان بولۇپ، ئۆمەرنىڭ ئۆزىنىڭ ھەدىسىدەك بىر كىشىگە ئۇنداق مۇئامىلە قىلىشى مېنى ئىنتايىن سەسكىندۈرگەنىدى. شۇڭا مەن ئۆزۈمنىڭ ئۇيلىنىغىنىنى زەينەپكە شۇ پەيتتىلا ئېيتتىم.

2001-يىلىنىڭ ئاخىرى زەينەپ مېنى بىر ئايرىم كۆرۈشۈشكە چاقىرىپ، ئۆزىنىڭ بىر يېڭى شىركەت قۇرماقچى بولغان ئىدىيىسىنى ئېيتتى. ھەمدە مېنىڭ ئىنژېنېرلىققا مەسئۇل مۇئاۋىن رەئىس بولۇپ ئىشلەپ بېرىشىمنى تەلەپ قىلدى. زەينەپ مەندىن باشقا يۇمشاق دېتال مۇتەخەسسىسىدىن بىرنى ۋە ئېلېكتىر ئىنژېنېرلىق مۇتەخەسسىسىدىن بىرنىمۇ ئۆز يېنىغا يىغىپ بولغانىكەن. ئۇلار ئۆمەرنىڭ شىركىتى سېتىۋالغان بىر كىچىك شىركەتنىڭ رەئىس ۋە مۇئاۋىن رەئىسلىرى بولۇپ، زەينەپ بىلەن بىرلىكتە بۇ يېڭى شىركەتنى قۇرۇشقا ماقۇل بولغانىكەن. بىزنىڭ چىقارماقچى بولغىنىمىز، ئۇزۇن يوللۇق، **Gbps40** لىق نۇرلۇق تالا خەۋەرلىشىشكە ئىشلىتىدىغان بىر ئاپپارات بولۇپ، مۇشۇنداق خەۋەرلىشىش تورىدا كەم بولسا بولمايدىغان، ئىنگلىز تىلىدا **Polarization Mode Dispersion PMD**» «دېگەن بىر خىل ھادىسىنىڭ نۇر سىگنالىنىڭ سۈپىتىنى بۇزۇۋېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان بىر يېڭى ۋە يۇقىرى تېخنىكىلىق ئاپپارات ئىدى. ئۇ بىر يېڭى نەرسە بولغاچقا، ئۇنى بۇرۇن ھېچكىم قىلىپ باقمىغانىدى. بىزنىڭ «**WaveSplitter**» دېگەن شىركىتىمىزدە مۇشۇ **PMD** پارامېتىرىنى ئۆلچەيدىغان بىر ئاپپارات لازىم بولۇپ قېلىپ، ئاشۇنداق ئاپپاراتنى چىقىرىدىغان بىر

شىركەتنىڭ ئادەملىرى بىزنىڭ شىركەتكە كېلىپ، ئۆز مەھسۇلاتىنى تونۇشتۇرغاندا، مەن ئۇ ئاپپاراتنىڭ ئىشلەش پرىنسىپىنى پۈتۈنلەي چۈشىنىۋالغانىدىم. مەن ئۆزىمىزنىڭ شىركىتىگە «ماڭا **6** ئاي ۋاقىت بېرىڭلار. ئۇنى مەن لايىھەلەپ ياساپ چىقاي» دېگەندە، شىركەتتىكىلەر «بىزنىڭ **6** ئاي ۋاقتىمىز يوق» دەپ، ئۇ ئۆلچەش ئاپپاراتىدىن بىرنى **120** مىڭ دوللارغا سېتىۋالغانىدى.

مەن ئۆزۈمنىڭ «**Telelase**» دىكى تەجرىبەمگە ئاساسەن، بىزنىڭ بۇ ساھەدە تېخى تەجرىبىمىز ياكى تېخنىكىمىز يوقلۇقىنى، شۇڭا مەبلەغ ئېلىشنىڭ ئىنتايىن تەسلىكىنى ئېيتقاندا، زەينەپ ئۆزىگە پۇل بېرىشكە تەييار بولۇپ قالغان بىر قانچە «**VC**» كاپىتالىستلارنىڭ بارلىقىنى ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن مەندە خېلى كۈچلۈك ئىشەنچ پەيدا بولدى، مەن بۇ يېڭى شىركەت مەبلەغ ئېلىپ بولغاندىلا ئاندىن ئۇنىڭدا پۈتۈن كۈن ئىشلەيدىغانغا، ئۇنىڭغىچە «**WaveSplitter**»دىكى خىزمىتىمنى تاشلىمايدىغانغا شەرت قويۇپ، زەينەپنىڭ تەلىپىگە ماقۇل بولدۇم. بىز تۆت كىشى بىرلىشىپ ئىگىلىك پىلانى تۈزگەندە، زەينەپ پىلانغا «بىزنىڭ بۇ ساھەدە يېڭى تېخنىكىمىز بار» دەپ يېزىپ قويۇپتۇ. مەن ئۇنىڭ نېمىشقا بۇنداق قىلىدىغانلىقىنى سورىغىنىمدا، ئۇ ئەگەر بىز ئۇنداق قىلمىساق، كاپىتالىستلار پۇل بەرمەيدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇنداق قىلىش مېنىڭ كەسپىي ئەخلاقىمغا ۋە كىشىلىك پرىنسىپىمغا پۈتۈنلەي خىلاپ بولۇپ، مەن بۇ ئىشنى ئازراقمۇ ياقتۇرمىدىم. شۇنىڭ بىلەن قالغان **3** كىشىگە «يېڭى تېخنىكىمىز بار» دەپ يالغان ئېيتماي، بىزدە ئاشۇنداق بىر ئاپپاراتنى ئىشلەپ چىقىرالايدىغان تالانت ئىگىلىرى ۋە بىلىم بارلىقىنى، ئەگەر بىزگە مەبلەغ سېلىنسا، بىز ئۇ ئاپپاراتنى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە لايىھەلەپ ياساپ چىقىرالايدىغانلىقىمىزنى ئېيتىشنى تەشەببۇس قىلدىم. لېكىن مېنىڭ گېپىمنى قالغانلار ئاڭلىمىدى. «**VC**» كاپىتالىستلارنىڭ ئالدىغا دوكلات بېرىش ئۈچۈن بارىدىغاندا، ئۇلار بىزنىڭ ئىگىلىك پىلانىمىزدىكى ئۈستۈنلۈك تېخنىكىغا ئائىت مەزمۇن توغرىسىدا مېنىڭ دوكلات بېرىشىمنى تەلەپ قىلدى. لېكىن مەن ئۇنىڭغا ئۇنىمىدىم. مەن ئادەتتىكى ئىشلاردا يالغان گەپ قىلالمايدىغان بىر ئادەم، بۇنداق يۇقىرى تېخنىكىلىق ئىشلاردا تېخىمۇ يالغان سۆزلىيەلمەيتتىم. شۇنداق بولسىمۇ مەن بۇ گۇرۇپپىنىڭ دوكلاتىنى تەييارلاشقا پۈتۈن كۈچۈم بىلەن ياردەم قىلدىم. بىز بىر ھەپتىنىڭ ئىچىدە ئىككى «**VC**» كاپىتالىست شىركىتىگە بېرىپ، ئۇلارغا دوكلات بەردۇق. بىزنىڭ تېخنىكىمىز توغرىسىدىكى مەزمۇنلارنى زەينەپ ئۆزى دوكلات قىلدى. ئەمما، خۇددى مەن پەرەز قىلغاندەك، ھەر ئىككىلىسىدىلا كاپىتالىستلار «سىلەر ئۆزەڭلاردا يېڭى تېخنىكا بارلىقىنى دېدىڭلار. كېلەر قېتىم شۇ تېخنىكا توغرىسىدا بىزگە تەپسىلىي ئۇچۇر بېرىڭلار» دەپ، بىزنى چىرايلىق يولغا سالدى. بىز ئۆزىمىزنىڭ پۇتىغا ئۆزىمىز پالتا چېپىپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا قايتا بېرىشقا ئامالسىز قالدۇق. يەنى، ئەگەر بىز دوكلاتنى مەن يۇقىرىدا تەشەببۇس قىلغاندەك بەرگەن بولساق، بىزنىڭ «**VC**» كاپىتالىستلارنى ئۆزىمىزنىڭ تالانتى بىلەن تەجرىبە-بىلىملىرىگە ئىشەندۈرۈش ئېھتىماللىقى بار ئىدى. بىز ئۇنداق قىلماي، يالغان گەپ قىلىپ، ئىنتايىن ئوسال ئەھۋالغا قالدۇق. شۇ چاغدا مەن قالغانلارنىڭ بۇ ساھەدە تېخى مەنچىلىك تەجرىبىگە ئىگە ئەمەسلىكىنى

ھېس قىلدىم. ئارىلىقتا بىر ئىككى ئاي ۋاقىت ئۆتۈپ، بىز كېيىنكى قەدەمنى قانداق ئېلىشنى مۇزاكىرىلىشىۋاتقان مەزگىلدە، ئامېرىكىنىڭ نۇرلۇق تالا خەۋەرلىشىش سانائىتى **180** گرادۇس بۇرۇلۇپ، ئىنتايىن تېز سۈرئەتتە تۆۋەنگە قاراپ ماڭدى. شۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ مەبلەغ ئالالىشىمىزدىن ئۈمىد قالماي، بىز تۆتىمىز تارقىلىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدۇق.

2000-يىلىنىڭ بېشىدا، مەن «**CVI**» دىن چىقىپ كېتىپ، يېڭى خىزمەت تاپىدىغاندا جەمئىي **3** شىركەتكە تەڭلا ئىلتىماس قىلدىم. ئۇ **3** شىركەتنىڭ ھەممىسىمۇ مېنى قوبۇل قىلدى. ئۇنىڭ بىرى «**WaveSplitter**» بولۇپ، يەنە بىرى «**KLA-Tencor**» دەپ ئاتىلىدىغان، يىللىق سودىسى **4** مىليارت دوللاردىن ئاشىدىغان، يېرىم ئۆتكۈزگۈچ ئىشلەپچىقىرىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان چوڭ تىپلىق ئۈسكۈنىلەرنى ئىشلەپ چىقىرىدىغان بىر خەلقئارالىق چوڭ شىركەت ئىدى. بۇ شىركەتتىكى مېنى قوبۇل قىلغان كىشى مەندىن **5** ياش ئەتراپىدا چوڭ، ئەنگلىيەنىڭ ئوكسفورد ئۇنىۋېرسىتېتىدا دوكتورلۇق ئۇنۋانىغا ئېرىشكەن، بۇ شىركەتتە ئىشلىگىلى **10** يىلدەك بولغان، شىركەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولۇپ، شىركەتنىڭ پۈتۈن يېڭى تۈرلەرنى تەتقىق قىلىدىغان بۆلۈمگە مەسئۇل كىشى ئىكەندۇق. ئۇ ئەسلىدە ئىرانلىق بولۇپ، چىرايى ئۇيغۇرغىلا ئوخشايتتى. مەنمۇ بىۋاستە شۇ كىشىنىڭ قولىدا ئىشلەيدىغان بولۇپ، ئۇ مەندىن ھەر خىل ئىمتىھانلارنى ئېلىپ بېقىپ، مېنى ئىنتايىن ياقتۇرۇپ قالدى ھەمدە مېنى ئالغان **3** شىركەتنىڭ ئىچىدە مائاشىنىمۇ ئەڭ كۆپ بەردى. لېكىن، ئاخىرىدا قارار قىلىدىغاندا، مەن يەنىلا «**WaveSplitter**»نى تاللىدىم. سەۋەبى «**WaveSplitter**» پاي چېكى تېخى بازارغا سېلىنمىغان يېڭى شىركەت بولغاچقا، پاي چېكى ئارقىلىق بىراقلا باي بولۇش ئېھتىماللىقى بار ئىدى. مەن «**KLA-Tencor**»غا بارمىغان بولسامۇ، شۇنىڭدىن كېيىن مېنى ئالغان ھېلىقى ئىرانلىق بىلەن دوست بولۇپ قالدىم. ئۇنى بىر قېتىم ئۆيۈمگە چاقىردىم. ئۇ بىزنىڭ ئۆي تۇتىشىمىز ۋە دۇتتىرىمىزنىڭ ئۆزلىرىنىڭكى بىلەن قانچىلىك ئوخشايدىغانلىقىغا ئىنتايىن ھەيران قالدى. بىز ئادەتتە پات-پات تېلېفوندا كۆرۈشۈپ تۇردۇق. ئۇ ئاللىقاچان مىليونېر بولۇپ بولغان بولۇپ، **2002**-يىلى ئۇ خىزمىتىدىن ئىستېپا بېرىپ، نۇرلۇق تالا خەۋەرلىشىش ساھەسىدە شىركەت قۇرماقچى بولۇپ، مېنىڭ ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ئىشلىشىمنى تەلەپ قىلدى. بۇ چاغدا ئامېرىكىنىڭ نۇرلۇق تالا خەۋەرلىشىش سانائىتى ھە دەپ تۆۋەنگە قاراپ مېڭىۋاتقانىدى. مەن ئۇنىڭغا پۇل ئېلىشنىڭ ئىنتايىن تەسلىكىنى، ھەتتا ئاساسەن مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ئېيتقاندا، ئۇمۇ ئۆزىنىڭ «**VC**» كاپىتالىستلاردىن يېقىن تونۇشلىرىنىڭ بارلىقىنى، شۇڭا پۇل ئالالايدىغانلىقىنى ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن مەن شىركەتكە پۇل ئېلىشتىن بۇرۇن «**WaveSplitter**»دىكى ئىشىمنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىدىغانغا، پۇل ئالغاندىن كېيىن ئاندىن رەسمىي ئىشلەيدىغانغا ماقۇل بولدۇم. شىركەتكە ئۇ ئۆزى رەئىس، مەن ئىنژېنېرلىققا مەسئۇل مۇئاۋىن رەئىس بولدۇم.

بىزنىڭ دەسلەپتە چىقارماقچى بولغىنىمىز ئۇزۇن يوللۇق نۇرلۇق تالا خەۋەرلىشىش تورىغا بىر كانالنى قوشۇپ، بىر كانالنى چۈشۈرىدىغان، ئىنگلىزچە «**Optical Add/Drop Multiplexer, OADM**» دەپ ئاتىلىدىغان ئاپپارات ئىدى. مەسىلەن، جەنۇبىي

شىنجاڭدىن بېيجىڭغىچە بولغان خەۋەرلىشىش تورىنى ئېلىپ ئېيتساق، بۇ تور ئۈرۈمچىگە كەلگەندە ئۇنىڭدىكى بىر كانالنى چۈشۈرۈپ، ئۇنىڭغا يېڭى بىر كانالنى قوشۇش كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا قەشقەردىن ئۈرۈمچىگە ماڭدۇرغان ئېلخەت ئۈرۈمچىگە، قەشقەردىن بېيجىڭغا ماڭدۇرغان ئېلخەت بېيجىڭغا، ۋە ئۈرۈمچىدىن بېيجىڭغا ماڭدۇرغان ئېلخەت بېيجىڭغا يېتىپ بارالايدۇ. مەن پۈتۈن دۇنيادىكى مۇشۇنداق نەرسە چىقىرىدىغان شىركەتلەرنىڭ تېخنىكىسىنى تەكشۈرۈپ، ئۆزۈمنىڭ «**WaveSplitter**»دە قىلىۋاتقان نەرسىلىرىمدىنمۇ پايدىلىنىپ، چىقىرىدىغان نەرسىنى لايىھەلەپ چىقتىم. ئىگىلىك پىلانىنى تۈزۈپ، بىز «**VC**» كاپىتالىستلار بىلەن كۆرۈشۈشنى باشلىدۇق. مېنىڭ ھەيران قالغىنىم، ئامېرىكىنىڭ يۇقىرى تېخنىكىلىق سانائىتىدە ناھايىتى مۇھىم ئورۇنلاردا ئىشلەيدىغان ئىرانلىقلار خېلى كۆپ ئىكەن. مەسىلەن، مەن يۇقىرىدا تەسۋىرلەپ ئۆتۈپ كەتكەن «**Cisco**» شىركىتىنىڭ سودا-سېتىقىغا مەسئۇل مۇئاۋىن رەئىسى ئىرانلىق ئىكەن. ياپونىيەنىڭ« **Hitachi**» خىتاچى شىركىتىنىڭ ئامېرىكىدىكى مەبلەغ سېلىش ئىشخانىسىنىڭ مەسئۇلىمۇ ئىرانلىق ئىكەن. مەن ئۇ ئىرانلىق شىركىمگە ئۆزۈن يوللۇق خەۋەرلىشىش تورى ئاپپاراتى چىقىرىدىغان، «**OADM**» نى ئىشلىتىش ئېھتىماللىقى بار بىر شىركەتنى تونۇشتۇرۇپ قويسام، ئۇنىڭ ئاساسلىق قۇرغۇچىسى ۋە **1**-قول باشلىقىمۇ ئىرانلىق چىقىپ قالدى. مۇشۇنداق تونۇشلىرىمىز بولغان بولسىمۇ، ئامېرىكىنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى بىزگە پايدىسىز ئىقتىسادىي ئەھۋالى تۈپەيلىدىن، بىز بۇ شىركەتكىمۇ پۇل ھەل قىلالمىدۇق. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭدىن ۋاز كېچىشكە مەجبۇر بولدۇق. ئامېرىكىدا ئۆزىنىڭ دۆلىتى بار ھەر قانداق بىر مىللەتنى سۈرۈشتۈرسە، ئۇلارنىڭ ئامېرىكىدا ياشاۋاتقان ئادەم نوپۇسىنىڭ خېلى كۆپلۈكى بايقىلىدۇ. مېنىڭ پەرىزىمچە، ئامېرىكىدا ئۇيغۇردەك نوپۇسى ئاز ئىككىنچى بىر مىللەت بولمىسا كېرەك.

بۇ ئىشتىن كېيىن، مەن سىلىكون جىلغىسىدىكى **15** تەك ئادىمى بار بىر يېڭى قۇرۇلغان شىركەتكە خىزمەت تېپىش كۆرۈشۈشىگە باردىم. مەن شىركەتنىڭ **6-5** باشلىق ۋە ئىنژېنېرلىرىغا ئۆزۈمنىڭ بۇرۇن قىلغان ئىشلىرىم ۋە «**OADM**» توغرىسىدىكى بىلىدىغانلىرىم توغرىسىدا بىر سائەت دوكلات بەردىم. دوكلات جەريانىدا ئۇلار مەندىن ئۈزۈلدۈرمەي سوئال سوراپ تۇردى. بۇمۇ «**OADM**» ئاپپاراتى چىقارماقچى بولغان بىر شىركەت بولۇپ، تېخى قايسى تېخنىكىنى ئىشلىتىشنى قارار قىلىپ بولالمىغان ئىكەن. دوكلاتنىڭ ئاخىرىدا شىركەتنىڭ «**CEO**» باشلىقى مەندىن: «ئەگەر بىز قايسى تېخنىكىنى ئىشلىتىشنى سېنىڭ ئۆز ئىختىيارىڭغا قويساق، سەن بىر **OADM** نى قانچە پۇلغا پۈتتۈرەلەيسەن؟» دەپ سورىدى. مەن «**4500** دوللاردىن **6000** دوللارغىچە» دەپ جاۋاب بەردىم. ئۇ كىشى: «ساڭا بىر ھەپتە ۋاقىت بېرىمىز. ئەگەر مۇشۇ بىر ھەپتە ئىچىدە **2500** دوللارغا پۈتىدىغان **OADM** دىن بىرنى لايىھەلىسەڭ، بىر ھەپتىدىن كېيىن بىزنىڭ شىركەتكە كېلىپ ئىشقا چۈشكىن. ئەگەر لايىھەلىمىسەڭ، بىز بىلەن ئىككىنچى ئالاقىلەشمە» دەپ مېنى يولغا سالدى. مەن بۇرۇن قانداق قىلىپ قاتتىق رىقابەتتە ئۇتۇپ چىققىلى بولىدىغان «**OADM**» توغرىسىدا كۆپ ئىزدەنگەن بولغاچقا، **2500** دوللارغا «**OADM**» دىن بىر پۈتتۈرگىلى بولمايدىغانلىقىنى ئوبدان

بىلەتتىم. شۇڭا بۇ كۆرۈشۈشتىن چىقىپلا بۇ شىركەتنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كەتتىم. بۇنىڭدىن **3.2** ئاي ۋاقىت ئۆتكەندە، بۇ شىركەتتىكى مەن ئالاقىلەشكەن كىشىگە تېلېفون قىلسام، شىركەتنىڭ تېلېفونى ئىشلىمىدى. قارىغاندا ئۇلار «**OADM**» نىڭ **2500** دوللارغا پۈتىدىغان لايىھىسىنى تاپالماي، «**VC**» كاپىتالىستلار يېڭى پۇل بەرمەي، شۇنىڭ بىلەن ئىشىكنى تاقاپ ئۆيلىرىگە كەتكەن ئوخشايدۇ. سىلىكون جىلغىسىدا بۇنداق ئىشلار ئىنتايىن كۆپ. ئەگەر ھازىر سىز ئۇ يەرگە بېرىپ، ماشىنا بىلەن ئايلانسىڭىز، ئۇ يەردىكى شىركەت بىنالىرىنىڭ يېرىمىنىڭ ئىچى قۇرۇق ئىكەنلىكىنى كۆرىسىز. **2003**-يىللىرى نۇرغۇن شىركەتلەر تاقىلىپ كېتىپ، نۇرغۇن كىشىلەر سىلىكون جىلغىسىدىن باشقا جايلارغا، ھەتتا باشقا شتاتلارغا كۆچۈپ كەتتى. ئالدىنقى بىر بۆلۈمدە تىلغا ئالغىنىمدەك، بىزمۇ جورجىئا شتاتىنىڭ ئاتلانتا شەھىرىگە كۆچۈپ كەتكىلى تاس قالدۇق.

2003-يىلى ئەتىيازدا، مەن «**WaveSplitter**»دىن چىقىپ كېتىپ، ئىنتېرنېت ئارقىلىق بىر كىچىك، يۇقىرى تېخنىكىلىق بىئولوگىيە شىركىتىنى تېپىپ، شۇنىڭغا يېڭى ئىشقا كىردىم. مەن كىرىشتىن بۇرۇن بۇ شىركەتتە جەمئىي **7** ئادەم بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئۈچىنىڭ دوكتورلۇق ئۇنۋانى، بىرىنىڭ ماگىستېرلىق ئۇنۋانى، قالغانلىرىنىڭ باكالاۋر ئۇنۋانى بار ئىكەن. مەن **4**-دوكتور ئۇنۋانلىق خادىم بولدۇم. بۇلارنىڭ ئىچىدە بىر ئاق تەنلىك دوكتورنىڭ كەسپى بىئولوگىيە (شىركەتنىڭ رەئىسى)، بىر ئاق تەنلىك دوكتورنىڭ كەسپى خىمىيە، يەنە بىر ئىرانلىق دوكتورنىڭ كەسپى مېخانىكا بولۇپ، مېنىڭ كەسپىم ئېلېكتىر بىلەن ئوپتىكا ئىدى. قالغان **3** دوكتور كالىفورنىيەدىكى «**Livermore**» دۆلەتلىك تەجرىبىخانىسى ۋە يەنە بىر شەخسىي شىركەتتە بىرگە ئىشلىگەن دوستلاردىن بولۇپ، ھەممىسى ئۆز كەسپىي ساھەسىدە كۆزگە كۆرۈنگەن، مەملىكەتلىك مۇكاپاتلارغا ئېرىشىپ باققان كىشىلەر ئىكەن. شىركەتنىڭ رەئىسى **2003**-يىللىق مىكرو ئېقىملىق ئۆلچەش ئەسۋابلىرى بويىچە ئېچىلغان بىر خەلقئارالىق يىغىننىڭ رەئىسلىكىنى ئۆتىدى. ئۇلار قىلىۋاتقان ئىشلاردىن بىر قانچىسى بولۇپ، ئۇنىڭ بىرى ئامېرىكا ھۆكۈمىتىگە بىر كىچىك تىپلىق، ھاۋادىكى بىئولوگىيەلىك ۋە خىمىيەلىك قوراللىنى تەكشۈرۈپ ئېنىقلايدىغان ئاپپارات ياساپ بېرىش ئىكەن. ئامېرىكا ھۆكۈمىتى ھەر بىر تېخنىكىلىق ساھەدە مۇشۇنداق شىركەتلەردىن ھەر يىلى بىر قانچىسىگە مەبلەغ سېلىپ، ئۇلارنى رىقابەتكە سېلىپ، قايسى شىركەتنىڭ مەھسۇلاتى ئۇتۇپ چىقسا، شۇنى ئىشلىتىدۇ. بۇ ئىش ئۈچۈن بۇ شىركەتكە ھۆكۈمەتتىن **1.5** مىليون دوللار پۇل بەرگەن ئىكەن. ئەگەر مۇۋەپپەقىيەتلىك بولسا، ياسالغان نەرسىنىڭ ئىراق ئۇرۇشىغا ئېلىپ بېرىلىش ئېھتىماللىقىمۇ بار ئىكەندۇق. بۇ ئاپپارات ھاۋادىكى زەررىچىلەرنى يىغىپ، ئۇنى كۆپەيتىپ، **DNA** ئارقىلىق ئۇنىڭ تەركىبىنى ئانالىز قىلىپ، شۇ ئارقىلىق ھاۋادا بىئولوگىيەلىك ۋە خىمىيەلىك قورالنىڭ بار-يوقلۇقىنى ئېنىقلاپ چىقىدىكەن. بۇ زەررىچىنىڭ تەركىبىنى ئانالىز قىلىدىغان نەرسە بىر ئوپتىكىلىق ئاپپارات بولۇپ، مېنىڭ ئىشىم ئەنە شۇنى لايىھىلەپ ئىشلەپ چىقىرىش ئىدى. مەن بۇ ئوپتىكىلىق قىسمىنىڭ ئوپتىكا، ئېلېكتىر، مېخانىكا ۋە يۇمشاق دېتاللىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۆزۈم لايىھىلەپ ھەمدە ياساپ چىقتىم. ھەمدە ئۇنى ئامېرىكىدا سىتىلىۋاتقان، پەقەت بىرلا

ئىشنى قىلالايدىغان يەنە بىر ئاپپارات بىلەن سىېلىشتۇرۇپ، مەن ياسىغان ئاپپاراتنىڭ فۇنكسىيەسى باشقىلارنىڭكىدىن سەل ياخشىراق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ چىقتىم. شىركەتتىكىلەر مەندىن ئىنتايىن رازى بولدى. بۇ ئومۇمىي مەھسۇلاتنى ھۆكۈمەتكە **2003**-يىلى نويابىردا تاپشۇرىدىغان بولۇپ، ۋاقىت توشقاندا ئۇنىڭ مىكرو ئېقىملىق زەررىچىلەرنى بىر تەرەپ قىلىش قىسمى ئىشلىمىدى. شۇنداق بولسىمۇ، شىركەت بۇ ئاپپاراتتىن بىرنى ئامېرىكىنىڭ پايتەختىگە ماگدۇردى. بۇ ئاپپارات گەرچە ئىنگلىز تىلىدا «**portable**» يەنى «كۆتۈرۈپ يۈرگىلى بولىدىغان» دەپ ئاتالغان بولسىمۇ، ئۇنى بىر بىر توننىلىق ماشىنا ئاران سۆرىدى. بۇ ئاپپاراتنى ماگدۇرۇپ بولۇپلا، شىركەتنىڭ باشلىقلىرى بىزنىڭ ماگىستېرلىق ئۇنۋانى ۋە كۆپ يىللىق تەجرىبىسى بار مېخانىكىلىق ئىنژېنېرىمىزنى ئىشتىن بوشاتتى. ئەگەر بىر شىركەت ئۆزىنىڭ خېرىدارلىرىغا ئىشلىمەيدىغان ياكى سۈپىتى ناچار مەھسۇلاتنى ماگدۇرسا، ئۇ بۇ شىركەتنىڭ ئۆمرىنىڭ ئۇزۇنغا بارمايدىغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. شۇڭا، مەن بۇ شىركەتتە داۋاملىق تۇرۇشنىڭ ياخشى ئىستىقبالى يوقلۇقىنى ھېس قىلىپ، يېڭى ئىش تېپىش قارارىغا كەلدىم. بۇ شىركەت ھازىرمۇ مەۋجۇت. ئۇنىڭ قۇرغۇچىلىرى كەسپىي جەھەتتە ناھايىتى نوپۇزلۇق كىشىلەر بولغاچقا، ئۇلار ئامېرىكا ھۆكۈمىتىدىن ئالىدىغان مەبلەغ ئۈزۈلۈپ قالماي، شىركەت ھازىرمۇ مېڭىۋاتىدۇ.

2003-يىلى نويابىردا مەن ئۆزۈمنىڭ ھازىرقى ئىدارەم بولغان **JPL** بىلەن ئىنتېرنېت ئارقىلىق ئالاقىلىشىپ، بىر كۈنلۈك خىزمەت تېپىش كۆرۈشۈشىگە ئېرىشتىم ھەمدە مەن ئىشلەۋاتقان يۇقىرىدىكى شىركەتتىن ئىككى كۈنلۈك تەتىل رۇخستى ئېلىپ، «**JPL**» بىلەن كۆرۈشۈپ كەلدىم. بۇ كۆرۈشۈشنىڭ رەسمىي نەتىجىسى چىققىچە مەن ئىلتىماس قىلغان، سىلىكون جىلغىسىدىكى يەنە بىر يېڭى قۇرۇلغان شىركەت مېنى كۆرۈشۈشكە چاقىردى. بۇ شىركەت ياپونىيەنىڭ «**Hitachi**», «**Fuji-Xerox**» قاتارلىق **3** چوڭ شىركىتىدىن چىققان **3** ئادەم بىرلىشىپ قۇرغان شىركەت بولۇپ، ئۇنىڭ بىر قىسىم مەبلىغىنى ياپون ھۆكۈمىتى سالغان ئىكەن. شىركەتنىڭ تەتقىقات ۋە تەرەققىيات بۆلۈمى ئامېرىكىدا بولۇپ، مەن كىرسەم ئاشۇ بۆلۈمدە «ئوپتىكا لايىھەلەش دىرېكتورى» بولۇپ ئىشلەيدىكەنمەن. شىركەتنىڭ ئىشلەپچىقىرىش فابرىكىسى ياپونىيەدە بولۇپ، مەن دەسلەپتە ياپونغا بېرىپ، **6** ئاي ۋاقىت ئىچىدە بىر تەجرىبىخانا قۇرىدىكەنمەن. مەن ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈشكە كېلىشتىن بۇرۇن، ئۇلارنىڭ ئېلان قىلغان مائاشىنىڭ ئازلىقىنى، ماڭا يىللىق مائاش ئۈچۈن يەنە **5000** دوللار قوشۇپ بېرىشىنى ئېيتتىم. ئۇلار ماقۇل بولدى. ھەمدە **45** مىنۇتلۇق دوكلات ۋاقتى بەردى. لېكىن، مېنىڭ دوكلاتىم باشلانغاندىن كېيىن، يىغىنغا كىرگەنلەر يالغۇز تېخنىكا ئەمەس، مەندىن شىركەت باشقۇرۇش، خېرىدار تېپىش، يېڭى شىركەت قۇرۇش توغرىسىدا ھەر خىل سوئاللارنى سوراپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ دوكلات يىغىنىمىز **3** سائەتتە ئاران تۈگىدى. شىركەتنىڭ ياپونلۇق باشلىقلىرى مېنى ئىنتايىن ياقتۇردى. دوكلاتتىن كېيىن مەن بىلەن يەنە ئايرىم-ئايرىم كۆرۈشتى. بەزىدە ياپونچىلا سۆزلەشتۇق. ئۇلار مېنى ئىشقا ئالىدىغانلىقىنى شۇ چاغدىلا قارار قىلىپ، مېنىڭ قارار قىلىشىم ئۈچۈن ساق بىر ھەپتە ۋاقىت بەردى. مەن ئۇلاردىن

ئايرىلىشتىن بۇرۇن، ئۆزۈمنىڭ «**JPL**» بىلەنمۇ كۆرۈشۈپ بولغانلىقىمنى، ئەگەر «**JPL**» مېنى خىزمەتكە ئېلىپ قالسا، چوقۇم «**JPL**»گە كېتىدىغانلىقىمنى ئېيتتىم. ئۇلار مېنىڭ بۇ قىلغىنىمدىن ئىنتايىن تەسىرلىنىپتۇ. ماڭا «ھەقىقەتەنمۇ ئەخلاقى يۇقىرى، سەممىي كىشى ئىكەن» دەپ باھا بېرىپتۇ. ئايرىلىقتا بىر ھەپتە بولمايلا ئۇلاردىن ماڭا تېلېفون كەلدى:

-- ئەگەر مائاشىڭنى يەنە ئۆستۈرۈپ بەرسەك، بىزنىڭ شىركەتكە كېلەمسەن؟

-- رەھمەت. مەن «**JPL**»نى باھانە قىلىپ تۇرۇپ، بۇ شىركەتتىكى مائاشىمنى ئۆستۈرۈۋېلىشنى خالىمايمەن. مەن ئۇنداق ئادەم ئەمەس. ئەگەر سىلەرنىڭ شىركەتكە بارسام، ھازىرقى مائاش بىلەنلا بارىمەن. بىر مەزگىل ئىشلىگەندىن كېيىن، مېنىڭ ئىپادەمگە قاراپ بېقىپ ئاندىن مائاشىمنى ئۆستۈرۈپ بەرسەڭلار بولىۋېرىدۇ. مەن «**JPL**» نىڭ جاۋابىنى چوقۇم كۈتمىسەم بولمايدۇ.

-- «**JPL**» ساڭا قانچىلىك مائاش بەرسە، بىزمۇ شۇنچىلىك مائاش بېرەيلى. شۇنداقتا كېلەمسەن؟

-- رەھمەت. ئەمما، مەن ئۇنداق قىلالمايمەن. بۇ پەقەت پۇلنىڭلا ئىشى ئەمەس.

ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار ماڭا «**JPL**» دەك چوڭ ئىدارىنىڭ ئۇلارنىڭكىدەك كىچىك شىركەت بىلەن سېلىشتۇرغاندا قانداق يېتەرسىزلىكى بارلىقىنى تەپسىلىي چۈشەندۈردى. ئۇلارنىڭ ماڭا دېگەنلىرى توغرا بولۇپ، مەن ئۇنىڭ ھەممىسىگە قوشۇلدۇم. لېكىن، «**JPL**» كىملا بولسا كىرەلەيدىغان ئورۇن ئەمەس، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ ئالەم تېخنىكىسى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان دۇنيادىكى ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ھەم ئىنتايىن مۇقىم بىر ئورۇن بولغاچقا، «**JPL**» نى ئۇ شىركەت بىلەن سېلىشتۇرغىلى بولمايتتى. شۇڭا مەن «**JPL**» نىڭ جاۋابىنى كۈتتۈم. ئۇلارمۇ ئەسلىدىكى مېنىڭ بىر ھەپتە ئىچىدە جاۋاب بېرىشىم كېرەكلىكى توغرىسىدىكى شەرتىنى ئۆزگەرتىپ، ئۇلارمۇ «**JPL**» نىڭ جاۋابىنى ساقلىدى. ماڭا «**JPL**» دىن رەسمىي خىزمەتكە قوبۇل قىلىش خېتى كەلگەندىن كېيىن، مەن ئۇلار بىلەن تېلېفوندا يەنە بىر ئاز پاراڭلىشىپ، چىرايلىق خوشلاشتىم. مەن بۈگۈن مۇشۇ قىسمىنى يېزىۋاتقاندا، ئۇ شىركەتنىڭ تور بېتىگە كىرىپ قاراپ باقتىم. ئۇلارنىڭ تور بېتى ئېچىلدى. لېكىن، «شىركەتنىڭ تارىخى» دېگەن بەتتە پەقەت **2003**-يىلىغىچە بولغان ئۇچۇر بار ئىكەن. قارىغاندا بۇ شىركەتمۇ **2004**-يىلنى چىقىرالمىغان ئوخشايدۇ.

مەن يۇقىرىدا ئامېرىكىدا يېڭى ئىگىلىك يارىتىشتىكى سەلبىي نەرسىلەرنى كۆپرەك سۆزلىدىم. بۇ ھەرگىز ئامېرىكا بىر ناچار مەملىكەت دېگەنلىك ئەمەس. مەن بېشىمدىن ئۆتكۈزگەن بىر قانچە يىل ئىچىدە، ئامېرىكىدا ئەنە ئاشۇنداق ئىشلار بولۇپ ئۆتكەنىدى. مەن ئۇلارنى شۇ پېتىچە يازدىم. پۈتۈن دۇنيا مىقياسىدىن ئېيتقاندا، ئامېرىكا يەنىلا يېڭى ئىگىلىك يارىتىشتىكى ئەڭ ئىلغار، ئەڭ ياخشى دۆلەتتۇر. دۇنيادىكى يەڭگى ئىلىم-پەن ۋە يېڭى تېخنىكىنىڭ كۆپىنچىسىمۇ يەنىلا ئامېرىكىدا ئىجات قىلىنىدۇ. ئامېرىكىدا شىركەتلەر دەسلەپتە كىچىك قۇرۇلۇپ، سېتىۋېلىش ۋە قوشۇلۇش ئارقىلىق ئۇ بارغانسېرى چوڭىيىپ ماڭىدۇ ھەمدە يېڭى ئىگىلىك يارىتىش پۇرسىتى ھەممە مىللەتلەر ئۈچۈن ئوخشاش. مەسىلەن، كومپيۇتېرنىڭ

«**CPU**» سىنى چىقىرىدىغان ئىنتېل شىركىتىنى ئەسلىدە بىر ۋېنگىرىيىلىك ئىنژېنېر قۇرغان. مېنىڭ بىلىشىمچە، ئۇ ئادەم ھازىرمۇ ئىنتېلنىڭ «**CEO**» سى بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ. ئىگىلىك يارىتىشتا، بىز ئۇيغۇرلاردا نۇرغۇن ئاجىزلىق بار. مەن بۇرۇن يۇرتىمىزغا بېرىپ كېلىپ يۈرگەن ۋاقتىمدا، ئاتا-بالا ئىككىيلەنمۇ بىر-بىرى بىلەن كېلىشەلمەي، دۇكان ئايرىغىنىنى كۆرگەنىدىم. بىز بىرلەشمەي، بۆلۈنىمىز. بۇنىڭ زىيىنى ئىنتايىن چوڭ. مەسىلەن، ئۈرۈمچىدە **100** ئۇيغۇر دۇكان ئاچقان بولسا، ئۇلار بېيجىڭغا كەم دېگەندە **100** ئادەم ماڭدۇرۇپ، شىنجاڭغا مال توشۇيدۇ. ئەگەر مۇشۇ **100** ئادەم بىرلىشىپ، بىر چوڭ دۇكان ئاچقان بولسا، بېيجىڭدىن مال توشۇش ئۈچۈن بىر قانچە ئادەم ماڭدۇرۇلسىلا كۇپايە قىلاتتى. ئۇنىڭدىن باشقا، ئامېرىكىنىڭ ئىگىلىكى زەنجىرسىمان ۋە ئومۇملاشقان بولىدۇ. بۇ يەردىكى «زەنجىرسىمان» دېگىنىمىز، ئەگەر بىرى «رابىيە سودا سارىيى» دېگەن بىر شىركەتنى قۇرغان بولسا، **6** شەھەرنىڭ ھەممىسىدە بۇ شىركەتنىڭ سودا سارىيىدىن بىرنى ئاچىدۇ («ئارمان» شىركىتىدەك). «ئومۇملىشىش» دېگىنىمىز، ئەگەر بىر ئادەم قەشقەر بىلەن ئۈرۈمچىنىڭ ئارىلىقىدا قاتنايدىغان بىر يولۇچى توشۇش شىركىتى ئاچقان بولسا، بۇ **1500** كىلومېتىر ئارىلىقتا يولۇچىلار كېچىسى چۈشىدىغان مېھمانساراي، يول بويى تاماق يەيدىغان ئاشخانا قاتارلىقلارنىمۇ مۇشۇ ئادەم ئۆزى قۇرىدۇ. زەنجىرسىمان ئىگىلىك بىلەن ئومۇملاشقان ئىگىلىكنىڭ باشقۇرغۇچىلىرى، مالىيەسى، تەشۋىقاتى، مال يۆتكىشى قاتارلىق ئىشلىرى بىر تۇتاش بولىدىغان بولغاچقا، ئايرىم-ئايرىم ئىش ئېلىپ بارىدىغان كىچىك شىركەتلەرگە قارىغاندا، نۇرغۇن چىقىمنى ئازايتىپ، پايدىنىمۇ شۇنىڭغا ئۇڭ تاناسىپ ھالدا كۆپەيتكىلى بولىدۇ.

ئۇيغۇرلارنىڭ بۇ ئىشلاردا ئاجىز بولۇپ قېلىشىنىڭ سەۋەبلىرى ئىنتايىن كۆپ. ئۇنىڭ ئىچىدىكى **3** سەۋەپ مۇنداق بولۇشى مۇمكىن: **1)** ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيەت ساپاسى تۆۋەن؛ **2)** ئۇيغۇرلاردا ئۆز شېرىكلىرىگە بولغان سەممىيەت يېتەرلىك ئەمەس؛ **3)** ئۇيغۇرلار ھازىرقى زاماندا بىر نورمال ھالەتتە ياشاپ مېڭىشى ئۈچۈن، چوقۇم بىر-بىرىنى شەرتسىز يۆلەپ مېڭىشى كېرەكلىكىنى تېخى تونۇپ يەتمىگەن.

مەن بىر دوستۇمدىن مۇنداق بىر ھېكايىنى ئاڭلىغان. ئۇنىڭ راست-يالغانلىقىنى بىلمەيمەن، لېكىن، ئۇ ھازىر ئۇيغۇرلار ئىچىدە ساقلىنىۋاتقان بىر گەۋدىلىك مەسىلىنى ناھايىتى جانلىق چۈشەندۈرۈپ بەرگەن. ئۇ ھېكايىدە مۇنداق دېيىلگەن:

چىڭ سۇلالىسى مەزگىلىدە، چىڭ ئەسكەرلىرى ئۇيغۇرلارنى زادىلا بېسىۋالالماي، پادىشاھ ئۆزىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلىرىدىن بىر قانچىنى ئۇيغۇرغا ئوخشىتىپ ياساپ، ئۇيغۇر دىيارىغا ماڭدۇرۇپتۇ. ئۇلار ئۇيغۇر دىيارىغا كېلىپ قارىسا، ھەممە ئادەم ئىنتايىن قاۋۇل ۋە جەڭگىۋار بولۇپ، كىچىك بالىلارمۇ بىر ياغاچنى ئات قىلىپ مىنىپ، يەنە بىر تاياقنى قىلىچ قىلىپ، ئۇرۇش قىلىشنى مەشق قىلىپ ئوينايدىكەن. بۇلارنى كۆرگەن چىڭ پادىشاھىنىڭ ئادەملىرى «ئۇيغۇرلارنى ئۇرۇش بىلەن يېڭىش مۇمكىن ئەمەس ئىكەن» دېگەن خۇلاسىگە كېلىپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ بىرى بىر قوغۇنچى ئۇيغۇرنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭ قوغۇنلىرىنى كۆرۈپ، باھاسىنى سوراپتۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن مۇشۇ قوغۇنچىنىڭ يېنىدىكى يەنە

بىر قوغۇن دۆۋىسىگە قاراپ ماڭسا، بۇ قوغۇنچى «ئۇنىڭ قوغۇنىنى ئالما. ئۇنىڭ ياخشى ئەمەس. سۇنى جىق قويۇپ، چىرايلىق قوغۇنلارنى چۈشۈرگەن بىلەن، ئۇنىڭ قوغۇنى تاتلىق ئەمەس. مېنىڭكى كۆپ ياخشى». دەپتۇ. بۇنى كۆرگەن چىك پادىشاھنىڭ ئادىمى «ئۇيغۇرلارنى ئۇرۇش بىلەن ئەمەس، ھىيلە بىلەن، بىر-بىرىنى ئۇرۇشقا سېلىپ، ئاسانلا يەڭگىلى بولىدىكەن. چۈنكى ئۇلاردا ئۆز-ئارا ھېچقانداق ساداقەتلىك يوق ئىكەن» دېگەن خۇلاسىگە كېلىپ، قايتىپ كېتىپتۇ. شۇنداقلا، راستىنلا كېيىنلىكتە ھىيلە-مىكىر بىلەن ئۇيغۇرلارنى يېڭىۋاپتۇ.

مەن **1991**-يىلى يۇرتقا بېرىش ئۈچۈن بېيجىڭغا بېرىپ، شىنجاڭ ئىش ئورنىغا چۈشكەندە، بىر قېتىم گەنجياكوغا چۈشلۈك تاماق يېگىلى باردىم. ياتاققا ئەڭ يېقىن بىر ئۇيغۇر ئاشخانىسىغا كىرىپ، يېرىم سائەت ساقلىسام، ئاشپەز ئۇستام ماڭا زادىلا تاماق كەلتۈرمىدى. مەندىن كېيىن كىرگەن خەنزۇلاردىن نەچچە گۇرۇپپا كىشىلەرگە تاماق كەلتۈرۈپ بولدى. مېنىڭ قورسىقىم بەك ئېچىپ كېتىپ ھەم بۇ ئىشلارغا قورسىقىم كۆپۈپ، ئاشپەز ئۇستامدىن نېمىشقا مەندىن كېيىن كەلگەنلەرگە مەندىن بۇرۇن تاماق بېرىدىغانلىقىنى سورىسام، ئۇ كىشى «ئۇكام، سىز تاماقتىن ئاران بىر كىشىلىك بۇيرۇتىدىكەنسىز. ماۋۇلار دېگەن بىر قېتىمدىلا **40-50** كويلۇق تاماق بۇيرۇيدۇ. شۇڭا ئالدى بىلەن شۇلارنى كۈتمىسەك بولمايدۇ. يەنە سەل ساقلاپ تۇرۇڭ» دېدى. مېنىڭ غەزەپ ئاچچىقىم كېلىپ، بۇ ئاشخانىدىن چىقىپ كەتتىم. يەنە بىر ئاشخانىغا بېرىپ، ئۇ يەردە يەنە بىر ئاز ساقلاپ، ئاران تاماق ئېلىپ، بىر ۋاق قورسىقىمنى تويغۇزدۇم. يەھۇدىيلار ئارىسىدا بۇنداق ئەھۋالنى تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەس. مەن ئالدىنقى بىر بۆلۈمدە، يەھۇدىيلارنىڭ «ياشاش يولى» نى خۇلاسىلىگەندە، «بىر-بىرىنى شەرتسىز يۆلەيدۇ» دېگەنىدىم. بۇنىڭ مەنىسىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلەمسىز؟ ئامېرىكا نيۇ-يورك شەھىرىنىڭ مانخاتتون دېگەن رايونىدا يەھۇدىيلار ئىنتايىن كۆپ ئولتۇراقلاشقان بولۇپ، ئۇلار بىر نەرسە ئالماقچى بولسا، پەقەت يەھۇدىيلارنىڭ دۇكىنىدىنلا ئالىدىكەن. مېنىڭ ئاڭلىشىمچە، يەھۇدىيلارنىڭ ماللىرى باشقا يەردىن قىممەت ھەمدە باشقا دۇكانلاردا يوق بىر خىل ئالاھىدە باج پۇلىمۇ بار ئىكەن. بەزى يەھۇدىيلارنىڭ ئۆيىنىڭ يېنىدىلا باشقا دۇكانلار بار بولۇپ، يەھۇدىينىڭ دۇكىنى نەچچە كىلومېتىر يىراقلىقتا بولسىمۇ، يەھۇدىيلار ئاشۇ يىراق يەرگە ئېرىنمەي بېرىپ، نەرسە-كېرەكنى شۇ يەردىن ئالىدىكەن. بىز شىمالىي كالىفورنىيەدە تۇرۇۋاتقان ۋاقتىمىزدا، تاللىغان ئائىلە دوختۇرىمىز بىر يەھۇدىي دوختۇر ئىكەن. كېيىن ئۇ بىزنى بەل ئاغرىقى دوختۇرى، كۆز دوختۇرى ۋە بالىلار دوختۇرى قاتارلىق باشقا دوختۇرغا ماڭدۇرغاندا، ئۆز شەھىرىمىزدىكى دوختۇرنى كۆرسىتىپ بەرمەي، نەچچە شەھەر يىراقلىقتىكى دوختۇرلارنى كۆرسىتىپ بەردى. بىز دەسلەپتە بۇنىڭ نېمىشقىلىقىنى بىلمەپتىمىز. كېيىن ئۇقساق، بىزنى داۋالىغان بۇ دوختۇرلارنىڭ ھەممىسى يەھۇدىي ئىكەن. «بىر-بىرىنى شەرتسىز يۆلەش» دېگەن مانا شۇ. بۇلار بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئۆزىنىڭ ئازراق ماددىي مەنپەئەتىنى دەپ، ئۆز مىللىتىگە زىيان سالىدىغان، ئۆز مىللىتىنى خارلايدىغان، ئۆز مىللىتىدىن يۈز ئۆرۈيدىغان ئۇيغۇرلارنى بىز نېمە دەپ ئاتىساق بولىدۇ؟ مەن ئۇنى بىلمەيمەن. مېنىڭچە، كۆپ سانلىق ئۇيغۇرلار «مىللەت»نىڭ مەنپەئەتىنى ئۆزىنىڭ شەخسىي مەنپەئەتىدىن يالغۇز ئېغىزدىلا ئەمەس،

ئەمەلىيەتتىمۇ ئۆستۈن قويۇپ، قىلغان ھەر بىر ئىشىدا ئاڭلىق ھالدا ئۆز-ئارا بىر-بىرىنى يۆلىشىدىغان بىر ۋەزىيەتنى شەكىللەندۈرگەندىلا، ئۇيغۇرنىڭ كۈنى ھازىرقىدىن كۆپ ياخشىلىنىشقا قاراپ مېڭىشى مۇمكىن.

ھازىر ئۇيغۇر دىيارىدا باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە خەنزۇ تىلىدا ئوقۇتۇشنى ئومۇملاشتۇرۇش ئىشلىرى ناھايىتى چىڭ تۇتۇلۇۋېتىپتۇ. بۇ ئىش ئەمەلگە ئاشقاندىن كېيىن، خەنزۇ تىلىدا ئوقۇغان ياش-ئۆسمۈرلەر بارا-بارا ئۇيغۇر تىلىدا يېزىلغان كىتابلارنى ئوقۇمايدىغان بولۇپ قالىدۇ. ئۇ چاغدا تەبىئىي يەن ئۈچۈن پۈتۈنلەي خەنزۇچە كىتابلارنى قوللىنىدىغان بولۇپ، ئەگەر ئىجتىمائىي پەن ۋە ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغا ئائىت كىتابلارمۇ ئانچە ئوقۇلمايدىغان بىر ھالەت شەكىللەنسە، ئۇيغۇر مىللىي نەشرىياتچىلىقى ئىنتايىن ئېغىر تەھدىتكە ئۇچرىشى مۇمكىن. ئەگەر ئۇيغۇر مىللىي نەشرىياتچىلىقى ۋەيران بولسا، شېئىر، ھېكايە، رومان قاتارلىق ئۇيغۇر ئەدەبىي ئەسەرلىرىنى باشقا تىلدا يازغىلى بولمىغاچقا، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىمۇ بىر ئېچىنىشلىق تەقدىرگە دۇچ كېلىشى مۇمكىن. ئەمما، ئاشۇنداق بىر شارائىتتا، ئەگەر بىر مىليون ئۇيغۇر ئائىلىسى ھەر يىلى بىر-ئىككى مېھماندارچىلىقتىن ۋاز كېچىپ، بىر يىلدا **100** سوم پۇلنى ئۇيغۇر تىلىدىكى كىتابلارنى سېتىۋېلىشقا خەجلىسە، ئۇيغۇر مىللىي نەشرىياتچىلىقىنى، شۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ۋە ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىمۇ يەنە بىر مەزگىل قوغداپ قېلىش مۇمكىن. مۇشۇ ئىشنى بىز ئۇيغۇرلار قىلالارمىزمۇ؟

12-بۆلۈم

19- سوئال: بىزنىڭ ھازىرچە سىزدىن سورايدىغان سوئاللىرىمىز يۇقىرىقىلار بىلەن ئاخىرلاشتى. سىزنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا ئۇيغۇر دىيارىدىكى ۋەتەنداشلارغا دەيدىغان يەنە قانداق سۆزلىرىڭىز بار؟

جاۋاب: **1976**-يىلى **7**-ئايدا، مەن ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن كۈنلا تىراكتور ۋاگونىدا ئولتۇرۇپ، يوتقان-كۆرپىلىرىم بىلەن بىر كەتمەننى كۆتۈرۈپ، يېزىغا قايتا تەربىيە ئېلىشقا ماڭغاندا، مېنىڭ كۆز ئالدىمدا ھېچ قانداق نۇر كۆرۈنمىگەنىدى. مەن ئۈچۈن ئىستىقبال دېگەن بىر قاپقارا ئۆڭكۈردىن ئىبارەت ئىدى. ئىچىمدە «مەن قاچانمۇ بىر ئېيىغا **25** سوم مائاش بېرىدىغان بىر ئىشچىلىق ياكى باشقا خىزمەتكە ئېرىشەلەرمەن؟» دەپ ئويلايتتىم. ۋەتەندىكى نۇرغۇن ياشلىرىمىز ھازىر دەل ئاشۇنداق بىر ئەھۋالغا دۇچ كېلىپ، ئوتتۇرا مەكتەپ ھەتتا ئالىي مەكتەپ ئوقۇشىنى بىر خىل كۆۋرۈكتىن ئۆتۈش ئىشى قىلىۋېلىشقا يۈزلەنگىلى تۇرغاندەك قىلىدۇ. مەن بۇ ئىشلار توغرىسىدا كۆپ ئويلىنىپ، ئۇلارغا ئىنتايىن ئىچ ئاغرىتتىم. مېنىڭ كۆڭلۈم ئۇلارغا نىسبەتەن چوڭقۇر ھېسداشلىق تۇيغۇسى بىلەن تولدى. مەن ئازابلىنىش ئىچىدە ئۇلارغا بىرەر ئىش قىلىپ بېرىشكە يول تاپالماي تۇرغان بىر ۋاقىتتا، بىلىۋال تور بېكىتىنىڭ قۇرغۇچىسى قۇربانجان روزى ئەپەندىم بىلەن ئۇنىڭ ياردەمچىسى «مۇخبىر» ئەپەندىم ئۇشبۇ سۆھبەتنى ئېلىپ بېرىشنى ماڭا تەكلىپ قىلدى. مەن ئۇلارنىڭ تەكلىپىگە خۇشاللىق بىلەن قوشۇلدۇم. بىز بۇ سۆھبەتنى باشلىغان **3** ئاي ئەتراپىدىكى ۋاقىت جەريانىدا، قۇربانجان بىلەن «مۇخبىر» ئەپەندىلەر ئۆزلىرىنىڭ قانچىلىك ئالدىراشلىقىغا قارىماي، بۇ ئىش ئۈچۈن نۇرغۇن ۋاقىت ۋە كۈچ سەرپ قىلدى. مېنىڭ يازمامنى تەھرىرلەپ، ئۇنى ئۆز ۋاقتىدا ئوقۇرمەنلەر بىلەن يۈز كۆرۈشتۈرۈش ئۈچۈن، ئۇلار كېچە سائەت **2** گىچە ئىشلىگەن ۋاقىتلار ئاز ئەمەس. مەن مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، قۇربانجان روزى ئەپەندىم بىلەن «مۇخبىر» ئەپەندىمگە چىن كۆڭلۈمدىن رەھمەت ئېيتىمەن. بۇ ئىككى ئوت يۈرەك قېرىندىشىمىزدىن باشقا، بىلىك تور بېتىنىڭ باشقۇرغۇچىسى ئەليار ئەپەندىم بۇ سۆھبەتنى ئەڭ دەسلەپىدىن تارتىپلا ئۇيغۇر لاتىن يېزىقى **(ULY)** دىن ئۇيغۇر ئەرەبچە يېزىقى **(UEY)** غا ئۆزگەرتىپ، ئۇنى بىلىك تور بېتىگە قويۇپ، **ULY** نى بىلمەيدىغان ئوقۇرمەنلەرنىڭ بۇ سۆھبەت خاتىرىسىدىن پايدىلىنىشىغا ئوڭايلىق تۇغدۇرۇپ بېرىپ كېلىۋاتىدۇ. بۇ يەردە مەن ئەليار ئەپەندىمگىمۇ چىن كۆڭلۈمدىن رەھمەت ئېيتىمەن. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، مەيىن شامال، نەۋرۇز ۋە شەھرىزات، ئىزدىيارى ۋە باشقا بىر قىسىم تور بەتلىرى بۇ قېتىمقى سۆھبەتنى ھەمدە مەن يۇرتىمىزدىكى ئۇيغۇر ياشلىرى ئۈچۈن تەييارلىغان http://www.meripet.com دېگەن تور بېتىنى تەشۋىق قىلىش يولىدا ئىزچىل تۈردە كۈچ چىقىرىپ كېلىۋاتىدۇ. مەيىن شامال تور بېتى مېنى ئۆزلىرىنىڭ ئاۋازلىق

چايخانىسىغا **2** قېتىم تەكلىپ قىلىپ، مېنى يۇرتىمىزدىكى ياشلار بىلەن يۈز كۆرۈشتۈرۈشى بىلەن، مەن خۇددى ئۆزۈمنى ئۆز خەلقىمنىڭ ئارىسىغا قايتىپ بارغاندەك ھېس قىلىپ، چەكسىز خۇشاللىق ۋە ھاياجانغا چۆمدۈم. مەندە ئۇنداق بىر ھېسسىيات بولۇپ باقمىغىلى **15** يىلدىن ئاشقانىدى. مەن يۇقىرىقى تور بەتلىرىنىڭ باشقۇرغۇچىلىرىغىمۇ ئۆزۈمنىڭ سەممىي تەشەككۈرىنى بىلدۈرىمەن.

بىز بۇ سۆھبەتنى باشلىغاندىن كېيىن، نۇرغۇن كىشىلەردىن ئىنكاس تاپشۇرۇپ ئالدۇق. ئۇلار ئۆز ئىنكاسلىرىدا مەندىن تەلەپ قىلغان نەرسىلەرنىڭ بىرى، بۇ سۆھبەتنى ئىمكان قەدەر ئۇزۇنراق يېزىش. ماڭا كەلگەن بۇ ئىنكاسلار مەن ئۈچۈن زور ئىلھام بولدى. ماڭا زور كۈچ-قۇۋۋەت بېغىشلىدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ھەر بىر سوئالنىڭ جاۋابىنى بارغانسېرى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئۇزۇنراق قىلىپ يازىدىغان بولۇپ كەتتىم. مەن ۋەتەندىكى قېرىنداشلارغا ئېيتىپ بېرىشنى ئارزۇ قىلغان ئىشلارنىڭ ھەممىسى توغرىسىدا بىردىن سوئال چىقىرىش مۇمكىن بولمىغاچقا، مەن چىقىرىلغان سوئالنى چۆرىدىگەن ھالدا، شۇ چاغدا ئېسىمگە كەلگەن نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى يېزىشقا تىرىشتىم. بولۇپمۇ چەت ئەلگە چىقىش پۇرسىتىگە ئىگە بولالمىغان كەڭ ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئوقۇپ پايدىلىنىشى ئۈچۈن، ئامېرىكىنىڭ ھەر ساھەدىكى ئەھۋالىنى تونۇشتۇرىدىغان ھەمدە ئامېرىكىلىقلارنىڭ بالىنى قانداق تەربىيىلەيدىغانلىقى توغرىسىدىكى مەزمۇنلارنى كۆپلەپ قوشۇپ قويدۇم. مەن ئېلېكتىر ۋە ئوپتىكا ساھەسىدىكى كەسىپ ئەھلى، ئىلمىي تەتقىقاتچى ۋە ئىنژېنېر. ئەمما، ئىجتىمائىي پەن ساھەسىدىكى كەسىپ ئەھلى ياكى تەتقىقاتچى ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ماڭا ۋەتەندىن، ئۇيغۇر تىلىدا سۆزلىشىدىغان مۇھىتتىن ئايرىلغىلى **20** يىلدىن ئاشتى. مەن بۇ سۆھبەتنىڭ خاتىرىسىنى ئاشۇنداق بىر سالاھىيەت بىلەن يازدىم. ئىجتىمائىي پەن ساھەسىدىكى بەزى كەسىپ نۇقتىسىدىن قارىغاندا، يازغانلىرىمنىڭ بەزى يەرلىرى دېگەندەك توغرا بولماي قالغان بولۇشىمۇ مۇمكىن. مەن ئوقۇرمەنلەرنىڭ توغرا چۈشىنىشىنى سورايمەن. ھەمدە ماڭا ئىلھام بېرىپ يازغان ئېلخەت ۋە باشقا ئىنكاسلىرى ئۈچۈن، بارلىق ئوقۇرمەنلەرگە چىن كۆڭلۈمدىن رەھمەت ئېيتىمەن.

بىلىۋال بىلەن مېنىڭ بۇ قېتىمقى سۆھبەتنى ئېلىپ بېرىشىمىزدىكى مەقسىدىمىز پەقەت بىرلا: يۇرتىمىزدىكى ياش ئوقۇغۇچىلارغا قولىمىزدىن كېلىشىچە روھىي جەھەتتىن بولسىمۇ بىر ئاز ئىلھام بېرىپ، ئۇلارنىڭ كەلگۈسى ئۈچۈن بىر توغرا يول تاللىۋېلىشىغا ئازراق بولسىمۇ ياردەم قىلىش. مېنىڭچە، ماڭا ئوخشاش ھەر خىل ئىگىز-پەس، ئەگرى-توقايلىقنى ئۆز بېشىدىن كەچۈرۈپ، كىشىلىك ھاياتنىڭ بىر قىسمىنى ياشاپ بولغان ھەمدە ئۆزى ئۈچۈن بىر قەدەر توغرا يول تېپىپ، كىشىلىك ۋە كەسپىي ھاياتىنى بىر قەدەر مۇۋەپپەقىيەتلىك ئېلىپ ماڭالىغان ھەر بىر ئۇيغۇر قېرىنداشىمىزنىڭ، يۇرتىمىزدىكى ياش ئوقۇغۇچىلىرىمىزغا مۇنداق بىر چۈشەنچىنى تەشەببۇس قىلىش مەجبۇرىيىتىمىز بار: ھازىر ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە ئالىي مەكتەپتىكى ئوقۇشنى قانداق داۋام قىلىشتا، جۇڭگونىڭ نۆۋەتتىكى ۋەزىيىتىنى ئەمەس، بۇنىڭدىن **10** يىل، **20** يىل ھەتتا **30** يىلدىن كېيىنكى ۋەزىيەتنى كۆزدە تۇتۇش كېرەك. جۇڭگو ھازىر

ئىنتايىن تېز ئۆزگىرىۋاتىدۇ. بۈنگىدىن **10-20** يىل بۇرۇنقى "خىزمەتنى بىر تۇتاش تەقسىم قىلىش" تۈزۈمى ھازىر رىقابەت تۈزۈمىگە ئۆزگەردى. ئەگەر قانۇن-تۈزۈملەر مۇكەممەللىشىپ، رىقابەت ۋە خىزمەت پۇرستى ئالدىدا ھەممە ئادەم باراۋەر بولىدىغان بىر ۋەزىيەت شەكىللەنسە، ھازىر ئىگىلىگەن بىلىم، تەربىيىلەپ يېتىشتۈرگەن ئىقتىدارلار ئەڭ قىممەتلىك گۆھەرگە ئايلىنىدۇ. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بۇ جەھەتتىكى چۈشەنچىسىنى ئۆستۈرۈش جەھەتتە، ھازىرغىچە ئۇزۇن مۇددەت تىرىشىپ، چەت ئەلگە ئوقۇشقا چىقالىغان ھەر بىر ئۇيغۇر ۋەتەندىشىمىز ئوخشىمىغان دەرىجىدە تۆھپە قوشالايدۇ. مېنىڭ بۇ قېتىم يېزىپ چىققىنىم ئۆزۈمدىن ئىبارەت بىر ئادەمنىڭ ھېكايىسى. ئىشىنىمەنكى، ھازىر چەت ئەلدە ئوقۇۋاتقان ۋە ئىشلەۋاتقان يۇرتداشلارنىڭ ئىچىدە مەندەك ھېكايىسى بارلار ئىنتايىن كۆپ. ھەر خىل ئەگرى-توقايلىقنى ئۆز بېشىدىن كەچۈرۈپ، ئەڭ ئاخىرىدا بىر مۇۋەپپەقىيەت يولىغا ئېرىشەلىگەنلەر ھەمدە بۇ يولدا ئۆز ئائىلىسى، ئاتا-ئانا، ئۇرۇق-تۇغقانلىرى ۋە ئۇيغۇر مىللىتى ئۈچۈن ئوخشىمىغان دەرىجىدە شان-شەرەپ كەلتۈرۈۋاتقان، ئۇيغۇر دېگەن بىر مىللەتنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى دۇنياغا بىلدۈرۈش جەھەتتە ئوخشىمىغان دەرىجىدە تۆھپە قوشۇۋاتقانلار خېلى كۆپ. مۇۋەپپەقىيەت بالدىقىنىڭ ئەڭ يۇقىرىسىغا تېخى چىقىپ بولالماي، تېخىچە جاپا-مۇشەققەتلىك دەۋرىنى ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزۈۋاتقان بولسىمۇ، ۋەتەن ۋە مىللەتنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالىنى كۆزلەپ، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش يولىدا كېچە-كۈندۈز بوشاشماي تىرىشىۋاتقانلارمۇ ئاز ئەمەس. مەن شۇلاردىن، ئۆز ھېكايىلىرىنى ماڭا ئوخشاش يېزىپ چىقىپ، ئۈنىڭدىن ۋەتەندىكى ياش ئەۋلادلارنى خەۋەردار قىلىشىنى سەممىيلىك بىلەن سورايمەن. بىز ھەممىمىز قېرىيمىز. ئەڭ ئاخىرىدا ئۆلۈپ كېتىمىز. شۇڭا يۇرتىمىزدىكى يېڭى ئەۋلادلار ئۈچۈن پايدىلىق نەرسىلەرنى ئۇلارغا قالدۇرۇپ قويايلى. بۇ يەردە، ھازىرغىچە ئازراق بولسىمۇ ئۆز ھېكايىسىنى ۋە ئۇيغۇر مەسىلىسىگە بولغان كۆز قارىشىنى يېزىپ، ئۇنى بىلىۋال تور بېكىتى ئارقىلىق كەڭ ئوقۇرمەنلەرگە سۇنغان ياپونىيەدىكى دوكتور دىلشات ئابلا ئەپەندىم قاتارلىق ۋەتەنداشلارغىمۇ چىن كۆڭلۈمدىن رەھمەت ئېيتىمەن.

مەن ئۆزۈم بېسىپ ئۆتكەن يولنى خۇلاسىلەپ، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشنىڭ مۇنداق بىر فورمۇلاسىنى خۇلاسىلەپ چىقتىم:

مۇۋەپپەقىيەت = تالانت + تىرىشچانلىق + پۇرسەت

ھازىرغىچە **http://www.meripet.com** تور بېتىنى كۆرۈپ باققان يۇرتداشلار ئۈچۈن بۇ فورمۇلا ناتونۇش ئەمەس. ئەمەلىيەتتە، بۇ بىر يېڭى فورمۇلا بولماستىن، مەن ئۇنى بۈنىڭدىن **20** نەچچە يىل بۇرۇن، شىنجاڭ ئۈنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمدىلا ئوتتۇرىغا قويغانىدىم. ئېسىمدە قېلىشىچە، مەن ئۇنى بىر قېتىملىق مەكتەپ بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن «يېڭى ئوقۇغۇچىلارنى قارشى ئېلىش چوڭ يىغىنى» دا سۆزلىگەن سۆزۈمگە كىرگۈزگەنىدىم. ئەسلىدە

ئۇنى بىر چوڭ قەغەزغە يېزىپ، يىغىن زالىنىڭ سەھنىسىگە ئېسىپ قويۇپ تۇرۇپ چۈشەندۈرۈشنى ئويلىغان بولساممۇ، ئۇنىڭغا ئىمكانىيەت بولمىغانىدى. بۇ قېتىمقى سۆھبەتنى تولۇق ئوقۇغان كىشى، مېنىڭ نېمە ئۈچۈن يۇقىرىقى فورمۇلادا كۆرسىتىلگەن بىر خۇلاسىگە كەلگەنلىكىمنى ئاسانلا چۈشىنەلەيدۇ. بۇ فورمۇلادىكى **3** ئامىلنىڭ ھەر بىرىنى مەن **http://www.meripet.com** تور بېتىدە بىر قەدەر تەپسىلىي چۈشەندۈردۈم. شۇڭا ئۇلارنى بۇ يەردە تەكرارلىمايمەن. مەن بۇ يەردە تىلغا ئېلىپ ئۆتۈپ كېتىشنى مۇۋاپىق كۆرگەن، ئامېرىكىلىقلارنىڭ مۇنداق بىر مىجەزى بار:

ئامېرىكىلىقلار ھەرگىز ئېرىشكەن مۇۋەپپەقىيىتى ئۈچۈنلا ئەمەس، بىر چوڭ مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشەلىگەن تەقدىردىمۇ، ئۆزىنىڭ شۇ مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىش يولىدا كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقىدىن پەخىرلىنىدۇ.

ھەر بىر ئادەم ئۈچۈن ئېيتقاندا، يۇقىرىقى فورمۇلادىكى «تالانت» بىلەن «تىرىشچانلىق»نىڭ قانداق بولۇشى شۇ ئادەمنىڭ ئۆزىگە باغلىق. لېكىن، «پۇرسەت» ئۇنداق ئەمەس. ھازىر زور كۆپ مىقداردىكى ئۇيغۇرلار «پۇرسەت» ئالدىدا ئۆزى ئۈچۈن بىر ئىنتايىن پايدىسىز ئورۇندا ياشاۋاتىدۇ. ئەمما، بىز بۇنىڭ ئۈچۈن ئاھ ئۇرۇپ، بىر چۈشكۈنلىشىش، يوقىلىش يولىغا قاراپ ماڭساق، ئۇ ئۇچىغا چىققان نادانلىق بولىدۇ. چۈشكۈنلىشىش ئۆزىمىزنىڭ ئۆلۈمىنى ساقلاپ تۇرغان بىلەن باراۋەر. ئۇنداق قىلىش بىزنىڭ ھازىرقى ھالىتىمىزنى ئۆزگەرتىشكە ئېلىپ بارمايدۇ. ئۇنداق قىلىشنىڭ بىز ئۈچۈن ھېچ قانداق قىممىتى يوق. ئۇنىڭ ئەكسىچە، بىز چۈشكۈنلۈكنى كۆچكە ئايلاندۇرۇپ، ئۆز-ئۆزىمىزگە بىر ياشاش يولى ئېچىش ئۈچۈن تىرىشىشىمىز كېرەك. يېڭى پۇرسەت يارىتىش جەھەتتە ئەڭ كۈچلۈك رول ئوينايدىغىنى بىلىم. مەن بۇ سۆھبەتتە مۇشۇنداق بىر نۇقتىنى تولۇق نامايەن قىلىش ئۈچۈن ئىنتايىن كۆپ تىرىشتىم. ئۆزۈمنىڭ بۇ دۇنيادىكى ئەڭ ئىلغار مىللەتلەر ئارىسىدىن كېلىپ چىققان ئەڭ ئىلغار كىشىلەر بىلەن قانداق رىقابەتلەشكەنلىكىمنى ھەمدە بۇ رىقابەت ئىچىدە قانداق قىلىپ ئۆزۈمگە توختىماي يېڭى يول ئېچىپ ماڭغانلىقىمنى تەپسىلىي يېزىپ چىقتىم. بىلىمنىڭ پۇرسەت ئېلىپ كېلىدىغانلىقى بىر دۇنياۋىي ھەقىقەت بولۇپ، ئۇ ھەممە مىللەت ئۈچۈن ئورتاق. مەن مۇشۇ سۆھبەتتە نەقىل كەلتۈرگەن، ئوغلۇم دىلشات ئۆزىنىڭ مەكتىپىدىكى بىر پائالىيەتتە ئوقۇغان، ئامېرىكىلىقلارنىڭ بۇ جەھەتتىكى كۆز قارىشى مۇنداق ئىدى: «بىلىم ھاياتلىقنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ تەركىبىي قىسمى بولۇپ، ئۇ بىر ئادەمنى ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتۈرىدۇ. ئۇنى ئىگىلەشنىڭ پەقەت بىرلا يولى بار: سەمىمىيلىك ۋە تىرىشچانلىق. ئۆگىنىش بىر چىراق بولۇپ، بىز ئۇ ئارقىلىق ئۆزىمىزنىڭ ئۆتمۈشىنى ئوقۇيالايمىز، ھەمدە ئۆزىمىزنىڭ كەلگۈسىنى يورۇتالايمىز. كىشىلەر بىلىم ئارقىلىق تەمىن ئېتىلىدىغان پۇرسەتلەر ئارقىلىق ئۆز دۇنياسىنى كېڭەيتەلەيدىغان كۈچ-قۇدرەتكە ئىگىدۇر». مەن يۇرتىمىزدىكى ھەر بىر ياش-ئۆسمۈرنىڭ بۇ سۆزلەرنى ئېسىدە چىڭ تۇتۇپ، ئۆزىنىڭ ياشلىق دەۋرىنى ئىسراپ

قىلماي، ۋاقتىنى يۈزدە-يۈز پىرسەنت بىلىم ئىگىلەش ئۈچۈن سەرپ قىلىشنى تولىمۇ ئۈمىد قىلىمەن.

مەن بۇ سۆھبەتتە يەھۇدىيلارنىڭ ئىشلىرىنى خېلى كۆپ تەسۋىرلىدىم. ئۇلارنىڭ «ياشاش يولى» نىمۇ خۇلاسىلەپ ئۆتتۇرىغا قويدۇم. شۇ خۇلاسىنىڭ ئىچىگە تېخى كىرگۈزۈلمىگەن يەنە بىر ئىش بار. ئۇ بولسىمۇ، يەھۇدىيلار داۋاملىق ئۆزلىرى دۇچ كېلىش ئېھتىماللىقى بولغان ئەڭ ناچار ئەھۋالنى تەسەۋۋۇر قىلىپ، شۇنىڭغا ھەر تەرەپلىمە تەييارلىق كۆرۈپ تۇرۇپ ياشايدۇ. بۇ خۇددى بىر كۆپ يەر تەۋرەيدىغان رايوندا ياشاۋاتقان كىشىلەر «ئەگەر ھازىرلا **8** بال يەر تەۋرەپ قالسا، بىز قانداق قىلىمىز؟» دەپ سوراپ تۇرغانغا ئوخشاش ئىش. شۇنداقلا، بىر ئۇرۇش بولۇۋاتقان رايوندا ياشاۋاتقان بىر ئائىلە كىشىلىرى «ئەگەر ھازىرلا بىزنىڭ ئۆينىڭ ئۈستىگە بىر بومبا چۈشسە، بىز قانداق قىلىمىز؟» دەپ سوراپ تۇرغىنىغا ئوخشاش ئىش. ھازىر ئۇيغۇرلار ئىنتايىن كۆپ ۋە ئىنتايىن كەسكىن مەسىلىلەرگە دۇچ كېلىۋاتىدۇ. مېنىڭچە ئەقلى-ھوشى جايىدا، ھەقىقىي ۋىجدانى بار بىر كىشىنىڭ بۇنداق كەسكىن ئەھۋاللارنى كۆرمەسلىككە سېلىپ، كاللىسىنى پۈركىۋېلىپ ياشاپ ماڭالىشى ئاسان ئەمەس. شۇڭا ئۇيغۇرلارمۇ ئارىلاپ-ئارىلاپ، «بىز دۇچ كېلىشىمىز مۇمكىن بولغان ئەڭ ناچار ئەھۋال قايسى؟» دەپ ئۆز-ئۆزىدىن سوراپ تۇرغىنى ياخشى. تېخىمۇ مۇھىمى، يالغۇز ئۆز-ئۆزىدىن سوئال سوراپلا قالماستىن، ئاشۇنداق ناچار ئەھۋالنىڭ يۈز بېرىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، توختىماي تىرىشىشى كېرەك. يەھۇدىيلار دەل ئاشۇنداق قىلىدۇ. يەھۇدىيلارنىڭ ئانچە كۆپ كۈلمەيدىغان، ناخشا ئېيتمايدىغان، ئۇسسۇل ئوينىمايدىغان، كۆپىنچە ۋاقىتتا بىر خىل جىددىي ھالەتتە تۇرغاندەك كۆرۈنىشى، مانا مۇشۇنداق سەۋەبتىن بولۇشى مۇمكىن. بۇ خۇددى ئۇيغۇرلارنىڭ بىر تەمسىلدە ئېيتىلغاندەك ئىش: «مىدىرلاپ تۇرغان قۇرۇت كۆمۈلۈپ قالمايدۇ». مەن يۇقىرىقى ئىشنى ئۆزىنىڭ ئادىتىگە ئايلاندۇرۇۋېلىشنى ھازىر ئۆز ئىستىقبالىدىن ئۈمىدسىزلىنىپ، ئانچە تىرىشمايدىغان بولۇپ قالغان ھەر بىر ئۇيغۇر ياش-ئۆسمۈر ئۈچۈنمۇ تەشەببۇس قىلىمەن. چۈشكۈنلىشىپ ھېچ بىر ئىش خوش ياقمىغان ۋاقتىڭىزدا، ئۆزىڭىزدىن يۇقىرىقىدەك بىر سوئالنى سوراپ بېقىڭ. چوقۇم چۈشكۈنلۈكنى كۈچكە ئايلاندۇرالايسىز. ھېچ بولمىغاندا، مەن شۇنداق بولۇشىغا تىلەكداشمەن.

ئادەم جاپالىق ئىشلىگەنگە، ئىزچىل تۆردە قاتتىق تىرىشقانغا ئۆلۈپ قالمايدۇ. قىيىنچىلىقتا باش ئەگمەي، ئەڭ قىيىن ئىشلاردا باشقىلار ئاسانلىقچە قىلالمىغان ئىشلارنى قىلىشقا جۈرئەت قىلىش ئارقىلىق، ئۆزىگە بارغانسېرى كۆپ يول ئېچىپ ماڭالايدۇ. مەن يۇقىرىقى يازمامدا بۇ نۇقتىنى ئىلگىرى سۈرۈشكىمۇ كۆپ تىرىشتىم. بۇ يىل (يەنى **2005**-يىلى) **6**-مارت كۈنى، **20**-ئەسىرنىڭ ئەڭ مەشھۇر فىزىكا ئالىمىنىڭ بىرى بولغان **Bethe** ئەپەندىم ئۆلۈپ كەتتى. ئۇ كىشى **2**-دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىلىدە ئامېرىكىنىڭ لوس-ئانژېلس دۆلەت تەجرىبىخانىسىكى مانخاتتون پروجەكتىنىڭ نەزەرىيۋى فىزىكا بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بولۇپ، ئاتوم بومبىسىنىڭ كەشپ قىلىنىشىدا ئاچقۇچلۇق رول ئوينىغان ھەمدە قۇياش ۋە يۇلتۇزلارنىڭ ئىسسىقلىق

ئېنېرگىيەسىنىڭ پەيدا بولۇش جەريانىنى بايقاش ئارقىلىق **1967**-يىلى نوبېل مۇكاپىتىغا ئېرىشكەن. **Bethe** **1906**-يىلى تۇغۇلغان بولۇپ، ئاپىسى يەھۇدىي بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ گېرمانىيەدىكى پروفېسسورلۇق خىزمىتىدىن قوغلاپ چىقىرىلىپ، **1933**-يىلى گېرمانىيەدىن قېچىپ كەتكەن. **1935**-يىلى ئامېرىكىنىڭ **Cornell** ئۇنىۋېرسىتېتىغا پروفېسسور بولۇپ كىرگەن. بۇ كىشىنىڭ يۇقىرىقىدەك بىر قانچە جۈملە سەرگۈزەشتىلىرىدىن ئۇنىڭ ئۆز ئۆمرىدە قانچىلىك جاپا-مۇشەققەتلەرنى ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزگەنلىكىنى، قانچىلىك تىرىشچانلىق كۆرسەتكەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. شۇنداق قىلىپ تۇرۇپمۇ، ئۇ كىشى **99** يىل ئۆمۈر كۆرۈپتۇ. شۇڭا بىر ئادەم ھەرگىز ئۆزىنىڭ قاتتىق ئىشلەپ، ئاسان قېرىپ كېتىشىدىن ياكى بالدۇر ئۆلۈپ كېتىشىدىن ئەنسىرىمەسلىكى كېرەك. خاتىرجەم ھالدا ئۆزىنىڭ بارلىق ئىقتىدارىنى ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە ئىشقا سېلىپ، ئۆزىنىڭ يوشۇرۇن كۈچىدىن ئەڭ يۇقىرى دەرىجىدە پايدىلىنىش ئۈچۈن بىر ئۆمۈر تىرىششى كېرەك. باشقىلار قىلالمىغانىنى قىلىش، باشقىلاردىن ياخشىراق ياشاش ئۈچۈن، چوقۇم باشقىلارغا قارىغاندا بەكرەك تىرىشىش كېرەك. بۇنىڭدىن باشقا يول يوق.

بىر ئادەم ئۆزىنىڭ ئىش ھەرىكىتىنى بىر نىشان ياكى باياننامە (ئىنگلىزچە «**declaration**») ئارقىلىق كونترول قىلغاندا، ئۇنىڭ ئۈنۈمى ئەڭ ياخشى بولىدۇ. مەن ئوتتۇرا مەكتەپتە ئۆزۈم ئۈچۈن تۈزگەن باياننامىلەرنىڭ بىرى: «باشقىلار قىلالىغان ئىشنى ئۇيغۇرلارنىڭمۇ قىلالايدىغانلىقىنى ئىسپاتلاش» بولغانىدى. مەن بۇ باياننامىنى مەلۇم دەرىجىدە ئەمەلگە ئاشۇردۇم. ئۇنى مەندىن باشقا جۇڭگودىكى ۋە چەت ئەلدىكى نۇرغۇن شىجائەتلىك ئۇيغۇر ياشلىرىمۇ ئىسپاتلىدى. ئۇنى بۇنىڭدىن كېيىن يەنە كۆپلىگەن تىرىشچان ئۇيغۇر ياشلىرى داۋاملىق ئىسپاتلايدۇ.

مەن بۇ يەردە بارلىق ئوت يۈرەك ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ ئۆزلىرى ئۈچۈن مۇنداق بىر باياننامىنى تۈزۈشنى تەكلىپ قىلىمەن: «مەن توختىماي تىرىشىپ، ئۇيغۇردىن ئىبارەت بىر مىللەتنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى دۇنياغا بىلدۈرۈش ئۈچۈن بىر كىشىلىك تۆھپە قوشىمەن». ھازىر بۇ جەھەتتە نۇرغۇن كىشىلەر جاپالىق تىرىشچانلىق كۆرسىتىۋاتىدۇ. لېكىن بۇ قوشۇن يەنىلا ئىنتايىن كىچىك. يەنىلا ئىنتايىن ئاجىز. بۇ جەھەتتە بىر ئاز كۆزگە كۆرۈنەرلىك نەتىجە يارىتىش ئۈچۈن، يەنە نۇرغۇن ئۇيغۇر ياشلىرى بۇ قوشۇنغا قوشۇلىشى كېرەك.

مەن بۇ يەردە پۈتۈن ئۇيغۇر خەلقىمۇ ئۆزلىرى ئۈچۈن بۇنىڭدىن كېيىن ئەمەلگە ئاشۇرىدىغانغا مۇنداق بىر باياننامىنى تاللىۋېلىشنى تەكلىپ قىلىمەن: «مەن توختىماي تىرىشىپ، ئۇيغۇرنىڭ كىملىكىنى مەڭگۈ ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بىر كىشىلىك تۆھپە قوشىمەن». بۇ باياننامىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش بىر ئۇزۇن مۇددەتلىك مۇشكۈل ۋەزىپە. ھەر بىر ئۇيغۇرنىڭ بۇ ساھەدە ئوينىغان رولىنىڭ قانداق بولۇشى پۈتۈن ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ كەلگۈسىدىكى تەقدىرىنى

بەلگىلەيدۇ. ئۇيغۇرنىڭ ئىستىقبالىغا، ئۇيغۇرنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلىرىغا كۆڭۈل بۆلىدىغان ھەر قانداق بىر ئادەم، بۇنداق بىر بايانامىدىن ئۆزىنى ئېلىپ قاچماسلىقى كېرەك. بىز پەقەت شۇنداق قىلىش ئارقىلىقلا، ئۆزىمىزنىڭ كەلگۈسى ئەۋلادلىرىغا يۈز كېلەلەيمىز. بىز پەقەت شۇنداق قىلغاندىلا، ئۆزىمىز ئۆلىدىغان ۋاقىتتا: «مېنىڭ ھېچ قانداق ئارمىنىم يوق. چۈنكى، مەن ئۆزۈمنىڭ پۈتۈن ھاياتىنى ئىنتايىن مەنىلىك ئۆتكۈزدۈم» دەپ ئېيتالايمىز. ياخشى ئادەم ئەڭ ئاخىرى چوقۇم ئۇتۇپ چىقىدۇ. بىر ياخشى مىللەتمۇ شۇنداق. بىز ھەممىمىز ئورتاق تىرىشىپ، ئۇيغۇرنىڭ بىر ياخشى مىللەتلىكىدىن ئىبارەت بىر ھەقىقەتنى ئىسپاتلاپ چىقايلى.

ئەركىن سىدىق
2005-يىلى **19**-ماي

خۇلاسە

«بىلىۋال» تور بېتىنىڭ تەھرىر ئىلاۋىسى:

شۇنداق قىلىپ «ئۇيغۇر ئالىمى ئەركىن سىدىق بىلەن سۆھبەت»تىن ئىبارەت ئىلھامبەخش ئەسەرنىڭ تور بېتىمىزنىڭ ماقالىلەر سەھىپىسىدە بېرىلىدىغان قىسمى تامام بولدى. ئەمما ھازىرغىچە ئېلان قىلىنغىنى سۆھبەتنىڭ ئاساسىي قىسمى، شۇنداقلا رەت تەرتىپ نومۇرى بويىچە ئېيتقاندا ئالدىنقى يېرىمى.
قالغان سوئاللارغا ئەركىن ئەپەندى داۋاملىق جاۋاب بېرىدىغان بولدى، سوئاللارغا تولۇق جاۋاب بېرىلىپ بولغاندا بىز ئۇنى تېزلىكتەتوردا **PDF** فورماتىدا، **ULY** ۋە **UEY** يېزىقىدا كىتاب قىلىپ چىقىرىمىز. ئەگەر ئىمكانىيەت يار بەرسە، ئۇنى رەسمىي باسما شەكلىدە چىقىرىشىمىزمۇ مۇمكىن، بۇ چەت ئەلدىكى قېرىنداشلارنىڭ مەسلىھەتى، شۇنداقلا ۋەتەندىكى تورداشلارنىڭ ئۈمىدى.

ئەركىن ئەپەندىنىڭ دەسلەپتىن باشلاپلا بەرگەن مۇكەممەل ھەم ئەتراپلىق جاۋابلىرىدىن ئىلھاملىنىپ چىقارغان سوئاللىرىمىز تورداشلىرىمىزنىمۇ رازى قىلدى، چۈنكى جاۋابلار بىزنىڭ تەسەۋۋۇر قىلغىنىمىزدىنمۇ كەڭ مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئېلىپ داۋام قىلدى. شۇنداق ئېيتالايمىزكى، بۇ سۆھبەت بىزنىڭ پۇتكۈل ھايات مۇساپىمىزگە ئەجايىپ تەسىر كۆرسىتىدۇ. بۇ يەردە بىز ئەركىن ئەپەندىگە يەنە بىر قېتىم چوڭقۇر رەھمىتىمىزنى بىلدۈرۈش بىلەن بىللە، «سۆھبەت»نى ئاخىرلاشتى دېيىشكە ئېغىز ئاچمىقىمىزنىڭ تولىمۇ قىيىنغا توختىغانلىقىنى ئېيتماي تۇرالمايمىز، بىز ئۇنىڭ سۆھبەتلىرىگە ھەمىشە مۇھتاج. شۇڭا بىز بۇنىڭدىن كېيىن تور بېتىمىزنى ئىشلەش جەريانىدا، تورداشلىرىمىزنىڭ رايىغا يېقىندىن دىققەت قىلىپ، ئەتراپلىق جاۋاب بېرىشكە توغرا كېلىدىغان مەسىلىلەر يولۇقسا ئەركىن ئەپەندىنىڭ ياردىمىگە ئېرىشىشنى ئۈمىد قىلىمىز.
ئەركىن ئەپەندى ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىگە بەخت تىلەيمىز.
ئەركىن ئەپەندىگە2- تۈركۈمدە جاۋاب بېرىشكە يوللانغان قالغان سوئاللار تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

1. ھازىر جۇڭگو خەلقئارادىكى ئەڭ چوڭ بازار دەپ قارىلىۋاتىدۇ.جۇڭگو «غەربىي رايوننى كەڭ كۆلەمدە ئېچىش» ستراتېگىيىسىنى يولغا قويۇۋاتىدۇ. سىزچە، بازار ئىگىلىكى دەۋرىدىكى جۇڭگو بازىرىنى ئېچىش، پۇت دەسسەپ تۇرۇشتا قانداق قىلىش كېرەك؟ قانداق يولدا ماڭغاندا بۇ جەھەتتە تېز ئۇنۇم ياراتقىلى بولىدۇ؟

2. ئالدىنقى ئەسىرنىڭ **90**-يىللىرىدىن باشلاپ شىنجاڭدا ئۇيغۇر قاتارلىق ئاز سانلىق مىللەت خۇسۇسىي كارخانىچىلىرى كۆپلەپ مەيدانغا كېلىشكە باشلىدى، شۇغىنىسى، بۇ شىركەتلەر مەھسۇلاتلىرىنى رايوندىن ھالقىتالمىدى. سىزچە خۇسۇسىي مىللىي كارخانىلار قانداق قىلغاندا ساھەدىن، رايوندىن، چېگرىدىن ھالقىيالايدۇ؟

3. سىزچە، بىر مىللەت قۇدرەت تېپىشتا ئالدى بىلەن ئىقتىسادىي ساھەدە ئۆزىنى نامايان قىلىشى كېرەكمۇ؟ ناۋادا شۇنداق بولسا قانداق قىلىش كېرەك؟ ئەكسىچە بولسىچۇ؟

4. سىز ھازىر ئىلىم-پەندە ئالەمگە يۈرۈش قىلىۋاتىسىز، ۋەتەندىكى ئۇيغۇرلار بولسا ئاپىرىدە بولغان شۇ جاينىڭ ئەسلى-ۋەسلىنى بىلمەس ھالەتتە تۇرۇۋاتىدۇ. دېمەكچى، سىزنىڭ نەزەرىڭىزدىكى دۇنيا بىلەن شىنجاڭدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ نەزەرىدىكى دۇنيا ھەققىدىكى قاراش قارىمۇ-قارشى، سىز بۇ ئوبيېكتىپ مەسىلىگە قانداق قارايسىز؟

5. سىزچە مىللەتپەرۋەرلىك، ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسىنىڭ ئەھمىيىتى بارمۇ؟ بۇ تەربىيىنى باللاردىن باشلاپ تۇتۇش كېرەكمۇ-يوق؟

6. مۇستەقىل ئىگىلىك تىكلەشكە بولغان قاراشلىرىڭىز قانداق؟ قانداق قىلغاندا تېز ھەم مۇستەھكەم ئىگىلىك تىكلىگىلى بولىدۇ؟

7. ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش سىياستى يولغا قويۇلغاندىن بۇيان دۆلىتىمىزدىن چەت ئەللەرگە چىقىپ ئوقۇيدىغان ئۇيغۇرلار كۆپەيدى. ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن بۇلارنىڭ بەزىلىرى قايتىپ كەلدى، بەزىلىرى قېلىپ قالدى، سىز بۇ ئىككى مەسىلىگە قانداق قارايسىز؟

8. جۇڭگو مائارىپىدا، ئالىي مەكتەپلەردە ئىجتىمائىي پەن، تەبىئىي پەن دەپ ئايرىلغان. بىزدە يېقىنقى **25** يىلدىن بۇيان ئىجتىمائىي پەندە ئوقۇغانلار ھەقىقەتەن كۆپ بولدى. سىزچە تەبىئىي پەندە ئوقۇش ئالەمنىڭ خوجايىنى بولۇشنىڭ مۇقەددىمىسىمۇ؟

9. مىللىتىمىز ئارىسىدا «پېشقەدەملەر» ئۆزىنى كۆز-كوز قىلىش، ياشلارنىڭ ئۇتۇقلىرىغا ئاكتىپ، توغرا باھا بەرمەسلىك مەسىلىسىمۇ مەۋجۇت. دېمەكچى، بىزنىڭ پىشىۋالىرىمىزدا بازار ئىگىلىكى شارائىتىدا ئۆسۈپ-يېتىلىۋاتقان ياشلىرىمىزغا «كەڭ قورساق بولماسلىق» مەۋجۇت، چەت ئەللەرنىڭ بۇ ساھەدىكى ئىشلىرى قانداق؟

10. ھازىر ئۇيغۇرلاردا چەت ئەللەرگە چىقىشقا قىزىقىدىغان ھالەت بار، ھازىر دۆلىتىمىزدە

بۇنىڭغا ئىلھام بېرىش سىياستى بار. شۇڭىنىسى، بۇ جەھەتتە «كۆز قورقۇش» مەسىلىسى ئېغىر. سىزنىڭ بۇ جەھەتتىكى قارىشىڭىز قانداق؟

11. ئامېرىكىلىقلارنىڭ «سورۇن مەدەنىيىتى» ھەققىدە ئىككى كەلىمە سۆزلەپ ئۆتەمسىز؟
بۇ سوئاللارنىڭ جاۋابى يىقىن مەزگىل ئىچىدە تور بىتىكىتىمىزدە ئىلان قىلىنىدۇ. قەدەم تەشرىپ قىلىپ تۇرغايسىزلەر.
بىرىنچى تۈركۈمدىكى سۆھبىتىمىز تامام.

تەھرىرلىگۈچى بىلىۋال نىڭ باشقۇرغۇچىسى قۇربانجان رۇزى، مۇخبىر ئەپەندى

UEY بۆلىگىنى كوررېكتورلۇق قىلغۇچى:ساداق ، ئەليار

ئىزاھات:1) قايتا كوررېكتورلۇق قىلىش داۋامىدا سۆھبەت ئېلان قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن ئۆزگەرتىلگەن تور بەت ئادرېسلىرى تەھرىرلەپ قويۇلدى.
2) 8-بۆلۈمگە ULYئېلىپبەسى قوشۇپ قويۇلدى.

نەشرھوقۇقى www.biliwal.com دا
تەييارلىغۇچى: www.bilik.cn/bbs